

महर्षिपाणिनिप्रणीतः

अष्टाध्यायीसूत्रपाठः

प्रवरणनिर्देशसमन्वितः

पुष्पा दीक्षित

ग्रन्थमिमधिकृत्य किञ्चित्

नभस्यादित्यं परितो ग्रहा इव बम्भ्रमीति निखिलो वैदिको लौकिकश्च शब्दराशिः पाणिन्यष्टाध्यायीं परितः। भगवता पाणिनिना महति समाधियोग आस्थायास्य निखिल-शब्दराशेः प्रत्यक्षमेककालावच्छेदेन कृतमत एव तत्र न किमपि रिष्यति। अत्राष्टस्वध्यायेषु विभक्तानि सूत्राणि शब्दस्यान्तः प्रविश्य, प्रकृतिं प्रत्ययं च विभज्य, तत्रत्यं सर्वं प्रकाशयन्ति। एतत् सर्वमद्भुतमिव यद् भगवता पाणिनिना शब्दानां सिद्ध्यर्थं शब्दा नोक्ता अपितु तत्रत्यान् लोपागमवर्णविकारान् मनस्याकलय्यैकैकस्य कार्यस्य कृते सूत्राणि प्रोक्तानि। तानि च सूत्राण्यधिकारेषु प्रकरणेषु च निबद्धानि सन्ति। एकैकस्मिन् प्रकरणे एकैकं कार्यं निःशेषीक्रियते, येन तद्विषयिविचिकित्साव्यपोहो जायते। सन्ति चैतानि प्रकरणान्यष्टाध्याय्यां तिलतण्डुलवद् विभक्तानि, येषां विज्ञानेन शब्दसाक्षात्कारो भवति। महता देवेन सायुज्यमप्यनेनैवाधिगम्यते। अधिकाराणां, प्रकरणानां च विज्ञानं विहायाष्टाध्यायीसूत्रपाठोऽपि निगदेनैव शब्दमानः कामान् दोग्धुं नालं भवति, का कथा पुनरष्टाध्यायीं विना प्रक्रियाग्रन्थेषु कृतस्यान्धयत्नस्य।

सर्वेषां शास्त्राणां मुखं व्याकरणम्। तस्माच्च बिभेति लोकः प्रक्रियाकाठिन्यात्। अतो मयाष्टाध्याय्याः स्वतः प्रकाशितः पन्थाः प्रकरणानां विभाजनं प्रदर्श्य सर्वदृग्गोचरीकृतः। पाणिनेरिदं महत्सुविहितं सामान्यविशेष-वल्लक्षणमाश्रित्य विश्वस्य कापि भाषा व्याकर्तुं शक्यते अतः सर्ववेदपारिषदं हीदं शास्त्रम्। अष्टाध्याय्याः सर्वविषयप्रकाशनायाथ च पाणिनेः प्रक्रियाविज्ञानावगमाय प्रकरणनिर्देशसमन्वितोऽयमष्टाध्यायीसूत्रपाठो ज्ञानप्रदीपो भविष्यति शब्दान् व्याचिकीर्षूणाम्।

महर्षिपाणिनिप्रणीतः

अष्टाध्यायीसूत्रपाठः

प्रकरणनिर्देशसमन्वितः

पुष्पा दीक्षित

ज्ञानभारती पब्लिकेशन्स

दिल्ली

भारत

प्रथम संस्करण : 2009

© सम्पादक

ISBN : 978-81-90

मूल्य : 150.00

ज्ञानभारती पब्लिकेशन्स

(प्राच्यविद्या-प्रकाशक एवं पुस्तक-विक्रेता)

25/73, शक्तिनगर, दिल्ली-110007

दूरभाष : 23848485, 09350884227

लेज़र टाइप सैटिंग :

एस० के० ग्राफिक्स, दिल्ली-84

मुद्रक : बालाजी ऑफसेट, दिल्ली

AṢṬĀDHYĀYĪ SŪTRAPĀṬHAḤ
of Maharṣi Pāṇini
with Prakaraṇanirdeśa

By
Pushpa Dikshit

GYANBHARATI PUBLICATION
DELHI **INDIA**

First Edition : 2009

© Editor

ISBN : 978-81-907828-1-4

Rs. : 150.00

Published by :

Gyanbharati Publications

(Oriental Publishers & Booksellers)

25/73, Shakti Nagar, Delhi-110007 (India)

Ph. : 23848485, 09350884227

Laser Type Setting :

S.K. Graphics, Delhi

Printed at : Balaji Offset, Delhi

समर्पणम्

आचार्य-डॉ०राधावल्लभत्रिपाठी

विविधविद्याविद्योत्तितान्तःकरणेभ्यः साहित्याकाशे प्रसृतयशोवितानेभ्यः
शास्त्रविचक्षणैरनारतं परिगृहीतेभ्यो नाट्यशास्त्रतत्त्वज्ञेभ्यो
राष्ट्रियसंस्कृतसंस्थानस्य कुलपतिपदमलङ्कुर्वाणेभ्यो
ऽनुजकल्पेभ्य आचार्य-डॉ०राधावल्लभत्रिपाठीभ्यः
कृतिमिमां सादरं समर्पयति

दीक्षितपुष्पा

शुभाशंसा

पाणिनीयव्याकरणमष्टाध्यायीनाम्ना प्रथितं जगतीतले । यन्त्रेण यथा बहूनि वस्तूनि निर्मातुं शक्यन्ते, तथैवाष्टाध्यायीसूत्रसाहाय्येन सर्वे लौकिका, वैदिकाश्च संस्कृतशब्दा यान्त्रिकरीत्या व्युत्पादयितुं शक्यन्ते । पाणिनिकाले संस्कृतभाषा लोकभाषासीत् । पतञ्जलिसमये शिष्टभाषात्वेन व्यवहृतेयं भाषा । तस्याः समग्रपरिज्ञानायाबाल्यादेवाष्टाध्यायीपाठो भवेत् । तदनन्तरं छात्राः सवार्तिकं महाभाष्यमधीत्य कौशलमधिगच्छेयुः । यतः सूत्रेष्वेव सूत्रार्थो निहितः । स च छात्रैः सूत्रैरेव बोधनीयः । अष्टाध्यायीपाठाभावादेवानुवृत्तिविषये सर्वथाऽनभिज्ञाः एव प्रायेण दरीदृश्यन्ते ।

शब्दसाधनावस्थायां प्रयुज्यमाना गुण-बुद्धि-ह्रस्व-दीर्घ-लोप-षत्व-णत्व-ङित्व-कित्व-इट्-परस्मैपद-आत्मनेपद-कारक-विभक्ति-समास-संहिता-नुमागम-नलोपेत्यादयो विधयोऽष्टाध्याय्यां प्रकरणेषु समवेतरूपेण सुसज्जिता वर्तन्ते, किन्त्वधुनोपलभ्यमानेष्वष्टा-ध्यायीपाठेष्वेतेषां प्रकरणानां निर्देशो न वर्तते । केवलं मूलमात्रं समुपलभ्यते । अतः पाठवेलायामेषां झटिति परिज्ञानं न जायते । एतदर्थं डॉ. पुष्पादीक्षितमहोदयाभिरैकोऽभिनवः प्रयासो विहितः । सर्वथैकां नूतनां परिकल्पनां मनसि निधाय अष्टाध्याय्याः प्रकरणनिर्देश-समन्वितः पाठः सम्पादितः । येन पाठेन सहैव प्रकरणानामपि ज्ञानं भवेद् ।

अत्र सूत्रपाठस्यादौ सूत्राणां विभागोऽपि महता कौशलेन कृतः । संज्ञा-परिभाषा-उक्तिदेशाधिकाराः पृथक्कृत्य प्रदर्शिताः । अवशिष्टविषयस्य निर्देशः प्रकरणनिर्देशपूर्वकं कृतः । अनुक्रमणी च द्विविधा व्यवस्थिता - विषयानुक्रमेण च अष्टाध्यायीप्रकरणानुक्रमेण । एतादृशं कार्यमद्यावधि न केनापि कृतमिति सर्वथा प्रशंसाहो यत्नः पुष्पादीक्षितमहोदयानाम् । ग्रन्थस्यास्य प्रकाशनेन व्याकरणाध्येतॄणां महानुपकारो भविष्यतीति न सन्देहः ।

राष्ट्रपतिसम्मानेन विभूषिता डॉ. श्रीमती पुष्पादीक्षितमहोदया 'अष्टाध्यायी-सहजबोध' नाम्ना चतुरो ग्रन्थानथ चार्धधातुकप्रत्ययानामिडागमव्यवस्थेत्यादीन् ग्रन्थान् विरचय्य देदीप्यमानां कीर्तिं स्थापितवती । तासां नवीनतमा चिन्तनधारा सर्वथानुपमा-भिनन्दनीया च । ताभिः प्रणीतोऽयं व्याकरणग्रन्थो विश्वविश्रुतो भवत्विति प्रार्थये-ऽहमनाथनाथस्य नीलाचलनाथस्य सर्वविद्योद्भावकस्य श्रीजगन्नाथस्य चरणकमलयोः -

प्रो. किशोरचन्द्रपाढीः

आचार्योऽध्यक्षश्च व्याकरणविभागे

श्रीजगन्नाथसंस्कृतविश्वविद्यालये, उत्कलप्रदेशे ।

अवश्यवक्तव्यम्

बहूनि व्याकरणतन्त्राणि प्रोक्तानि बहुभिर्महर्षिभिर्भगवतः पाणिनेः प्रागपि, किन्तु तत्र न विद्यते साङ्गत्वम् । सूत्रपाठो, धातुपाठो, गणपाठ, उणादिपाठो लिङ्गानुशासनञ्चेति मिलित्वा पञ्चाङ्गं भवति व्याकरणम् । तच्चास्ति पाणिनीये । अथ च वैदिकशब्दानामनुशासनाद् वेदाङ्गत्वमपि । अतश्च प्राचीनेषु सकलेषु व्याकरणशास्त्रेषु पाणिनीयं व्याकरणं प्राधान्यं भजते । द्वादशशताब्द्याः प्राङ् नैकोऽपि प्रक्रियाग्रन्थ आसीत् । तदा शास्त्राणां, महाकाव्यानां च प्रणेतारोऽपि पाणिन्यादीनामाचार्याणां ग्रन्थक्रमेणैव व्याकरणमधीत्यापारशब्दशास्त्रपारं जग्मुः ।

प्रक्रियाग्रन्थानां प्रणेतारोऽष्टाध्यायीं पुरस्कृत्याष्टाध्यायीसाधनायैव प्रक्रियाग्रन्थान् विरचयामासुः । अतश्च लिखितवन्तो भट्टोजिदीक्षितमहाभागाः सिद्धान्तकौमुद्या लौकिक-
-भागस्यान्ते -

इत्थं लौकिकशब्दानां दिङ्मात्रमिह दर्शितम् ।

विस्तरस्तु यथाशास्त्रं द्रष्टव्यं शब्दकौस्तुभे ।।

सर्वथा सत्यमिदं वचनं, यतः प्रक्रियाग्रन्थेषु सूत्रस्य तावानेवार्थः प्रकाशमेति यावतेष्टप्रयोगसिद्धिः संजायते । अवशिष्टार्थस्तु बुद्धिगम्य एवावसीयते ।

अतश्च यथाष्टाध्यायीं पुरस्कृत्य प्रक्रियाग्रन्था विरचितास्तथैवाष्टाध्यायीं पुरस्कृत्यैव तेऽध्येतव्या अपि । किन्तु प्रक्रियाग्रन्थानामवतारानन्तरं राष्ट्रेऽस्मिन्नपूर्वः कोऽपि क्रमः प्रादुरभूत्, यत्र पाणिन्यष्टाध्यायीमनवलोक्यैव सर्वं पाणिनीयशास्त्रमधीयते । अत्रैकैकं प्रयोगं पुरस्कृत्य तत्साधनाय सर्वाणि सूत्राण्युपस्थाप्यन्ते, बहुभिश्च तैः सूत्रैरेक एव प्रयोगः साध्यते । तान्येव सूत्राणि यद्यष्टाध्यायीं विज्ञाय पठ्येरन्, तदा तैरेव सूत्रैरनन्तः शब्दराशिः साधयितुं शक्येत । अतश्च पुना राष्ट्रेऽस्मिन्नष्टाध्यायीसूत्रपाठेन पदं न्यधायि ।

दुश्चरतपसा भगवान् पाणिनिर्निखिललौकिकवैदिकशब्दराशेः प्रत्यक्षमेककाला-
-वच्छेदेन कृत्वा प्रकृत्यादिविभागकल्पनया सामान्यविशेषवता लक्षणेनापूर्वमिदं शास्त्रं कृतवान्, येनाखिला लौकिका, वैदिकाश्च शब्दा अल्पीयसा कालेन सिध्यन्ति ।

अष्टाध्यायीविषयास्त्रिषु भागेषु विभक्ताः प्रतीयन्ते -

१. प्रथमद्वितीयाध्याययोः वाक्येभ्यः पदानां संकलनम् ।

२. तृतीयचतुर्थपञ्चमाध्यायेषु पदानां प्रकृतिप्रत्ययविभागः ।

३. षष्ठसप्तमाष्टमाध्यायेषु प्रकृति-प्रत्ययैः सह आगमादेशादीनां संयोजनेन परिनिष्ठितपदानां निर्माणञ्च ।

यथा भगवान् भास्करोऽखिलं विश्वं प्रकाशयति तथैव पाणिनेरेकैकं सूत्रमप्यखिलं लौकिकवैदिकशब्दराशिं प्रकाशयति ।

प्रक्रियाक्रमे फक्कादीनां दुरूहत्वमनुभूय छात्रा व्याकरणाध्ययनात्पराजयन्ते । किन्तु पाणिनीयशास्त्रेऽस्मिन् गुणवृद्धिदीर्घनलोपनुमागमसम्प्रसारणादीनां कार्याणां कृत एकैकं प्रकरणं वर्तते, यस्य विज्ञानेन तत्कार्यं निखिललौकिकवैदिकशब्दराशिषु कर्तुं शक्यते । तत्र न किमपि रिष्यति । यद्यष्टाध्याय्या अधिकारप्रकरणविभाजनमविज्ञाय तस्याः पाठो नित्यमपि क्रियेत, तदा निगदेनैव शब्दायमानोऽन्धधावनमिव स निष्फलतामेति, इति भूयो भूयो 'मनस्यवकलय्य मयाधिकारप्रकरणनिर्देशसमन्वितो नवीनोऽयमष्टाध्यायीसूत्रपाठो महता यत्नेन यथामति विरचितः, येन कार्याणां विज्ञानं पाठेन सहैव स्वयमेव जायते ।

सूत्रेषु ' - ' अयं चिह्न उच्चारणसौकर्याय दत्तो, न तु सन्धिविच्छेदाय । अनेन पाठशुद्धिर्भविष्यति । यतः पाठकाले सन्धिविच्छेदस्तु नैवापेक्ष्यते ।

विषयानुक्रमण्यां पाणिनीयाष्टाध्याय्याः सर्वाः संज्ञाः, सर्वाः परिभाषाः, सर्वेऽतिदेशा अधिकाराश्च निष्कृष्यादौ पठिताः । विध्योऽधिकारा नियमाश्च प्रकरणेषु निबद्धाः सन्तीति, तेषां विभागस्तेषु तेष्वध्यायेष्वेव पृथक्कृत्य प्रदर्शितः । अनया सर्वाष्टाध्यायी हस्तामलकवद-
-वलोक्तुं शक्यते ।

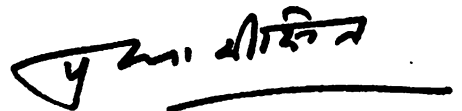
प्रथमे दिवसेऽस्या द्वावध्यायौ, अनन्तरमेकैकः प्रतिदिनमिति कृत्वा अस्याः सप्ताहपारायणेन पाणिनीयशास्त्रे निर्बाधगतिर्भवति । यद्येनामधिगत्य पुरस्कृत्य च सिद्धान्तकौमुद्यादयो ग्रन्था अधीयेरन्, तदा सूत्रेष्वनुवृत्तिविषयिणी, पौर्वापर्यविषयिणी न जनिष्यते विचिकित्सापि । अथ च सूत्रस्य निखिलोऽर्थो बुद्धौ स्फुटीभविष्यति ।

भवानीशंकराविव मातापितरौ जानकीसुन्दरलालशुक्लौ प्रणम्य, गुरुचरणान् आचार्यविश्वनाथत्रिपाठिमहाभागान्, आचार्य-डॉ. बच्चूलालावस्थिमहाभागान् हृदि निधाय, अथ चाचार्यरामयत्नशुक्लमहाभागान्, आचार्यरामकरणशर्ममहाभागान् भूयो भूयोऽभिवन्द्य मदीयः संकल्पोऽयं पूर्णतामुपगतः । महत्यस्मिन् कार्ये वैयाकरणतल्लजाया डॉ. पाठकमनीषायाः साहाय्यं प्रतिपदं लब्धमिति ताः सादरं स्मर्तव्याः । अथ च यैरस्य ग्रन्थस्य पाठशोधनं महत्या सूक्ष्मेक्षिकया कृतं त आचार्यडॉ. बलरामशुक्लमहाभागा अपि महत्त्वमस्य कार्यस्य मीमांसमानाः सर्वथा शुभाशीर्भाजः । कार्येऽस्मिन् रतस्य शिष्यस्याऽभिजिद्-दीक्षितस्य, अथ च पाणिनीयशास्त्रम-
-धीयानाया माधुरी तामस्कर इत्यस्याः पाणिनीयशास्त्रेऽव्याहतगतिर्भूयादिति कामये । छात्रश्चन्दनजैनोऽपि टङ्कणादिषु सहकारीत्यविस्मर्तव्यः । येषां वामाङ्गे निषद्य मयाहर्निशं सेव्यते भगवान् पाणिनिस्ते दीक्षितशिवप्रसादमहाभागा अपि वन्द्याः । यस्य भुक्कुटिविलासेनैव सृष्टिलयौ भवतस्तस्यैव कृपाकटाक्षेण कार्यमिदं निष्पन्नमिति तच्चरणयोः प्रणमतीयम् ----

गीता-जयन्ती

२०६६ विक्रमाब्दे ।

९.१२.२००८ दिनाङ्के

 श्रीमान् पी. एम. शर्मा

विषयानुक्रमणी

शुभाशंसा	v
अवश्यवक्तव्यम्	ix-x
अष्टाध्यायीविषयानुक्रमणी	१-२१
अकारादिक्रमेणाष्टाध्यायीविषयानुक्रमणी	२२-३२

अष्टाध्यायीसूत्रपाठः (प्रकरणनिर्देशसमन्वितः)

अथ प्रत्याहारप्रकरणम्	१-४
अथपाणिन्यष्टाध्यायीसूत्रपाठः	५-१०६
अथपाणिन्यष्टाध्यायीसूत्रानुक्रमणी	१०७-१४४

अष्टाध्यायीविषयानुक्रमणी

अस्यामनुक्रमण्यां पाणिनीयांष्टाध्याय्याः सर्वाः संज्ञाः, सर्वाः परिभाषाः, सर्वेऽधिकाराः, सर्वेऽतिदेशाश्च निष्कृष्यादौ पठिताः । विधयो नियमाश्च प्रकरणेषु निबद्धाः सन्तीति, तेषां विभाग एतदनन्तरं तेषु तेष्वध्यायेष्वेव पृथक्कृत्य प्रदर्शितः ।

संज्ञाः

१. वृद्धिसंज्ञा १.१.१
२. गुणसंज्ञा १.१.२
३. संयोगसंज्ञा १.१.७
४. अनुनासिकसंज्ञा १.१.८
५. सवर्णसंज्ञा १.१.९-१०
६. प्रगृह्यसंज्ञाप्रकरणम् १.१.११-१९
७. घुसंज्ञा १.१.२०
८. घसंज्ञा १.१.२२
९. संख्यासंज्ञा १.१.२३
१०. षट्संज्ञा १.१.२४-२५
११. निष्ठासंज्ञा १.१.२६
१२. सर्वनामसंज्ञाप्रकरणम् १.१.२७-३६
१३. अव्ययसंज्ञाप्रकरणम् १.१.३७-४१
१४. सर्वनामस्थानसंज्ञा १.१.४२-४३
१५. विभाषासंज्ञा १.१.४४
१६. सम्प्रसारणसंज्ञा १.१.४५
१७. लोपसंज्ञा १.१.६०
१८. लुक्संज्ञा १.१.६१
१९. श्लुसंज्ञा १.१.६१
२०. लुप्संज्ञा १.१.६१
२१. टिसंज्ञा १.१.६४
२२. उपधासंज्ञा १.१.६५
२३. प्रत्याहारसंज्ञा १.१.७१
२४. वृद्धसंज्ञा १.१.७३-७५
२५. ह्रस्वसंज्ञा १.२.२७

२६. दीर्घसंज्ञा १.२.२७
२७. प्लुतसंज्ञा १.२.२७
२८. उदात्तसंज्ञा १.२.२९
२९. अनुदात्तसंज्ञा १.२.३०
३०. स्वरितसंज्ञा १.२.३१
३१. अपृक्तसंज्ञा १.२.४१
३२. कर्मधारयसंज्ञा १.२.४२
३३. उपसर्जनसंज्ञा १.२.४३-४४
३४. प्रातिपदिकसंज्ञा १.२.४५-४६
३५. धातुसंज्ञा १.३.१ (औपदेशिकधातवः)
३६. इत्संज्ञाप्रकरणम् १.३.२-९
३७. नदीसंज्ञा १.४.३-६
३८. घिसंज्ञा १.४.७-९
३९. लघुसंज्ञा १.४.१०
४०. गुरुसंज्ञा १.४.११-१२
४१. अङ्गसंज्ञा १.४.१३
४२. पद-संज्ञा १.४.१४-१७
४३. भ-संज्ञा १.४.१८-२०
४४. कारकसंज्ञा १.४.२३-५५
४५. अपादानसंज्ञा १.४.२४-३१
४६. सम्प्रदानसंज्ञा १.४.३२-४१
४७. करणसंज्ञा १.४.४२-४४
४८. अधिकरणसंज्ञा १.४.४५
४९. कर्मसंज्ञा १.४.४६-५३
५०. कर्तृसंज्ञा १.४.५४-५५
५१. हेतुसंज्ञा १.४.५५
५२. निपातसंज्ञाधिकारः १.४.५६-९८

५३. गतिसंज्ञा १.४.६०-७९
 ५४. परस्मैपदसंज्ञा १.४.९९
 ५५. उत्तमसंज्ञा १.४.१०१
 ५६. प्रथमसंज्ञा १.४.१०१
 ५७. मध्यमसंज्ञा १.४.१०१
 ५८. एकवचनसंज्ञा १.४.१०२-३
 ५९. द्विवचनसंज्ञा १.४.१०२-३
 ६०. बहुवचनसंज्ञा १.४.१०२-३
 ६१. विभक्तिसंज्ञा १.४.१०४
 ६२. अवसानसंज्ञा १.४.११०
 ६३. उपसर्गसंज्ञा १.४.५९
 ६४. कर्मप्रवचनीयसंज्ञा १.४.८३-९८
 ६५. आत्मनेपदसंज्ञा १.४.१००
 ६६. संहितासंज्ञा १.४.१०९
 ६७. समाससंज्ञाधिकारः २.१.३
 ६८. अव्ययीभावसंज्ञा २.१.५
 ६९. तत्पुरुषसंज्ञा २.१.२२
 ७०. द्वन्द्वसंज्ञा २.२.२९
 ७१. द्विगुसंज्ञा २.१.२३
 ७२. बहुव्रीहिसंज्ञा २.२.२३
 ७३. आमन्त्रितसंज्ञा २.३.४८
 ७४. सम्बुद्धिसंज्ञा २.३.४९
 ७५. प्रत्ययसंज्ञा ३.१.१
 ७६. धातुसंज्ञा ३.१.३२ (आतिदेशिकधातवः)
 ७७. उपपदसंज्ञा ३.१.९२
 ७८. कृत्संज्ञा ३.१.९३
 ७९. कृत्यसंज्ञा ३.१.९५
 ८०. सत्संज्ञा ३.२.१२७
 ८१. सार्वधातुकसंज्ञा ३.४.११३
 ८२. आर्धधातुकसंज्ञा ३.४.११४-११७
 ८३. तद्धितसंज्ञा ४.१.७६
 ८४. गोत्रसंज्ञा ४.१.१६२

८५. युवसंज्ञा ४.१.१६३-१६७
 ८६. तद्राजसंज्ञा ४.१.१७४
 ८७. विभक्तिसंज्ञा ५.३.१
 ८८. तद्राजसंज्ञा ५.३.११९
 ८९. अभ्याससंज्ञा ६.१.४
 ९०. अभ्यस्तसंज्ञा ६.१.५
 ९१. आग्नेडितसंज्ञा ८.१.२

अर्थविशिष्टशब्दस्वरूपग्राहकसूत्रम्

९२. स्वं रूपं शब्दस्याशब्दसंज्ञा १.१.६८

सवर्णग्राहकसूत्रम्

९३. अणुदित्सवर्णस्य चाप्रत्ययः १.१.६९

९४. तपरस्तत्कालस्य १.१.७०

तदन्तग्राहकसूत्रम्

९५. येन विधिस्तदन्तस्य १.१.७२

परिभाषा:

१. इको गुणवृद्धी १.१.३
 २. आद्यन्तवदेकस्मिन् १.१.२१
 ३. आद्यन्तौ टकितौ १.१.४६
 ४. मिदचोऽन्त्यात्परः १.१.४७
 ५. एच इग्नस्वादेशे १.१.४८
 ६. षष्ठी स्थानेयोगा १.१.४९
 ७. स्थानेऽन्तरतमः १.१.५०
 ८. उरण् रपरः १.१.५१
 ९. अलोऽन्त्यस्य १.१.५२
 १०. डिच्च १.१.५३
 ११. आदेः परस्य १.१.५४
 १२. अनेकाल् शित् सर्वस्य १.१.५५
 १३. प्रत्ययलोपे प्रत्ययलक्षणम् १.१.६२।
 १४. न लुमताऽङ्गस्य १.१.६३
 १५. तस्मिन्निति निर्दिष्टे पूर्वस्य १.१.६६
 १६. तस्मादित्युत्तरस्य १.१.६७

१७. अचश्च १.२.२८
 १८. यथासंख्यमनुदेशः समानाम् १.३.१०
 १९. स्वरितेनाधिकारः १.३.११
 २०. विप्रतिषेधे परं कार्यम् १.४.२
 २१. समर्थः पदविधिः २.१.१
 २२. वाऽसरूपोऽस्त्रियाम् ३.१.९४
 २३. अनुदातं पदमेकवर्जम् ६.१.१५८

अतिदेशाः

१. आद्यन्तवदेकस्मिन् १.१.२१
 २. स्थानिवद्भावातिदेशः १.१.५६-५९
 ३. डित्वातिदेशः १.२.१-४
 ४. कित्वातिदेशः १.२.५-१७
 ५. अकित्वातिदेशः १.२.१८-२६
 ६. लुपि युक्तवद्भावातिदेशः १.२.५१-५२
 ७. पूर्ववत्सनः १.३.६२
 ८. स्त्री पुंवच्च १.२.६६
 ९. आम्प्रत्ययवत् कृजोऽनुप्रयोगस्य
 १.३.६३.
 १०. सुबामन्त्रिते पराङ्गवत् स्वरे २.१.२
 ११. द्विगुरेकवचनम् २.४.१.
 १२. परवल्लिङ्गं द्वन्द्व-तत्पुरुषयोः
 २.४.२६.
 १३. कर्मवत्कर्मणा तुल्यक्रियः ३.१.८७
 १४. वर्तमानसामीप्ये वर्तमानवद्वा ३.३.१३१.
 १५. नानद्यतनवत्क्रिया-प्रबन्धसामीप्ययोः
 ३.३.१३५
 १६. लोटो लङ्वत् ३.४.८५.
 १७. सेह्यपिच्च ३.४.८७
 १८. आहुत्तमस्य पिच्च ३.४.९२
 १९. कालेभ्यो भववत् ४.२.३४
 २०. चरणेभ्यो धर्मवत् ४.२.४६

२१. समूहवच्च बहुषु ५.४.२२
 २२. अन्तादिवच्च ६.१.८५
 २३. षत्वतुकोरसिद्धः ६.१.८६
 २४. अप्लुतवदुपस्थिते ६.१.१२९
 २५. उत्तरपदे स्त्रियाः पुंवद्भावातिदेशः
 ६.३.३४-४२
 २६. अम्प्रत्ययवत्त्वातिदेशः ६.३.६८
 २७. असिद्धवत्त्वातिदेशः ६.४.२२-१७५
 २८. स्यसिच्सीयुट्-तासिषु भावकर्मणोरुपदेशे-
 ऽज्जन-ग्रह-दृशां वा चिप्वदिट् च
 ६.४.६२
 २९. णिद्वद्भावातिदेशः ७.१.९०-९२
 ३०. तृज्वत्क्रोष्टुः ७.१.९५
 ३१. सन्वल्लघुनि चङ्परेऽनगलोपे ७.४.९३
 ३२. एकं बहुव्रीहिवत् ८.१.९
 ३३. कर्मधारयवदुत्तरेषु ८.१.११
 ३४. आमन्त्रितं पूर्वमविद्यमानवत् ८.१.७२
 ३५. पूर्वत्रासिद्धत्वातिदेशाधिकारः
 ८.२.१-८.४.६८

अधिकाराः

१. एकसंज्ञाधिकारः

आकङ्कारादेका संज्ञा १.४.१-२.२.३८

२. कारकसंज्ञाधिकारः

कारके १.४.२३-५५

३. निपातसंज्ञाधिकारः

प्राग्रीश्वरान्निपाताः १.४.५६-९७

४. कर्मप्रवचनीयसंज्ञाधिकारः

कर्मप्रवचनीयाः १.४.८३-९८

५. समासाधिकारः

प्राक्कङ्कारात्समासः २.१.३-२.२.३८

६. अव्ययीभावाधिकारः

अव्ययीभावः २.१.५-२.१.२१

७. तत्पुरुषाधिकारः

तत्पुरुषः २.१.२२-२.२.२२

८. अनभिहिताधिकारः

अनभिहिते २.३.१-७३

९. तत्पुरुषे नपुंसकाधिकारः

तत्पुरुषोऽनङ्गर्मधारयः २.४.१९-२५

१०. आर्धधातुक इत्यधिकारः

आर्धधातुके २.४.३५-५७

११. प्रत्ययाधिकारः

प्रत्ययः ३.१.१-५.४.१६०

१२. प्रत्ययस्य परत्वाधिकारः

परश्च ३.१.२-५.४.१६०

१३. प्रत्ययस्याद्युदात्तत्वाधिकारः

आद्युदात्तश्च ३.१.३-५.४.१६०

१४. धात्वधिकारः (प्रथमः)

धातोरेकाचो हलादेः क्रियासमभिहारे यङ्
३.१.२२-३.१.९० । अस्य सूत्रस्यैकदेशो 'धातोः'
इत्यधिक्रियते ।

१५. धात्वधिकारः (द्वितीयः)

धातोः ३.१.९१-३.४.११७

१६. भूताधिकारः

भूते ३.२.८४-१२२

१७. वर्तमानाधिकारः

वर्तमाने लट् ३.२.१२३-३.३.१ । अस्य
सूत्रस्यैकदेशो 'वर्तमाने' इत्यधिक्रियते ।

१८. ताच्छील्याद्यर्थाधिकारः

आ क्वेस्तच्छील-तद्धर्म-तत्साधुकारिषु
३.२.१३४-१७७ ।

१९. भविष्यदधिकारः

भविष्यति गम्यादयः ३.३.३-१५

२०. भावाधिकारः

भावे ३.३.१८-११२

२१. 'अकर्तरि च कारके संज्ञायाम्'
इत्यधिकारः

अकर्तरि च कारके संज्ञायाम् ३.३.१९-११२

२२. स्त्र्यधिकारः

स्त्रियां क्तिन् ३.३.९४-११२ । अस्य
सूत्रस्यैकदेशः 'स्त्रियां' इत्यधिक्रियते ।

२३. करणाधिकरणयोः इत्यधिकारः

करणाधिकरणयोश्च ३.३.११७-१२५

२४. लाधिकारः

लस्य ३.४.७७-११२

२५. प्रातिपदिकाधिकारः

इयाप्रातिपदिकात् ४.१.१-५.४.१६०

२६. स्त्र्यधिकारः

स्त्रियाम् ४.१.३-४.१.८१

२७. अनुपसर्जनाधिकारः

अनुपसर्जनात् ४.१.१४-८१

२८. तद्धिताधिकारः

तद्धिताः ४.१.७६-५.४.१६०

२९. समर्थाधिकारः

समर्थानां प्रथमाद्वा ४.१.८२-५.२.१४०

३०. अणधिकारः प्राग्दीव्यतीयः

प्राग्दीव्यतोऽण् ४.१.८३-४.४.१

३१. शेषाधिकारः

शेषे ४.१.९२-४.३.१२०

३२. ठगधिकारः प्राग्वहतीयः

प्राग्वहतेष्टक् ४.४.१-४.४.७४

३३. यदधिकारः प्राग्घतीयः

प्राग्घिताद्यत् ४.४.७५-५.१.१३६

३४. छाधिकारः प्राक्क्रीतीयः

प्राक् क्रीताच्छः ५.१.१-५.१.१७

३५. ठजधिकारः प्राग्वतीयः

प्राग्वतेष्टज् ५.१.१८-५.१.११४

३६. ठगधिकारः प्रागार्हतीयः

आर्हादिगोपुच्छसंख्यापरिमाणाट्ठक्

५.१.१९-५.१.६३

३७. कालाधिकारः

कालात् ५.१.७८-५.१.९७

३८. त्वतलाधिकारः

आ च त्वात् ५.१.१२०-१३६

३९. किंसर्वनामादिप्रकृत्यधिकारः

किंसर्वनामबहुभ्योऽद्वयादिभ्यः ५.३.२-२६

४०. काधिकारः

प्रागिवात्कः ५.३.७०-५.३.९५

४१. समासान्ताधिकारः

समासान्ताः ५.४.६८-१६०

४२. संहिताधिकारः (प्रथमः)

संहितायाम् ६.१.७१-१५४

४३. एकः पूर्वपरयोरित्यधिकारः

एकः पूर्वपरयोः ६.१.८३-१०९

४४. सुट्कात्पूर्व इत्यधिकारः

सुट्कात्पूर्वः ६.१.१३३-१५४

४५. पूर्वपदाद्युदात्तस्वराधिकारः

आदिरुदात्तः ६.२.६४-९१

४६. पूर्वपदान्तोदात्तस्वराधिकारः

अन्तः ६.२.९२-११०

४७. उत्तरपदाद्युदात्तस्वराधिकारः

उत्तरपदादिः ६.२.१११-१४२

४८. उत्तरपदान्तोदात्तस्वप्रकरणम्

अन्तः ६.२.१४३-१९९

४९. 'उत्तरपदे' इत्यधिकारः

अलुगुत्तरपदे ६.३.१-१३९

अत्र विवेकः, 'अलुगिति' ६.३.२४

इत्यन्तमधिक्रियते । 'उत्तरपदे' इति च ६.३.

१ इत्यतः ६.३.१३९ इत्यन्तमधिक्रियते ।

५० संहिताधिकारः (द्वितीयः)

संहितायाम् ६.३.११४-१३९

५१. अङ्गाधिकारः

अङ्गस्य ६.४.१-७.४.९७

५२. असिद्धवदधिकारः

असिद्धवदत्राभात् ६.४.२२-६.४.१७५

५३. आर्धघातुक इत्यधिकारः

आर्धघातुके ६.४.४६-७०

५४. भाधिकारः

भस्य ६.४.१२९-१७५

५५. मपर्यन्तस्येत्यधिकारः

मपर्यन्तस्य ७.२.९१-९८

५६. उत्तरपदस्येत्यधिकारः

उत्तरपदस्य ७.३.१०-३२

५७. द्विरुक्ताधिकारः

सर्वस्य द्वे ८.१.१-१५

५८. 'पदस्य' इत्यधिकारः

पदस्य ८.१.१६-८.३.५५

५९. 'पदात्' इत्यधिकारः

पदात् ८.१.१७-६९

६०. 'अनुदात्तं सर्वमपादादौ'

इत्यधिकारः

अनुदात्तं सर्वमपादादौ ८.१.१८-७४

६१. पूर्वत्रासिद्धत्वाधिकारः

पूर्वत्रासिद्धम् ८.२.१-८.४.६८

६२. वाक्यस्य टेः प्लुत उदात्त

इत्यधिकारः

वाक्यस्य टेः प्लुत उदात्तः ८.२.८२-१०८

६३. संहिताधिकारः (तृतीयः)

तयोर्वावचि संहितायाम् ८.२.१०८-८.४.६८

६४. अपदान्तस्य मूर्धन्यः

इत्यधिकारः

अपदान्तस्य मूर्धन्यः ८.३.५५-११९

६५. 'इण्कोः' इत्यधिकारः

इण्कोः ८.३.५७-११९

संज्ञा उक्ताः, परिभाषा, अतिदेशा
अधिकाराश्चोक्ताः, इदानी-
मवशिष्टविषयोऽष्टाध्यायी
क्रमेण विभज्य प्रदर्श्यते

प्रथमाध्याये प्रथमः पादः

गुणवृद्धिनिषेधः १.१.४-१.१.६

प्रथमाध्याये द्वितीयः पादः

स्वरिते उदात्तांश-अनुदात्तांश-निर्णयः
१.२.३२

सन्नतरादेशः १.२.४०

ह्रस्वविधिः १.२.४७-४८

स्त्रीप्रत्ययस्य लुक् १.२.४९

गोण्या इकारादेशः १.२.५०

लुपि युक्तवद्भावः १.२.५१-५२

अशिष्यप्रकरणम् १.२.५३-५७

वचननिर्धारणम् १.२.५८-६३

एकशेषप्रकरणम् १.२.६४-७३

प्रथमाध्याये तृतीयः पादः

इत्-लोप-विधिः १.३.९

आत्मनेपदप्रकरणम् १.३.१२-७१

उभयपदप्रकरणम् १.३.७२-७७

परस्मैपदप्रकरणम् १.३.७८-९३

प्रथमाध्याये चतुर्थः पादः

बहुवचनविधिः १.४.२१

एकवचन-द्विवचन-विधिः १.४.२२

मध्यमपुरुषविधिः १.४.१०५-६

उत्तमपुरुषविधिः १.४.१०७

प्रथमपुरुषविधिः १.४.१०८

द्वितीयाऽध्याये प्रथमद्वितीयपादौ

समासाधिकारः

२.१.१-२.२.३८

अव्ययीभावसमासः २.१.५-२१

तत्पुरुषसमासः २.१.२२-२.२.२२

बहुव्रीहिसमासः २.२.२३-२८

द्वन्द्वसमासः २.२.२९

पूर्वनिपात-परनिपातप्रकरणम् २.२.३०-३८

द्वितीयाऽध्याये तृतीयः पादः

अयं विभक्तिपादः अत्र विभक्तीनां

विधानम् २.३.१-७३

द्वितीयाऽध्यायस्य चतुर्थः पादः

समासानां वचननिर्णयः २.४.१-१६

समासानां लिङ्गनिर्णयः २.४.१७-१८

तत्पुरुषे नपुंसकाधिकारः

२.४.१९-३१

अन्वादेशप्रकरणम्

२.४.३२-३४

आर्धधातुकाधिकारः

अधिकारेऽस्मिन् आर्धधातुके प्रत्यये णि-

धात्वादेशाः २.४.३५-५७

लुक्प्रकरणम् २.४.५८-८४

लादेशः - २.४.८५

तृतीयाध्याये प्रथमद्वितीयपादौ

अध्यायेऽस्मिन् धातुभ्यः प्रत्ययानां
विधानम् वर्तते । अत्र -

प्रत्ययाधिकारः ३.१.१-५.४.१६०

प्रत्ययस्य परत्वाधिकारः ३.१.२-५.४.१६०

प्रत्ययस्याद्युदात्ताधिकारः ३.१.३-५.४.१६०

धात्वधिकारः प्रथमः

३.१.२२-९०

अत्र ३.१.५-३१ इति यावद् धातुभ्यो विहिताः
सनादयो धातुप्रत्ययाः । ३.१.३३-८६ इति
यावद् धातुभ्यो विहिता विकरणप्रत्ययाः ।
३.१.८७-८९ यावत् कर्मवद्भावः ।

धात्वधिकारो द्वितीयः

३.१.९१-३.४.७६

अत्र धातुभ्यो विहिताः कृत् प्रत्यया
लकारप्रत्ययाश्च सन्ति ।

कृत्यप्रत्ययाः

३.१.९५-१३२

कृत्यप्रत्ययाः सामान्याः

३.१.१३३-३.२.८३

भूताधिकारः

३.२.८४-१२२

अत्र भूतार्थे लकारप्रत्ययाः, कृत्यप्रत्ययाश्च

वर्तमानाधिकारः

३.२.१२३-३.३.१

अत्र वर्तमानार्थे लकारप्रत्ययाः,
कृत्यप्रत्ययाश्च ।

वर्तमाने शित्प्रत्ययाः

शतृ, शानच्, चानश् शानन्
३.२.१२३-१३३

वर्तमाने ताच्छील्याद्यर्थधिकारः

३.२.१३४-१७८

अत्र ताच्छील्याद्यर्थे वर्तमाने कृत्यप्रत्ययाः ।

वर्तमाने डु-ष्टृन्-इत्र-क्त-प्रत्ययाः

३.२.१७९-१८८

तृतीयाध्याये तृतीयचतुर्थपादौ**भविष्यदधिकारः**

३.३.३-१५

अत्र भविष्यदर्थे लकारप्रत्ययाः,
कृत्यप्रत्ययाश्च ।

इत उत्तरं त्रिषु कालेषु कृत्यप्रत्ययाः ।**भावाधिकारः**

३.३.१८-३.३.११२

अधिकारेऽस्मिन् भावे कृत्यप्रत्ययाः । अकतीरे
च कारके संज्ञायाम् इत्यधिकारः ३.३.
१९-११२ इति यावत् ।

स्त्र्यधिकारः

३.३.९४-११२

अधिकारेऽस्मिन् अकतीरे कारके, संज्ञायां,
भावे, स्त्रियाम् कृत्यप्रत्ययाः ।

कृत्यल्युट्प्रत्ययानामर्थनिर्देशः

३.३.११३

भावे क्त-ल्युट्प्रत्ययौ ३.३.११४-११६

करणाधिकरणयोः प्रत्ययाः

३.३.११७-१२५

कृच्छ्राकृच्छ्रार्थेषु प्रत्ययाः

३.३.१२६-१३०

वर्तमानवत्प्रत्ययाः ३.३.१३१

भूतवत्प्रत्ययाः ३.३.१३२

लकारप्रत्यया, लकारार्थेषु विहिताः कृत्प्रत्यया,

लकारार्थाश्च ३.३.१३३-३.४.५

अत्रैव लकारार्थेषु विहिताः कृत्प्रत्यया अपि ।

वैदिकाः कृत्प्रत्ययाः ३.४.६-१७

लौकिकाः कृत्प्रत्ययाः

खमुञ्, क्त्वा, णमुल्, तुमुन् ३.४.१८-६६

कृत्प्रत्ययानां लकाराणां चार्थाः

३.४.६७-७६

लाधिकारः

अत्र लादेशास्तिङः, तिङादेशाश्चान्ये ।

३.४.७७-११७

चतुर्थाध्यायस्य १,२,३ पादाः

ड्याप्प्रातिपदिकात् ४.१.१

इतः प्रातिपदिकाधिकारः ४.१.१-५.४.१६०

इति यावत्

स्वादिप्रत्ययाः ४.१.२

‘स्त्रियाम्’ इत्यधिकारः

४.१.३-८१ इति यावत् स्त्रीप्रत्ययाः

तद्धिताधिकारः

४.१.७६-५.४.१६०

समर्थाधिकारः

४.१.८२-५.२.१४०

अत्र पञ्चमहोत्सर्गप्रत्ययेषु तद्धितार्थानां
विभाजनम् वर्तते

१. अणधिकारः प्रागदीव्यतीयः

४.१.८३-४.३.१६८

अधोनिर्दिष्टेषु ४४ प्रागदीव्यतीयेष्वर्थेषु

अण् प्रत्ययोऽधिकृतो वेदितव्यः

१. तस्यापत्यम् ४.१.९२-१७८
२. तेन रक्तं रागात् ४.२.१
३. नक्षत्रेण युक्त कालः ४.२.३
४. दृष्टं साम ४.२.७
५. परिवृतो रथः ४.२.१०
६. तत्रोद्घृतममत्रेभ्यः ४.२.१४
७. संस्कृतं भक्षाः ४.२.१६
८. सास्मिन्पौर्णमासीति संज्ञायाम् ४.२.२१
९. सास्य देवता ४.२.२४
१०. तस्य समूहः ४.२.३७
११. विषयो देशे ४.२.५२
१२. सोऽस्यादिरितिच्छन्दसः
प्रगाथेषु ४.२.५५
१३. तदस्यां प्रहरणमिति क्रीडायां णः
४.२.५७
१४. तदधीते तद्वेद ४.२.५९

चतुर्थीः

१५. तदस्मिन्नस्तीति देशे तन्नाम्नि
४.२.६७
१६. तेन निर्वृतम् ४.२.६८
१७. तस्य निवासः ४.२.६९
१८. अदूरभवश्च ४.२.७०

अथ शेषे इत्यधिकारः

'४.२.९२' इत्यारभ्य 'तस्य विकारः

'४.३.११४' इति यावत्

१९. तत्र जातः ४.३.२५
 २०. कृतलब्धक्रीतकुशलाः ४.३.३८
 २१. प्रायभवः ४.३.३९
 २२. संभूते ४.३.४१
 २३. कालात्साधुपुष्प्यत्पच्यमानेषु ४.३.४३
 २४. उपते च ४.३.४४
 २५. देयमृणे ४.३.४७
 २६. व्याहरति मृगः ४.३.५१
 २७. तदस्य सोढम् ४.३.५२
 २८. तत्र भवः ४.३.५३
 २९. तस्य व्याख्यान इति च
 व्याख्यातव्यनामनः ४.३.६६
 ३०. तत आगतः ४.३.७४
 ३१. प्रभवति ४.३.८३
 ३२. तद्गच्छति पथिदूतयोः ४.३.८५
 ३३. अभिनिष्क्रमति द्वारम् ४.३.८६
 ३४. अधिकृत्य कृते ग्रन्थे ४.३.८७
 ३५. सोऽस्य निवासः ४.३.८९
 ३६. अभिजनश्च ४.३.९०
 ३७. भक्तिः ४.३.९५
 ३८. तेन प्रोक्तम् ४.३.१०१
 ३९. तेनैकदिक् ४.३.११२
 ४०. उपज्ञाते ४.३.११५
 ४१. कृते ग्रन्थे ४.३.११६
 ४२. तस्येदम् ४.३.१२०

प्राण्योषधिवृक्षेभ्यो विकारावयवयोरर्थयोः
 यथाविहितप्रत्यया भवन्ति । प्राण्योषधि-
 वृक्षान्यप्रकृतिभ्यः शैषिका एवेति विवेकः ।
 ४३. तस्य विकारः ४.३.१३४

४४. अवयवे च प्राण्योषधिवृक्षेभ्यः

४.३.१३५

चतुर्थाध्याये चतुर्थः पादः

२. ठगधिकारः प्राग्वहतीयः

४.४.१-४.४.७४

अधोनिर्दिष्टेषु ३६ प्राग्वहतीयेष्वर्थेषु ठक्
 प्रत्ययोऽधिकृतो वेदितव्यः

१. तेन दीव्यति खनति जयति जितम्
 ४.४.२
 २. संस्कृतम्
 ३. तरति ४.४.५
 ४. चरति ४.४.८
 ५. वेतनादिभ्यो जीवति ४.४.१२
 ६. हरत्युत्सङ्गादिभ्यः ४.४.१५
 ७. निर्वृत्तेऽक्षद्युतादिभ्यः ४.४.१९
 ८. संसृष्टे ४.४.२२
 ९. व्यञ्जनैरुपसिक्ते ४.४.२६
 १०. ओजःसहोम्भसा वर्तते ४.४.२७
 ११. प्रयच्छति गर्ह्यम् ४.४.३०
 १२. उञ्छति ४.४.३२
 १३. रक्षति ४.४.३३
 १४. शब्ददर्दुरं करोति ४.४.३४
 १५. पक्षिमत्स्यमृगान्हन्ति ४.४.३५
 १६. परिपन्थं च तिष्ठति ४.४.३६
 १७. माथोत्तरपदपदव्यनुपदं धावति
 ४.४.३७
 १८. पदोत्तरपदं गृह्णाति ४.४.३९
 १९. धर्मं चरति ४.४.४१
 २०. प्रतिपथमेति ठञ्च ४.४.४२
 २१. समवायान् समवैति ४.४.४३

२२. संज्ञायां ललाटकुक्कुट्यौ पश्यति
४.४.४६
२३. तस्य धर्म्यम् ४.४.४७
२४. अवक्रयः ४.४.५०
२५. तदस्य पण्यम् ४.४.५१
२६. शिल्पम् ४.४.५५
२७. प्रहरणम् ४.४.५७
२८. अस्तिनास्तिदिष्टं मतिः ४.४.६०
२९. शीलम् ४.४.६१
३०. कर्माध्ययने वृत्तम् ४.४.६३
३१. हितं भक्षाः ४.४.६५
३२. तदस्मै दीयते नियुक्तम् ४.४.६६
३३. तत्र नियुक्तः ४.४.६९
३४. अध्यायिन्यदेशकालात् ४.४.७१
३५. कठिनान्तप्रस्तारसंस्थानेषु व्यवहरति
४.४.७२
३६. निकटे वसति ४.४.७३

३. यदधिकारः प्राग्घृतीयः

४.४.७५-४.४.१४४

अधोनिर्दिष्टेषु ३१ प्राग्घृतीयेष्वर्थेषु यत्
प्रत्ययोऽधिकृतो वेदितव्यः

१. तद्वहति रथयुगप्रासङ्गम् ४.४.७६
२. विध्यत्यधनुषा ४.४.८३
३. धनगणं लब्ध्वा ४.४.८४
४. वशं गतः ४.४.८६
५. पदमस्मिन्दृश्यम् ४.४.८७
६. मूलमस्याबर्हि ४.४.८८
७. गृहपतिना संयुक्ते ज्यः ४.४.९०
८. धर्मपथ्यर्थन्यायादनपेते ४.४.९२
९. छन्दसो निर्मिति ४.४.९३
१०. हृदयस्य प्रियः ४.४.९५

११. बन्धने चर्षी ४.४.९६
१२. मतजनहलात् करणजल्पकर्षेषु
४.४.९७
१३. तत्र साधुः ४.४.९८
१४. समानतीर्थे वासी ४.४.१०७
१५. समानोदरे शयित ओ चोदातः
४.४.१०८
१६. भवे छन्दसि ४.४.११०
१७. बर्हिषि दत्तम् ४.४.११९
१८. दूतस्य भागकर्मणी ४.४.१२०
१९. रक्षोयातूनां हननी ४.४.१२१
२०. रेवती जगतीहविष्याभ्यः प्रशस्ये
४.४.१२२
२१. असुरस्य स्वम् ४.४.१२३
२२. तद्वानासामुपधानो मन्त्र इतीष्टकासु
लुक्च मतोः ४.४.१२५
२३. मत्वर्थे मासतन्वोः ४.४.१२८
२५. पूर्वैः कृतमिनीयौ च ४.४.१३३
२६. अद्भिः संस्कृतम् ४.४.१३४
२७. सहस्रेण संमितौ घः ४.४.१३५
२८. सोममर्हति यः ४.४.१३७
२९. मये च ४.४.१३८
३०. शिवशमरिष्टस्य करे ४.४.१४३
३१. भावे च ४.४.१४४

पञ्चमाध्याये प्रथमः पादः

४. छाधिकारः प्राक्क्रीतीयः

५.१.१-५.५.१.३७

अधोनिर्दिष्टेषु त्रिषु प्राक्क्रीतीयेष्वर्थेषु छः
प्रत्ययोऽधिकृतो वेदितव्यः

१. तस्मै हितम् ५.१.५
२. तदर्थं विकृतेः प्रकृतौ ५.१.१२
३. तदस्य तस्मिन्स्यादिति ५.१.१६

५. ठञधिकारः प्राग्वतीयः

५.१.१८-११५

अधोनिर्दिष्टेषु २७ प्राग्वतियेष्वर्थेषु ठञ्
प्रत्ययोऽधिकृतो वेदितव्यः

ठञधिकारमध्ये ठगधिकारः**प्रागार्हयः**

आर्हादगोपुच्छसंख्यापरिमाणाट्ठक् ५.
१.१९। 'तदहीति ५.१.६३' इत्येतदभिव्याप्य
ठञधिकारमध्ये ठञोऽपवादष्टगधिक्रियते,
गोपुच्छादीन् वर्जयित्वा। इत्यञ्चैतेष्वेका-
दशस्वार्हयिष्वर्थेषु गोपुच्छसंख्यापरिमाणादिभ्य-
ष्ठञ् भवति, तदन्येभ्यष्ठगिति वेदितव्यम्।
ठक्ठोर्मध्ये स्वरे भेदः।

१. तेन क्रीतम् ५.१.३७
२. तस्य निमित्तं संयोगोत्पातौ ५.१.३८
३. तस्येश्वरः ५.१.४२
४. तत्र विदित इति च ५.१.४३
५. तस्य वापः ५.१.४५
६. तदस्मिन्वृद्धयायलाभशुल्कोपदा दीयते
५.१.४७
७. तद्धरति वहत्यावहति भाराद्वंशादिभ्यः
५.१.५०
८. संभवत्यवहरति पचति ५.१.५२
९. सोऽस्यांशवस्नभृतयः ५.१.५६
१०. तदस्य परिमाणम् ५.१.५७
११. तदहीति ५.१.६३
इत्यार्हयाः
१२. पारायणतुरायणचान्द्रायणं वर्तयति
५.१.७२

१३. संशयमापन्नः ५.१.७३

१४. योजनं गच्छति ५.१.७४

१५. उत्तरपथेनाहतं च ५.१.७७

कालाधिकारः

कालात् ५.१.७८ इत्यत आरभ्य
व्युष्टादिभ्योऽण् ५.१.९७' इत्यतः प्राग-
धिकारोऽयम्। यदित ऊर्ध्वमनुक्रमिष्यते, कालादि-
त्येवं तद्वेदितव्यम्।

१६. तेन निर्वृत्तम् ५.१.७९
१७. तमधीष्टो भृतो भृतो भावी ५.१.८०
१८. षष्टिकाः षष्टिरात्रेण पच्यन्ते
५.१.९०
१९. तेन परिजय्यलभ्यकार्यसुकरम्
५.१.९३
२०. तदस्य ब्रह्मचर्यम् ५.१.९४
२१. तस्य च दक्षिणा यज्ञाख्येभ्यः ५.१.९५
२२. तत्र च दीयते कार्यं भववत् ५.१.९६
इति कालाधिकारः
२३. संपादिनि ५.१.९९
२४. तस्मै प्रभवति संतापादिभ्यः ५.१.१०१
२५. समयस्तदस्य प्राप्तम् ५.१.१०४
२६. प्रकृष्टे ठञ् ५.१.१०८
२७. प्रयोजनम् ५.१.१०९

अव्ययसंज्ञको वतिप्रत्ययः

५.१.११५-११८

भावकर्मार्थकाः प्रत्ययाः

५.१.११९-१३६

समर्थानां प्रथमाद्वा (४.१.८६) इत्यधिकार
इतो निवृत्तः।

पञ्चमाध्याये द्वितीयः पादः

पञ्चमाध्यायस्य द्वितीये पादे ५.२.१-९३ इति यावत् न कोऽपि प्रत्ययोऽधिक्रियते । स्फुटेष्वर्थेषु स्फुटप्रत्ययाः सन्ति । ते चार्थाः:-

१. धान्यानां भवने क्षेत्रे खञ् ५.२.१
२. सर्वचर्मणः कृतः खखञौ ५.२.५
३. यथामुखसंमुखस्य दर्शनः खः ५.२.६
४. तत्सविदिः पथ्यङ्गकर्मपत्रपात्रं व्याप्नोति ५.२.७
५. आप्रपदं प्राप्नोति ५.२.८
६. अनुपदसर्वान्नायानयं बद्धाभक्षयतिनेयेषु ५.२.९
७. परोवरपरंपरपुत्रपौत्रमनुभवति ५.२.१०
८. अवारपारात्यन्तानुकामं गामी ५.२.११
९. समां समां विजायते ५.२.१२
१०. अनुग्वलंगामी ५.२.१५
११. व्रातेन जीवति ५.२.२१
१२. तेन वित्तश्चुञ्चुष्वचणौ ५.२.२६
१३. तदस्य संजातं तारंकादिभ्य इतच् ५.२.३६
१४. यत्तदेतेभ्यः परिमाणै वतुप् ५.२.३९
१५. किमः संख्यापरिमाणे डति च ५.२.४१
१६. तदस्मिन्नधिकमिति दशान्ताङ्ङः ५.२.४५
१७. संख्याया गुणस्य निमाने मयट् ५.२.४७
१८. तस्य पूरणे डट् ५.२.४८
१९. मतौ छः सूक्तसाम्नोः ५.२.५९
२०. तत्र कुशलः पथः ५.२.६३
२१. धनहिरण्यात्कामे ५.२.६५
२२. स्वाङ्गेभ्यः प्रसिते ५.२.६६
२३. उदराट्ठगाद्यूने ५.२.६७
२४. सस्येन परिजातः ५.२.६८
२५. अंशं हारी ५.२.६९
२६. तन्त्रादचिरापहृते ५.२.७०
२७. ब्राह्मणकोष्णिके संज्ञायाम् ५.२.७१
२८. शीतोष्णाभ्यां कारिणि ५.२.७२
२९. अनुकाभिकाभीकः कमिता ५.२.७४
३०. पार्श्वेनान्विच्छति ५.२.७५
३१. स एषां ग्रामणीः ५.२.७८
३२. शृङ्खलमस्य बन्धनं करभे ५.२.७९
३३. उत्क उन्मनाः ५.२.८०
३४. कालप्रयोजनाद्भोगे ५.२.८१
३५. तदस्मिन्नन्तं प्राये संज्ञायाम् ५.२.८३
३६. श्रोत्रियंश्छन्दोऽधीते ५.२.८४
३७. श्राद्धमनेन भुक्तमिनिठनौ ।
३८. पूर्वादिनिः ५.२.८६
३९. सपूर्वाच्च ५.२.८७
४०. छन्दसि परिपन्थिपरिपरिणौ पर्यवस्थातरि ५.२.८८
४१. अनुपद्यन्वेष्टा ५.२.९०
४२. साक्षाद् द्रष्टरि संज्ञायाम् ५.२.९१
४३. क्षेत्रियचपरक्षेत्रे चिकित्स्यः ५.२.९२

अथ मत्वर्थीयाः

तदस्यास्त्यस्मिन्निति मतुप् ५.२.९४ इत आरभ्य ५.२.१४० इत्यन्तम् 'अस्य' 'अस्मिन्' इत्यर्थे प्रत्यया भवन्ति ।

पञ्चमाध्याये तृतीयः पादः

विभक्तिसंज्ञकास्तद्धितप्रत्ययाः

'पञ्चम्यास्तसिल् ५.३.७' इत आरभ्य 'दिक्शब्देभ्यः ५.३.२७' इत्यन्तं वक्ष्यमाणाः प्रत्ययाः, विभक्तिसंज्ञका अव्ययसंज्ञकाश्च ।

अव्ययसंज्ञकास्तद्धितप्रत्ययाः

इत् आरभ्य 'याप्ते पाशप् ५.३.४७' इत्यतः प्राग् कथिताः प्रत्ययाः 'तसिलादयः प्राक्पाशपः' इत्यनेन अव्यय-संज्ञकाः । एषां विभक्तिसंज्ञा नास्ति ।

आतिशायिकप्रकरणम्

५.३.५५-६५

स्वार्थिकप्रत्ययाः

५.३.६-६९

काधिकारः

'प्रागिवात्कः ५.३.७०' इत्यारभ्य 'इवे प्रतिकृतौ ५.३.९६' इत्येतस्मात् प्राक् कप्रत्ययोऽधिकृतः ।

इवार्ये प्रत्ययाः

५.३.९६-१११

तद्राजप्रत्ययाः ५.३.११२-११८

पञ्चमाध्याये चतुर्थः पादः**अव्ययसंज्ञकास्तद्धितप्रत्ययाः**

१. तसिश्च ४.३.११३' इत्यनेन विधीय-मानस्तसिः ।

२. किमेतिडव्ययघादाम्बद्रव्यं ५.४.११ इत्यनेन विधीयमानो अमुः, अमु चच्छन्दसि

५.४.१२ इत्यनेन विधीयमानो अमुः ।

३. कृत्वसुच्-सुच्-घा-प्रत्ययाः, '५.४.१७' इत्यत आरभ्य ५.५.२० इत्यन्ताः ।

४. 'बहुल्पायाच्छस्कारकादन्यं ५.४.४२'

इत्यारभ्य प्राक् 'समासान्ताः ५.३.६८' इति प्रत्ययाः 'शस्प्रभृतयः प्राक् समासान्तेभ्यः' इत्यनेन विधीयमानाः प्रत्ययाः ।

समासान्ताधिकारः

५.४.६८-१६०

अधिकारोऽयम् । आपादपरिसमाप्तेर्ये प्रत्यया विहितास्ते समासस्यान्तावयवा एकदेशा भवन्ति, तद्ग्रहणेन गृह्यन्त इति वेदितव्यम् ।

षष्ठाध्याये प्रथमः पादः**द्वित्वप्रकरणम्**

६.१.१-६.१.१२

सम्प्रसारणप्रकरणम्

६.१.१३-६.१.४४

आत्वप्रकरणम्

६.१.४५-५९

अमागमप्रकरणम् ६.१.५८-५९

प्रकृत्यादेशप्रकरणम् ६.१.६०-६४

लोपप्रकरणम् ६.१.६५-६९

तुगागमप्रकरणम् ६.१.७०-७५

संहिताधिकारः

६.१.७१-१५५ अत्राचसन्धिः

यणसन्धिः ६.१.७६

अयादिसन्धिः ६.१.७७-८२

एकः पूर्वपरयोरित्यधिकारः

अधिकारोऽयं ६.१.८३ इत्यत आरभ्य 'व्यत्यात् परस्य ६.१.११०' इत्येतस्मात् सूत्रात् प्राग्वर्तते । इत उत्तरं यद् वक्ष्यते, तत्र पूर्वस्य परस्य द्वयोरपि स्थाने एकादेशो भवतीत्येतद् वेदितव्यम् ।

गुणसन्धिः ६.१.८६

वृद्धिसन्धिः ६.१.८७-९१

ओत आकारादेशः ६.१.९२

पररूपसन्धिः ६.१.९३-९८

सवर्णदीर्घसन्धिः ६.१.९९

पूर्वसवर्णदीर्घसन्धिः ६.१.१००-१०४

पूर्वरूपसन्धिः ६.१.१०५-१०८

डसिडसोरुत्वम् ६.१.१०९-११०

रोरुत्वम् ६.१.१११-११२

प्रकृतिभावः ६.१.११३-१२८

पदस्य दिव उत्त्वम् ६.१.१२९

सुलोपसन्धिः ६.१.१३०-१३२

सुट्कात्पूर्व इत्यधिकारः

अधिकारोऽयं ६.१.१३३ इत्यत आरभ्य
'पारस्करप्रभृतीनि च संज्ञायाम् ६.१.१५४'
इति यावत् । इत उत्तरं यद्वक्ष्यते, तत्र सुडिति
कात्पूर्व इति चैतदधिकृतं वेदितव्यम् ।

स्वरप्रकरणम्

६.१.१५५-६.२.१९९

अन्तोदात्तस्वरप्रकरणम् ६.१.१५६-१८३

आद्युदात्तस्वरप्रकरणम् ६.१.१८४-२१७

अन्तोदात्तस्वरप्रकरणम् ६.१.२१८-२२०

समासस्वरः ६.१.२१८-६.२.१९९

षष्ठाध्याये द्वितीयः पादः

पूर्वपदस्य प्रकृत्या स्वरः

६.२.१-६३

पूर्वपदमित्यनुवर्तते । इत उत्तरं यद्वक्ष्यते, तत्
पूर्वपदस्य भवतीत्येवं तद्वेदितव्यम् ।

पूर्वपदाद्युदात्तस्वराधिकारः

६.२.६४-९१

इत आदिरुदात्त इत्येतदधिकृतं वेदितव्यम् ।
इत उत्तरं यद्वक्ष्यते, तत्र पूर्वपदस्यादिरुदात्तो
भवतीत्येवं तद्वेदितव्यम् ।

पूर्वपदान्तोदात्तस्वराधिकारः

६.२.९२-११०

अन्त इत्यधिकृतम् । यदित उत्तरं वक्ष्यते,
तत्र पूर्वस्यान्त उदात्तो भवतीत्येवमधिकृतं
वेदितव्यम् ।

उत्तरपदाद्युदात्तस्वराधिकारः

६.२.१११-१४२

उत्तरपदादिरित्येतदधिकृतम् । यदित ऊर्ध्व-
मनुक्रमिष्यते, तत्र उत्तरपदस्यादिरुदात्तो
भवतीत्येवमधिकृतं वेदितव्यम् । उत्तरपदस्ये-
त्येतादापादपरिसमाप्तेः ।

उत्तरपदान्तोदात्तस्वरप्रकरणम्

६.२.१४३-१९९

अन्त इत्येतदधिकृतमापादान्तम् । यदित
ऊर्ध्वमनुक्रमिष्यते, तत्र समासस्योत्तर-
पदस्यान्त उदात्तो भवतीत्येवं तद्
वेदितव्यम् ।

षष्ठाध्याये तृतीयः पादः

'उत्तरपदे' इत्यधिकारः

६.३.१-१३९

'अलुगिति' च 'उत्तरपदे' इति च एतदधिकृतं
वेदितव्यम् । यदित ऊर्ध्वमनुक्रमिष्यते-
-ऽलुगुत्तरपदे इत्येवं तद् वेदितव्यम् । अत्र
विवेकः, 'अलुगिति' ६.३.२४ इत्यन्तमधि-

क्रियते 'उत्तरपदे' इति च पादान्तमधिक्रियते ।

उत्तरपदेऽलुक्प्रकरणम्

६.३.१-२४

उत्तरपदे परे प्रकृत्यादेशाः

६.३.२५-११०

उत्तरपद आनङ् ६.३.२५-३३

उत्तरपदे पुंवद्भावः ६.३.३४-४२

उत्तरपदे ह्रस्वः ६.३.४३-४५

उत्तरपद आत्वम् ६.३.४६-४७

उत्तरपदे प्रकृत्यादेशाः ६.३.४८-६६

उत्तरपदे मुमागमः ६.३.६७-७२

उत्तरपदे नञादेशाः ६.३.७३-७७

उत्तरपदे सहस्यदेशाः ६.३.७८-८३

उत्तरपदे समानस्यादेशाः ६.३.८४-८८

दृग्दृशवतुषु प्रकृत्यादेशाः ६.३.८९-९१

अन्वतौ वप्रत्यये प्रकृत्यादेशाः ६.३.९२-९४

सहस्यदेशाः ६.३.९५-९६

अप आदेशाः ६.३.९७-९८

अन्यशब्दस्यादेशाः ६.३.९९-१००

कुशब्दस्यादेशाः ६.३.१०१-१०८

पृषोदरादीनि निपातनानि ६.३.१०९

अहनशब्दस्यादेशाः ६.३.११०

'उत्तरपदे दीर्घः'

६.३.१११-१३९

'अङ्गस्य दीर्घः' ६.४.१८ इति यावत्

द्वितीयः संहिताधिकारः

'संहितायाम् ६.३.११४' इत्यधिकार
आपादान्तम् । यदित ऊर्ध्वमनुक्रमिष्यते
संहितायामित्येवं तद्वेदितव्यम् ।

षष्ठाध्याये चतुर्थः पादः

अङ्गाधिकारः

६.४.१-७.४.९७

अङ्गस्य दीर्घः ६.४.१-१८

अङ्गस्य शूट् ६.४.१९-२१

असिद्धवदधिकारः

६.४.२२-१७५

असिद्धवदित्यधिकारोऽयम् । यदित
ऊर्ध्वमनुक्रमिष्यते, आ षष्ठाध्यायपरिसमाप्तेः,
असिद्धवत् तद्वेदितव्यम् । आभादिति विषय-
निर्देशः । तस्मिन् समानाश्रये आभीये
कर्तव्ये समानाश्रयमाभीयमसिद्धं भवति ।
व्याश्रयं तु न भवति । अस्याधिकारस्य
विषयाः क्रमेण निर्दिश्यन्ते ---

१. नलोपः ६.४.२३-३३

२. शास उपघाया इकारादेशः ६.४.३४

३. शासः शा ६.४.३५

४. हन्तेर्जः ६.४.३६

५. अनुनासिकलोपः ६.४.३७-४०

६. अनुनासिकस्यात्त्वम् ६.४.४१-४५

आर्धघातुक इत्यधिकारः

६.४.४६-६.४.७०

आर्धघातुके इत्यधिकारोऽयं 'मयतेरिदन्य-
तरस्याम् ६.४.७०' इत्यन्तम् । प्रागेतस्मा-
द्यदित ऊर्ध्वमनुक्रमिष्यते, 'आर्धघातुके' इत्येवं
तद् वेदितव्यम् ।

७. अस्त्रो रमागमः ६.४.४७

८. अतो लोपः ६.४.४८

९. यलोपः ६.४.४९-५०
१०. गेलोपः ६.४.५१-५४
११. णेरयादेशः ६.४.५५-५७
१२. दीर्घः ६.४.५८-६१
१३. चिण्वद्भावः ६.४.६२

विडित्यार्धधातुके कार्याणि

६.४.६३-७०

१४. दीडो युडागमः ६.४.६३
१५. आतो लोपः ६.४.६४
१६. ईत्वम् ६.४.६५-६६
१७. आत एत्वम् ६.४.६७-६९
१८. मयतेरित्वम् ६.४.७०

इत्यार्धधातुकाधिकारः

१९. अङ्गस्याडाटावागमौ ६.४.७१-६
२०. अङ्गस्येयडुवडौ ६.४.७७-८०
२१. अङ्गस्य यण् ६.४.८१-८७
२२. भुवो वुगागमः ६.४.८८
२३. उपधाया ऊत्वम् ६.४.८९-९१
२४. उपधाया ह्रस्वत्वम् ६.४.९२-९७
२५. उपधाया लोपः ६.४.९८-१००

विडित्सार्धधातुकसम्बन्धीनि-

-अङ्गकार्याणि

६.४.१०१ इत्यत आरभ्य ६.४.११९
इति यावद् विधयः विडिति सार्वधातुके
भवन्ति ।

२६. हेर्धिः ६.४.१०१-१०३
२७. चिण उत्तरस्य लुक् ६.४.१०४
२८. हि-लुक् ६.४.१०५
२९. प्रत्ययस्योकारलोपः ६.४.१०६-१०९
३०. अत उत् ६.४.११०

३१. अल्लोपः ६.४.१११
३२. श्नाभ्यस्तयोराल्लोपः ६.४.११२
३३. श्नाभ्यस्तयोरीत्वम् ६.४.११३
३४. दरिद्रस्य - इत्वम् ६.४.११४
३५. भिय इत्वम् ६.४.११५
३६. जहातेरित्वम् ६.४.११६
३७. जहातेरात्वम् ६.४.११७
३८. जहातेर्लोपः ६.४.११८
३९. घ्वसोरेत्वम्, अभ्यासलोपश्च ६.४.११९

४०. लिटि एत्वाभ्यासलोपप्रकरणम्

६.४.१२०-१२६

४१. तृ-आदेशः ६.४.१२७-१२८

भाधिकारः

६.४.१२९-१७५

भस्येत्ययमधिकार आऽध्यायपरि-
-समाप्तेः । यदित ऊर्ध्वमनुक्रमिष्यते, भस्येत्येवं
तद्वेदितव्यम् ।

४२. पादः पदादेशः ६.४.१३०
४३. भस्याङ्गस्य सम्प्रसारणम्
६.४.१३१-१३३
४४. भस्याङ्गस्य लोपः ६.४.१३४-१४२
४५. भस्याङ्गस्य टेलोपः ६.४.१४३-१४५
४६. उकारान्तस्य भस्य गुणः ६.४.१४६
४७. उकारान्तस्य भस्य लोपः ६.४.१४७
४८. इवर्णावर्णान्तस्य भस्य लोपः ६.४.१४८
४९. भस्याङ्गस्य यलोपः ६.४.१४९-१५२
५०. भस्य छस्य लुक् ६.४.१५३
५१. इष्टमेयः सु प्रत्ययेषु भस्यादेशाः
६.४.१५४-१६२
५२. अङ्गस्य प्रकृतिभावः
६.४.१६३-१७०
५३. निपातनानि ६.४.१७१-१७५

सप्तमाऽध्याये प्रथमः पादः

अङ्गात्परस्य प्रत्ययस्यादेशः

७.१.१-४९

प्रकृतेरागमाः ७.१.५०-८३

असुगागमः ७.१.५०-५१

स्वादिषु विभक्तिषु परतः कार्याणि

७.१.५०-९९

५१, ५८-६९ सूत्राणि वर्जयित्वा

सुडागम आमि ७.१.५२

त्रेस्त्रयादेश आमि ७.१.५३

नुडागम आमि ७.१.५४-५७

नुमागमप्रकरणम् ७.१.५८-८३

दिव औत्वम् ७.१.८४

पथिमथ्यभुक्षामङ्गकार्याणि ७.१.८५-८८

पुंसः । गोतः । सख्युः । ऋकारान्तानाम् ।

उशनस्पुरुदंसोऽनेहसाम् । क्रोष्टुः । चतुर-

नडुहोश्चाङ्गकार्याणि ७.१.८९-९९

ऋकारस्यादेशाः ७.१.१००-१०३

सप्तमाध्याये द्वितीयः पादः

सिचि वृद्धिः ७.२.१-८

इडागमप्रकरणम्

७.२.८-७८ इति यावत् । तत्र ---

अनिट्प्रत्ययाः - ७.२.८-९ ।

अनिङ्घातवः - ७.२.१० ।

वेङ्घातवः - ७.२.४३-४६ ।

इडागमनिषेधः - ७.२.११-३४ ।

आर्धधातुकप्रत्ययस्येडागमः ७.२.३५-३६

इटो दीर्घः ७.२.३७-४०

पुनरार्धधातुकप्रत्ययस्येडागमः ७.२.४१-४३

क्त्वानिष्ठयोः, सनि, तासि च ७.२.४७-६०

थलीडागमः ७.२.६१-६६

क्वसौ-इडागमः ७.२.६७-६९

स्ये, सिचि, सनि इडागमः ७.२.७०-७५

सार्वधातुके प्रत्ययेऽङ्गकार्याणि

‘रुदादिभ्यः सार्वधातुके ७.२.७६ इत्यत

आरभ्य ‘ईदासः ७.२.८३’ इति यावत्

सार्वधातुके प्रत्यये कार्याणि भवन्ति ।

विभक्तौ परतः प्रकृत्यादेशः

७.२.८४-११३

आकारादेशः ७.२.८४-९०

मपर्यन्तस्येत्यधिकारः

७.२.९१-९८

विभक्तौ परतः प्रकृत्यादेशाः

७.२.९९-११३

वृद्धिप्रकरणम्

७.२.११४-७.३.३१

‘ञिति’ परतो वृद्धिः

७.२.११५-७.३.३५ इति यावत्

सप्तमाध्याये तृतीयः पादः

‘ञिति’ ‘किति’ ‘तद्धितेषु’ वृद्धिः

७.२.११५-७.३.३१ इति यावत्

उत्तरपदस्येत्यधिकारः

उत्तरपदस्येत्यधिकारो हनस्तो चिण्णलोः

७.३.३२ इत्यतः प्रागिति । प्रागेतस्मात् यदित

ऊर्ध्वमनुक्रमिष्यते उत्तरपदस्येत्येवं तद्

वेदितव्यम् ।

पूर्वपदस्य च

७.३.१९-७.३.३१

णौ परतो विधयः ७.३.३६-४३
कात्पूर्वस्यात् इत्वम् ७.३.४४-४९
प्रत्ययादेशाः ७.३.५०-५१
चजोः कुत्वम् ७.३.५२-६९
लोप-लुक्-प्रकरणम् ७.३.७०-७३

सार्वधातुके प्रत्ययेऽङ्गकार्याणि

‘शमामष्टानां दीर्घः श्यनि ७.३.७४’ इत्यत
आरभ्य ‘अतो दीर्घो यत्रि ७.३.१०१’ इति
यावत् सार्वधातुके प्रत्यये कार्याणि भवन्ति ।
सार्वधातुकार्धधातुकयोः ७.३.८४
जाग्रोऽविचिण्णलिट्त्सु ७.३.८५
पुगन्तलघूपधस्य च ७.३.८६
(एतानि त्रीणि सूत्राण्यार्धधातुकेऽपि
प्रवर्तन्त इति विवेकः)

स्वादिषु विभक्तिषु परतः कार्याणि

७.३.१०२-१२०

सप्तमाध्याये चतुर्थः पादः

णौ चङ्यङ्गकार्यम् ७.४.१-८
लिट्यङ्गकार्यम् ७.४.९-१४
केऽङ्गकार्यम् ७.४.१५
अङ्यङ्गकार्यम् ७.४.१६-२०
सार्वधातुके शीङो गुणः ७.४.२१

**यकारादिषु प्रत्ययेषु च्चौ
चाङ्गकार्याणि**

७.४.२२-३९

तकारादौ कित्यङ्गकार्याणि

७.४.४०-४८

अपो भि तकारादेशः ७.४.४८
सकारान्तस्याङ्गस्यादेशाः ७.४.४९-५३
सन्यङ्गकार्याणि ७.४.५४-५८

अभ्यासकार्यप्रकरणम्

७.४.५९-९७

तत्र सामान्याभ्यासकार्याणि ७.४.५९-६७
लिट्यभ्यासकार्याणि ७.४.६८-७४
श्लावभ्यासकार्याणि ७.४.७५-७८
सन्यभ्यासकार्याणि ७.४.७९-८१
यङि-यङ्लुक्भ्यासकार्याणि ७.४.८२-९२
चङ्यभ्यासकार्याणि ७.४.९३-९७

अष्टमाऽध्याये प्रथमः पादः

द्विरुक्तप्रकरणम्

८.१.१-१५

‘पदस्य’ इत्यधिकारः

८.१.१६-८.३.५५

पदस्येत्ययमधिकारः प्राग् अपदान्तस्य
मूर्धन्यः ८.३.५५’ इति । यदित ऊर्ध्व-
मनुक्रमिष्यते पदस्येत्येवं तद् वेदितव्यम् ।

‘पदात्’ इत्यधिकारः

८.१.१७-८.१.६८

पदादित्ययमधिकारः प्राग् ‘कुत्सने
च सुप्यगोत्रादौ ८.१.६९’ इति । यदित
ऊर्ध्वमनुक्रमिष्यते पदादित्येवं तद् वेदितव्यम् ।

वाक्यस्वराः

'अनुदात्तं सर्वमपादादौ'

इत्यधिकारः

८.१.१९-७४

अनुदात्तमिति च, सर्वमिति च,
अपादादाविति च, एतत्त्रयमधिकृतं वेदितव्य-
-मापादपरिसमाप्तेः। इत उत्तरं यद्वक्ष्यते
अनुदात्तं सर्वमपादादावित्येवं तद् वेदितव्यम्।
एतावता पदात्परस्यापादादौ वर्तमानस्य पदस्य
सर्वमनुदात्तं भवति।

युष्मदस्मदोरादेशा अनुदात्तं च ८.१.२०-२६

पदात् इति निवृत्तम्

८.१.६८

अविद्यमानवत् ८.१.७२-७४

अष्टमाध्याये द्वितीयः पादः

पूर्वत्रासिद्धत्वाधिकारः

८.२.१-८.४.६६

पूर्वत्रासिद्धमित्यधिकार आष्टमा-
-ध्यायपरिसमाप्तेः। यदित ऊर्ध्वमनुक्रमिष्यते
पूर्वत्रासिद्धमित्येवं तद्वेदितव्यम्। तत्र येयं
सपादसप्ताध्याय्यनुक्रान्ता एतस्यामयं पादनो-
-ऽध्यायोऽसिद्धो भवति। इत उत्तरं चोत्तरोत्तरो
योगः पूर्वत्र पूर्वत्रासिद्धो भवति। असिद्धवद्
भवति, सिद्धकार्यं न करोतीत्यर्थः।

पूर्वत्रासिद्धत्वस्य निषेधः

८.२.२-३

एकादेशस्वरः

८.२.४-६

नलोपः ८.२.७-९

मतोरादेशाः ८.२.९-१७

लत्वम् ८.२.१८-२२

लोपप्रकरणम् ८.२.२३-२९

संयोगान्तस्य लोपः ८.२.२३

सकारस्य लोपः ८.२.२४-२९

झलि पदान्ते कार्याणि

८.२.३०-३८ इति यावत्

कुत्वम् ८.२.३०

ढत्वम् ८.२.३१

घत्वम् ८.२.३२-३३

धत्वम् ८.२.३४

थत्वम् ८.२.३५

षत्वम् ८.२.३६

भष्भावः ८.२.३७-३८

पदान्तजश्त्वम् ८.२.३९

भष्भावः ८.२.४०

षढोः कः ८.२.४१

निष्ठातकारस्यादेशाः

८.२.४२-६१

पदान्तस्य कुत्वम् ८.२.६२-६३

पदान्तस्य मकारस्य नकारादेशः

८.२.६४-६५

पदान्तस्य रुत्वम्, दत्वम् ८.२.६६-७५

वौदीर्घः ८.२.७६-७९

अदस आदेशाः ८.२.८०-८१

वाक्यस्य टेः प्लुत उदात्त,

इत्यधिकारः

८.२.८२-१०७

संहिताधिकारः तृतीयः

८.२.१०८-८.४.६६

संहितायामित्यधिकृतं वेदितव्यमाध्याय-
परिसमाप्तेः । इत उत्तरं यद्वक्ष्यते संहिताया-
-मित्येवं तद्वेदितव्यम् ।

अष्टमाध्याये तृतीयः पादः

रुत्वप्रकरणम्

८.३.१-१२

ढलोपः ८.३.१३

रलोपः ८.३.१४

रेफस्य विसर्जनीयादेशः ८.३.१५-१६

रोयदिशः ८.३.१७.

वकारस्य, यकारस्यादेशाः ८.३.१८-२२

मकारस्य आदेशाः ८.३.२३-२७

कुक्, टुक्, धुट्, तुक्, ड्मुट् आगमाः

८.३.२८-३२

उञो वः ८.३.३३

विसर्जनीयस्यादेशाः

८.३.३४-५४

अपदान्तस्य मूर्धन्यादेशाधिकारः

(षत्वं, ढत्वञ्च)

८.३.५५-११९

पदाधिकारो निवृत्तः । इतोऽपदान्तस्येति
मूर्धन्यस्येति चैतदधिकृतं वेदितव्यमापाद-
परिसमाप्तेः ।

‘इणकोः’ इत्यधिकारः

८.३.५७-११९

इणकोरित्येतदधिकृतं वेदितव्यम् । इत

उत्तरं यद्वक्ष्यते इणः कवर्गाच्चेत्येव तद्
वेदितव्यमापादान्तम् ।

अष्टमाध्याये चतुर्थः पादः

णत्वप्रकरणम्

८.४.१-३९

हल्सन्धिः

८.४.४०-६५

श्चुत्वम् ८.४.४०

ष्टुत्वम् ८.४.४१-४४

अनुनासिकः ८.४.४५

यरो द्वित्वम् ८.४.४६-५२

अपदान्तजश्त्वम् ८.४.५३

अभ्यासस्य जश्त्वं चर्त्वम् ८.४.५४

अपदान्तचर्त्वम् ८.४.५५

पदान्तचर्त्वम् ८.४.५६

अप्रगृह्यस्यानुनासिकः ८.४.५७

अनुस्वारस्य परसवर्णः ८.४.५८-५९

लत्वम् ८.४.६०

पूर्वसवर्णः ८.४.६१-६२

शश्छत्वम् ८.४.६३

यमां लोपः ८.४.६४

झरो लोपः ८.४.६५

स्वरितः ८.२.६६-६७

विवृताकारस्य संवृताकारः ८.२.६८

अकारादिक्रमेणाष्टाध्यायीविषयानुक्रमणी

अंशं हारी	५.२.६९
अ-प्रत्ययः	३.३.१०२-१०३
अकर्त्तरि च कारके संज्ञायाम्	३.३.१९-११२
अङ्-लुङ्विकरणप्रत्ययः	३.१.५२-५९
अङ्-लिङ्विकरणप्रत्ययः	३.१.८६
अङ्-कृतप्रत्ययः	३.३.१०४-१०६
अङि-अङ्गकार्याणि	७.४.१६
अच्-प्रत्ययः	३.१.१३४
अच्-प्रत्ययः	३.२.९-१५
अच्-प्रत्ययः	३.३.५६
अडागमः	७.३.९९-१००
अडाटावागमौ	६.४.७१-६
अण्-प्रत्ययः	३.२.१-२
अण्-प्रत्ययः	३.३.१२
अतृन्-प्रत्ययः	३.२.१०४
अत्त्वम्-इतः	
अथुच्-प्रत्ययः	३.३.८९
अघ्यै-प्रत्ययः	३.४.९
अघ्यैन्-प्रत्ययः	३.४.९
अनङ्-आदेशः	७.१.९३-९४
अदस-आदेशः	८.२.८०-८१
अनि-प्रत्ययः	३.३.११२
अनिङ्-घातवः	७.२.१०
अनिट्-प्रत्ययाः	७.२.८-९
अनीयर्-प्रत्ययः	३.१.९६
अनुनासिकादेशः	८.४.४५
अनुनासिकः-अप्रगृह्यस्य	८.४.५६
अनुकाभिकाभीकः कम्पिता	५.२.७४

अनुग्वलंगामी	५.२.१५
अनुपद्यन्वेष्टा	५.२.९०
अनुपदसर्वान्नायानयं बद्धाभक्षयतिनेयेषु	५.२.९
अन्तोदात्तस्वरः	६.१.१५६-१८३
अन्तोदात्तस्वरः	६.१.२१८-२२०
अन्यशब्दस्यादेशः	६.३.९९-१००
अन्वदेशप्रकरणम्	२.४.३२-३४
अप्-प्रत्ययः	३.३.५७-८७
अप आदेशः	६.३.९७-९८
अभ्यासकार्याणि चङि	७.४.९३-९७
अभ्यासकार्याणि यङि-यङ्लुकि च	७.४.८२-९२
अभ्यासकार्याणि लिटि	७.४.६८-७४
अभ्यासकार्याणि श्लौ	७.४.७५-७८
अभ्यासकार्याणि सनि	७.४.७९-८१
अभ्यासकार्याणि सामान्यानि	७.४.५८-६७
अमागमप्रकरणम्	६.१.५८-५९
अमागमः-चतुरनडुहोः	७.१.९९
अयादि-सन्धिः	६.१.७७-८२
अयादेशः-णेः	६.४.५५-५७
अलुग्-उत्तरपदे	६.३.१-२४
अविद्यमानवत्	८.१.७२-७४
अव्ययसंज्ञकास्तद्धितप्रत्ययाः	५.३.४७-
	५.३.५४
अव्ययीभावसमासः	२.१.५-२१
अशिष्यप्रकरणम्	१.२.५३-५७
असुगागमः	७.१.५०-५१
असे-प्रत्ययः	३.४.९

असेन्-प्रत्ययः	३.४.९
अहनशब्दस्यादेशाः	६.३.११०
आ.	
आडागमः	७.३.११२
आत्वप्रकरणम्	६.१.४५-५९
आत्वम्-ओतः-अमि	६.१.९२
आत्वम्-अनुनासिकस्य	६.४.४१-४५
आत्वम्-उत्तरपदे	६.३.४६-४७
आत्वम्-जहातेः	६.४.११७
आत्वम्-पथिमथ्यभुक्षाम्	७.१.८५
आत्वम्-विभक्तौ	७.२.८४-८८
आत्वम्-प्रत्ययस्याकारस्य	७.३.४९
आत्मनेपदप्रकरणम्	१.३.१२-७१
आद्युदात्तत्वाधिकारः	३.१.३-५.४.१६०
आद्युदात्तस्वरः	६.१.१८४-२१७
आर्धधातुकसंज्ञा	३.४.११४-११७
आतिशायिकप्रकरणम्	५.३.५५-६५
आनङ्-उत्तरपदे	६.३.२५-२६
आप्रपदं प्राप्नोति	५.२.८
आम्-प्रत्ययः	३.१.३५-४२
आमागमः-चतुरनडुहोः	७.१.९८
आयप्रत्ययः	३.१.२८
आरु-प्रत्ययः	३.२.१७३
आलुच् प्रत्ययः	३.२.१५८
इ.	
इकारादेशः-शास उपधाया	६.४.३४
इञ् प्रत्ययः	३.३.११०
इडागमः	७.२.३५-३६
	७.२.४१-७८
इडागमनिषेधः	७.२.११-३४
इडागमः क्वसौ	७.२.६७-६९
इडागमः-थलि	७.२.६१-६६

इत्र-प्रत्ययः	३.२.१८४-१८६
इत्त्वम्-गोण्याः	१.२.५०
इत्त्वम्-ऋकारस्य	७.१.१००-१०१
इत्वम्-जहातेः	६.४.११६
इत्वम्-दरिद्रस्य	६.४.११४
इत्त्वम्-प्रत्ययस्याकारस्य	७.३.४४-४९
इत्वम्-भियः	६.४.११५
इत्वम्-मयतेः	६.४.७०
इत्वम्-श्नाभ्यस्तयोरातः	६.४.११३
इन् प्रत्ययः	३.२.२४-२७
इनि प्रत्ययः	३.२.९३
इनि प्रत्ययः	३.२.१५६-५७
इमागमः हलि पिति	७.३.९२
इयडुवडौ-आदेशौ	६.४.७७-८०
इयादेशः	७.२.८०-८१
इवार्ये प्रत्ययाः	५.३.९६-१११
इष्णुच् प्रत्ययः	३.२.१३६-१३८
इष्टेमेयःसु प्रत्ययेषु भस्यादेशाः	६.४.१५४-१६२
ई.	
ईकारादेश आनशब्दस्य	७.२.८३
ईडागमः	७.३.९३-९८
ईत्त्वम्-आकारास्य	६.४.६५
ईत्त्वम्-घुमास्थादीनाम्	६.४.६६
ईयङ् प्रत्ययः	३.१.२९
उ.	
उ-विकरणप्रत्ययः	३.१.७९-८०
उ-प्रत्ययः	३.२.१६८-१७०
उकञ् प्रत्ययः	३.२.१५४
उणादि-प्रत्ययाः	३.३.१
उत्क उन्मनाः	५.२.८०
उत्त्वम्-अतः सार्वधातुके	६.४.११०

उत्त्वम्-डसिडसोः	६.१.११०
उत्त्वम्-रोः	६.१.१११-११२
उत्त्वं पदस्य दिवः	६.१.१२९
उत्तमपुरुषविधिः	१.४.१०७
उत्तरपदाद्युदात्तस्वरः	६.२.१११-१४२
उत्तरपदान्तोदात्तस्वरः	६.२.१४३-१९९
उत्तरपद-आदेशाः	६.३.२५-१३९
उदराट्ठगाद्युने	५.२.६७
उभयपदप्रकरणम्	१.३.७२-७७

ऊ.

ऊक-प्रत्ययः	३.२.१६५-१६६
ऊङ्-प्रत्ययः	४.१.६६-७२।
ऊत्वम्-उपधायाः	६.४.८९-९१

ए.

एकवचनविधिः	१.४.२२
एकशेषप्रकरणम्	१.२.६४-७३
एकश्रुतिप्रकरणम्	१.२.३३-३९
एकादेशस्वरः	८.२.४-६
एत्वम्-घुमास्थादीनाम्	६.४.६७-६९
एत्वम्-सुपि	७.३.१०३-१०६
एत्वाभ्यासलोपौ घसोः	६.४.११९
एत्वाभ्यासलोपौ लिटि	६.४.१२०-१२६
एश्-प्रत्ययः	३.४.१५

क.

क-प्रत्ययः	३.१.१३५-१३६
क-प्रत्ययः	३.१.१४४
क-प्रत्ययः	३.२.३-७
क-प्रत्ययः	३.२.७७
कञ्-प्रत्ययः	३.२.६०
कघ्यै-प्रत्ययः	३.४.९
कघ्यैन्-प्रत्ययः	३.४.९
कप्-प्रत्ययः	३.२.७०
कर्मवद्भावप्रकरणम्	३.१.८७-८९

कसेन्-प्रत्ययः	३.४.९
काधिकारः	५.३.७०-९६
कानच्-प्रत्ययः	३.२.१०६
काम्यच्-प्रत्ययः	३.१.९-१०
कालप्रयोजनाद्वेगे	५.२.८१
कि-किन्-प्रत्ययौ	३.२.१७१
किमः संख्यापरिमाणे डति च	५.२.४१
कुक्, टुक्, धुट्, तुक्, डमुट् आगमाः	८.३.२८-३२
कुत्वं चजोः	७.३.५२-६९
कुत्वं-चोः	८.२.३०
कुत्वं पदान्तस्य	८.२.६२-६३
कुरच् प्रत्ययः	३.२.१६२
कुशब्दस्यादेशाः	६.३.१०१-१०८
कृत्यप्रत्ययाः	३.१.९६
कृत्यल्युट्प्रत्ययानामर्थाः	३.३.११३
कृत्य-तृच्-णिनि-लिङ्-लोट्-प्रत्ययानामर्थाः	३.३.१६९-१७३
क्त-प्रत्ययः	३.२.१८७-१८८
क्त-क्तवतु-प्रत्ययौ	३.२.१०२
क्त-प्रत्ययः-भावे	३.३.११४
क्तिच्-क्त-प्रत्ययौ	३.३.१७४
क्तिन् प्रत्ययः	३.३.९४-९७
किन्-प्रत्ययः	३.३.८८
क्त्वा प्रत्ययः	३.४.१८-२१
क्त्वा-प्रत्ययः	३.४.२३-२४
क्त्वा-प्रत्ययः	३.४.५९-६४
क्नु प्रत्ययः	३.२.१४०
क्मरच् प्रत्ययः	३.२.१६०
क्यङ् प्रत्ययः	३.१.११-१२
क्यच् प्रत्ययः	३.१.८
क्यच् प्रत्ययः	३.१.१९

क्यप् प्रत्ययः	३.१.१०६-१२३
क्यप् प्रत्ययः	३.३.९८-९९
क्यष् प्रत्ययः	३.१.१३-१८
क्रुक्-प्रत्ययः	३.२.१७४
क्वनिप्-प्रत्ययः	३.२.७४-७५
क्वनिप् प्रत्ययः	३.२.९४-९६
क्वरप् प्रत्ययः	३.२.१६३-१६४
क्वसु-प्रत्ययः	३.२.१०७-१०९
क्विन् प्रत्ययः	३.२.५८-५९
क्विप् प्रत्ययः	३.२.६१
क्विप् प्रत्ययः	३.२.७६
क्विप् प्रत्ययः	३.२.१७७-१७९
क्विप्-प्रत्ययः	३.२.८७-९२
क्षेत्रियचरक्षेत्रे चिकित्स्यः	५.२.९२
क्सप्रत्ययः	३.१.४५-४७
क्से-प्रत्ययः	३.४.९

ख.

खच् प्रत्ययः	३.२.३८-४७
खमुञ् प्रत्ययः	३.४.२५
खल् प्रत्ययः	३.३.१२६-१२७
खश् प्रत्ययः	३.२.२८-३७
खश्-प्रत्ययः	३.२.८३
खिष्णुच्-खुकञ्-प्रत्ययौ	३.२.५७
ख्युन् प्रत्ययः	३.२.५६

ग.

गुणः-अङि	७.४.१६
गुणः-जुसि	७.३.८३
गुणः-भस्याङ्गस्योकारान्तस्य	६.४.१४६
गुणः-मिदेः शिति	७.३.८२
गुणसन्धिः	६.१.८६
गुणः-सार्वधातुके शीङः	७.४.२१

गुणः सार्वधातुकार्घधातुकयोः	७.३.८४-८८
गुणः सुपि	७.३.१०८-१११
गुणः-हलि-पिति	७.३.९१
गुणवृद्धिनिषेधः	१.१.४-६
गस्नु प्रत्ययः	३.२.१३९

घ.

घ-प्रत्ययः करणाधिकरणयोः	३.३.११८-११९
घञ् प्रत्ययः	३.३.१६-५५
घञ् प्रत्ययः करणाधिकरणयोः	३.३.१२०-१२५
घत्वम्	८.२.३२-३३
घिनुण् प्रत्ययः	३.२.१४१-१४५
घुरच् प्रत्ययः	३.२.१६१

ङ.

ङीन्-प्रत्ययः	४.१.७३
ङीप्-प्रत्ययः	४.१.५-१२
	४.१.१५-१६
	४.१.२०-२४
	४.१.२६-३९
	४.१.६०
ङीष्-प्रत्ययः	४.१.२५
	४.१.४०-६५
	४.१.४०-५९
	४.१.६०-६५
ङेराम्	७.३.११६-११७
ङेरौकारदेशः	७.३.११८-११९
ङ्वनिप् प्रत्ययः	३.२.१०३

च.

चङ्-प्रत्ययः	३.१.४८-५१
चतुर्थी विभक्तिः	२.३.१३-१७

चर्त्वम्-अपदान्तस्य	८.४.५५
चर्त्वम्-अपदान्तस्य	८.४.५६
चानश् प्रत्ययः	३.२.१२९
चाप्-प्रत्ययः	४.१.७४-७५
चिण्-प्रत्ययः	३.१.६०-६६
चिण्वद्भावः	६.४.६२
च्लिप्रत्ययः	३.१.४३

छ.

छत्वम्	८.४.६३
छन्दसि परिपन्थिपरिपरिणौ पर्यवस्थातरि	५.२.८८

ज.

जश्च पदान्तस्य	८.२.३९
जश्चम्-अपदान्तस्य	८.४.५३
जश्चं चर्त्वम्-अभ्यासस्य	८.४.५४
जादेशः-हन्तेः	६.४.३६

ञ.

ञिति कार्याणि	७.२.११५-
	७.३.३५
ञ्युट् प्रत्ययः	३.२.६५-६६

ट.

ट प्रत्ययः	३.२.८
ट प्रत्ययः	३.२.१६-२३
टक् प्रत्ययः	३.२.५२-५५
टाप् प्रत्ययः	४.१.४ । ४.१.९

ड.

ड-प्रत्ययः	३.२.४८-५०
ड-प्रत्ययः	३.२.९७-१०१
डाप् प्रत्ययः	४.१.१३-१४

ढ.

ढत्वम्-हकारस्य	८.२.३१
----------------	--------

ढत्वम्-धकारस्य	८.३.७८-७९
ण.	
ण-प्रत्ययः	३.१.१४०-१४३
णच्-प्रत्ययः	३.३.४३
णत्व-प्रकरणम्	८.४.१.-३९
णमुल्-प्रत्ययः	३.४.२२
णमुल्-प्रत्ययः	३.४.२३-२४
णमुल्-प्रत्ययः	३.४.२६-६४
णिङ्-प्रत्ययः	३.१.२०
णिङ्-प्रत्ययः	३.१.३०
णिच्-प्रत्ययः	३.१.२१
णिच्-प्रत्ययः	३.१.२५-२६
णिनि-प्रत्ययः	३.२.५१
णिनि-प्रत्ययः	३.१.१३४
णिनि-प्रत्ययः	३.२.७८-८६
णौ पुगाद्यागमाः	७.३.३६-४३
ण्यत्-प्रत्ययः	३.१.१२४-१३२
ण्युट्-प्रत्ययः	३.१.१४७-१४८
ण्वि-प्रत्ययः	३.२.६२-६४
ण्विन्-प्रत्ययः	३.२.७१-७२
ण्वुच्-प्रत्ययः	३.३.१११
ण्वुल्-प्रत्ययः	३.१.१३३
ण्वुल्-प्रत्ययः	३.३.१०
ण्वुल्-प्रत्ययः	३.३.१०८-१०९

त.

तकारादेश अपो भि	७.४.४८
तकारादौ कित्यङ्गकार्याणि	७.४.४०-४७
तकारादेशो हनः	७.३.३२
तत्पुरुषसमासः	२.१.२२-
	२.२.२२
तत्सवदिः पथ्यङ्गकर्मपत्रपात्रं व्याप्नोति	
	५.२.७

तत्र कुशलः पथः	५.२.६३
तदस्य संजातं तारकादिभ्य इतच्	५.२.३६
तदस्मिन्नधिकमिति दशान्ताड्डः	५.२.४५
तदस्मिन्नन्नं प्राये संज्ञायाम्	५.२.८३
तद्राजप्रत्ययाः	५.३.११२-११८
तन्त्रादचिरापहते	५.२.७०
तवेङ्-प्रत्ययः	३.४.९
तवेन्-प्रत्ययः	३.४.९
तवै-प्रत्ययः	३.४.९
तव्यत्तव्यप्रत्ययः	३.१.९६
तस्य पूरणे डट्	५.२.४८
ताच्छील्याद्यधीधिकारः	३.२.१३४-१७७
तास्-प्रत्ययः	३.१.३३
तिप्रत्ययः	४.१.७७।
तुगागमप्रकरणम्	६.१.७०-७५
तुमुन्-प्रत्ययः	३.३.१०
तुमुन् प्रत्ययः	३.३.१५८
तुमुन् प्रत्ययः	३.३.१६७
तुमुन्-प्रत्ययः	३.४.६५-६६
तृ-आदेशः-अवर्णः	६.४.१२७
तृ-आदेशः-मघवतः	६.४.१२८
तृच्-प्रत्ययः	३.१.१३३
तृतीया विभक्तिः	२.३.१८-२७
तृन् प्रत्ययः	३.२.१३५
तेन वित्तश्चुञ्चुप्चणपौ	५.२.२६
त्रेस्त्रयादेशः-उत्तरपदे	६.३.४८
त्रेस्त्रयादेशः-आमि	७.१.५३
थ.	
थकन् प्रत्ययः	३.१.१४६
थत्वम्	८.२.३५

द.	
दिव-उत्त्वम्	६.१.१३१
दिव-आदेशाः	६.३.२९-३०
दिव-औत्त्वम्	७.१.८४
दीर्घः-अकः-सवर्णे-अचि	६.१.१०१
दीर्घः-अकितोऽभ्यासस्य	७.४.८३
दीर्घः-अकृत्सार्वधातुकयोः	७.४.२५
दीर्घः-अणः-द्वलोपे	६.३.१११
दीर्घः-अङ्गस्य	६.४.१-१८
दीर्घः-अभ्यासादेरतः	७.४.७०
दीर्घः-इट्	७.२.३७-४०
दीर्घः-इणः किति	७.४.६९
दीर्घः-उत्तरपदे	६.३.१११-१३९
दीर्घः-उपधायाःचिण्णमुलोः	६.४.९३
दीर्घः-च्चौ	७.४.२६
दीर्घः-तुजादीनामभ्यासस्य	६.१.७
दीर्घः-निष्ठायाम्	६.४.६०-६१
दीर्घः-पूर्वसवर्णः	६.१.१००-१०४
दीर्घः-यञि	७.३.१०१-१०२
दीर्घः-ल्यपि	६.४.५८-५९
दीर्घः-वोः	८.२.७६-७९
दीर्घः-शिति	७.३.७४-७६
दीर्घः-संहितायाम्	६.३.११३-६.३.१३९
द्वन्द्वसमासः	२.२.२९
द्वितीया विभक्तिः	२.३.१-१२
द्वित्वप्रकरणम्	६.१.१-६.१.१२
द्वित्वं यरः	८.४.४६-५२
द्विस्तप्रकरणम्	८.१.१-१५
द्विवचन-विधिः	१.४.२२
ध.	
धत्वम्	८.२.३४
धनहिरण्यात्कामे	५.२.६५

धात्वादेशा आर्धधातुके प्रत्यये परतः

२.४.३५-५७

धान्यानां भवने क्षेत्रे खब् ५.२.१

धिरादेशः-हे: ६.४.१०१-१०३

न.

नकारादेशः पदान्तस्य मकारस्य

८.२.६४-६५

नङ् प्रत्ययः ३.३.९०

नजिङ् प्रत्ययः ३.२.१७२

नजादेशा-उत्तरपदे ६.३.७३-७७

नन् प्रत्ययः ३.३.९१

नपुंसकाधिकारः-तत्पुरुषे २.४.१९-३१

नलोपप्रकरणम् ६.४.२३-३३

नलोपः ८.२.७-९

नाभावः ७.३.१२०

निपातनानि भस्याङ्गस्य ६.४.१७१-१७५

निष्ठातकारस्यादेशाः ८.२.४२-६१

नुडागमः ७.१.५४-५७

नुमागमः ७.१.५८-८३

प.

पञ्चमी विभक्तिः २.३.२८-३५

पथिमथिन्त्रभुक्षामादेशाः ७.१.८५-८९

पदादेशः पादः ६.४.१३०

परत्वाधिकारः ३.१.२-५.४.१६०

पररूपम् ६.१.९३-९८

परसवर्णः-अनुस्वारस्य ८.४.५८-५९

परस्मैपदप्रकरणम् १.३.७८-९३

परोवरपरपरपुत्रपौत्रमनुभवति

५.२.१०

पार्श्वेनान्विच्छति ५.२.७५

पुंवद्भावः-उत्तरपदे ६.३.३४-४२

पूर्वत्रासिद्धत्वाधिकारः ८.२.१-८.४.६६

पूर्वत्रासिद्धत्वस्य निषेधः ८.२.२-३

पूर्वनिपात-परनिपातौ २.२.३०-३८

पूर्वपदस्य प्रकृत्या स्वरः ६.२.१-६३

पूर्वपदाद्युदात्तस्वरः ६.२.६४-९१

पूर्वपदान्तोदात्तस्वरः ६.२.९२-११०

पूर्वरूपम् ६.१.१०५-१०९

पूर्वसवर्णः ८.४.६१-६२

पूर्वसवर्णदीर्घः ६.१.१००-१०४

पूर्वादिनिः ५.२.८६

पृषोदरादीनि निपातनानि ६.३.१०९

प्रकृतिभावः ६.१.११३-१२८

प्रकृतिभावः-भस्याङ्गस्य ६.४.१६३-१७०

प्रकृत्यादेशप्रकरणम् ६.१.६०-६४

प्रकृत्यादेशा-उत्तरपदे ६.३.४८-६६

प्रकृत्यादेशा-दृग्दृशवतुषु ६.३.८९-९१

प्रकृत्यादेशा-अञ्चतौ-वप्रत्यये ६.३.९२-९४

प्रकृत्यादेशाः-विभक्तौ परतः

७.२.९९-११३

प्रत्ययादेशाः ७.३.५०-५१

प्रत्ययस्यादेशाः-अङ्गात्परस्य

७.१.१-४९

प्रत्ययार्थाः ३.४.१-६

प्रत्ययाधिकारः ३.१.१-५.४.१६०

प्रत्याहाराः पृष्ठ ३

प्रथमपुरुषविधिः १.४.१०८

प्रथमा विभक्तिः २.३.४६-४७

ब.

बहुवचनविधिः १.४.२१

बहुव्रीहिसमासः २.२.२३-२८

ब्राह्मणकोष्णिके संज्ञायाम् ५.२.७१

भ.

भविष्यदधिकारः ३.३.२-१५

भष्भावः ८.२.३७-३८

भष्भावः	८.२.४०
भाववचनाश्च	३.३.११
भावाधिकारः	३.३.१८-११२
भूताधिकारः	३.२.८४-१२२

म.

मकारस्य आदेशाः	८.३.२३-२७
मतोरादेशाः	८.२.९-१७
मतौ छः सूक्तसाम्नोः	५.२.५९
मत्वर्थीयाः तदस्यास्त्यस्मिन्निति मतुप्	५.२.९४-१४०

मध्यमपुरुषविधिः	१.४.१०५-६
मनिन्-प्रत्ययः	३.२.७४-७५
मातृकापाठः	२
माहेश्वरसूत्राणि	पृष्ठ ३
मुगागम आने	७.२.८२
मुमागम-उत्तरपदे	६.३.६७-७२

य.

यक्-सनादिप्रत्ययः	३.१.२७
यक्-विकरणप्रत्ययः	३.१.६७
यकारस्यादेशाः	८.३.१८-२२
यकारादेशो विभक्तौ	७.२.८४-८८
यकारादिषु प्रत्ययेष्वङ्गकार्याणि	७.४.२२-३९
यङ्-प्रत्ययः	३.१.२२-२४
यण्-सन्धिः	६.१.७६
यण्-अङ्गस्य	६.४.८१-८७
यत्-प्रत्ययः	३.१.९७-१०५
यत्तदेतेभ्यः परिमाणे वतुप्	५.२.३९
यथामुखसंमुखस्य दर्शनः	५.२.६
यलोपः-भस्याङ्गस्य	६.४.१४९-१५२
याडागमः	७.३.११३
यादेशः-रोः	८.३.१७.

युक्तवद्भावो लुपि	१.२.५१-५२
युच्-प्रत्ययः	३.२.१४८-१५३
युच्-प्रत्ययः	३.३.१०७
युच्-प्रत्ययः	३.३.१२८-१३०
युडागमः-दीङः	६.४.६३
युष्मदस्मदोरादेशाः	७.२.९२-९८
युगागमः-आकारान्तस्य	७.३.३३

र.

र-प्रत्ययः	३.२.१६७
रमागमः-भ्रस्जः	६.४.४७
रलोपः	८.३.१४
रु-प्रत्ययः	३.२.१५९
रुत्वं दत्वं पदान्तस्य	८.२.६६-७५
रुत्वप्रकरणम्	८.३.१-१२

ल.

लकाराणां कृत्प्रत्ययानां चार्थाः	३.४.६७-७६
लङ्-प्रत्ययः	३.२.१११
लङ्-प्रत्ययः	३.३.१७५
लङ्-प्रत्ययः	३.२.११६-११७
लट्-प्रत्ययः	३.२.११८-१२१
लट्-प्रत्ययः	३.२.१२३
लट्-प्रत्ययः	३.३.४-८
लट्-प्रत्ययः	३.३.१४२
लत्वम्	८.२.१८-२२
लत्वम्	८.४.६०
लादेशः	२.४.८५
लादेशाः	३.४.७७-११२
लिङ्-प्रत्ययः	३.३.९
लिङ्-प्रत्ययः	३.३.१३४-१३८
लिङ्-प्रत्ययः	३.३.१४३-१५७
लिङ्-प्रत्ययः	३.३.१५९-१६१
लिङ्-प्रत्ययः	३.३.१६८

लिङ्गनिर्णयः समासस्य	२.४.१७-१८
लिट्-प्रत्ययः	३.२.१०५
लिट्-प्रत्ययः	३.२.११५
लिट्यङ्गकायाणि	७.४.९-१४
लुकन्-प्रत्ययः	३.२.१७४
लुक्-चिण उत्तरस्य	६.४.१०४
लुक्-स्त्रीप्रत्ययस्य	१.२.४९
लुक्-दुहदिहलिहगुहाम्	७.३.७४
लुक्-प्रकरणम्	२.४.५८-८४
लुक्-भस्याङ्गस्य-छस्य	६.४.१५३
लुक्-हेः	६.४.१०५
लुङ्-प्रत्ययः	३.२.११०
लुङ्-प्रत्ययः	३.२.१२२
लुङ्-प्रत्ययः	३.३.१७५
लुट्-प्रत्ययः	३.३.१५
लुप्-जनपदे	४.२.८१
लुप्-अविशेषे, संज्ञायाम्	४.२.४-५
लृङ्-प्रत्ययः	३.३.१३९-१४१
लृट्-प्रत्ययः	३.३.१३
लृट्-प्रत्ययः	३.२.११२-११४
लृट्-प्रत्ययः	३.३.१३३
लृट्-प्रत्ययः	३.३.१४४-१५१
लेट्-प्रत्ययः	३.४.७-८
लोट्-प्रत्ययः	३.३.१५७
लोट्-प्रत्ययः	३.३.१६२-१६६
लोप-प्रकरणम्	६.१.६५-६९
लोपः-अतः	६.४.४८
लोपः-यकारस्य	६.४.४९-५०
लोपः-जेः	६.४.५१-५४
लोपः-आकारास्य	६.४.६४
लोपः-उपधायाः	६.४.९८-१००
लोपः-प्रत्ययाकारस्य	६.४.१०६-१०९
लोपः-श्नसोरतः	६.४.१११

लोपः श्नाभ्यस्तयोरात्: ६.४.११२
लोपः-जहाते: ६.४.११८
लोपः-भस्याङ्गस्य ६.४.१३४-१४२
लोपः-भस्याङ्गस्य टे: ६.४.१४३-१४५
लोपः-भस्याङ्गस्योकारान्तस्य
६.४.१४७
लोपः-भस्याङ्गस्येकारान्तस्योकारान्तस्य
६.४.१४८
लोपः-अनुनासिकस्य ६.४.३७-४०
लोपः-ढकारस्य ८.३.१३
लोपः-नकारस्य ६.४.२३-३३
लोपः-नकारस्य ८.२.७-९
लोपः-विभक्तौ ७.२.९०
लोपः-घुसंज्ञकानाम् ७.३.७०
लोप-ओकारान्तानाम् ७.३.७०
लोपः-क्स्य ७.३.७२
लोपः दीधीवेव्यो: ७.४.५३
लोपः-अभ्यासस्य ७.४.५८
लोपः संयोगान्तस्य ८.२.२३
लोपः-सकारस्य ८.२.२४-२९
लोपः-यमाम् ८.४.६४
लोपः-झरः ८.४.६५
ल्यु-प्रत्ययः ३.१.१३४
ल्युट्-प्रत्ययः ३.३.११५-११६

व.

वकारस्यादेशा: ८.३.१८-२२
वकारादेशः-उञः ८.३.३३
वचननिर्णयः समासस्य २.४.१-१६
वचननिर्धारणम् १.२.५८-६३
वनिप्-प्रत्ययः ३.२.७४-७५
वरच्-प्रत्ययः ३.२.१७५-१७६
वर्तमानाधिकारः ३.२.१२३-३.३.१

वाक्यस्वरप्रकरणम्	८.१.१९-७४
वाक्यस्य टेः प्लुत उदात्तः	८.२.८२-१०७
विकरणप्रत्ययाः	३.१.३३-९०
विच्-प्रत्ययः	३.२.७३
विच्-प्रत्ययः	३.२.७४-७५
विट्-प्रत्ययः	३.२.६७-७०
विभक्तिविधानम्	२.३.१-७३
विभक्तिसंज्ञकास्तद्धितप्रत्ययाः	५.३.७ - २७
विभक्तौ परतः-प्रकृत्यादेशाः	७.२.९९-११३
विसर्जनीयादेशः-रेफस्य	८.३.१५-१६
विसर्जनीयस्यादेशाः	८.३.३४-५४
विवृताकारस्य संवृताकारः	८.४.६८
वुगागमः-भुवः	६.४.८८
वुज्-प्रत्ययः	३.२.१४६-१४७
वुन्-प्रत्ययः	३.१.१४९-१५०
वृद्धि-सन्धिः	६.१.८७-९१
वृद्धिः-सिचि	७.२.१-८
वृद्धिः-मृजेः	७.२.११४
वृद्धिः-णिगिति	७.२.११५-११६
वृद्धिः-णिगिति तद्धिते	७.२.११७
वृद्धिः-किति तद्धिते	७.२.११८
वृद्धिः-णिगिति किति तद्धिते	७.३.३१
वृद्धिः-सार्वधातुके	७.३.८९-९०
वेङ्-धातवः	७.२.४३-४६
वैदिकाः कृतप्रत्ययाः	३.४.९-१७
व्रातेन जीवति	५.२.२१
श.	
श-प्रत्ययः	३.१.१३७-१३९
श-प्रत्ययः	३.३.१००-१०१
श-विकरणप्रत्ययः	३.१.७७
शतृ-प्रत्ययः	३.२.१३०-१३३

शतृ-शानच्-प्रत्ययौ	३.२.१२४-१२६
शतृप्रत्ययः-लृटः स्थाने	३.३.१४
शध्वै-प्रत्ययः	३.४.९
शध्वैन्-प्रत्ययः	३.४.९
शप्-विकरणप्रत्ययः	३.१.६८
शा-आदेशः-शासः	६.४.३५
शानच्प्रत्ययः-लृटः स्थाने	३.३.१४
शानच्-विकरणप्रत्ययः	३.१.८३
शानन्-प्रत्ययः	३.२.१२८
शायच्-प्रत्ययः	३.१.८४-८५
शिति प्रत्यये-आदेशाः	७.३.७७-७९
शिति प्रत्यये ह्रस्वः	७.३.८०-८१
शीतोष्णाभ्यां कारिणि	५.२.७२
शूर्-आदेशौ-अङ्गस्य	६.४.१९-२१
शृङ्खलमस्य बन्धनं करभे	५.२.७९
श्चुत्वम्	८.४.४०
शनम्-विकरणप्रत्ययः	३.१.७८
शना-विकरणप्रत्ययः	३.१.८१-८२
शनु-विकरणप्रत्ययः	३.१.७३-७६
श्यन्-विकरणप्रत्ययः	३.१.६९-७२
श्यन्-विकरणप्रत्ययः	३.१.९०
श्रोत्रियंश्छन्दोऽधीते	५.२.८४
श्राद्धमनेन भुक्तमिति ठनौ	५.२.८५
ष.	
षढोः कः	८.२.४१
षत्वम्-ब्रश्चादीनाम्	८.२.३६
षत्वम्-अपदान्तस्य	८.३.५५-११९
षाकन्-प्रत्ययः	३.२.१५५
ष्टन्-प्रत्ययः	३.२.१८१-१८३
ष्टुत्वम्	८.४.४१-४४
ष्फ-प्रत्ययः	४.१.१७-१९।

ष्यङ्-प्रत्ययः	४.१.७८-८१
ष्वुन्-प्रत्ययः	३.१.१४५
स.	
स एषां ग्रामणीः	५.२.७८
सकारान्तस्याङ्गस्यादेशः	७.४.४९-५२
संख्याया गुणस्य निमाने मयट्	
	५.२.४७
सन्-प्रत्ययः	३.१.५-७
सन्नतरादेशः	१.२.४०
सन्यङ्गकार्याणि	७.४.५४-५७
सपूर्वाच्च	५.२.८७
सप्तमी विभक्तिः	२.३.३६-४५
समां समां विजायते	५.२.१२
समानस्यादेशः-उत्तरपदे	६.३.८४-८८
समासस्वरः	६.१.११८-११९
समासाधिकारः	२.१.१-२.२.३८
समासान्ताधिकारः	५.४.६८-१६०
सम्प्रसारणप्रकरणम्	६.१.१३-४४
सम्प्रसारणं भस्याङ्गस्य	६.४.१३१-१३३
सर्वचर्मणः कृतः खखजौ	५.२.५
सर्वनामस्थाने परतः	७.१.८६-९९
सलोपः लिङः	७.२.७९
सवर्णदीर्घः	६.१.९९
सस्येन परिजातः	५.२.६८
सहस्यादेशः	६.३.९५-९६
सहस्यादेशः-उत्तरपदे	६.३.७८-८३
साक्षाद् द्रष्टरि संज्ञायाम्	५.२.९१
सार्वधातुकसंज्ञा	३.४.११३
सिच्-प्रत्ययः	३.१.४४
सिप्-प्रत्ययः	३.१.३४
सुट्कात्पूर्व इत्यधिकारः	६.१.१३३-१५४
सुडागमः	७.१.५२
सुलोपः	६.१.१३०-१३२

से-प्रत्ययः	३.४.९
सेन्-प्रत्ययः	३.४.९
स्यधिकारः	३.३.९४-११२
स्य-प्रत्ययः	३.१.३३
स्याडागमः	७.३.११४-११५
स्वरितः	८.४.६६-६७
स्वरिते उदात्तांशानुदात्तांशनिर्णयः	
	१.२.३२
स्वाङ्गोभ्यः प्रसिते	५.२.६६
स्वार्थिकप्रत्ययाः	५.३.६-६९
स्वादिप्रत्ययाः	४.१.२
स्वादिषु विभक्तिषु परतः कार्याणि	
	७.१.५०
	७.१.५२-५७
	७.१.७०-९९
ह.	
ह्रस्वः-प्रातिपदिकस्य	१.२.४७
ह्रस्वः-उपसर्जनस्य	१.२.४८
ह्रस्वः-आबन्तस्य कपि	७.४.१५
ह्रस्वः-उत्तरपदे	६.३.४३-४५
ह्रस्वः-उपधायाः	६.४.९२-९७
ह्रस्वः-उपधाया णौ चङि	७.४.१-८
ह्रस्वः-सुपि	७.३.१०७

महर्षिपाणिनिप्रणीतः

अष्टाध्यायीसूत्रपाठः

प्रकरणनिर्देशसमन्वितः

अथ प्रत्याहारप्रकरणम्

श्रीहरिः

अष्टाध्यायी जगन्माता यस्य चित्तात्समुत्थिता ।
वेदानामुपकाराय तस्मै पाणिनये नमः ॥ १ ॥
अष्टकं पाणिनेर्दिव्यं शब्दशास्त्रमलौकिकम् ।
आकुमारं यशो यस्य तस्मै पाणिनये नमः ॥ २ ॥
शब्दरत्नाकरोद्भूतं शैवं रत्नचतुर्दशम् ।
शास्त्रे येन समायोजि तस्मै पाणिनये नमः ॥ ३ ॥
ब्रह्माण्डारणिनिर्मन्यादुत्थितज्ञानवह्निना ।
निर्ममे शब्दशास्त्रं यस्तस्मै पाणिनये नमः ॥ ४ ॥
व्याकृत्य दर्शितो येन त्रय्या वाचः परं पदम् ।
सिद्धिसोपानभूतं यत् तस्मै पाणिनये नमः ॥ ५ ॥
शब्दब्रह्म समाराध्य कृतवान् यो विलक्षणम् ।
सर्वाश्चर्यमयं शास्त्रं तस्मै पाणिनये नमः ॥ ६ ॥
यस्य भासावभासन्ते वैदिका लौकिकास्तथा ।
शब्दा रूपं विवृत्येमे तस्मै पाणिनये नमः ॥ ७ ॥
वाचं कामदुघां कर्तुं दिव्यं शास्त्रमरीरचद् ।
भवं प्रसाद्य भक्त्या यस्तस्मै पाणिनये नमः ॥ ८ ॥
यः परं पदमन्वेष्टुं पदराशिं व्यबीभजत् ।
मोक्षमार्गप्रकाशाय तस्मै पाणिनये नमः ॥ ९ ॥
यतो नावर्तते जीवः शब्दशास्त्रमुपासिता ^१ ।
तत्पदं दर्शितं येन तस्मै पाणिनये नमः ॥ १० ॥
येनाक्षरसमाम्नायमधिगम्य महेश्वरात् ।
कृत्स्नं व्याकरणं प्रोक्तं तस्मै पाणिनये नमः ॥ ११ ॥
येन धौता गिरः पुंसां विमलैः शब्दवारिभिः ।
तमश्चाज्ञानजं भिन्नं तस्मै पाणिनये नमः ॥ १२ ॥

^१ 'आस उपवेशने' इत्यस्माद् धातोः तच्छीलाद्यर्थेषु कर्तरि तृन् । तेन 'न लोकाव्यय०'
इति षष्ठीनिषेधः ।

अज्ञानान्धस्य लोकस्य ज्ञानाञ्जनशलाकया ।

चक्षुरुन्मीलितं येन तस्मै पाणिनये नमः ॥ १३ ॥

सदाशिवसमारम्भां तथा पाणिनिमध्यमाम् ।

अस्मदाचार्यपर्यन्तां वन्दे गुरुपरम्पराम् ॥ १४ ॥

उपासनीयं यत्नेन शास्त्रं व्याकरणं महत् ।

प्रदीपभूतं सर्वासां विद्यानां यदवस्थितम् ॥ १५ ॥

अथ शब्दानुशासनम् । केषां शब्दानाम् ? लौकिकानां वैदिकानां च । लौकिका अनियतशब्दानुपूर्वीकाः, वैदिका नियतशब्दानुपूर्वीकाः । कथमनुशासनम् ? प्रकृत्यादि-
-विभागकल्पनया सामान्यविशेषवता लक्षणेन ।

अथ वर्णोपदेशः

अथ वर्णमातृका

स्वरवर्णाः

अ, आ, इ, ई, उ, ऊ, ऋ, ॠ, ए, ऐ, ओ, औ ।

अं = अनुस्वारः   अः = विसर्गः

व्यञ्जनवर्णाः

	प्रथमः	द्वितीयः	तृतीयः	चतुर्थः	पञ्चमः	वर्गः
स्पर्शाः	क	ख	ग	घ	ङ	कवर्गः - कु
स्पर्शाः	च	छ	ज	झ	ञ	चवर्गः - चु
स्पर्शाः	ट	ठ	ड	ढ	ण	टवर्गः - टु
स्पर्शाः	त	थ	द	ध	न	तवर्गः - तु
स्पर्शाः	प	फ	ब	भ	म	पवर्गः - पु
अन्तःस्थाः	य	र	ल	व		
ऊष्माणः	श	ष	स	ह		

भगवतः पाणिनेस्तपःप्रभावेणैषा वर्णमातृकैव शिवस्य डमरुनिनादान्माहेश्वर-
-सूत्ररूपेणोद्गता ।

अथ माहेश्वराणि सूत्राणि

१. अइउण् २. ऋलृक् ३. एओङ् ४. ऐऔच् ५. हयवरट् ६. लण् ७. जमङणनम् ८. झभञ् ९. घढधष् १०. जबगडदश् ११. खफछठथचटतव्, १२. कपय् १३. शषसर् १४. हल् ।

इति माहेश्वराणि सूत्राण्यणादिसंज्ञार्थानि । अत्र १, २, ३, ४, सूत्रेषु मातृकापाठस्य स्वरवर्णाः सन्ति । ५, ६, सूत्रयोः मातृकापाठस्यान्तःस्थवर्णाः सन्ति । ७ सूत्रे मातृकापाठस्य पञ्चमवर्णाः सन्ति । ८, ९, सूत्रयोः मातृकापाठस्य चतुर्थवर्णाः सन्ति । १० सूत्रे मातृकापाठस्य तृतीयवर्णाः सन्ति । ११, १२ सूत्रयोः मातृकापाठस्य प्रथमद्वितीयवर्णाः सन्ति । १३, १४, सूत्रयोः मातृकापाठस्योष्मवर्णाः सन्ति । एषां सूत्राणामन्त्या इतः । त एवानुबन्धाः । अनुबन्धाश्च प्रत्याहारार्थाः । प्रत्याहाराश्च त्रयश्चत्वारिंशत् -----

अथ प्रत्याहाराः

अइउण् - अस्य णकारेणैकः प्रत्याहारः - अण् इति ।

ऋलृक् - अस्य ककारेण त्रयः प्रत्याहाराः - अक्, इक्, उक्, इति ।

एओङ् - अस्य ङकारेणैकः प्रत्याहारः - एङ्, इति ।

ऐऔच् - अस्य चकारेण चत्वारः प्रत्याहाराः - अच्, इच्, एच्, ऐच्, इति ।

हयवरट् - अस्य टकारेणैकः प्रत्याहारः - अट्, इति ।

लण् - अस्य णकारेण त्रयः प्रत्याहाराः - अण्, इण्, यण्, इति ।

जमङणनम् - अस्य मकारेण त्रयः प्रत्याहाराः - अम्, जम्, डम्, इति ।

झभञ् - अस्य ञकारेणैकः प्रत्याहारः - यञ् इति ।

घढधष् - अस्य षकारेण द्वौ प्रत्याहारौ - भष्, झष्, इति ।

जबगडदश् - अस्य शकारेण षट् प्रत्याहाराः - अश्, हश्, वश्, जश्, झश्, बश्, इति ।

खफछठथचटतव् - अस्य वकारेणैकः प्रत्याहारः - छव्, इति ।

कपय् - अस्य यकारेण पञ्च प्रत्याहाराः - यय्, मय्, झय्, खय्, इति ।

शषसर् - अस्य रेफेण पञ्च प्रत्याहाराः - यर्, झर्, खर्, चर्, शर्, इति ।

हल् - अस्य लकारेण षट् प्रत्याहाराः - अल्, हल्, वल्, रल्, झल्, शल्, इति ।

एकस्मान् डञ्जणवटा / द्वाभ्यां षस्त्रिभ्य एव कणमाः स्युः ।

जेयौ चयौ चतुर्भ्यो / रः पञ्चभ्यः / शलौ षड्भ्यः । ।

वर्णोपदेशे हकारादिष्वकार उच्चारणार्थः । अनुबन्धाश्च 'अण्' इत्येवमादिकाः संज्ञाः प्रणेतुं तद्रूपप्रतिपादनायोच्चार्यन्ते । ततश्च परार्थमुपादीयमानत्वादप्राधान्यमनुभवन्ति । इतरे तु स्वार्थमुपादीयन्त इति तेषां प्राधान्यम् । तेन तेषामेवाजिति एषा संज्ञा भवति, नानुबन्धानाम् । आचार्यप्रवृत्तिरप्येवं ज्ञापयति । यदयम् 'उणादयो बहुलम्' 'डमो ह्रस्वादचि डमुण् नित्यम्' 'यरोऽनुनासिकेऽनुनासिको वा' इत्यादिषु णकारादिषु परतो यणादेशं न करोति । अतश्च प्रत्याहारेष्वितां न ग्रहणम् ।

माहेश्वरसूत्रेष्वनुबन्धा आसज्जिताः - अइउण्, ऋलृक्, इति । धातुष्वनुबन्धा आसज्जिताः - डुकृञ्, टुनदि, जिमिदा इति । आगमेष्वनुबन्धा आसज्जिताः - इट्, सुट्, नुम्, नुक्, इति । प्रत्ययेष्वनुबन्धा आसज्जिताः - ण्वुल्, तृच्, क्त्वा, क्तिन्, ष्यञ्, इति । गणेष्वनुबन्धा आसज्जिता - नदट्, चोरट्, इति । एतेऽनुबन्धा एव पाणिनिशास्त्रं प्रयोजयन्ति । कुत्र भवेद् वृद्धिः, कुत्र गुणः, कुत्र च गुणवृद्धिनिषेधः, कुत्र सम्प्रसारणं, कुत्र नलोपः, कुत्र नुमागमः, कुत्रात्वं, कुत्रेत्त्वम्, इति सर्वं निर्दिशन्त्येतेऽनुबन्धा इति महदाश्चर्यकरम् । अयमेव वर्णोपदेशविधिर्भगवतः पाणिनेः । तादृशेन विधिनोपदेशः येन स्वयमेव स्यात् प्रवृत्तिः सूत्राणाम् । अत एवोक्तं भाष्ये - 'वृत्तिसमवायार्थ उपदेशः' । वृत्तिः शास्त्रप्रवृत्तिः, समवायो वर्णानामानुपूर्व्येण संनिवेशः । अनुबन्धाः, प्रत्याहाराः, प्रकरणानि च प्राणाः सन्त्यष्टाध्यायाः । अत्राशक्यं वर्णेनाप्यनर्थकेन भवितुम् ।

भगवता सर्वो लौकिको, वैदिकश्च शब्दराशिरेककालावच्छेदेन प्रत्यक्षीकृतो योगेबलेन । अत एव ते तत्रत्यलोपागमवर्णविकारान् महत्या सूक्ष्मेक्षिकया निरीक्ष्यैकैकं कार्यमेकैकस्मिन् प्रकरणे निबध्नन्ति । यथा - 'श्नान्नलोपः (६.४.२३)' इत्यारभ्यैकादशसूत्रैः सर्वो लौकिको वैदिकश्च नलोपस्तत्र विहितः । अतः 'श्नान्नलोपः (६.४.२३)' इत्यतः प्राक्, अथ च 'भञ्जेश्च चिणि (६.४.३३) इत उत्तरं न कोऽपि नलोपोऽष्टाध्यायां द्रष्टुं शक्यते । यत एकैकं कार्यमेकैकस्मिन् प्रकरणे निःशेषीभवति । एकैकस्य कार्यस्य कृत एकैकं प्रकरणमित्येव विधिवर्ततेऽष्टाध्यायाः । प्रकरणेऽपि सूत्राण्यनुवृत्तिक्रमेण निबद्धाः सन्ति, येन सूत्रार्थावगतिः स्वयमेव जायते । इत्थञ्च न हि पाणिनिना शब्दाः प्रोक्ताः, किं तर्हि ? सूत्रम् ।

अतः पाणिनीयशास्त्रमिदं न केवलं लौकिकवैदिकशब्दराशिं प्रकाशयति, अपितु तादृशं किमपि विज्ञानं प्रकटयति येन कस्या अपि भाषाया शब्दराशिव्याकर्तुं शक्यते । इदं न केवलं संस्कृतस्य व्याकरणमपितु स्वस्वभाषाव्याचिकीर्षूणां ज्ञानप्रदीपः ।

इति प्रत्याहारप्रकरणम् ।

अथ पाणिन्यष्टाध्यायीसूत्रपाठः

(प्रकरणनिर्देशसमन्वितः)

अवश्यध्यातव्यम् - सूत्रपाठेऽस्मिन् सूत्रात्प्राक् या संख्या लिखिता, सा अष्टाध्याय्याः सूत्रस्य क्रमं दर्शयति । सूत्रात् परं या संख्या लिखिता, सा सिद्धान्तकौमुद्यां तस्य सूत्रस्य क्रमाङ्कं दर्शयति । तथा संख्यया तत्सूत्रं सिद्धान्तकौमुद्यां झटित्यन्वेष्टुं शक्यते ।

अथ प्रथमाध्याये प्रथमः पादः

वृद्धिसंज्ञा

१. वृद्धि-रादैच् १६ ।
गुणसंज्ञा
२. अदेङ् गुणः १७ ।
परिभाषा
३. इको गुणवृद्धी ३४ ।
गुणवृद्धिनिषेधः
४. न घातुलोप आर्धघातुके २६५६ ।
५. किङ्गति च २२१७ ।
६. दीधी-वेवी-टाम् २१९० ।
संयोगसंज्ञा
७. हलोऽनन्तराः संयोगः ३० ।
अनुनासिकसंज्ञा
८. मुख-नासिका-वचनोऽनुनासिकः ९ ।
सवर्णसंज्ञा
९. तुल्यास्य-प्रयत्नं सवर्णम् १० ।
१०. नाज्जलौ १३ ।
प्रगृह्यसंज्ञा
११. ईदूदेद् द्विवचनं प्रगृह्यम् १०० ।
१२. अदसो मात् १०१ ।
१३. शे १०२ ।
१४. निपात एकाजनाङ् १०३ ।

१५. ओत् १०४ ।
१६. संबुद्धौ शाकल्यस्येता-
वनार्षे १०५ ।
१७. उजः १०६ ।
१८. ऊँ १०७ ।
१९. ईदूतौ च सप्तम्यर्थे १०९ ।
घुसंज्ञा
२०. दाघाघ्वदाप् २३७३ ।
परिभाषा
२१. आद्यन्त-वदेकस्मिन् ३४८ ।
घसंज्ञा
२२. तरप्तमपौ घः २००३ ।
संख्यासंज्ञा
२३. बहु-गण-वतु-ङिति संख्या २५८ ।
षट्संज्ञा
२४. षण्णान्ता षट् ३६९ ।
२५. ङिति च २५९ ।
निष्ठासंज्ञा
२६. क्त-क्तवत् निष्ठा ३०१२ ।
सर्वनामसंज्ञा
२७. सर्वादीनि सर्वनामानि २१३ ।
२८. विभाषा दिक्समासे -
बहुव्रीहौ २९२ ।
२९. न बहुव्रीहौ २२२ ।

३०. तृतीयासमासे २२३ ।
 ३१. द्वन्द्वे च २२४ ।
 ३२. विभाषा जसि २२५ ।
 ३३. प्रथम-चरम-तयाल्पार्ध-कतिपय
 नेमाश्च २२६ ।
 ३४. पूर्व-परावर-दक्षिणोत्तरा-परा-
 धराणि व्यवस्थाया-
 मसंज्ञायाम् २१८ ।
 ३५. स्व-मज्ञाति-धनाख्यायाम् २१९ ।
 ३६. अन्तरं बहिर्योगोप -
 संव्यानयोः २२० ।
 अव्ययसंज्ञा
 ३७. स्वरादि-निपात-मव्ययम् ४४७ ।
 ३८. तद्धितश्चा-सर्वविभक्तिः ४४८ ।
 ३९. कृन्मेजन्तः ४४९ ।
 ४०. क्त्वा-तोसुन्कसुनः ४५० ।
 ४१. अव्ययीभावश्च ४५१ ।
 सर्वनामस्थानसंज्ञा
 ४२. शि सर्वनामस्थानम् ३१३ ।
 ४३. सुडनपुंसकस्य २२९ ।
 विभाषासंज्ञा
 ४४. न वेति विभाषा २४ ।
 सम्प्रसारणसंज्ञा
 ४५. इग्यणः संप्रसारणम् ३२८ ।
 परिभाषासूत्राणि
 ४६. आद्यन्तौ टकितौ ३६ ।
 ४७. मिदचोऽन्त्यात्परः ३७ ।
 ४८. एच इग्नस्वदेशे ३२३ ।
 ४९. षष्ठी स्थानेयोगा ३८ ।
 ५०. स्थानेऽन्तरतमः ३९ ।

५१. उरण् रपरः ७० ।
 ५२. अलोऽन्त्यस्य ४२ ।
 ५३. डिच्च ४३ ।
 ५४. आदेः परस्य ४४ ।
 ५५. अनेकाल् शित् सर्वस्य ४५ ।
 स्थानिवत्त्वातिदेशः
 ५६. स्थानिवदादेशोऽनल्विधौ ४९ ।
 ५७. अचः परस्मिन् पूर्वविधौ ५० ।
 ५८. न पदान्त-द्विर्वचन-वरे-
 यलोप-स्वर-सवर्णानुस्वार-
 दीर्घ-जश्चर्विधिषु ५१ ।
 ५९. द्विर्वचनेऽचि २२४३ ।
 लोपसंज्ञा
 ६०. अदर्शनं लोपः ५३ ।
 लुक्-श्लु-लुप्-संज्ञाः
 ६१. प्रत्ययस्य लुक्श्लुलुपः २६० ।
 परिभाषासूत्रे
 ६२. प्रत्ययलोपे प्रत्ययलक्षणम् २६२ ।
 ६३. न लुमताऽङ्गस्य २६३ ।
 टिसंज्ञा
 ६४. अचोऽन्त्यादि टि ७९ ।
 उपधासंज्ञा
 ६५. अलोऽन्त्यात्पूर्व उपधा २४९ ।
 परिभाषासूत्रे
 ६६. तस्मिन्निति निर्दिष्टे पूर्वस्य ४० ।
 ६७. तस्मादित्युत्तरस्य ४१ ।
 ग्रहणकसूत्राणि
 अर्थविशिष्टशब्दस्वरूपग्राहकसूत्रम्
 ६८. स्वं रूपं शब्दस्या-शब्दसंज्ञा २५ ।

- सवर्णग्राहकसूत्रम्
६९. अणुदित्सवर्णस्य चाप्रत्ययः १४ ।
सवर्णग्राहकसूत्रम्
७०. तपरस्तत्कालस्य १५ ।
प्रत्याहारसंज्ञा
७१. आदिरन्त्येन सहेता २ ।
तदन्तग्राहकसूत्रम्
७२. येन विधिस्तदन्तस्य २६ ।
वृद्धसंज्ञा
७३. वृद्धिर्यस्याचामादिस्तद्
वृद्धम् १३३५ ।
७४. त्यदादीनि च १३३६ ।
७५. एङ् प्राचां देशे १३३८ ।

प्रथमाध्याये द्वितीयः पादः

अतिदेशप्रकरणम्

१.२.१ सूत्रादारभ्य १.२.२६ इत्यन्तम्
अतिदेशप्रकरणमस्ति । एतानि सूत्राणि धातुभ्यो
विहितेषु केषुचित् प्रत्ययेषु कित्त्वम्, केषुचित्
अकित्त्वम्, केषुचिच्च डित्त्वमतिदिशन्ति ।

डित्त्वातिदेशः

१. गाङ्कुटादिभ्योऽग्निन्डित् २४६१ ।
२. विज इट् २५३६ ।
३. विभाषोर्णोः २४४७ ।
४. सार्वधातुक-मपित् २२३४ ।

कित्त्वातिदेशः

५. असंयोगाल्लिट् कित् २२४२ ।
६. इन्धि-भवतिभ्यां च ३३९३ ।
७. मृड-मृद-गुध-कुष-क्लिश-
वद-वसः क्त्वा ३३२३ ।
८. रुद-विद-मुष-ग्रहि-स्वपि-

- प्रच्छः संञ्च २६०९ ।
९. इको झल् २६१२ ।
१०. हलन्ताच्च २६१३ ।
११. लिङ्-सिचा-वात्मनेपदेषु २३०० ।
१२. उञ्च २३६८ ।
१३. वा गमः २७०० ।
१४. हनः सिच् २६९७ ।
१५. यमो गन्धने २६९८ ।
१६. विभाषोप-यमने २७३० ।
१७. स्थाघ्नोरिच्च २३८९ ।
अकित्त्वातिदेशः

१८. न क्त्वा सेट् ३३२२ ।
१९. निष्ठा शीङ्-स्विदि-मिदि-क्ष्वदि-
धृषः ३०५२ ।
२०. मृषस्तितिक्षायाम् ३०५५ ।
२१. उदुपधाद् भावादि-कर्मणो-
रन्यतरस्याम् ३०५६ ।
२२. पूङ्गः क्त्वा च ३०५१ ।
२३. नोपधात् थफान्ताद्वा ३३२४ ।
२४. वञ्चि-लुञ्च्युतञ्च ३३२५ ।
२५. तृषि-मृषि-कृशेः -
काश्यपस्य ३३२६ ।
२६. रलो व्युपधाद्धलादेः संञ्च २६१७ ।
ह्रस्व-दीर्घ-प्लुत-संज्ञाः
२७. ऊकालोऽञ्ज्रस्व-दीर्घप्लुतः ४ ।
परिभाषासूत्रम्
२८. अचश्च ३५ ।
उदात्त-अनुदात्त-स्वरित-संज्ञाः
२९. उच्चै-रुदात्तः ५ ।
३०. नीचै-रनुदात्तः ६ ।

३१. समाहारः स्वरितः ७ ।
स्वरिते उदात्तांश-अनुदात्तांश-निर्णयः
३२. तस्यादित उदात्त-मर्धह्रस्वम् ८ ।
एकश्रुतिप्रकरणम्
३३. एकश्रुति दूरात्संबुद्धौ ३६६२ ।
३४. यज्ञकर्मण्यजपन्यूङ्ख-
सामसु ३६६३ ।
३५. उच्चैस्तरां वा वषट्कारः ३६६४ ।
३६. विभाषा छन्दसि ३६६५ ।
३७. न सुब्रह्मण्यायां स्वरितस्य
तूदात्तः ३६६६ ।
३८. देवब्रह्मणो-रनुदात्तः ३६६७ ।
३९. स्वरितात् संहिताया-
मनुदात्तानाम् ३६६८ ।
सन्नतरादेशः
४०. उदात्तस्वरितपरस्य
सन्नतरः ३६६९ ।
अपृक्तसंज्ञा
४१. अपृक्त एकाल्प्रत्ययः २५१ ।
कर्मधारयसंज्ञा
४२. तत्पुरुषः समानाधिकरणः
कर्मधारयः ७४५ ।
उपसर्जनसंज्ञा
४३. प्रथमानिर्दिष्टं समास
उपसर्जनम् ६५३ ।
४४. एकविभक्ति चापूर्वनिपाते ६५५ ।
प्रातिपदिकसंज्ञा
४५. अर्थवदधातु-रप्रत्ययः
प्रातिपदिकम् १७८ ।
४६. कृत्तद्धित-समासाश्च १७९ ।

ह्रस्वविधिः

४७. ह्रस्वो नपुंसके प्रातिपदिकस्य ३१८ ।
४८. गोस्त्रियो-रुपसर्जनस्य ६५६ ।
स्त्रीप्रत्ययस्य लुक्
४९. लुक्तद्धितलुकि १४०८ ।
गोण्या इकारादेशः
५०. इद् गोण्याः १७०३ ।
लुपि युक्तवद्भावः
५१. लुपि युक्तवद् व्यक्ति-वचने
१२९४ ।
५२. विशेषणानां चाजातेः १३०० ।
अशिष्यप्रकरणम्
५३. तदशिष्यं संज्ञाप्रमाणत्वात्
१२९५ ।
५४. लुब्धोगाप्रख्यानात् १२९६ ।
५५. योगप्रमाणे च तदभावेऽदर्शनं
स्यात् १२९७ ।
५६. प्रधान-प्रत्ययार्थवचन-मर्थस्यान्य
-प्रमाणत्वात् १२९८ ।
५७. कालोपसर्जने च तुल्यम् १२९९ ।
वचननिर्धारणम्
५८. जात्याख्याया-मेकस्मिन्बहुवचन-
मन्यतरस्याम् ८१७ ।
५९. अस्मदो द्वयोश्च ८१८ ।
६०. फल्गुनी-प्रोष्ठपदानां -
च नक्षत्रे ८१९ ।
६१. छन्दसि पुनर्वस्वोरेक-
वचनम् ३३८७ ।
६२. विशाखयोश्च ३३८८ ।

६३. तिष्यपुनर्वस्वोर्नक्षत्रद्वन्द्वे -
बहुवचनस्य द्विवचनं
नित्यम् ८२० ।
एकशेषप्रकरणम्
६४. सरूपाणा-मेकशेष
एकविभक्तौ १८८ ।
६५. वृद्धो यूना तल्लक्षणश्चेदेव
विशेषः ९३१ ।
६६. स्त्री पुंवच्च ९३२ ।
६७. पुमान् स्त्रिया ९३३ ।
६८. भ्रातृपुत्रौ स्वसृ-
दुहितृभ्याम् ९३४ ।
६९. नपुंसक-मनपुंसके-नैकवच्चा-
स्यान्यतरस्याम् ९३५ ।
७०. पिता मात्रा ९३६ ।
७१. श्वशुरः श्वश्रुवा ९३७ ।
७२. त्यदादीनि सर्वैर्नित्यम् ९३८ ।
७३. ग्राम्य-पशु-सङ्घेष्व-
तरुणेषु स्त्री ९३९ ।

प्रथमाध्याये तृतीयः पादः

धातुसंज्ञा

१. भूवादयो धातवः १८ ।
इत्संज्ञाप्रकरणम्
२. उपदेशेऽजनुनासिक इत् ३ ।
३. हलन्त्यम् १ ।
४. न विभक्तौ तुस्माः १९० ।
५. आदिर्जिटुडवः २२८९ ।
६. षः प्रत्ययस्य ४७४ ।
७. चुट् १८९ ।
८. लशक्वतद्धिते १९५ ।

इत्-लोप-विधिः

९. तस्य लोपः ६२ ।
परिभाषासूत्रम्
१०. यथासंख्य-मनुदेशः
समानाम् १२८ ।
११. स्वरितेनाधिकारः ४६ ।
आत्मनेपदप्रकरणम्
१२. अनुदात्तङित
आत्मनेपदम् २१५७ ।
१३. भावकर्मणोः २६७९ ।
१४. कर्तरि कर्मव्यतिहारे २६८० ।
१५. न गति-हिंसार्थेभ्यः २६८१ ।
१६. इतरेतरान्योऽन्योप-
पदाच्च २६८२ ।
१७. नेर्विशः २६८३ ।
१८. परिव्यवेभ्यः क्रियः २६८४ ।
१९. विपराभ्यां जेः २६८५ ।
२०. आडो दोऽनास्यविहरणे २६८६ ।
२१. क्रीडोऽ-नुसंपरिभ्यश्च २६८७ ।
२२. समवप्र-विभ्यः स्थः २६८९ ।
२३. प्रकाशनस्येयाख्ययोश्च २६९० ।
२४. उदोऽनूर्ध्वकर्मणि २६९१ ।
२५. उपान्मन्त्रकरणे २६९२ ।
२६. अकर्मकाच्च २६९३ ।
२७. उद्विभ्यां तपः २६९४ ।
२८. आडो यमहनः २६९५ ।
२९. समो गम्यृच्छिभ्याम् २६९९ ।
३०. निसमुप-विभ्यो ह्रः २७०३ ।
३१. स्पर्धायामाडः २७०४ ।

३२. गन्धना-वक्षेपण-सेवन-
साहसिक्य-प्रतियत्न-प्रकथनोप-
योगेषु कृजः २७०५ ।
३३. अधेः प्रसहने २७०६ ।
३४. वेः शब्दकर्मणः २७०७ ।
३५. अकर्मकाच्च २७०८ ।
३६. संमाननोत्सञ्जना-चार्यकरण-
ज्ञान-भृति-विगणन-
व्ययेषु नियः २७०९ ।
३७. कर्तुस्थे चाशरीरे कर्मणि २७१० ।
३८. वृत्ति-सर्ग-तायनेषु क्रमः २७११ ।
३९. उपपराभ्याम् २७१२ ।
४०. आङ् उद्गमने २७१३ ।
४१. वेः पादविहरणे २७१४ ।
४२. प्रोपाभ्यां समर्थाभ्याम् २७१५ ।
४३. अनुपसर्गाद्वा २७१६ ।
४४. अपह्नवे ज्ञः २७१७ ।
४५. अकर्मकाच्च २७१८ ।
४६. संप्रतिभ्या-मनाध्याने २७१९ ।
४७. भासनोप-संभाषा-ज्ञान-यत्न-
विमत्युपमन्त्रणेषु वदः २७२० ।
४८. व्यक्तवाचां समुच्चारणे २७२१ ।
४९. अनोरकर्मकात् २७२२ ।
५०. विभाषा विप्रलापे २७२३ ।
५१. अवाद् ग्रः २७२४ ।
५२. समः प्रतिज्ञाने २७२५ ।
५३. उदश्चरः सकर्मकात् २७२६ ।
५४. समस्तृतीयायुक्तात् २७२७ ।
५५. दाणश्च सा चेच्चतुर्थ्यर्थे २७२८ ।
५६. उपाद्यमः स्वकरणे २७२९ ।

५७. ज्ञा-श्रु-स्मृ-दृशां सनः २७३१ ।
५८. नानोर्ज्ञः २७३२ ।
५९. प्रत्याङ्भ्यां श्रुवः २७३३ ।
६०. शदेः शितः २७३४ ।
६१. प्रियतेर्लुङ्-लिङोश्च २५३८ ।
६२. पूर्ववत्सनः २७३४ ।
६३. आम्प्रत्ययवत्
कृजोऽनुप्रयोगस्य २२४० ।
६४. प्रोपाभ्यां युजे-र्यज्ञपात्रेषु २७३५ ।
६५. समः क्षणुवः २७३६ ।
६६. भुजोऽनवने २७३७ ।
६७. णेरणौ यत्कर्म णौ चेत्स -
कर्ताऽनाध्याने २७३८ ।
६८. भीस्म्योर्हेतुभये २५९४ ।
६९. गृधि-वञ्च्योः प्रलम्भने २७३९ ।
७०. लियः संमानन-शालीनी-
करणयोश्च २५९२ ।
७१. मिथ्योपपदात्
कृजोऽभ्यासे २७४० ।
उभयपदप्रकरणम्
७२. स्वरितजितः कर्त्रभिप्राये
क्रियाफले २१५८ ।
७३. अपाद्वदः २७४१ ।
७४. णिचश्च २५६४ ।
७५. समुदाङ्भ्यो यमोऽग्रन्थे २७४२ ।
७६. अनुपसर्गाज्ज्ञः २७४३ ।
७७. विभाषोपपदेन
प्रतीयमाने २७४४ ।
परस्मैपदप्रकरणम्
७८. शेषात्कर्तरि परस्मैपदम् २१५९ ।

७९. अनुपराभ्यां कृजः २७४५ ।
 ८०. अभिप्रत्यतिभ्यः क्षिपः २७४६ ।
 ८१. प्राद्वहः २७४७ ।
 ८२. परेर्मृषः २७४८ ।
 ८३. व्याङ्-परिभ्यो रमः २७४९ ।
 ८४. उपाच्च २७५० ।
 ८५. विभाषाऽकर्मकात् २७५१ ।
 ८६. बुध-युध-नश-जनेङ्-पु-द्वु-
 स्तुभ्यो णेः २७५२ ।
 ८७. निगरण-चलनार्थेभ्यश्च २७५३ ।
 ८८. अणा-वकर्मकात् -
 चित्तवत्कर्तृकात् २७५४ ।
 ८९. न पादम्याङ्यमाङ्यस-परिमुह-
 रुचि-नृति-वद-वसः २७५५ ।
 ९०. वा क्यषः २६६९ ।
 ९१. द्युद्भ्यो लुङि २३४५ ।
 ९२. वृद्भ्यः स्यसनोः २३४७ ।
 ९३. लुटि च क्लृपः २३५१ ।

प्रथमाध्याये चतुर्थः पादः

एकसंज्ञाधिकारः

१. आकडारादेका संज्ञा २३२ ।
 अधिकारोऽयम् । इत आरभ्य 'कडाराः
 कर्मधारये २.२.३८' इति सूत्रावधिं यावद्
 एकस्य एकैव संज्ञा भवतीति वेदितव्यम् ।
 परिभाषासूत्रम्
 २. विप्रतिषेधे परं कार्यम् १७५ ।
 नदीसंज्ञा
 ३. यूस्त्र्याख्यौ नदी २६६ ।
 ४. नेयङुवङ्-स्थाना-वस्त्री ३०३ ।
 ५. वाऽऽमि ३०४ ।

६. डिति हस्वश्च २९६ ।
 घिसंज्ञा
 ७. शेषो घ्यसखि २४३ ।
 ८. पतिः समास एव २५७ ।
 ९. षष्ठीयुक्तश्छन्दसि वा ३३८९ ।
 लघुसंज्ञा
 १०. हस्वं लघु ३१ ।
 गुरुसंज्ञा
 ११. संयोगे गुरु ३२ ।
 १२. दीर्घं च ३३ ।
 अङ्गसंज्ञा
 १३. यस्मात्प्रत्ययविधिस्तदादि-
 प्रत्ययेऽङ्गम् १९९ ।
 पद-संज्ञा
 १४. सुप्तिङन्तं पदम् २९ ।
 १५. नः क्ये २६५९ ।
 १६. सिति च १२५२ ।
 १७. स्वादिष्वसर्वनामस्थाने २३० ।
 भ-संज्ञा
 १८. यचि भम् २३१ ।
 १९. तसौ मत्वर्थे १८९६ ।
 २०. अयस्मयादीनि छन्दसि ३३९० ।
 एकवचन-द्विवचन-बहुवचनविधिः
 २१. बहुषु बहुवचनम् १८७ ।
 २२. द्व्येकयोर्द्विवचनैकवचने १८६ ।
 कारकसंज्ञाधिकारः
 २३. कारके ५३४ ।
 १.४.२३ सूत्रादारभ्य १.४.५५ इत्यन्तं
 कारकसंज्ञाधिकारो वर्तते । एभिः सूत्रैः
 कारकसंज्ञा विधीयन्ते ।

अपादानसंज्ञा

२४. ध्रुवमपायेऽपादानम् ५८६ ।
 २५. भीत्रार्थानां भयहेतुः ५८८ ।
 २६. पराजे-रसोढः ५८९ ।
 २७. वारणार्थानां-मीप्सितः ५९० ।
 २८. अन्तर्धौ येनादर्शनमिच्छति ५९१ ।
 २९. आख्यातोपयोगे ५९२ ।
 ३०. जनिकर्तुः प्रकृतिः ५९३ ।
 ३१. भुवः प्रभवः ५९४ ।

सम्प्रदानसंज्ञा

३२. कर्मणा यमभिप्रैति स संप्रदानम्
 ५६९ ।
 ३३. रुच्यर्थानां प्रीयमाणः ५७१ ।
 ३४. श्लाघ-हनुङ्-स्था-शपां
 जीप्स्यमानः ५७२ ।
 ३५. धारे-रुतमर्णः ५७३ ।
 ३६. स्पृहे-रीप्सितः ५७४ ।
 ३७. कुघ-द्रुहेर्ष्या-ऽसूयार्थानां-
 यं प्रति कोपः ५७५ ।
 ३८. कुघद्रुहो-रुपसृष्टयोः कर्म ५७६ ।
 ३९. राधीक्ष्योर्यस्य विप्रश्नः ५७७ ।
 ४०. प्रत्याङ्भ्यां श्रुवः पूर्वस्य
 कर्ता ५७८ ।
 ४१. अनुप्रति-गृणश्च ५७९ ।
 करणसंज्ञा
 ४२. साघकतमं करणम् ५६० ।
 ४३. दिवः कर्म च ५६२ ।
 ४४. परिक्रयणे संप्रदान-
 मन्यतरस्याम् ५८० ।

अधिकरणसंज्ञा

४५. आधारोऽधिकरणम् ६३२ ।
 कर्मसंज्ञा
 ४६. अधिशीङ्-स्थाऽऽसां कर्म ५४२ ।
 ४७. अभिनिविशश्च ५४३ ।
 ४८. उपान्वध्याङ्वसः ५४४ ।
 ४९. कर्तुरीप्सिततमं कर्म ५३५ ।
 ५०. तथायुक्त चानीप्सितम् ५३८ ।
 ५१. अकथितं च ५३९ ।
 ५२. गति-बुद्धि-प्रत्यवसानार्थ-
 शब्दकर्मा-कर्मकाणां-मणि
 कर्ता स णौ ५४० ।
 ५३. हुक्रो-रन्यतरस्याम् ५४१ ।
 कर्तृसंज्ञा
 ५४. स्वतन्त्रः कर्ता ५५९ ।
 ५५. तत्प्रयोजको हेतुश्च २५७५ ।
 निपातसंज्ञाधिकारः
 ५६. प्राग्रीश्वरान्निपाताः १९ ।
 इत आरभ्य 'अधिरीश्वरे १.४.९७'
 इति सूत्रात् प्राङ् निपातसंज्ञाधिक्रियते ।
 ५७. चादयोऽसत्त्वे २० ।
 ५८. प्रादयः २१ ।
 उपसर्गसंज्ञा
 ५९. उपसर्गाः क्रियायोगे २२ ।
 गतिसंज्ञा
 ६०. गतिश्च २३ ।
 ६१. ऊर्यादिच्चिडाचश्च ७६२ ।
 ६२. अनुकरणं चानित्तिपरं ७६३ ।
 ६३. आदरा-नादरयोः सदसती ७६४ ।
 ६४. भूषणेऽलम् ७६५ ।

६५. अन्त-रपरिग्रहे ७६६ ।
 ६६. कणेमनसी श्रद्धाप्रतीघाते ७६७ ।
 ६७. पुरोऽव्ययम् ७६८ ।
 ६८. अस्तं च ७६९ ।
 ६९. अच्छ गत्यर्थवदेषु ७७० ।
 ७०. अदोऽनुपदेशे ७७१ ।
 ७१. तिरोन्तर्धौ ७७२ ।
 ७२. विभाषा कृत्रि ७७३ ।
 ७३. उपाजेऽन्वाजे ७७४ ।
 ७४. साक्षात्प्रभृतीनि च ७७५ ।
 ७५. अनत्याधान उरसिमनसी ७७६ ।
 ७६. मध्ये पदे निवचने च ७७७ ।
 ७७. नित्यं हस्ते पाणावुपयमने ७७८ ।
 ७८. प्राध्वं बन्धने ७७९ ।
 ७९. जीविकोपनिषदा-वौपम्ये ७८० ।
 गत्युपसर्गसंज्ञानियमः गत्युपसर्गप्रयोग-
 -नियमो वा
 ८०. ते प्राग्धातोः २२३० ।
 ८१. छन्दसि परेऽपि ३३९१ ।
 ८२. व्यवहिताश्च ३३९२ ।
 कर्मप्रवचनीयसंज्ञाधिकारः
 ८३. कर्मप्रवचनीयाः ५४६ ।
 इत आरभ्य 'विभाषा कृत्रि १.४.९८'
 इति सूत्रं यावत् कर्मप्रवचनीयसंज्ञाधिक्रियते ।
 ८४. अनुर्लक्षणे ५४७ ।
 ८५. तृतीयार्थे ५४९ ।
 ८६. हीने ५५० ।
 ८७. उपोऽधिके च ५५१ ।
 ८८. अपपरी वर्जने ५९६ ।
 ८९. आङ्मर्यादावचने ५९७ ।

९०. लक्षणेत्थंभूताख्यान-भाग-
 वीप्सासु प्रतिपर्यनवः ५५२ ।
 ९१. अभिरभागे ५५३ ।
 ९२. प्रतिः प्रतिनिधिप्रतिदानयोः ५९९ ।
 ९३. अधिपरी अनर्थकौ ५५४ ।
 ९४. सुः पूजायाम् ५५५ ।
 ९५. अतिरतिक्रमणे च ५५६ ।
 ९६. अपिः पदार्थ-संभावनाऽन्ववसर्ग-
 गर्हा-समुच्चयेषु ५५७ ।
 ९७. अधिरीश्वरे ६४४ ।
 ९८. विभाषा कृत्रि ६४६ ।
 परस्मैपदसंज्ञा
 ९९. लः परस्मैपदम् २१५५ ।
 आत्मनेपदसंज्ञा
 १००. तडानावात्मनेपदम् २१५६ ।
 प्रथममध्यमोत्तमसंज्ञाः
 १०१. तिङ्स्त्रीणि त्रीणि प्रथम -
 मध्यमोत्तमाः २१६० ।
 एकवचन-द्विवचन-बहुवचन-संज्ञाः
 १०२. तान्येकवचन-द्विवचन-
 बहुवचनान्येकशः २१६१ ।
 १०३. सुपः १८५ ।
 विभक्तिसंज्ञा
 १०४. विभक्तिश्च १८४ ।
 प्रथममध्यमोत्तमपुरुषविधिः
 १०५. युष्मद्युपपदे समानाधिकरणे-
 स्थानिन्यपि मध्यमः २१६२ ।
 १०६. प्रहासे च मन्योपपदे-
 मन्यते-रुत्तम एकवच्च २१६३ ।
 १०७. अस्मद्युत्तमः २१६४ ।

१०८. शेषे प्रथमः २१६५ ।

संहितासंज्ञा

१०९. परः संनिकर्षः संहिता २८ ।

अवसानसंज्ञा

११०. विरामोऽवसानम् २७ ।

द्वितीयाध्याये प्रथमः पादः

समर्थपरिभाषा

१. समर्थः पदविधिः ६४७ ।

परिभाषेयम् । यः कश्चिदिह शास्त्रे

पदविधिः श्रूयते स समर्थाश्रितो बोध्यः ।

पराङ्गवद्भावातिदेशः

२. सुबा-मन्त्रिते पराङ्गवत्
स्वरे ३६५६ ।

समासाधिकारः

३. प्राक्कडारात्समासः ६४८ ।

संज्ञाधिकारोऽयम् । 'कडाराः कर्मधारये

२.२.३८' इति प्राक् समास इत्यधिक्रियते ।

४. सह सुपा ६४९ ।

अव्ययीभावाधिकारः

५. अव्ययीभावः ६५१ ।

'अव्ययीभाव' इति संज्ञाधिकारोऽयम् ।

इत आरभ्य 'तत्पुरुषः २.१.२२' इत्यतः प्राक्

अव्ययीभावसंज्ञाधिक्रियते ।

६. अव्ययं विभक्ति-समीप-समृद्धि-

वृद्धचर्याभावात्यया-संप्रति-

शब्द-प्रादुर्भाव-पश्चाद्यथानुपूर्व्य-

यौगपद्य-सादृश्य-संपत्ति-

साकल्यान्त-वचनेषु ६५२ ।

७. यथाऽसादृश्ये ६६१ ।

८. यावदवधारणे ६६२ ।

९. सुप्रतिना मात्रार्थे ६६३ ।

१०. अक्ष-शलाका-संख्याः

परिणा ६६४ ।

११. विभाषा ६६५ ।

१२. अपपरिबहिरञ्चवः

पञ्चम्या ६६६ ।

१३. आङ् मर्यादाभिविध्योः ६६७ ।

१४. लक्षणे-नाभिप्रती-

आभिमुख्ये ६६८ ।

१५. अनुर्यत्समया ६६९ ।

१६. यस्य चायामः ६७० ।

१७. तिष्ठद्गुप्रभृतीनि च ६७१ ।

१८. पारे मध्ये षष्ठ्या वा ६७२ ।

१९. संख्या वंश्येन ६७३ ।

२०. नदीभिश्च ६७४ ।

२१. अन्यपदार्थे च संज्ञायाम् ६७५ ।

तत्पुरुषाधिकारः

२२. तत्पुरुषः ६८४ ।

संज्ञाधिकारोऽयम् । इत आरभ्य 'शेषो

बहुव्रीहिः २.२.२३' इत्यतः प्राक् तत्पुरुष-
संज्ञाधिक्रियते ।

२३. द्विगुश्च ६८५ ।

२४. द्वितीया श्रितातीत-पतित-

गतात्यस्त-प्राप्तापन्नैः ६८६ ।

२५. स्वयं क्तेन ६८८ ।

२६. खट्वा क्षेपे ६८८ ।

२७. सामि ६८९ ।

२८. कालाः ६९० ।

२९. अत्यन्तसंयोगे च ६९१ ।

३०. तृतीया तत्कृतार्थेन -

गुणवचनेन ६९२ ।

३१. पूर्वसदृश-समोनार्थ-कलह-
निपुण-मिश्र-श्लक्ष्णैः ६९३ ।
३२. कर्तृकरणे कृता बहुलम् ६९४ ।
३३. कृत्यै-रधिकार्थवचने ६९५ ।
३४. अन्नेन व्यञ्जनम् ६९६ ।
३५. भक्ष्येण मिश्रीकरणम् ६९७ ।
३६. चतुर्थी तदर्थार्थ-बलि-हित-
सुख-रक्षितैः ६९८ ।
३७. पञ्चमी भयेन ६९९ ।
३८. अपेतापोढ-मुक्त-पतिता-
-पत्रस्तै-रल्पशः ७०० ।
३९. स्तोकान्तिक-दूरार्थकृच्छ्राणि-
क्तेन ७०१ ।
४०. सप्तमी शौण्डैः ७१७ ।
४१. सिद्ध-शुष्क-पक्व-बन्धैश्च ७१८ ।
४२. ध्वाङ्क्षेण क्षेपे ७१९ ।
४३. कृत्यैर्ऋणे ७२० ।
४४. संज्ञायाम् ७२१ ।
४५. क्तेनाहो-रात्रावयवाः ७२२ ।
४६. तत्र ७२३ ।
४७. क्षेपे ७२४ ।
४८. पात्रे-समितादयश्च ७२५ ।
४९. पूर्वकालैक-सर्वजरत्पुराण-नव-
केवलाः समानाधिकरणेन ७२६ ।
५०. दिक्संख्ये संज्ञायाम् ७२७ ।
५१. तद्धितार्थोत्तरपद-समाहारे च ७२८ ।
५२. संख्यापूर्वो द्विगुः ७३० ।
५३. कुत्सितानि कुत्सनैः ७३२ ।
५४. पापाणके कुत्सितैः ७३३ ।
५५. उपमानानि सामान्यवचनैः ७३४ ।

५६. उपमितं व्याघ्रादिभिः-
सामान्याप्रयोगे ७३५ ।
५७. विशेषणं विशेष्येण बहुलम् ७३६ ।
५८. पूर्वापर-प्रथम-चरम-जघन्य-
समान-मध्य-मध्यम-
वीराश्च ७३७ ।
५९. श्रेण्यादयः कृतादिभिः ७३८ ।
६०. क्तेन नञ्विशिष्टेनानञ् ७३९ ।
६१. सन्महत्परमोत्तमोत्कृष्टाः
पूज्यमानैः ७४० ।
६२. वृन्दारक-नाग-कुञ्जरैः -
पूज्यमानम् ७४१ ।
६३. कतर-कतमौ जातिपरिग्रहे ७४२ ।
६४. किं क्षेपे ७४३ ।
६५. पोटा-युवति-स्तोक-कतिपय-
गृष्टि-धेनु-वशा-वेहद्-
वक्ष्यणी-प्रवक्तृ-श्रोत्रियाध्यापक-
धूर्तैर्जातिः ७४४ ।
६६. प्रशंसावचनैश्च ७४७ ।
६७. युवा खलति-पलित-वलिन-
जरतीभिः ७४८ ।
६८. कृत्य-तुल्याख्या अजात्या ७४९ ।
६९. वर्णो वर्णेन ७५० ।
७०. कुमारः श्रमणादिभिः ७५२ ।
७१. चतुष्पादो गर्भिण्या ७५३ ।
७२. मयूरव्यंसकादयश्च ७५४ ।

द्वितीयाध्याये द्वितीयः पादः

१. पूर्वापराधरोत्तर-मेकदेशि-नैका-
धिकरणे ७१२ ।
२. अर्धं नपुंसकम् ७१३ ।

३. द्वितीय-तृतीय-चतुर्थ-
तुर्याण्यन्यतरस्याम् ७१४ ।
४. प्राप्तापन्ने च द्वितीयया ७१५ ।
५. कालाः परिमाणिना ७१६ ।
६. नञ् ७५६ ।
७. ईषदकृता ७५५ ।
८. षष्ठी ७०२ ।
९. याजकादिभिश्च ७०३ ।
१०. न निर्धारणे ७०४ ।
११. पूरण-गुण-सुहितार्थ-सदव्यय-
तव्य-समानाधिकरणेन ७०५ ।
१२. क्तेन च पूजायाम् ७०६ ।
१३. अधिकरणवाचिना च ७०७ ।
१४. कर्मणि च ७०८ ।
१५. तृजकाभ्यां कर्तरि ७०९ ।
१६. कर्तरि च ७१० ।
१७. नित्यं क्रीडा-जीविकयोः ७११ ।
१८. कु-गतिप्रादयः ७६१ ।
१९. उपपद-मतिङ् ७८२ ।
२०. अमैवाव्ययेन ७८३ ।
२१. तृतीयाप्रभृत्यान्यतरस्याम् ७८४ ।
२२. क्त्वा च ७८५ ।

बहुव्रीहिसमासः

२३. शेषो बहुव्रीहिः ८२९ ।
इत आरभ्य 'चार्थे द्वन्द्वः २.२.२९'
इत्यतः प्राक् बहुव्रीहिसंज्ञाधिक्रियते ।
२४. अनेकमन्यपदार्थे ८३० ।
२५. संख्ययाव्ययासन्ना-दूराधिक-
संख्याः संख्येये ८४३ ।
२६. दिङ्नामान्यन्तराले ८४५ ।

२७. तत्र तेनेद-मिति सरूपे ८४६ ।
२८. तेन सहेति तुल्ययोगे ८४८ ।
द्वन्द्वसमासः
२९. चार्थे द्वन्द्वः ९०१ ।
पूर्वनिपात-परनिपातप्रकरणम्
२.२.३० सूत्रादारभ्य २.२.३८ इति
सूत्रं यावत् पूर्वनिपात-परनिपात-प्रकरणं वर्तते ।
३०. उपसर्जनं पूर्वम् ६५४ ।
३१. राजदन्तादिषु परम् ९०२ ।
३२. द्वन्द्वे घि ९०३ ।
३३. अजाद्यदन्तम् ९०४ ।
३४. अल्पाक्षरम् ९०५ ।
३५. सप्तमी-विशेषणे बहुव्रीहौ ८९८ ।
३६. निष्ठा ८९९ ।
३७. वाहिताग्न्यादिषु ९०० ।
३८. कडाराः कर्मधारये ७५१ ।

द्वितीयाध्याये तृतीयः पादः

अनभिहिताधिकारः

१. अनभिहिते ५३६ ।
अधिकारोऽयम् । इत आरभ्य 'चतुर्थी
चाशिष्यायुष्यमद्रभद्रकुशलसुखार्थहितैः २.२.७३'
इति सूत्रं यावदापादान्तम् अनभिहिते कर्मादौ
विभक्तयो विधीयन्ते । अतोऽयं पादो विभक्तिपाद
इत्यभिधीयते ।

द्वितीया विभक्तिः

२. कर्मणि द्वितीया ५३७ ।
३. तृतीया च होश्छन्दसि ३३९४ ।
४. अन्तरान्तरेण युक्ते ५४५ ।
५. कालाध्वनो-रत्यन्तसंयोगे ५५८ ।
६. अपवर्गे तृतीया ५६३ ।

७. सप्तमी-पञ्चम्यौ-
कारकमध्ये ६४३ ।
८. कर्मप्रवचनीय-युक्ते-
द्वितीया ५४८ ।
९. यस्मादधिकं यस्य चेश्वरवचनं
तत्र सप्तमी ६४५ ।
१०. पञ्चम्यपाङ्परिभिः ५९८ ।
११. प्रतिनिधि-प्रतिदाने च-
यस्मात् ६०० ।
१२. गत्यर्थ-कर्मणि द्वितीया-चतुर्थ्यौ-
चेष्टाया-मनध्वनि ५८५ ।
चतुर्थी विभक्तिः
१३. चतुर्थी संप्रदाने ५७० ।
१४. क्रियार्थोपपदस्य च कर्मणि -
स्थानिनः ५८१ ।
१५. तुमर्थाच्च भाववचनात् ५८२ ।
१६. नमः स्वस्ति-स्वाहा-स्वधालं-
वषड्योगाच्च ५८३ ।
१७. मन्यकर्मण्यनादरे-
विभाषाप्राणिषु ५८४ ।
तृतीया विभक्तिः
१८. कर्तृकरणयोस्तृतीया ५६१ ।
१९. सहयुक्तेऽप्रधाने ५६४ ।
२०. येनाङ्ग-विकारः ५६५ ।
२१. इत्थंभूतलक्षणे ५६६ ।
२२. संज्ञोऽन्यतरस्यां कर्मणि ५६७ ।
२३. हेतौ ५६८ ।
२४. अकर्तर्युणे पञ्चमी ६०१ ।
२५. विभाषा गुणेऽस्त्रियाम् ६०२ ।
२६. षष्ठी हेतुप्रयोगे ६०७ ।
२७. सर्वनाम्नस्तृतीया च ६०८ ।
पञ्चमी विभक्तिः
२८. अपादाने पञ्चमी ५८७ ।
२९. अन्यारादितरर्ते-दिक्छब्दाञ्चू-
त्तर-पदाजाहि-युक्ते ५९५ ।
३०. षष्ठ्यतसर्थप्रत्ययेन ६०९ ।
३१. एनपा द्वितीया ६१० ।
३२. पृथग्विना-नानाभिस्तृतीयान्य -
तरस्याम् ६०३ ।
३३. करणे च स्तोकाल्प-कृच्छ्र-
कतिपयस्या-सत्त्व-वचनस्य
६०४ ।
३४. दूरान्तिकार्थैः
षष्ठ्यन्यतरस्याम् ६११ ।
३५. दूरान्तिकार्थेभ्यो-
द्वितीया च ६०५ ।
सप्तमी विभक्तिः
३६. सप्तम्यधिकरणे च ६३३ ।
३७. यस्य च भावेन-
भावलक्षणम् ६३४ ।
३८. षष्ठी चानादरे ६३५ ।
३९. स्वामीश्वराधिपति-दायाद-
साक्षि-प्रतिभू-प्रसूतैश्च ६३६ ।
४०. आयुक्त-कुशलाभ्यां-
चासेवायाम् ६३७ ।
४१. यतश्च निर्धारणम् ६३८ ।
४२. पञ्चमी विभक्ते ६३९ ।
४३. साधु-निपुणाभ्या-मर्चायां
सप्तम्यप्रतेः ६४० ।
४४. प्रसितोत्सुकाभ्यां तृतीया च ६४१ ।

४५. नक्षत्रे च लुपि ६४२ ।
प्रथमा विभक्तिः
४६. प्रातिपदिकार्थ-लिङ्ग-
परिमाण-वचनमात्रे
प्रथमा ५३२ ।
४७. सम्बोधने च ५३३ ।
आमन्त्रितसंज्ञा
४८. सामन्त्रितम् ४११ ।
सम्बुद्धिसंज्ञा
४९. एकवचनं संबुद्धिः १९२ ।
षष्ठी विभक्तिः
५०. षष्ठी शेषे ६०६ ।
५१. ज्ञोऽविदर्थस्य करणे ६१२ ।
५२. अधीगर्थ-द्वयेशां कर्मणि ६१३ ।
५३. कृजः प्रतियत्ने ६१४ ।
५४. रुजार्थानां भाववचनाना-
मज्वरेः ६१५ ।
५५. आशिषि नाथः ६१६ ।
५६. जासि-निप्रहण-नाट-क्राथ-
पिषां हिंसायाम् ६१७ ।
५७. व्यवहृणोः समर्थयोः ६१८ ।
५८. दिवस्तदर्थस्य ६१९ ।
५९. विभाषोपसर्गे ६२० ।
६०. द्वितीया ब्राह्मणे ३३९५ ।
६१. प्रेष्यब्रुवोर्हविषो देवता-
संप्रदाने ६२१ ।
६२. चतुर्थ्यर्थे बहुलं छन्दसि ३३९६ ।
६३. यजेश्च करणे ३३९७ ।
६४. कृत्वोऽर्थप्रयोगे -
कालेऽधिकरणे ६२२ ।
६५. कर्तृकर्मणोः कृति ६२३ ।

६६. उभयप्राप्तौ कर्मणि ६२४ ।
६७. क्तस्य च वर्तमाने ६२५ ।
६८. अधिकरणवाचिनश्च ६२६ ।
६९. न लोकाव्यय-निष्ठा-खलर्थ-
तृनाम् ६२७ ।
७०. अकेनोर्भविष्य-दाधमर्णयोः
६२८ ।
७१. कृत्यानां कर्तरि वा ६२९ ।
७२. तुल्यार्थ-स्तुलोपमाभ्यां
तृतीयान्यतरस्याम् ६३० ।
७३. चतुर्थी चाशिष्यायुष्य-मद्र-भद्र-
कुशल-सुखार्थ-हितैः ६३१ ।
- द्वितीयाध्याये चतुर्थः पादः
द्विगुद्वन्द्वसमासयोर्वचननिर्णयः
इत आरभ्य '२.४.३१' इति सूत्रं
यावत् समासानां लिङ्गवचननिर्धारणं क्रियते ।
१. द्विगु-रेकवचनम् ७३१ ।
२. द्वन्द्वश्च प्राणि-तूर्य-
सेनाङ्गानाम् ९०६ ।
३. अनुवादे चरणानाम् ९०७ ।
४. अध्वर्यु-क्रतु-रनपुंसकम् ९०८ ।
५. अध्ययनतो-ऽविप्रकृष्टा-
ख्यानाम् ९०९ ।
६. जाति-रप्राणिनाम् ९१० ।
७. विशिष्टलिङ्गो -
नदीदेशोऽग्रामाः ९११ ।
८. क्षुद्रजन्तवः ९१२ ।
९. येषां च विरोधः -
शाश्वतिकः ९१३ ।
१०. शूद्राणा-मनिरवसितानाम् ९१४ ।

११. गवाश्वप्रभृतीनि च ९१५ ।
 १२. विभाषा वृक्ष-मृग-तृण-धान्य-
 व्यञ्जन-पशु-शकुन्यश्व-वडव-
 पूर्वापराधरोत्तराणाम् ९१६ ।
 १३. विप्रतिषिद्धं चानधिकरण-
 वाचि ९१७ ।
 १४. न दधिपय आदीनि ९१८ ।
 १५. अधिकरणैतावत्त्वे च ९१९ ।
 १६. विभाषा समीपे ९२० ।
 द्विगुद्वन्द्वाव्ययीभावानां लिङ्गनिर्णयः
 १७. स नपुंसकम् ८२१ ।
 १८. अव्ययीभावश्च ६५९ ।
 तत्पुरुषे नपुंसकाधिकारः
 १९. तत्पुरुषोऽनञ्कर्मधारयः ८२२ ।
 अधिकारोऽयमुत्तरसूत्रेषूपतिष्ठते ।
 यदित ऊर्ध्वमनुक्रमिष्यते तत्र नञ्मासं, कर्मधारयं
 च वर्जयित्वाऽन्यस्तत्पुरुषो नपुंसकलिङ्गे
 भवतीत्येतदधिकृतं वेदितव्यम् ।
 २०. संज्ञायां कन्योशीनरेषु ८२३ ।
 २१. उपज्ञोपक्रमं तदाद्या-
 चिख्यासायाम् ८२४ ।
 २२. छाया बाहुल्ये ८२५ ।
 २३. सभा राजाऽमनुष्यपूर्वा ८२६ ।
 २४. अशाला च ८२७ ।
 २५. विभाषा सेना-सुराच्छाया-शाला
 -निशानाम् ८२८ ।
 द्वन्द्व-तत्पुरुषयोर्लिङ्गनिर्णयः
 २६. परवल्लिङ्गं द्वन्द्व-
 तत्पुरुषयोः ८१२ ।
 २७. पूर्ववदश्व-वडवौ ८१३ ।

२८. हेमन्तशिशिरा -
 वहोरात्रे चच्छन्दसि ३३९९ ।
 २९. रात्राह्नाहाः पुंसि ८१४ ।
 ३०. अपथं नपुंसकम् ८१५ ।
 ३१. अर्धर्चाः पुंसि च ८१६ ।
 अन्वादेशप्रकरणम् २.२.३४
 इति यावत्
 ३२. इदमोऽन्वादेशोऽ -
 शनुदात्तस्तृतीयादौ ३५० ।
 ३३. एतदस्त्रतसोस्त्रतसौ -
 चानुदात्तौ १९६२ ।
 ३४. द्वितीयादौस्त्वेनः ३५१ ।
 आर्धधातुक इत्यधिकारः
 अधिकारेऽस्मिन्नार्धधातुकप्रत्ययेषु परेषु
 धात्वादेशाः विधीयन्ते
 ३५. आर्धधातुके २४३२ ।
 अधिकारोऽयं 'ण्यक्षत्रियाषीजितो यूनि
 लुगणिजोः २.४.५७' इति सूत्रात् प्राग्वर्तते ।
 यदित ऊर्ध्वमनुक्रमिष्यते तदार्धधातुके
 वेदितव्यम् ।
 ३६. अदो जग्धिर्त्यप्ति किति ३०८० ।
 ३७. लुङ्सनोर्धस्तृ २४२७ ।
 ३८. घञपोश्च ३२३६ ।
 ३९. बहुलं छन्दसि ३३९८ ।
 ४०. लिट्यन्यतरस्याम् २४२४ ।
 ४१. वेजो वयिः २४११ ।
 ४२. हनो वध लिङि २४३३ ।
 ४३. लुङि च २४३४ ।
 ४४. आत्मनेपदेष्वन्यतरस्याम् २६९६ ।

४५. इणो गा लुङि २४५८ ।
 ४६. णौ गनिरबोधने २६०७ ।
 ४७. सनि च २६१५ ।
 ४८. इडञ्च २६१६ ।
 ४९. गाङ् लिति २४५९ ।
 ५०. विभाषा लुङ्लुङोः २४६० ।
 ५१. णौ च सम्बन्धोः २५७९ ।
 ५२. अस्तेर्भूः २४७० ।
 ५३. ब्रुवो वचिः २४५३ ।
 ५४. चक्षिडः ख्याञ् २४३६ ।
 ५५. वा लिति २४३७ ।
 ५६. अजेर्व्यघञपोः २२९२ ।
 ५७. वा यौ ३२९२ ।
 लुक्प्रकरणम् - २.४.५८-८४
 ५८. ण्यक्षत्रियार्षजितो यूनि -
 लुगणिजोः १२७६ ।
 ५९. पैलादिभ्यश्च १०८४ ।
 ६०. इजः प्राचाम् १०८५ ।
 ६१. न तौल्वलिभ्यः १०८६ ।
 ६२. तद्राजस्य बहुषु -
 तेनैवास्त्रियाम् ११९३ ।
 ६३. यस्कादिभ्यो गोत्रे ११४६ ।
 ६४. यज्जोश्च ११०८ ।
 ६५. अत्रि-भृगु-कुत्स-वसिष्ठ -
 गोतमाङ्गिगरोभ्यश्च ११४७ ।
 ६६. बह्वच इजः प्राच्यभरतेषु ११४८ ।
 ६७. न गोपवनादिभ्यः ११४९ ।
 ६८. तिक-कितवादिभ्यो द्वन्द्वे ११५० ।
 ६९. उपकादिभ्योऽन्यतरस्या-
 म्द्वन्द्वे ११५१ ।

७०. आगस्त्य-कौण्डिन्ययो-रगस्ति -
 कुण्डिनच् ११५२ ।
 ७१. सुपो धातुप्रातिपदिकयोः ६५० ।
 ७२. अदिप्रभृतिभ्यः शपः २४२३ ।
 ७३. बहुलं छन्दसि ३४०० ।
 ७४. यङोऽचि च २६५० ।
 ७५. जुहोत्यादिभ्यः श्लु २४८९ ।
 ७६. बहुलं छन्दसि ३४०१ ।
 ७७. गाति-स्था-घु-पा-भूभ्यः
 सिचः परस्मैपदेषु २२२३ ।
 ७८. विभाषा घ्रा-घेद्-
 शाच्छासः २३७६ ।
 ७९. तनादिभ्यस्तथासोः २५४७ ।
 ८०. मन्त्रे घस-ह्र-णश-वृ-
 दहाद्-वृच्-कृ-गमि-
 जनिभ्यो लेः ३४०२ ।
 ८१. आमः २२३८ ।
 ८२. अव्ययादाप्पुपः ४५२ ।
 ८३. नाव्ययीभावा-दतोऽम्त्व-
 पञ्चम्याः ६५७ ।
 ८४. तृतीयासप्तम्योर्बहुलम् ६५८ ।
 लादेशाः
 ८५. लुटः प्रथमस्य डारौरसः २१८८ ।
 तृतीयाध्याये प्रथमः पादः
 प्रत्ययाधिकारः
 १. प्रत्ययः १८० ।
 इत आरभ्यापञ्चमाध्यायपरिसमाप्ते-
 -रधिकारोऽयम् । अत्र प्रत्ययशब्दः संज्ञात्वे-
 -नाधिक्रियते । इत ऊर्ध्वं येऽनुक्रमिष्यन्ते,
 प्रत्ययसंज्ञास्ते वेदितव्याः ।

एतेषु त्रिष्वध्यायेषु धातोः, प्रातिपदिकाद्, ङ्यन्तादाबन्ताच्च प्रत्यया विधीयन्ते । अत-
स्त्रयोऽध्याया इमे प्रत्ययाध्याया इति कथ्यन्ते ।
अत्र विशेषाः -

अत्र ३.१.३२ इत्यन्तं सनादयो द्वादश
प्रत्ययाः सन्ति । एते धातुप्रत्यया, इति कथ्यन्ते ।
ततः ३.३.९० इत्यन्तं विकरणप्रत्ययाः सन्ति ।
ततः ३.४.७६ इत्यन्तं लकारप्रत्ययाः
कृतप्रत्ययाश्च सन्ति । ततः 'लस्य ३.४.७७'
इत्यारभ्य ३.४.११७ इत्यन्तं लाधिकारो वर्तते ।

प्रत्ययस्य परत्वाधिकारः

२. परश्च १८१ ।

इत आरभ्यापञ्चमाध्यायपरिसमाप्ते-
-रधिकारोऽयं योगे योग उपतिष्ठते । परश्च स
भवति धातोर्वा प्रातिपदिकाद्वा, यः प्रत्ययसंज्ञः ।

प्रत्ययस्याद्युदात्तत्वाधिकारः

३. आद्युदात्तश्च ३७०८ ।

अयमप्यधिकारः परिभाषा वा आ
पञ्चमाध्यायपरिसमाप्तेः । आद्युदात्तश्च स
भवति यः प्रत्ययसंज्ञः ।

४. अनुदात्तौ सुप्तिौ ३७०९ ।

पूर्वस्यायमपवादः । सुपः, पितश्च प्रत्यया
अनुदात्ता भवन्ति ।

सनादयो धातुप्रत्ययाः

सन् प्रत्ययः

५. गुप्तिजिदभ्यः सन् २३९३ ।

६. मान्वघदान्शान्भ्यो
दीर्घश्चाभ्यासस्य २३९४ ।

७. धातोः कर्मणः समानकर्तृका-
-दिच्छायां वा २६०८ ।

क्यच् प्रत्ययः

८. सुप आत्मनः क्यच् २६५७ ।

काम्यच् प्रत्ययः

९. काम्यच्च २६६३ ।

१०. उपमानादाचारे २६६४ ।

क्यङ् प्रत्ययः

११. कर्तुः क्यङ् सलोपश्च २६६५ ।

१२. भृशादिभ्यो भुव्यच्चेर्लोपश्च -

हलः २६६७ ।

क्यष् प्रत्ययः

१३. लोहितादिडाज्भ्यः क्यष् २६६८ ।

१४. कष्टाय क्रमणे २६७० ।

१५. कर्मणो रोमन्यतपोभ्यां वर्तिचरोः

२६७१ ।

१६. बाष्पोष्मभ्यामुद्धमने २६७२ ।

१७. शब्दवैरकलहाभ्रकण्वमेघेभ्यः -

करणे २६७३ ।

१८. सुखादिभ्यः -

कर्तृवेदनायाम् २६७४ ।

क्यच् प्रत्ययः

१९. नमोवरिवश्चित्रडः -

क्यच् २६७५ ।

णिङ् प्रत्ययः

२०. पुच्छभाण्डचीवराणिङ् २६७६ ।

णिच् प्रत्ययः

२१. मुण्ड-मिश्र-श्लक्षण-लवण-

व्रत-वस्त्र-हल-कल-कृत-

तूस्तेभ्यो णिच् २६७७ ।

धात्वधिकारः (प्रथमः)

यङ् प्रत्ययः

२२. धातो-रेकाचो हलादेः -

क्रियासमभिहारे यङ् २६२९ ।

अस्मात्सूत्राद् 'धातोः' इत्येकदेश-
-स्याधिकारः 'कुषिरजोः प्राचां श्यन् परस्मैपदं
च ३.१.९०' इति सूत्रं यावद् वर्तते । अस्मिन्
धात्वधिकारे सनादिधातुप्रत्यया, विकरण-
-प्रत्ययाश्च सन्ति ।

२३. नित्यं कौटिल्ये गतो २६३४ ।

२४. लुप-सद-चर-जप-जभ-दह-
दश-गृभ्यो भाव-गर्हायाम् २६३५ ।
णिच् प्रत्ययः

२५. सत्याप-पाश-रूप-वीणा-तूल-
श्लोक-सेना-लोम-त्वच-वर्म-
वर्ण-चूर्ण-चुरादिभ्यो
णिच् २५६३ ।

२६. हेतुमति च २५७६ ।

यक् प्रत्ययः

२७. कण्डवादिभ्यो यक् २६७८ ।

आयप्रत्ययः

२८. गुपू-धूप-विच्छि-पणि-पनिभ्य -
आयः २३०३ ।

ईयङ् प्रत्ययः

२९. ऋतेरीयङ् २४२२ ।

णिङ् प्रत्ययः

३०. कमेर्णिङ् २३१० ।

३१. आयादय आर्घधातुके वा २३०५ ।

धातुसंज्ञा

३२. सनाद्यन्ता धातवः २३०४ ।

'स्यतासी लृलुटोः' इत्यस्मात् सूत्रादा-
-रभ्य 'कुषिरजोः प्राचां श्यन् परस्मैपदं च
३.१.९०' इत्यन्तं विकरणप्रत्ययाः सन्ति ।

स्य-तास्-प्रत्ययौ

३३. स्यतासी लृ-लुटोः २१८६ ।

सिप्प्रत्ययः

३४. सिब्बहुलं लेटि ३४२५ ।

आम्प्रत्ययः

३५. कास्प्रत्यया-दाममन्त्रे लिटि

२३०६ ।

३६. इजादेश्च गुरुमतोऽनृच्छः २२३७ ।

३७. दयायासश्च २३२४ ।

३८. उष-विद-जागृभ्योऽन्य-
तरस्याम् २३४१ ।

३९. भी-ही-भृ-हुवां श्लुवच्च २४९१ ।

४०. कृञ्चानुप्रयुज्यते लिटि २२३९ ।

४१. विदांकुर्वन्तिवत्यन्य-

तरस्याम् २४६५ ।

४२. अभ्युत्सादयां-प्रजनयां-चिकयां-
रमयामकः पावयांक्रियाद्-
विदामक्रन्नितिच्छन्दसि ३४०३ ।

च्लिप्रत्ययः

४३. च्लि लुङि २२२१ ।

सिच्प्रत्ययः

४४. च्लेः सिच् २२२२ ।

क्सप्रत्ययः

४५. शल इगुपधादनिटः क्सः २३३६ ।

४६. श्लिष आलिङ्गने २५१४ ।

४७. न दृशः २४०७ ।

चङ्प्रत्ययः

४८. णि-श्रि-द्गु-स्रुभ्यः -

कर्तरि चङ् २३१२ ।

४९. विभाषा घेट्श्व्योः २३७५ ।

५०. गुपेच्छन्दसि ३४०४ ।

५१. नोनयति-ध्वनयत्येयत्यर्द-
यतिभ्यः ३४०५ ।

अङ्प्रत्ययः

५२. अस्यति-वक्ति-
ख्यातिभ्योऽङ् २४३८ ।
५३. लिपि-सिचि-ह्रस्व २४१८ ।
५४. आत्मनेपदेष्वन्यतरस्याम् २४१९ ।
५५. पुषादि-द्युतादि-लृदितः
परस्मैपदेषु २३४३ ।
५६. सर्ति-शास्त्यर्तिभ्यश्च २३८२ ।
५७. इरितो वा २२६९ ।
५८. ङृ-स्तम्भु-मुचु-म्लुचु-
मुचु-ग्लुचु-ग्लुञ्चु-
शिवभ्यश्च २२९१ ।
५९. कृ-मृ-दृ-रुहिभ्यश्छन्दसि ३४०६ ।
चिण्प्रत्ययः
६०. चिण्ते पदः २५१३ ।
६१. दीप-जन-बुध-पूरि-तायि-
प्यायिभ्योऽन्यतरस्याम् २३२८ ।
६२. अचः कर्मकर्तरि २७६८ ।
६३. दुहश्च २७६९ ।
६४. न रुधः २७७० ।
६५. तपोऽनुतापे च २७६० ।
६६. चिण्भावकर्मणोः २७५८ ।
यक्प्रत्ययः
६७. सार्वधातुके यक् २७५६ ।
शप्प्रत्ययः
६८. कर्तरि शप् २१६७ ।
श्यन्प्रत्ययः
६९. दिवादिभ्यः श्यन् २५०५ ।
७०. वा भ्राश-भ्लाश-भ्रमु-क्रमु-
क्लमु-त्रसि-त्रुटि-लषः २३२१ ।

७१. यसोऽनुपसर्गात् २५२१ ।
७२. संयसश्च २५२२ ।
शुन्प्रत्ययः
७३. स्वादिभ्यः शुन् २५२३ ।
७४. श्रुवः श्रृ च २३८६ ।
७५. अक्षोऽन्यतरस्याम् २३३८ ।
७६. तनूकरणे तक्षः २३३९ ।
शप्रत्ययः
७७. तुदादिभ्यः शः २५३४ ।
शनम्प्रत्ययः
७८. रुधादिभ्यः शनम् २५४३ ।
उप्रत्ययः
७९. तनादिकृञ्भ्यः उः २४६६ ।
८०. धिन्वि-कृञ्भ्यो र च २३३२ ।
शनाप्रत्ययः
८१. क्र्यादिभ्यः शना २५५४ ।
८२. स्तन्भु-स्तुन्भु-स्कन्भु-स्कृन्भु-
स्कृञ्भ्यः शुनुश्च २५५५ ।
शानच्प्रत्ययः
८३. हलः शनः शानञ्ज्ञौ २५५७ ।
शायच्प्रत्ययः
८४. छन्दसि शायजपि ३४३२ ।
८५. व्यत्ययो बहुलम् ३४३३ ।
अङ्प्रत्ययः
८६. लिङ्याशिष्यङ् ३४३४ ।
कर्मवद्भावप्रकरणम्
८७. कर्मवत्कर्मणा तुल्यक्रियः २७६६ ।
८८. तपस्तपःकर्मकस्यैव २७७१ ।
८९. न दुह-स्नु-नमां-यक्चिणौ
२७६७ ।

श्यन्प्रत्ययः

९०. कुषिरजोः प्राचां श्यन् -

परस्मैपदं च २७७२ ।

धात्वधिकारः (द्वितीयः)

९१. धातोः २८२९ ।

इत आरभ्याधिकारोऽयं वेदितव्य आ
तृतीयाध्यायपरिसमाप्तेः । यदित ऊर्ध्वमनु-
-क्रमिष्यते, धातोरित्येवं तद् वेदितव्यम् ।

उपपदसंज्ञा

९२. तत्रोपपदं सप्तमीस्थम् ७८१ ।

कृतसंज्ञा

९३. कृदतिङ् ३७४ ।

अस्मिन् द्वितीये धात्वधिकारे, इत आरभ्य
३.४.६६ इति यावत् कृत्प्रत्ययाः सन्ति ।
अनुवृत्त्यनुरोधेन लकारप्रत्यया अप्यत्रैव विहिताः ।

इत्यञ्च द्विविधाः प्रत्ययाः सन्त्यस्मिन्
द्वितीये धात्वधिकारे । कृत्प्रत्यया, लकार-
-प्रत्ययाश्च । ३.४.७७ सूत्रादारभ्य लकाराणां
स्थाने विहितास्तिङ्प्रत्यया अप्यस्मिन्नेवाधिकारे
वर्तन्ते । एते विवेकेन विवेच्याः । एतेषु
तिङ्भिन्नानां प्रत्ययानां कृतसंज्ञा भवतीति
वेदितव्यम् ।

परिभाषासूत्रम्

९४. वाऽसरूपोऽस्त्रियाम् २८३० ।

अस्मिन् द्वितीये धात्वधिकारेऽस्मान-
रूपोऽपवादप्रत्यय उत्सर्गस्य वा बाधको भवति
स्त्रयधिकारविहितप्रत्ययं वर्जयित्वा ।

कृत्यसंज्ञा

९५. कृत्याः २८३१ ।

इत आरभ्य 'ण्वुत्तृचौ ३.१.१३३'

इत्यतः प्राक् ये षट् प्रत्यया अनुक्रमिष्यन्ते,
कृत्यसंज्ञकास्ते वेदितव्याः ।

तव्यत्-तव्य-अनीयर्-प्रत्ययाः

९६. तव्यत्तव्यानीयर् २८३४ ।

यत्प्रत्ययः

९७. अचो यत् २८४२ ।

९८. पोरदुपधात् २८४४ ।

९९. शकिसहोश्च २८४७ ।

१००. गद-मद-चर-

यमश्चानुपसर्गे २८४८ ।

१०१. अवद्य-पण्य-वर्या गर्ह्य-

पणितव्या-निरोधेषु २८४९ ।

१०२. वह्यं करणम् २८५० ।

१०३. अर्यः स्वामिवैश्ययोः २८५१ ।

१०४. उपसर्ग्य काल्या प्रजने २८५२ ।

१०५. अजर्य संगतम् २८५३ ।

क्यप् प्रत्ययः

१०६. वदः सुपि क्यप् च २८५४ ।

१०७. भुवो भावे २८५५ ।

१०८. हनस्त च २८५६ ।

१०९. एति-स्तु-शास्वृ-दृ-जुषः -

क्यप् २८५७ ।

११०. ऋदुपधाच्चा -

कलृपिचृतेः २८५९ ।

१११. ई च खनः २८६० ।

११२. भृजोऽन्यतरस्याम् २८६१ ।

११३. मृजेर्विभाषा २८६२ ।

११४. राजसूय-सूर्य-मृषोद्य-

रुच्य-कुप्य-कृष्ट-

पच्याव्यथ्याः २८६५ ।

११५. भिद्योद्धयौ नदे २८६६ ।
 ११६. पुष्प-सिद्धयौ नक्षत्रे २८६७ ।
 ११७. विपूय-विनीय-जित्या-मुञ्ज-
 कल्क-हलिषु २८६८ ।
 ११८. प्रत्यपिभ्यां ग्रहेः २८६९ ।
 ११९. पदास्वैरि-बाह्यापक्षेषु च २८७० ।
 १२०. विभाषा कृ-वृषोः २८७१ ।
 १२१. युगं च पत्रे २८७३ ।
 १२२. अमावस्य-दन्यतरस्याम् २८७४ ।
 १२३. छन्दसि निष्टर्क्य-देवहूय-
 प्रणीयोन्नीयोच्छिष्य-मर्यस्तर्या-
 ध्वर्य-खन्य-खान्य-देवयज्या-
 पृच्छ्य-प्रतिषीव्य-ब्रह्मवाद्य-
 भाव्य-स्ताव्योप -
 चाय्यपृडानि ३४०७ ।
 ण्यत् प्रत्ययः
 १२४. ऋहलोर्ण्यत् २८७२ ।
 १२५. ओरावश्यके २८८६ ।
 १२६. आसु-यु-वपि-रपि-लपि-
 त्रपि-चमश्च २८८७ ।
 १२७. आनाय्योऽनित्ये २८८८ ।
 १२८. प्रणाय्योऽसंमतौ २८८९ ।
 १२९. पाय्य-सांनाय्य-निकाय्य-घाय्या-
 मान-हविर्निवास-
 सामिधेनीषु २८९० ।
 १३०. क्रतौ कुण्डपाय्य-संचाय्यौ २८९१ ।
 १३१. अग्नौ परिचाय्योपचाय्य-
 समूहाः २८९२ ।
 १३२. चित्याग्निचित्ये च २८९३ ।

- ण्वुल्-तृच् प्रत्ययौ
 १३३. ण्वुल्लुचौ २८९५ ।
 ल्यु-णिनि-अच् प्रत्ययाः
 १३४. नन्दि-ग्रहि-पचादिभ्यो -
 ल्युणिन्यचः २८९६ ।
 क-प्रत्ययः
 १३५. इगुपध-ज्ञा-प्री-किरः कः २८९७ ।
 १३६. आतश्चोपसर्गे २८९८ ।
 श-प्रत्ययः
 १३७. पा-प्रा-ध्मा-धेट्-दृशः शः
 २८९९ ।
 १३८. अनुपसर्गाल्लिम्प-विन्द-
 धारि-पारि-वेद्युदेजि-चेति-
 साति-साहिभ्यश्च २९०० ।
 १३९. ददाति-दधात्योर्विभाषा २९०१ ।
 ण-प्रत्ययः
 १४०. ज्वलिति-कसन्तेभ्यो णः २९०२ ।
 १४१. श्याद् व्यधासु-संस्वती-णवसा-
 वह-लिह-श्लिष-श्वसश्च
 २९०३ ।
 १४२. दुन्यो-रनुपसर्गे २९०४ ।
 १४३. विभाषा ग्रहः २९०५ ।
 क-प्रत्ययः
 १४४. गेहे कः २९०६ ।
 ष्वुन् प्रत्ययः
 १४५. शिल्पिनि ष्वुन् २९०७ ।
 थकन् प्रत्ययः
 १४६. गस्थकन् २९०८ ।
 ण्युट् प्रत्ययः
 १४७. ण्युट् च २९०९ ।

१४८. हश्च व्रीहि-कालयोः २९१० ।

वुन् प्रत्ययः

१४९. वृ-सृत्वः समभिहारे वुन् २९११ ।

१५०. आशिषि च २९१२ ।

तृतीयाध्याये द्वितीयः पादः

अण् प्रत्ययः

१. कर्मण्यण् २९१३ ।

२. हावामश्च २९१४ ।

क-प्रत्ययः

३. आतोऽनुपसर्गे कः २९१५ ।

४. सुपि स्थः २९१६ ।

५. तुन्दशोकयोः

परिमृजापनुदोः २९१९ ।

६. प्रे दाज्ञः २९२० ।

७. समि ख्यः २९२१ ।

ट-प्रत्ययः

८. गापोष्टक् २९२२ ।

अच् प्रत्ययः

९. हरते-रनुद्यमनेऽच् २९२३ ।

१०. वयसि च २९२४ ।

११. आङि ताच्छील्ये २९२५ ।

१२. अर्हः २९२६ ।

१३. स्तम्ब-कर्णयो रमिजपोः २९२७ ।

१४. शमि धातोः संज्ञायाम् २९२८ ।

१५. अधिकरणे शेतेः २९२९ ।

ट-प्रत्ययः

१६. चरेष्टः २९३० ।

१७. भिक्षा-सेना-दायेषु च २९३१ ।

१८. पुरोग्रतोऽग्रेषु सर्तेः २९३२ ।

१९. पूर्वे कर्तरि २९३३ ।

२०. कृजो हेतु-ताच्छील्य-
नुलोम्येषु २९३४ ।

२१. दिवा-विभा-निशा-प्रभा-

भास्कारान्तानन्तादि-बहु-

नान्दी-किं-लिपि-लिबि-बलि-

भक्ति-कर्तृ-चित्र-क्षेत्र-संख्या-

जङ्घा-बाह-हर्षत्तद्-

धनु-ररुःषु २९३५ ।

२२. कर्मणि भृतौ २९३६ ।

२३. न शब्द-श्लोक-कलह-गाथा-

वैर-चाटु-सूत्र-

मन्त्रपदेषु २९३७ ।

इन् प्रत्ययः

२४. स्तम्ब-शकृतोरिन् २९३८ ।

२५. हरतेर्दृति-नाथयोः पशौ २९३९ ।

२६. फलेग्रहि-रात्मभरिश्च २९४० ।

२७. छन्दसि वन-सन-रक्षि-

मथाम् ३४०८ ।

खश् प्रत्ययः

२८. एजेः खश् २९४१ ।

२९. नासिकास्तनयो-

धर्माघटोः २९४४ ।

३०. नाडी-मुष्ट्योश्च २९४५ ।

३१. उदि कूले रुजिवहोः २९४६ ।

३२. वहाभ्रे लिहः २९४७ ।

३३. परिमाणे पचः २९४८ ।

३४. मितनखे च २९४९ ।

३५. विध्वरुषोस्तुदः २९५० ।

३६. असूर्य-ललाटयोर्दृशि-
तपोः २९५१ ।
३७. उग्रपश्येरमद-
पाणिन्धमाश्च २९५२ ।
खच् प्रत्ययः
३८. प्रियवशे वदः खच् २९५३ ।
३९. द्विषत्परयोस्तापेः २९५४ ।
४०. वाचि यमो व्रते २९५६ ।
४१. पूःसर्वयोर्दारिसहोः २९५८ ।
४२. सर्वकूलाभ्र-करीषेषु कषः २९५९ ।
४३. मेघर्तिभयेषु कृजः २९६० ।
४४. क्षेमप्रियमद्रेऽण्च २९६१ ।
४५. आशिते भुवः -
करणभावयोः २९६२ ।
४६. संज्ञायां भृ-तृ-वृ-जि-
धारि-सहि-तपि-दमः २९६३ ।
४७. गमश्च २९६४ ।
ड-प्रत्ययः
४८. अन्तात्यन्ताध्व-दूर-पार-सर्वान्तेषु
डः २९६५ ।
४९. आशिषि हनः २९६६ ।
५०. अपे क्लेशतमसोः २९६७ ।
णिनि-प्रत्ययः
५१. कुमारशीर्षयोर्णिनिः २९६८ ।
टक् प्रत्ययः
५२. लक्षणे जायापत्योष्टक् २९६९ ।
५३. अमनुष्यकर्तृके च २९७० ।
५४. शक्तौ हस्तिकपाटयोः २९७१ ।
५५. पाणिघताडघौ शिल्पिनि २९७२ ।

- ख्युन् प्रत्ययः
५६. आद्य-सुभग-स्थूल-पलित-
नगनान्ध-प्रियेषु च्यर्थेष्वच्चौ
कृजः करणे ख्युन् २९७३ ।
खिष्णुच्-खुकज्-प्रत्ययौ
५७. कर्तरि भुवः -
खिष्णुच्लुकजौ २९७४ ।
क्विन् प्रत्ययः
५८. स्पृशोऽनुदके क्विन् ४३२ ।
५९. ऋत्विगदधृक्स्त्रग्दिगुष्णिगञ्चु -
युजिक्कुञ्चां च ३७३ ।
कज् प्रत्ययः
६०. त्यदादिषु दृशोऽनालोचने
कञ्च ४२९ ।
क्विप् प्रत्ययः
६१. सत्सू-द्विष-द्रुह-द्रुह-युज-विद-
भिदच्छिद-जि-नी-राजा-
मुपसर्गेऽपि क्विप् २९७५ ।
ण्वि-प्रत्ययः
६२. भजो ण्विः २९७६ ।
६३. छन्दसि सहः ३४०९ ।
६४. वहश्च ३४१० ।
व्युट् प्रत्ययः
६५. कव्य-पुरीष-पुरीषेषु -
व्युट् ३४११ ।
६६. हव्येऽनन्तःपादम् ३४१२ ।
विट् प्रत्ययः
६७. जन-सन-खन-क्रम-गमो
विट् ३४१३ ।

६८. अदोऽनन्ते २९७७ ।

६९. क्रव्ये च २९७८ ।

कप्-प्रत्ययः

७०. दुहः कव्यश्च २९७९ ।

णिवन् प्रत्ययः

७१. मन्त्रे श्वेतवहोक्थशस्पुरोडाशो -

णिवन् ३४१४ ।

७२. अवे यजः ३४१५ ।

विच् प्रत्ययः

७३. विजुपे छन्दसि ३४१७

मनिन्-क्वनिप्-वनिप्-विच् प्रत्ययाः

७४. आतो मनिन्क्वनिब्बनि-

पश्च ३४१८ ।

७५. अन्येभ्योऽपि दृश्यन्ते २९८० ।

क्विप् प्रत्ययः

७६. क्विप्च २९८३ ।

क-प्रत्ययः

७७. स्थः क च २९८७ ।

णिनि-प्रत्ययः

७८. सुप्यजातौ -

णिनिस्ताच्छील्ये २९८८ ।

७९. कर्तर्युपमाने २९८९ ।

८०. व्रते २९९० ।

८१. बहुलमाभीक्ष्ये २९९१ ।

८२. मनः २९९२ ।

खश्-प्रत्ययः

८३. आत्ममाने खश्च २९९३ ।

भूताधिकारः

८४. भूते २९९५ ।

भूत इत्यधिकार इत आरभ्य 'वर्तमाने

लट् ३.२.१२२' इत्यतः प्राक् वर्तते । यदित

ऊर्ध्वमनुक्रमिष्यते भूत एव तदिति वेदितव्यम् ।

धात्वधिकाराच्च धात्वर्थे भूत इति विज्ञायते ।

णिनि-प्रत्ययः

८५. करणे यजः २९९६ ।

८६. कर्मणि हनः २९९७ ।

क्विप्-प्रत्ययः

८७. ब्रह्म-भ्रूण-वृत्रेषु क्विप् २९९८ ।

८८. बहुलं छन्दसि ३४१९ ।

८९. सुकर्म-पाप-मन्त्र-

पुण्येषु कृजः २९९९ ।

९०. सोमे सुजः ३००० ।

९१. अग्नौ चेः ३००१ ।

९२. कर्मण्यग्न्याख्यायाम् ३००२ ।

इनि प्रत्ययः

९३. कर्मणीनि वि-क्रियः ३००३ ।

क्वनिप् प्रत्ययः

९४. दृशेः क्वनिष् ३००४ ।

९५. राजनि युधि कृजः ३००५ ।

९६. सहे च ३००६ ।

ङ-प्रत्ययः

९७. सप्तम्यां जनेर्ङः ३००७ ।

९८. पञ्चम्यामजातौ ३००८ ।

९९. उपसर्गे च संज्ञायाम् ३००९ ।

१००. अनौ कर्मणि ३०१० ।

१०१. अन्येष्वपि दृश्यते ३०११ ।

क्त-क्तवतु-प्रत्ययौ

१०२. निष्ठा ३०१३ ।

ङ्वनिप् प्रत्ययः

१०३. सुयजोङ्वनिप् ३०९१ ।

अतृन् प्रत्ययः

१०४. जीर्यतेरतृन् ३०९२ ।

लिट् प्रत्ययः (लकारप्रत्ययः)

१०५. छन्दसि लिट् ३०९३ ।

कानच् प्रत्ययः

१०६. लिटः कानच्वा ३०९४ ।

क्वसु-प्रत्ययः

१०७. क्वसुश्च ३०९५ ।

१०८. भाषायां सद-वस-श्रुवः ३०९७ ।

१०९. उपेयिवा-ननाश्वा-

ननूचानश्च ३०९८ ।

लुङ् प्रत्ययः (लकारप्रत्ययः)

११०. लुङ् २२१८ ।

लङ् प्रत्ययः (लकारप्रत्ययः)

१११. अनद्यतने लङ् २२०५ ।

लृट् प्रत्ययः (लकारप्रत्ययः)

११२. अभिज्ञावचने लृट् २७७३ ।

११३. न यदि २७७४ ।

११४. विभाषा साकाङ्क्षे २७७५ ।

लिट् प्रत्ययः (लकारप्रत्ययः)

११५. परोक्षे लिट् २१७१ ।

लङ् प्रत्ययः (लकारप्रत्ययः)

११६. हशश्वतोर्लङ् च २७७६ ।

११७. प्रश्ने चासन्नकाले २७७७ ।

लट् प्रत्ययः (लकारप्रत्ययः)

११८. लट् स्मे २७७८ ।

११९. अपरोक्षे च २७७९ ।

१२०. ननौ पृष्टप्रतिवचने २७८० ।

१२१. नन्वोर्विभाषा २७८१ ।

लुङ् प्रत्ययः (लकारप्रत्ययः)

१२२. पुरि लुङ् चास्मे २७८२ ।

वर्तमानाधिकारः

लट् प्रत्ययः (लकारप्रत्ययः)

१२३. वर्तमाने लट् २१५१ ।

आरब्धोऽपरिसमाप्तश्च वर्तमानः ।

तस्मिन् वर्तमानेऽर्थे वर्तमानाद् घातोर्लट् प्रत्ययो भवति । अस्य सूत्रस्यैकदेशो 'वर्तमाने' इत्यधिक्रियते । इत आरभ्य 'उणादयो बहुलम् ३.३.१' इत्यन्तं प्रत्यया वर्तमानेऽर्थे भवन्तीति वेदितव्यम् ।

शतृ-शानच्-प्रत्ययौ

१२४. लटः शतृ-शानच्चा-वप्रथमा-
समानाधिकरणे ३१०० ।

१२५. सम्बोधने च ३१०२ ।

१२६. लक्षणहेत्वोः क्रियायाः ३१०३ ।

सत्-संज्ञा

१२७. तौ सत् ३१०६ ।

शानन् प्रत्ययः

१२८. पूङ्ग्यजोः शानन् ३१०८ ।

चानश् प्रत्ययः

१२९. ताच्छील्य-वयोवचन-शक्तिषु -
चानश् ३१०९ ।

शतृ-प्रत्ययः

१३०. इङ्धार्योः शत्र-कृच्छ्रिणि ३११० ।

१३१. द्विषोऽमित्रे ३१११ ।

१३२. सुजो यज्ञसंयोगे ३११२ ।

१३३. अर्हः प्रशंसायाम् ३११३ ।

ताच्छील्याद्यधीकारः

१३४. आ क्वेस्तच्छील-तद्धर्म-
तत्साधु-कारिषु ३११४ ।

“भ्राजभासधुर्विद्युतोर्जिपृजुग्रावस्तुवः क्विप्
३.२.१७७’ इति क्विपं वक्ष्यति । आ एतस्मात्
क्विप्संशब्दाद्य इत ऊर्ध्वमनुक्रमिष्यन्ते तच्छीलादिषु
कर्तृषु ते वेदितव्याः । अभिविधौ चायमाङ् । तेन
क्विपोऽप्ययमर्थनिर्देशः । तदिति धात्वर्थः ।

तृन् प्रत्ययः

१३५. तृन् ३११५ ।

इष्णुच् प्रत्ययः

१३६. अलंकृञ्-निराकृञ्-प्रजनोत्पचो-
त्पतोन्मद-रुच्यपत्रप-वृत्तु-
वृधु-सह-चर इष्णुच् ३११६ ।

१३७. णेश्छन्दसि ३११७ ।

१३८. भुवश्च ३११८ ।

गस्नु प्रत्ययः

१३९. ग्लाजिस्थश्च गस्नुः ३११९ ।

क्नु प्रत्ययः

१४०. त्रसि-गृधि-धृषि-क्षिपेः -
क्नुः ३१२० ।

घिनुण् प्रत्ययः

१४१. शमित्यष्टाभ्यो घिनुण् ३१२१ ।

१४२. संपृचानुरुध्वाड्यमाड्यस-परिसृ-
संसृज-परिदेवि-संज्वर-परिक्षिप-
परिरट-परिवद-परिदह-परिमुह-
दुष-द्विष-द्रुह-दुह-युजाक्रीड-
विविच-त्यज-रज-भजाति-
चरापचरा-मुषाभ्याहनश्च ३१२२ ।

१४३. वौ कष-लस-कत्य-स्रम्भः ३१२३ ।

१४४. अपे च लषः ३१२४ ।

१४५. प्रे लप-सृ-द्रु-मथ-वद-
वसः ३१२५ ।

वुञ् प्रत्ययः

१४६. निन्द-हिंस-किलश-खाद-
विनाश-परिक्षिप-परिरट-
परिवादि-व्याभाषासूजो
वुञ् ३१२६ ।

१४७. देविक्रुशोश्चोपसर्गे ३१२७ ।

युच् प्रत्ययः

१४८. चलन-शब्दार्थाद-
कर्मकाद्युच् ३१२८ ।

१४९. अनुदात्तेतश्च हलादेः ३१२९ ।

१५०. जु-चङ्क्रम्य-दन्द्रम्य-सृ-
गृधि-ज्वल-शुच-लष-
पत-पदः ३१३० ।

१५१. क्रुध-मण्डार्थेभ्यश्च ३१३१ ।

१५२. न यः ३१३२ ।

१५३. सूद-दीप-दीक्षश्च ।

उकञ् प्रत्ययः

१५४. लष-पत-पद-स्था-भू-वृष-
हन-कम-गम-शृभ्य
उकञ् ३१३४ ।

षाकन् प्रत्ययः

१५५. जल्प-भिक्ष-कुट्ट-लुण्ट-
वृडः षाकन् ३१३५ ।

इनि प्रत्ययः

१५६. प्रजोरिनिः ३१३६ ।

१५७. जि-टृ-क्षि-विश्रीण्वमा-
व्यथाभ्यम-परिभू-प्रसूभ्यश्च
३१३७ ।

आलुच् प्रत्ययः

१५८. स्पृहि-गृहि-पति-दयि-
निद्रा-तन्द्रा-श्रद्धाभ्य
आलुच् ३१३८ ।

रु प्रत्ययः

१५९. दा-घेट्-सि-शद-सदो रुः ३१३९ ।
कमरच् प्रत्ययः

१६०. सृ-घस्यदः कमरच् ३१४० ।

घुरच् प्रत्ययः

१६१. भञ्ज-भास-मिदो घुरच् ३१४१ ।

कुरच् प्रत्ययः

१६२. विदि-भिदिच्छिदेः कुरच् ३१४२ ।

क्वरप् प्रत्ययः

१६३. इण्-नश्जि-सर्तिभ्यः -
क्वरप् ३१४३ ।

१६४. गत्वरश्च ३१४४ ।

ऊक-प्रत्ययः

१६५. जागरूकः ३१४५ ।

१६६. यजजपदशां यङः ३१४६ ।

र-प्रत्ययः

१६७. नमि-कम्पि-स्म्यजस-कम-हिंस-
दीपो रः ३१४७ ।

उ-प्रत्ययः

१६८. सनाशंसभिक्ष उः ३१४८ ।

१६९. विन्दुरिच्छुः ३१४९ ।

१७०. क्याच्छन्दसि ३१५० ।

कि-किन्-प्रत्ययौ

१७१. आट्-गम-हन-जनः किकिनौ -
लिट् च ३१५१ ।

नजिङ् प्रत्ययः

१७२. स्वपितृषोर्नजिङ् ३१५२ ।

आरु-प्रत्ययः

१७३. शृवन्द्योरारुः ३१५३ ।

क्रुक्-लुकन्-प्रत्ययौ

१७४. भियः क्रुक्लुकनौ ३१५४ ।

वरच् प्रत्ययः

१७५. स्थेश-भास-पिस-कसो वरच्
३१५५ ।

१७६. यश्च गङः ३१५६ ।

क्विप् प्रत्ययः

१७७. भ्राज-भास-धुर्वि-द्युतोर्जि-पू-
जु-ग्रावस्तुवः क्विप् ३१५७ ।

१७८. अन्येभ्योऽपि दृश्यते ३१५८ ।

आ क्वेस्तच्छील-तद्धर्म-तत्साधुकारिषु
इत्यधिकार इतो निवृत्तः ।

१७९. भुवः संज्ञान्तरयोः ३१५९ ।

डु-प्रत्ययः

१८०. विप्रसंभ्यो इवसंज्ञायाम् ३१६० ।

ष्ट्रन् प्रत्ययः

१८१. धः कर्मणि ष्ट्रन् ३१६१ ।

१८२. दाम्नीशस-यु-युज-स्तु-
तुद-सि-सिच-मिह-पत-दश-
नहः करणे ३१६२ ।

१८३. हल-सूकरयोः पुवः ३१६४ ।

इत्र-प्रत्ययः

१८४. अर्ति-लू-धू-सू-खन-सह-चर
इत्रः ३१६५ ।

१८५. पुवः संज्ञायाम् ३१६६ ।

१८६. कर्तरि चर्षि-देवतयोः ३१६७ ।

क्त-प्रत्ययः

१८७. जीतः क्तः ३०८८ ।

१८८. मतिबुद्धि-पूजार्थेभ्यश्च ३०८९ ।

तृतीयाध्याये तृतीयः पादः

उणादि-प्रत्ययाः

उणादयः प्रत्ययाः वर्तमानेऽर्थे संज्ञायां विषये बहुलं भवन्ति । इमे प्रत्यया यतो विहितास्ततोऽन्यत्रापि भवन्तीति वेदितव्यम् । केचिदविहिता अपि प्रयोगत उन्नीयन्ते । 'वर्तमाने लट् ३.२.१२३' इत्यतः प्रवर्तमानो वर्तमानाधिकार इतो निवृत्तः ।

१. उणादयो बहुलम् ३१६९ ।

२. भूतेऽपि दृश्यन्ते ३१७० ।

भविष्यदधिकारः

३. भविष्यति गम्यादयः ३१७१ ।

'भविष्यति' इत्यधिक्रियते । इत आरभ्य 'अनद्यतने लुट् ३.३.१५' इत्यतः प्राक् भविष्यदर्थे प्रत्ययाः विहिताः ।

लट् प्रत्ययः (लकारप्रत्ययः)

४. यावत्पुरानिपातयोर्लट् २७८३ ।

५. विभाषा कदा-कह्योः २७८४ ।

६. किं वृत्ते लिप्सायाम् २७८५ ।

७. लिप्स्यमानसिद्धौ च २७८६ ।

८. लोडर्थलक्षणे च २७८७ ।

लिङ् प्रत्ययः (लकारप्रत्ययः)

९. लिङ् चोर्ध्व-मौहूर्तिके २७८८ ।

तुमुन्वुलप्रत्ययौ

१०. तुमुन्वुलौ क्रियायां -

क्रियार्थायाम् ३१७५ ।

इतः क्रियायां क्रियार्थायाम् इति अनुवर्तते

३.३.१२ इति यावत् ।

११. भाववचनाश्च ३१८० ।

१२. अण्कर्मणि च ३१८१ ।

लृट् प्रत्ययः (लकारप्रत्ययः)

१३. लृट् शेषे च २१९३ ।

लृटः स्थाने शतृशानचौ

१४. लृटः सद्वा ३१०७ ।

लुट् प्रत्ययः (लकारप्रत्ययः)

१५. अनद्यतने लुट् २१८५ ।

'भविष्यति' इति निवृत्तम् । इत उत्तरं त्रिषु कालेषु प्रत्ययाः ।

घञ् प्रत्ययः ३.३.५५ इति यावत्

१६. पद-रुज-विश-स्पृशो घञ् ३१८२ ।

१७. सृ स्थिरे ३१८४ ।

भावाधिकारः

१८. भावे ३१८४ ।

'आक्रोशे नञ्यनिः ३.३.११२' इति यावदधिकारोऽयम् । इत उत्तरं भावे वाच्ये धातोः प्रत्ययाः भवन्तीति वेदितव्यम् ।

'अकर्तरि च कारके संज्ञायाम्'

इत्यधिकारः

१९. अकर्तरि च कारके संज्ञायाम् ३१८६ ।

अधिकारोऽयम् 'आक्रोशे नञ्यनिः ३.३.११२' इति यावत् । इत उत्तरं कर्तृवर्जित कारके संज्ञायां विषये धातोः प्रत्ययाः भवन्ति ।

२०. परिमाणारख्यायाम् सर्वेभ्यः । (घञ्)

३१९० ।

२१. इडश्च । (अचोऽपवादो घञ्)
३१९१ ।
२२. उपसर्गे रुवः । (अपोऽपवादो घञ्)
३१९२ ।
२३. समि युद्बुदुवः । (अपोऽपवादो घञ्)
३१९४ ।
२४. श्रिणीभुवोऽनुपसर्गे ३१९५ ।
(अजपोरपवादो घञ्)
२५. वौ क्षुश्रुवः । (अपोऽपवादो घञ्)
३१९६ ।
२६. अवोदोर्नियः । (अचोऽपवादो घञ्)
३१९७ ।

इतः अपोऽपवादो घञ् प्रत्ययः

२७. प्रे द्रुस्तुलुवः ३१९८ ।
२८. निरभ्योः पूल्वोः ३१९९ ।
२९. उन्त्योर्ग्रः ३२०० ।
३०. कृ धान्ये ३२०१ ।
३१. यज्ञे समि स्तुवः ३२०२ ।
३२. प्रे खोऽयज्ञे ३२०३ ।
३३. प्रथने वावशब्दे ३२०४ ।
३४. छन्दोनाम्नि च ३२०५ ।
३५. उदि ग्रहः ३२०७ ।
३६. समि मुष्टौ ३२०८ ।
अचोऽपवादो घञ् प्रत्ययः
३७. परिन्योर्नीणोर्द्विताभ्रेषयोः ३२०९ ।
३८. परा-वनुपात्यय इणः ३२१० ।
३९. व्युपयोः शेतेः पर्यायि ३२११ ।
४०. हस्तादाने चेरस्तेये ३२१२ ।
४१. निवास-चित्ति-शरीरोपसमा-
धानेष्वदेश्च कः ३२१३ ।

४२. संघे चानौत्तराध्वर्ये ३२१४ ।
णच् प्रत्ययः
४३. कर्मव्यतिहारे णच् -
स्त्रियाम् ३२१५ ।
इनुण् प्रत्ययः
४४. अभिविधौ भाव इनुण् ३२१८ ।
घञ् प्रत्ययः
४५. आक्रोशेऽवन्योर्ग्रहः ३२२० ।
४६. प्रे लिप्सायाम् ३२२१ ।
४७. परौ यज्ञे ३२२२ ।
४८. नौ वृ धान्ये ३२२३ ।
४९. उदि श्रयति-यौति-पू-
द्रुवः ३२२४ । (अजपोरपवादः)
५०. विभाषाऽऽडिः रुप्नुवोः ३२२५ ।
(अपोऽपवादः)
५१. अवे ग्रहो वर्षप्रतिबन्धे ३२२६ ।
५२. प्रे वणिजाम् ३२२७ ।
५३. रश्मौ च ३२२८ ।
५४. वृणोते-राच्छादने ३२२९ ।
५५. परौ भुवोऽवज्ञाने ३२३० ।
अच् प्रत्ययः
५६. एरच् ३२३१ ।
अप् प्रत्ययः ३.३.८७ इति यावत्
५७. ऋदोरप् ३२३२ ।
घञोऽपवादोऽप् प्रत्ययः
५८. ग्रह-वृ-दृ-निश्चि-
गमश्च ३२३४ ।
५९. उपसर्गेऽदः ३२३५ ।
६०. नौ ण च ३२३७ ।
६१. व्यध-जपो-रनुपसर्गे ३२३८ ।

६२. स्वन-हसोर्वा ३२३९ ।
 ६३. यमः समुप-निविषु च ३२४० ।
 ६४. नौ गद-नद-पठ-स्वनः ३२४१ ।
 ६५. क्वणो वीणायां च ३२४२ ।
 ६६. नित्यं पणः परिमाणे ३२४३ ।
 ६७. मदोऽनुपसर्गे ३२४४ ।
 ६८. प्रमद-संमदौ हर्षे ३२४५ ।
 ६९. समुदोरजः पशुषु ३२४६ ।
 ७०. अक्षेषु ग्लहः ३२४७ ।
 ७१. प्रजने सर्तेः ३२४८ ।
 ७२. ह्रः सम्प्रसारणं च -
 न्यभ्युपविषु ३२४९ ।
 ७३. आङि युद्धे ३२५० ।
 ७४. निपानमाहावः ३२५१ ।
 ७५. भावेऽनुपसर्गस्य ३२५२ ।
 ७६. हनश्च वघः ३२५३ ।
 ७७. मूर्तौ घनः ३२५४ ।
 ७८. अन्तर्घनो देशे ३२५५ ।
 ७९. अगारैकदेशे प्रघणः -
 प्रघाणश्च ३२५६ ।
 ८०. उद्घनोऽत्याधानम् ३२५७ ।
 ८१. अपघनोऽङ्गम् ३२५८ ।
 ८२. करणेऽयोविद्वेषु ३२५९ ।
 ८३. स्तम्बे क च ३२६० ।
 ८४. परौ घः ३२६१ ।
 ८५. उपघ्न आश्रये ३२६३ ।
 ८६. संघोद्घौ गणप्रशंसयोः ३२६४ ।
 ८७. निघो निमित्तम् ३२६५ ।

किन्-प्रत्ययः

८८. द्वितः किन् ३२६६ ।

अथुच् प्रत्ययः

८९. द्वितोऽथुच् ३२६७ ।

नङ् प्रत्ययः

९०. यज-याच-यत-विच्छ-प्रच्छ-
 रक्षो नङ् ३२६८ ।

नन् प्रत्ययः

९१. स्वपो नन् ३२६९ ।

कि प्रत्ययः

९२. उपसर्गे घोः किः ३२७० ।

९३. कर्मण्यधिकरणे च ३२७१ ।

स्त्र्यधिकारः

क्तिन् प्रत्ययः

९४. स्त्रियां क्तिन् ३२७२ ।

अधिकारोऽयम् ३.३.११२ इति यावत् ।
 अकर्तरि च कारके, भावे, स्त्रीलिङ्गे धातोः
 क्तिन् प्रत्ययो भवति घञजपामपवादः ।
 अस्त्रियामिति पर्युदासाद् वाऽसरूपविधिर्नात्र
 प्रवर्तते । अतोऽस्मिन्नसरूपोऽपवादप्रत्यय
 उत्सर्गप्रत्ययं नित्यं बाधते ।

९५. स्था-गा-पा-पचो भावे ३२७३ ।

९६. मन्त्रे वृषेष-पच-मन-विद-भू -
 वी-रा उदात्तः ३४२० ।

९७. ऊति-यूति-जूति-साति-हेति-
 कीर्तयश्च ३२७४ ।

क्यप् प्रत्ययः

९८. व्रज-यजोभवि क्यप् ३२७५ ।

९९. संज्ञायां समज-निषद-निपत-मन-
 विद-षुञ्जीङ्-भृजिणः ३२७६ ।

श प्रत्ययः

१००. कृजः श च ३२७७ ।

१०१. इच्छा ३२७८ ।

अ प्रत्ययः

१०२. अ प्रत्ययात् ३२७९ ।
 १०३. गुरोश्च हलः ३२८० ।
 अङ् प्रत्ययः
 १०४. षिद्भिदादिभ्योऽङ् ३२८१ ।
 १०५. चिन्ति-पूजि-कथि-कुम्बि-
 चर्चश्च ३२८२ ।
 १०६. आतश्चोपसर्गे ३२८३ ।
 युच् प्रत्ययः
 १०७. ण्यासश्चन्थो युच् ३२८४ ।
 ण्वुल् प्रत्ययः
 १०८. रोगाख्यायां ण्वुल्बहुलम् ३२८५ ।
 १०९. संज्ञायाम् ३२८६ ।
 इज् प्रत्ययः
 ११०. विभाषाख्यान-परिप्रश्नयोरिज्
 ३२८७ ।
 ण्वुच् प्रत्ययः
 १११. पर्यायार्हणोत्पत्तिषु ण्वुच् ३२८८ ।
 अनि-प्रत्ययः
 ११२. आक्रोशे नज्यनिः ३२८९ ।
 इतः स्त्र्यधिकारो निवृत्तः ।
 भावधिकारश्च ।
 कृत्यल्युट्प्रत्ययानामर्थनिर्देशः ।
 ११३. कृत्यल्युटो बहुलम् २८४१ ।
 क्त-प्रत्ययः
 ११४. नपुंसके भावे क्तः ३०९० ।
 ल्युट् प्रत्ययः
 ११५. ल्युट् च ३२९० ।
 ११६. कर्मणि च येन संस्पर्शात् कर्तुः -
 शरीरसुखम् ३२९१ ।

करणाधिकरणयोः प्रत्ययाः

११७. करणाधिकरणयोश्च ३२९३ ।
 अधिकारोऽयम् ३.३.१२५ इति यावत् ।
 अधिकारेऽस्मिन् करणाधिकरणयोरर्थयोर्घातोः
 प्रत्यया विहिताः ।

घ-प्रत्ययः

११८. पुंसि संज्ञायां घः प्रायेण ३२९६ ।
 ११९. गोचर-संचर-वह-व्रज-
 व्यजापण-निगमाश्च ३२९८ ।

घञ् प्रत्ययः

१२०. अवे तृत्रोर्घञ् ३२९९ ।
 १२१. हलश्च ३३०० ।
 १२२. अध्यायन्यायोद्या-
 वसंहाराश्च ३३०१ ।
 १२३. उदङ्कोऽनुदके ३३०२ ।
 १२४. जालमानायः ३३०३ ।
 १२५. खनो घ च ३३०४ ।

कृच्छ्राकृच्छ्रार्थेषु प्रत्ययाः

खल् प्रत्ययः

१२६. ईषद्दुःसुषु कृच्छ्राकृच्छ्रार्थेषु -
 खल् ३३०५ ।
 १२७. कर्तृकर्मणोश्च भूकृजोः ३३०८ ।

युच् प्रत्ययः

१२८. आतो युच् ३३०९ ।
 १२९. छन्दसि गत्यर्थेभ्यः ३४२१ ।
 १३०. अन्येभ्योऽपि दृश्यते ३४२२ ।

वर्तमानवत्प्रत्ययाः

१३१. वर्तमानसामीप्ये
 वर्तमानवद्वा २७८९ ।

भूतवत्प्रत्ययाः

१३२. आशंसायाम् भूतवच्च २७९० ।

इतो लकारप्रत्ययाः

लृट् प्रत्ययः

१३३. क्षिप्रवचने लृट् २७९१ ।

लिङ् प्रत्ययः

१३४. आशंसावचने लिङ् २७९२ ।

१३५. नानद्यतनवत्क्रिया-प्रबन्ध -

सामीप्ययोः २७९३ ।

१३६. भविष्यति -

मर्यादावचनेऽवरस्मिन् २७९४ ।

१३७. कालविभागे -

चानहोरात्राणाम् २७९५ ।

१३८. परस्मिन्विभाषा २७९६ ।

लृङ् प्रत्ययः

१३९. लिङ्निमित्ते लृङ् -

क्रियातिपत्तौ २२२९ ।

१४०. भूते च २७९७ ।

१४१. वोताप्योः २७९८ ।

लट् प्रत्ययः

१४२. गर्हायां लङ्पिजात्वोः २७९९ ।

लिङ् प्रत्ययः

१४३. विभाषा कथमि लिङ् च २८०० ।

लिङ्लोटौ प्रत्ययौ

१४४. किंवृत्ते लिङ्लोटौ २८०१ ।

१४५. अनवकृत्यमर्षयो-

-रकिंवृत्तेऽपि २८०२ ।

१४६. किंकिलास्त्यर्थेषु लृट् २८०३ ।

१४७. जातुयदोर्लिङ् २८०४ ।

१४८. यच्च-यत्रयोः २८०५ ।

१४९. गर्हायाञ्च २८०६ ।

१५०. चित्रीकरणे च २८०७ ।

१५१. शेषे लृङ्यदौ २८०८ ।

लिङ् प्रत्ययः

१५२. उताप्योः समर्थयोर्लिङ् २८०९ ।

१५३. कामप्रवेदनेऽकच्चिति २८१० ।

१५४. सम्भावनेऽलमिति चेत् -

सिद्धाप्रयोगे २८११ ।

१५५. विभाषा धातौ सम्भावन -

वचनेऽयदि २८१२ ।

१५६. हेतुहेतुमतोर्लिङ् २८१३ ।

लिङ्लोटौ प्रत्ययौ

१५७. इच्छार्थेषु लिङ्लोटौ २८१४ ।

तुमुन् प्रत्ययः (अयं कृतप्रत्ययः)

१५८. समानकर्तृकेषु तुमुन् ३१७६ ।

लिङ्प्रत्ययः

१५९. लिङ् च २८१५ ।

१६०. इच्छार्थेभ्यो विभाषा -

वर्तमाने २८१६ ।

१६१. विधि-निमन्त्रणा-मन्त्रणा-धीष्ट-

सम्प्रश्न-प्रार्थनेषु लिङ् २८०८ ।

लोट्प्रत्ययः

१६२. लोट् च २८१४ ।

१६३. प्रैषातिसर्ग-प्राप्तकालेषु -

कृत्याश्च २८१७ ।

१६४. लिङ् चोर्ध्वमौहूर्त्तिके २८१८ ।

१६५. स्मे लोट् २८१९ ।

१६६. अधीष्टे च २८२० ।

तुमुन् प्रत्ययः (अयं कृत प्रत्ययः)

१६७. कालसमयवेलासु तुमुन् ३१७९ ।

लिङ्प्रत्ययः

१६८. लिङ् यदि २८२१ ।

कृत्य-तृच्-णिनि-लिङ्-लोट्-
प्रत्ययानामर्थाः

१६९. अर्हे कृत्यतृचश्च २८२२ ।
१७०. आवश्यकाघ-
मर्ण्ययोर्णिनिः ३३११ ।
१७१. कृत्याश्च ३३१२ ।
१७२. शकि लिङ् च २८२३ ।
१७३. आशिषि लिङ्लोटौ २१९५ ।
क्तिच्-क्त-प्रत्ययौ (इमौ कृत्प्रत्ययौ)
१७४. क्तिक्तौ च संज्ञायाम् ३३१३ ।
लुङ्-लङ्-प्रत्ययौ
१७५. माङि लुङ् २२१९ ।
१७६. स्मोत्तरे लङ् च २२२० ।

तृतीयाध्याये चतुर्थः पादः
प्रत्ययार्थाः

१. धातुसंबन्धे प्रत्ययाः २८२४ ।
२. क्रियासमभिहारे लोट् लोटो -
हिस्वौ वा च तद्ध्रस्वोः २८२५ ।
३. समुच्चयेऽन्यतरस्याम् २८२६ ।
४. यथाविध्यनुप्रयोगः -
पूर्वस्मिन् २८२७ ।
५. समुच्चये सामान्यवचनस्य २८२८ ।
६. छन्दसि लुङ्-लङ्-लिटः ३४२३ ।
लेट् प्रत्ययः
७. लिङर्थे लेट् ३४२४ ।
८. उपसंवादा-शङ्कयोश्च ३४३१ ।
इत आरभ्य ३.४.१७ इति यावत् वैदिकाः
कृत्प्रत्ययाः
९. तुमर्थे से-सेनसे-ऽसेन्क्से-क्से-
नध्यै-अध्यैन्-कध्यै-कध्यैन्-

शध्यै-शध्यैन्-तवै-

तवेङ्-तवेनः ३४३६ ।

१०. प्रयै रोहिष्यै अव्यथिष्यै ३४३७ ।
११. दृशे विख्ये च ३४३८ ।
णमुल्-कमुल् प्रत्ययौ
१२. शकि णमुल्कमुलौ ३४३९ ।
तोसुन्-कसुन् प्रत्ययौ
१३. ईश्वरे तोसुन्कसुनौ ३४४० ।
केन्-केन्य-त्वन्-प्रत्ययाः
१४. कृत्यार्थे तवै केकेन्यत्वन्ः ३४४१ ।
एश् प्रत्ययः
१५. अवचक्षे च २४४२ ।
तोसुन् प्रत्ययः
१६. भावलक्षणे स्थेष्कृज्जदि-चरि-
हु-तमि-जनिभ्यस्तोसुन् ३४४३ ।
कसुन् प्रत्ययः
१७. सृपितृदोः कसुन् ३४४४ ।
इतो लौकिकाः कृत्प्रत्ययाः
क्त्वा प्रत्ययः
१८. अलंखल्वोः प्रतिषेधयोः -
प्राचां क्त्वा ३३१६ ।
१९. उदीचां माङो व्यतीहारे ३३१७ ।
२०. परावरयोगे च ३३१९ ।
२१. समान-कर्तृकयोः पूर्वकाले ३३२० ।
णमुल् प्रत्ययः
२२. आभीक्ष्ये णमुल् च ३३४३ ।
क्त्वा-णमुल्-प्रत्ययौ
२३. न यद्यनाकाङ्क्षे ३३४४ ।
२४. विभाषाऽग्रे-प्रथम-पूर्वेषु ३३४५ ।

खमुञ् प्रत्ययः

२५. कर्मण्याक्रोशे कृञः खमुञ् ३३४६ ।

णमुल् प्रत्ययः

२६. स्वादुमि णमुल् ३३४७ ।

२७. अन्यथैवं कथमित्यंशु -
सिद्धाप्रयोगश्चेत् ३३४८ ।

२८. यथातथयोरसूया-
प्रतिवचने ३३४९ ।

२९. कर्मणि दृशि विदोः साकल्ये ३३५० ।

३०. यावति विन्दजीवोः ३३५१ ।

३१. चर्मोदरयोः पूरे ३३५२ ।

३२. वर्षप्रमाण ऊलोपश्चास्या -
न्यतरस्याम् ३३५३ ।

३३. चेतोः क्नोपेः ३३५४ ।

३४. निमूल-समूलयोः कषः ३३५५ ।

३५. शुष्क-चूर्ण-रूक्षेषु पिषः ३३५६ ।

३६. समूलाकृतजीवेषु हन्कृग्रहः
३३५७ ।

३७. करणे हनः ३३५८ ।

३८. स्नेहने पिषः ३३५९ ।

३९. हस्ते वर्तिग्रहोः ३३६० ।

४०. स्वे पुषः ३३६१ ।

४१. अधिकरणे बन्धः ३३६२ ।

४२. संज्ञायाम् ३३६३ ।

४३. कर्त्रोर्जीवपुरुषयोर्नशि-
वहोः ३३६४ ।

४४. ऊर्ध्वे शुषिपूरोः ३३६५ ।

४५. उपमाने कर्मणि च ३३६६ ।

४६. कषादिषु -
यथाविध्यनुप्रयोगः ३३६७ ।

४७. उपदंशस्तृतीयायाम् ३३६८ ।

४८. हिंसार्थानां च -

समानकर्मकाणाम् ३३६९ ।

४९. सप्तम्यां चोपपीडरुधकर्षः ३३७० ।

५०. समासतौ ३३७१ ।

५१. प्रमाणे च ३३७२ ।

५२. अपादाने च परीप्सायाम् ३३७३ ।

५३. द्वितीयायां च ३३७४ ।

५४. स्वाङ्गोऽध्रुवे ३३७६ ।

५५. परिक्लिश्यमाने च ३३७७ ।

५६. विशि-पति-पदि-स्कन्दां -
व्याप्यमानासेव्यमानयोः ३३७८ ।

५७. अस्यति-तृषोः क्रियान्तरे -
कालेषु ३३७९ ।

५८. नाम्न्यादिशिग्रहोः ३३८० ।

क्त्वा-णमुल्-प्रत्ययौ

५९. अव्ययेऽयथाभिप्रेताख्याने -
कृञः क्त्वाणमुलौ ३३८१ ।

६०. तिर्यच्यपवर्गे ३३८२ ।

६१. स्वाङ्गो तस्यप्रत्यये कृभ्वोः ३३८३ ।

६२. नाघार्थप्रत्यये च्यर्थे ३३८४ ।

६३. तूष्णीमि भुवः ३३८५ ।

६४. अन्वच्या-नुलोम्ये ३३८६ ।

तुमुन् प्रत्ययः

६५. शक-घृष-ज्ञा-ग्ला-घट-रभ-
लभ-क्रम-सहार्हास्त्यर्थेषु -

तुमुन् ३१७७ ।

६६. पर्याप्तिवचनेष्वलमर्थेषु ३१७८ ।

लकाराणां कृत्प्रत्ययानां चार्थाः

६७. कर्तरि कृत् २८३२ ।

६८. भव्य-गेय-प्रवचनीयोपस्थानीय-
जन्याप्लाव्यापात्या वा २८९४ ।
६९. लः कर्मणि च भावे -
चाकर्मकेभ्यः २१५२ ।
७०. तयोरेव कृत्य-क्त-
खलर्थाः २८३३ ।
७१. आदिकर्मणि क्तः
कर्तरि च ३०५३ ।
७२. गत्यर्था-कर्मकशिलष-शीङ्-
स्थास -वस-जन-रुह-
जीर्यतिभ्यश्च ३०८६ ।
७३. दाश-गोष्ठी संप्रदाने ३१७२ ।
७४. भीमादयोऽपादाने ३१७३ ।
७५. ताभ्या-मन्यत्रोणादयः ३१७४ ।
७६. क्तोऽधिकरणे च ध्रौव्य-गति-
प्रत्यवसानार्थेभ्यः ३०८७ ।

लाधिकारः

७७. लस्य २१५३ ।

लस्येत्ययमधिकारः ३.४.११२ इति
यावत् । अकार उच्चारणार्थः । दश लकारा
अनुबन्धविशिष्टा विहिता, अर्थविशेषे, काल-
विशेषे च । त एवोत्सृष्टानुबन्धा अत्र
गृहीताः । लकारमात्रं स्थानित्वेनाधिक्रियते ।
यदित ऊर्ध्वमनुक्रमिष्यते लस्येत्येवं तद्वेदितव्यम् ।

७८. तिप्तस्झि-सिष्यस्थ-
मिब्वस्मस्-तातांझ-
थासाथांघ्व-मिड्वहि-महिङ्
२१५४ ।

७९. टित आत्मनेपदानां टेरे २२३३ ।
८०. थासः से २२३६ ।

८१. लिटस्तझयोरेशिरच् २२४१ ।
८२. परस्मैपदानां णलतुसुस् -
थलथुस-णत्वमाः २१७३ ।
८३. विदो लटो वा २४६४ ।
८४. ब्रुवः पञ्चाना-मादित -
आहो ब्रुवः २४५० ।
८५. लोटो लङ्वत् २१९८ ।
८६. एरुः २१९६ ।
८७. सेर्हपिच्च २२०१ ।
८८. वा छन्दसि ३५५२ ।
८९. मेर्निः २२०३ ।
९०. आमेतः २२५१ ।
९१. सवाभ्यां वामौ २२५२ ।
९२. आडुत्तमस्य पिच्च २२०४ ।
९३. एत् ऐ २२५३ ।
९४. लेटोऽडाटौ ३४२७ ।
९५. आत् ऐ ३४२९ ।
९६. वैतोऽन्यत्र ३४३० ।
९७. इतश्च लोपः परस्मैदेषु ३४२६ ।
९८. स उत्तमस्य ३४२८ ।
९९. नित्यं डितः २२०० ।
१००. इतश्च २२०७ ।
१०१. तस्थस्थमिपां तान्तन्तामः
२१९९ ।
१०२. लिङः सीयुट् २२५५ ।
१०३. यासुट् परस्मैपदेषूदात्तो -
ङिच्च २२०९ ।
१०४. किदाशिषि २२१६ ।
१०५. झस्य रन् २२५६ ।
१०६. इटोऽत् २२५७ ।

१०७. सुट् तिथोः २२१० ।
 १०८. झेर्जुस् २२१३ ।
 १०९. सिजभ्यस्तविदिभ्यश्च २२२६ ।
 ११०. आतः २२२७ ।
 १११. लङः शाकटायनस्यैव २४६३ ।
 ११२. द्विषश्च २४३५ ।

सार्वधातुकसंज्ञा

११३. तिङशित्सार्वधातुकम् २१६६ ।

आर्धधातुकसंज्ञा

११४. आर्धधातुकं शेषः २१८७ ।
 ११५. लिट् च २१७२ ।
 ११६. लिङाशिषि २२१५ ।
 ११७. छन्दस्युभयथा ३४३५ ।

चतुर्थाध्याये प्रथमः पादः

प्रातिपदिकाधिकारः

१. इयाप्रातिपदिकात् १८२ ।

अधिकारोऽयमापञ्चमाध्यायपरिसमाप्तेः

५.४.१६० इति यावत् । यदित ऊर्ध्वमनुक्रमिष्यते
 इयाप्रातिपदिकादित्येवं तद् वेदितव्यम् । अत्र
 स्वादिषु कर्ण्यन्तेषु प्रत्ययेषु प्रकृतिरधिक्रियते ।
 अस्मिन्नधिकारे त्रिविधाः सन्ति प्रत्ययाः ।
 स्वादिप्रत्ययाः, स्त्रीप्रत्ययाः, तद्धितप्रत्ययाश्च ।

स्वादि-प्रत्ययाः

२. स्वीजसमौट्-छष्टाभ्यांभिस्-
 डेभ्यां-भ्यस्-डसिभ्यांभ्यस्-
 डसोसाम्-ङ्योस्सुप् १८३ ।

स्त्र्यधिकारः

३. स्त्रियाम् ४५३ ।

अधिकारोऽयम् ४.१.८१ इति यावत् ।
 यदित ऊर्ध्वमनुक्रमिष्यते स्त्रियामित्येवं तद्

वेदितव्यम् । इयाप्रातिपदिकादिति सर्वा-
 -धिकारेऽपि प्रातिपदिकमात्रमत्र प्रकरणे संबध्यते,
 इयापोरनेनैव विधानात् ।

टाप्-प्रत्ययः

४. अजाद्यतष्टाप् ४५४ ।

डीप्-प्रत्ययः

५. ऋन्नेभ्यो डीप् ३०६ ।
 ६. उगितश्च ४५५ ।
 ७. वनो र च ४५६ ।
 ८. पादोऽन्यतरस्याम् ४५७ ।
 ९. टाबृचि ४५८ ।
 १०. न षट्स्वस्त्रादिभ्यः ३०८ ।
 ११. मनः ४५९ ।
 १२. अनो बहुव्रीहेः ४६० ।

डाप्-प्रत्ययः

१३. डाबुभाभ्यामन्यतरस्याम् ४६१ ।

अनुपसर्जनाधिकारः

१४. अनुपसर्जनात् ४६९ ।

अधिकारोऽयम् । उत्तरसूत्रेषूपसर्जने
 प्रतिषेधं करोति । यदित ऊर्ध्वमनुक्रमिष्यते-
 ऽनुपसर्जनादित्येवं तद् वेदितव्यम् ।

डीप्-प्रत्ययः

१५. टिड्ढाणञ्-द्वयसज्दघ्नञ्-
 मात्रच्-तयप्-ठक्ठञ्-
 क्वरपः ४७० ।

१६. यञश्च ४७१ ।

ष्फप्रत्ययः

१७. प्राचां ष्फ तद्धितः ४७३ ।
 १८. सर्वत्र लोहितादिकतन्तेभ्यः ४७६ ।
 १९. कौरव्यमाण्डूकाभ्यां च ४७७ ।

डीप्-प्रत्ययः

२०. वयसि प्रथमे ४७८ ।
२१. द्विगोः ४७९ ।
२२. अपरिमाण-विस्ताचित-
कम्बल्येभ्यो न तद्धितलुकि ४८० ।
२३. काण्डान्तात्क्षेत्रे ४८१ ।
२४. पुरुषात्प्रमाणेऽन्यतरस्याम् ४८२ ।
२५. बहुव्रीहेरुधसो डीष् ४८४ ।
२६. संख्याव्ययादेर्डीप् ४८५ ।
२७. दामहायनान्ताच्च ४८६ ।
२८. अन उपघालोपिनोऽन्य-
तरस्याम् ४६२ ।
२९. नित्यं संज्ञाछन्दसोः ४८७ ।
३०. केवल-मामक-भागधेय-
पापापर-समानार्थ-कृत-
सुमङ्गल-भेषजाच्च ४८८ ।
३१. रात्रेश्चाजसौ ३४४५ ।
३२. अन्तर्वत्पतितवतोर्नुक् ४८९ ।
३३. पत्युर्नो यज्ञसंयोगे ४९० ।
३४. विभाषा सपूर्वस्य ४९१ ।
३५. नित्यं सपत्न्यादिषु ४९२ ।
३६. पूतक्रतो-रै च ४९३ ।
३७. वृषाकप्यग्नि-कुसित-
कुसीदाना-मुदात्तः ४९४ ।
३८. मनोरौ वा ४९५ ।
३९. वर्णादिनुदात्तात्तोपघात्तो नः
४९६ ।

डीष्-प्रत्ययः

४०. अन्यतो डीष् ४९७ ।
४१. षिद्गौरादिभ्यश्च ४९८ ।

४२. जानपद-कुण्ड-गोणस्थल-
भाज-नाग-काल-नील-कुश-
कामुक-कबराद्-वृत्त्यमत्रा-
वपना-कृत्रिमा-
श्राणा-स्थौल्य-
वर्णानाच्छादना-योविकार-
मैथुनेच्छा-केश-वेशेषु ५०० ।
४३. शोणात्प्राचाम् ५०१ ।
४४. वोतो गुणवचनात् ५०२ ।
४५. बह्नादिभ्यश्च ५०३ ।
४६. नित्यं छन्दसि ३४४६ ।
४७. भुवश्च ३४४७ ।
४८. पुंयोगादाख्यायाम् ५०४ ।
४९. इन्द्र-वरुण-भव-शर्व-रुद्र-
मृड-हिमारण्य-यव-यवन-
मातुलाचार्या-णामानुक् ५०५ ।
५०. क्रीतात्करणपूर्वात् ५०६ ।
५१. क्तादत्याख्यायाम् ५०७ ।
५२. बहुव्रीहेश्चान्तोदात्तात् ५०८ ।
५३. अस्वाङ्गपूर्वपदाद्वा ५०९ ।
५४. स्वाङ्गाच्चोपसर्जना-
दसंयोगोपघाद् ५१० ।
५५. नासिकोदरौष्ठ-जङ्घा-दन्त-
कर्ण-शृङ्गाच्च ५११ ।
५६. न क्रोडादिबह्वचः ५१२ ।
५७. सहनञ्जिद्यमानपूर्वाच्च ५१३ ।
५८. नखमुखात्संज्ञायाम् ५१४ ।
५९. दीर्घजिह्वा च छन्दसि ३४४८ ।
६०. दिक्पूर्वपदान्डीप् ५१५ ।
६१. वाहः ५१६ ।

६२. सख्य-शिश्वीति भाषायाम् ५१७ ।

६३. जातेरस्त्रीविषया-दयोपधात्
५१८ ।

६४. पाक-कर्ण-पर्ण-पुष्प-फल-
मूल-वालौत्तर-पदाच्च ५१९ ।

६५. इतो मनुष्यजातेः ५२० ।

ऊङ्-प्रत्ययः

६६. ऊङुतः ५२१ ।

६७. बाह्वन्तात्संज्ञायाम् ५२२ ।

६८. पङ्गोश्च ५२३ ।

६९. ऊरुत्तरपदादौपम्ये ५२४ ।

७०. संहित-शफ-लक्षण-
वामादेश्च ५२५ ।

७१. कट्टु-कमण्डल्वोश्छन्दसि ३४४९ ।

७२. संज्ञायाम् ५२६ ।

डीन्-प्रत्ययः

७३. शाङ्गर्गवाद्यञो डीन् ५२७ ।

चाप्-प्रत्ययः

७४. यङश्चाप् ५२८ ।

७५. आवट्याच्च ५२९ ।

अथ तद्धिताधिकारः

७६. तद्धिताः ५३० ।

अधिकारोऽयमापञ्चमाध्यायपरिसमाप्तेः

५.४.१६० इति यावत् । ये प्रत्यया इत
ऊर्ध्वमनुक्रमिष्यन्ते, तद्धितसंज्ञास्ते वेदितव्याः ।

ति-प्रत्ययः

७७. यूनस्तिः ५३१ ।

ष्यङ्-प्रत्ययः

७८. अणिञोरनार्षयोर्गुरूपोत्तमयोः -
ष्यङ् गोत्रे ११९८ ।

७९. गोत्रावयवात् ११९९ ।

८०. क्रौड्यादिभ्यश्च १२०० ।

८१. दैवयज्ञि-शौचिवृक्षि-
सात्यमुग्नि-काण्डेविद्धिभ्यो-
ऽन्यतरस्याम् १२०१ ।

समर्थाधिकारः

८२. समर्थानां प्रथमाद्वा १०७२ ।

अधिकारोऽयम् । त्रयमप्यधिक्रियते -
समर्थानामिति, प्रथमादिति, वा इति च ।
स्वार्थिकप्रत्ययावधिश्चायमधिकारः 'प्राग्दिशो
विभक्तिः ५.३.१' इति यावत् । स्वार्थिकेषु
ह्यस्योपयोगो नास्ति । विकल्पोऽपि तत्रा-
नवस्थितः । केचिन्नित्यमेव भवन्ति । समर्थानां
प्रथमाद्वा, इति सूत्रस्य लक्षणवाक्यानि
'तस्यापत्यम्' तेन रक्तं रागाद् 'तत्र भवः'
इत्येवमादीनि भविष्यन्ति । तेषु सामर्थ्ये सति
प्रथमनिर्दिष्टादेव विकल्पेन प्रत्ययो भवतीति
वेदितव्यम् ।

अत्र ध्यातव्यम् । इत आरभ्य 'प्राग्दिशो
विभक्तिः ५.३.१' इत्यतः प्राक् १४१ तद्धितार्था
अस्थूलाक्षरैर्निर्दिष्टाः सन्ति । ते चार्था
अण्-ठक्-यत्-छ-ठञ् इत्येतेषु पञ्चसु
महोत्सर्गप्रत्ययेषु विभक्ताः सन्ति ।

इदानीमेतेषां पञ्चमहोत्सर्गप्रत्ययाना-
मधिकाराः पृथक्कृत्य प्रदर्श्यन्ते । अत्र यानि
सूत्राणि तद्धितार्थान् निर्दिशन्ति, तान्यग्रे-
ऽस्थूलाक्षरैर्निर्दिष्टानि सन्ति ।

अथ अणधिकारः

प्राग्दीव्यतीयः

८३. प्राग्दीव्यतोऽण् १०७३ ।

अधिकारोऽयम् । तेन दीव्यति खनति

जयति जितम् ४.४.२' इति सूत्रात् प्राक् ।
अस्य सूत्रस्य दीव्यच्छब्दोऽस्याधिकार-
-स्यावधित्वेन गृह्यते । अतः प्रागेतस्माद्
दीव्यत्संशब्दनात् सन्ति येऽपि ४४ अर्थाः
प्राग्दीव्यतीयाः 'तस्यापत्यम्' तेन रक्तं रागाद्
इत्यादय इत ऊर्ध्वं वक्ष्यमाणाः, तत्रापवादविषयं
परिहृत्याण् प्रवर्तते । अर्थनिर्देशकसूत्राण्य
-स्थूलाक्षरैर्निर्दिष्टानि ।

अथ प्राग्दीव्यतीयाः सामान्यप्रत्ययाः ।

८४. अश्वपत्यादिभ्यश्च १०७४ ।

८५. दित्य-दित्यादित्य-
पत्युत्तरपदाण्यः १०७७ ।

८६. उत्सादिभ्योऽञ् १०७८ ।

८७. स्त्रीपुंसाभ्यां नञ्स्नजौ भवनात्
१०७९ ।

'धान्यानां भवने क्षेत्रे खञ् (५.२.१)'
सूत्रं वक्ष्यति । अस्मात्सूत्रात्प्राक् सन्ति येऽप्यर्था-
-स्तेष्वर्थेषु स्त्रीशब्दात् पुंस्-शब्दाच्च यथाक्रमं
नञ्स्नजौ प्रत्ययौ भवत, इति अणपवादोऽयम् ।

लुक्प्रकरणम् ४.१.९१ यावत्

८८. द्विगोर्लुगनपत्ये १०८० ।

८९. गोत्रेऽलुगचि १०८१ ।

९०. यूनि लुक् १०८३ ।

९१. फक्फिजो-रन्यतरस्याम् १०८७ ।

अथ प्राग्दीव्यतीया अर्था

अस्थूलाक्षरैर्निर्दिष्टाः

९२. तस्यापत्यम् १०८८ ।

नियमसूत्रम्

९३. एको गोत्रे १०९३ ।

९४. गोत्राद्यून्यस्त्रियाम् १०९४ ।

अथापत्यार्थाः प्रत्ययाः

९५. अत इञ् १०९५ ।

९६. बाह्यादिभ्यश्च १०९६ ।

९७. सुधातु-रकङ् च १०९७ ।

९८. गोत्रे कुञ्जादिभ्यश्चकञ् १०९९ ।

९९. नडादिभ्यः फक् ११०१ ।

१००. हरितादिभ्यो जः ११०२ ।

१०१. यजिजोश्च ११०३ ।

१०२. शरद्वच्छुनक-दर्भाद् भृगु-वत्सा-
-ग्रायणेषु ११०४ ।

१०३. द्रोण-पर्वत-जीवन्ता-
दन्यतरस्याम् ११०५ ।

१०४. अनृष्यानन्तर्ये -
विदादिभ्योऽञ् ११०६ ।

१०५. गर्गादिभ्यो यञ् ११०७ ।

१०६. मधुबञ्जोर्ब्राह्मण-
कौशिकयोः ११०९ ।

१०७. कपिबोधादाङ्गिरसे १११० ।

१०८. वतण्डाच्च ११११ ।

१०९. लुक्स्त्रियाम् १११२ ।

११०. अश्वादिभ्यः फञ् १११३ ।

१११. भर्गात्त्रैगर्ते १११४ ।

११२. शिवादिभ्योऽण् १११५ ।

११३. अवृद्धाभ्यो नदीभानुषी-
-भ्यस्तन्नामिकाभ्यः १११६ ।

११४. ऋष्यन्धक-वृष्णि-
कुरुभ्यश्च १११७ ।

११५. मातुरुत्संख्या-संभद्र-
पूर्वायाः १११८ ।

११६. कन्यायाः कनीन च १११९ ।
 ११७. विकर्ण-शुङ्गच्छगलाद्-वत्स-
 भरद्वाजात्रिषु ११२० ।
 ११८. पीलाया वा ११२१ ।
 ११९. ढक्च मण्डूकात् ११२२ ।
 १२०. स्त्रीभ्यो ढक् ११२३ ।
 १२१. द्व्यचः ११२४ ।
 १२२. इतश्चानिजः ११२५ ।
 १२३. शुभ्रादिभ्यश्च ११२६ ।
 १२४. विकर्ण-कुषीतकात्काश्यपे ११२७ ।
 १२५. भ्रुवो वुक्च ११२८ ।
 १२६. कल्याण्यादीना-मिनङ् च ११३१ ।
 १२७. कुलटाया वा ११३२ ।
 १२८. चटकाया ऐरक् ११३४ ।
 १२९. गोघाया द्रक् ११३५ ।
 १३०. आर-गुदीचाम् ११३६ ।
 १३१. क्षुद्राभ्यो वा ११३७ ।
 १३२. पितृष्वसुश्छण् ११३८ ।
 १३३. ढकि लोपः ११३९ ।
 १३४. मातृष्वसुश्च ११४० ।
 १३५. चतुष्पाद्भ्यो ढञ् ११४१ ।
 १३६. गृष्ट्यादिभ्यश्च ११४३ ।
 १३७. राजश्वशुराद्यत् ११५३ ।
 १३८. क्षत्राद् घः ११६१ ।
 १३९. कुलात् खः ११६२ ।
 १४०. अपूर्वपदा-दन्यतरस्यां
 यङ्-ढकञौ ११६३ ।
 १४१. महाकुला-दञ्ज्वञौ ११६४ ।
 १४२. दुष्कुलाङ्-ढक् ११६५ ।

१४३. स्वसुश्छः ११६६ ।
 १४४. भ्रातुर्व्यच्च ११६७ ।
 १४५. व्यन्सपत्ने ११६८ ।
 १४६. रेवत्यादिभ्यष्ठक् ११६९ ।
 १४७. गोस्त्रियाः कुत्सने ण च ११७१ ।
 १४८. वृद्धाद्-ठक्-
 सौवीरेषु बहुलम् ११७२ ।
 १४९. फेश्छ च ११७३ ।
 १५०. फाण्टाहृति-मिमताभ्यां -
 ण फिजौ ११७४ ।
 १५१. कुर्वादिभ्यो ण्यः ११७५ ।
 १५२. सेनान्त-लक्षणकारिभ्यश्च
 ११७६ ।
 १५३. उदीचा-मिञ् ११७७ ।
 १५४. तिकादिभ्यः फिञ् ११७८ ।
 १५५. कौशल्य-कार्मार्याभ्यां च ११७९ ।
 १५६. अणो द्व्यचः ११८० ।
 १५७. उदीचां वृद्धादगोत्रात् ११८१ ।
 १५८. वाकिनादीनां कुक्च ११८२ ।
 १५९. पुत्रान्ता-दन्यतरस्याम् ११८३ ।
 १६०. प्राचामवृद्धात्फिन्बहुलम् ११८४ ।
 १६१. मनोर्जातावज्यतौ षुक्च ११८५ ।
 गोत्रसंज्ञा
 १६२. अपत्यं पौत्रप्रभृति गोत्रम् १०८९ ।
 युवसंज्ञा ४.३.१६७ इति यावत्
 १६३. जीवति तु वंश्ये युवा १०९० ।
 १६४. भ्रातरि च ज्यायसि १०९१ ।
 १६५. वान्यस्मिन्सपिण्डे स्थविरतरे -
 जीवति १०९२ ।
 इति युवसंज्ञा

१६६. जनपदशब्दात्क्षत्रियादञ् ११८६ ।
 १६७. साल्वेय-गान्धारिभ्यां च ११८७ ।
 १६८. द्व्यञ्मगध-कलिङ्ग-सूरमसा-दण्
 ११८८ ।
 १६९. वृद्धेत्कोसलाजादाञ् व्यङ् ११८९ ।
 १७०. कुरुनादिभ्यो ण्यः ११९० ।
 १७१. साल्वावयव-प्रत्यग्रथ-कल-
 -कूटाश्मकादिञ् ११९१ ।

तद्राजसंज्ञा

१७२. ते तद्राजाः ११९२ ।

४.१.१६८ इत्यत आरभ्य ४.१.१७३

इत्यन्तं विहिता अण्, अञ्, व्यङ्, इयण्, ण्य
 प्रत्यया तद्राजसंज्ञा भवन्ति । तद्राजसंज्ञायाः
 फलं 'तद्राजस्य बहुषु तेनैवास्त्रियाम् '२.४.६२'
 इत्यनेन तद्राजप्रत्ययस्य लुक् ।

१७३. कम्बोजाल्लुक् ११९४ ।

१७४. स्त्रियामवन्ति-कुन्ति-
 कुरुभ्यश्च ११९५ ।

१७५. अतश्च ११९६ ।

१७६. न प्राच्यभर्गादि-यौधेयादिभ्यः

११९७ ।

इत्यपत्यार्थाः प्रत्ययाः ।

चतुर्थाध्याये द्वितीयः पादः

१. तेन रक्तं रागात् १२०२ ।
 २. लाक्षारोचनाशकल-
 कर्दमाट्ठक् १२०३ ।
 ३. नक्षत्रेण युक्तं कालः १२०४ ।
 ४. लुबविशेषे १२०५ ।
 ५. संज्ञायां श्रवणाश्वत्याभ्याम्
 १२०६ ।

६. द्वन्द्वाच्छः १२०७ ।
 ७. दृष्टं साम १२०८ ।
 ८. कलेर्ढक् १२०९ ।
 ९. वामदेवाङ्-इयङ्-इयौ १२१० ।
 १०. परिवृतो रथः १२११ ।
 ११. पाण्डुकम्बलादिनिः १२१२ ।
 १२. द्वैपवैयाघ्रादञ् १२१३ ।
 १३. कौमारापूर्ववचने १२१४ ।
 १४. तत्रोद्धृतममत्रेभ्यः १२१५ ।
 १५. स्थण्डिलाच्छयितरि व्रते १२१६ ।
 १६. संस्कृतं भक्षाः १२१७ ।
 १७. शूलोखाद्यत् १२१८ ।
 १८. दध्नष्ठक् १२१९ ।
 १९. उदश्वितोऽन्यतरस्याम् १२२० ।
 २०. क्षीराङ्-ढञ् १२२२ ।
 २१. सास्मिन्पौर्णमासीति
 संज्ञायाम् १२२३ ।
 २२. आग्रहायण्यश्वत्याद्-ठक्
 १२२४ ।
 २३. विभाषा फाल्गुनी-श्रवणा-
 कार्तिकी-चैत्रीभ्यः १२२५ ।
 २४. सास्य देवता १२२६ ।
 २५. कस्येत् १२२७ ।
 २६. शुक्राद्घन् १२२८ ।
 २७. अपोनप्त्रपां-नप्तृभ्यां घः १२२९ ।
 २८. छ च १२३० ।
 २९. महेन्द्राद् घाणौ च १२३१ ।
 ३०. सोमाट्ठयण् १२३२ ।
 ३१. वाय्वृतुपित्रुषसो यत् १२३३ ।

३२. द्यावापृथिवी-शुनासीर-मरुत्व-
दग्नीषोम-वास्तोष्मति -
गृहमेधाच्छ च १२३५ ।
३३. अग्नेर्दक् १२३६ ।
३४. कालेभ्यो भववत् १२३७ ।
३५. महाराज-प्रोष्ठपदाट्-ठञ् १२३८ ।
३६. पितृव्य-मातुल-मातामह-
पितामहाः १२४२ ।
३७. तस्य समूहः १२४३ ।
३८. भिक्षादिभ्योऽण् १२४४ ।
३९. गोत्रोक्षोष्ट्रो-रभ्र-राज-
राजन्य-राजपुत्र-वत्स-
मनुष्याजाद् वुञ् १२४६ ।
४०. केदाराद्यञ्च १२४८ ।
४१. ठञ् कवचिनश्च १२४९ ।
४२. ब्राह्मण-माणव-
वाडवाद्यन् १२५० ।
४३. ग्राम-जन-बन्धुभ्यस्तल् १२५१ ।
४४. अनुदात्तादेरञ् १२५३ ।
४५. खण्डिकादिभ्यश्च १२५४ ।
४६. चरणेभ्यो धर्मवत् १२५५ ।
४७. अचित्त-हस्तिघेनोष्ठक् १२५६ ।
४८. केशाश्वाभ्यां यञ्छा-
वन्यतरस्याम् १२५७ ।
४९. पाशादिभ्यो यः १२५८ ।
५०. खलगो-रथात् १२५९ ।
५१. इनि-त्र-कट्यचश्च १२६० ।
५२. विषयो देशे १२६१ ।
५३. राजन्यादिभ्यो वुञ् १२६२ ।
५४. भौरिक्याद्यैषु-कार्यादिभ्यो-

- विधल्-भक्तलौ १२६३ ।
५५. सोऽस्यादिरितिच्छन्दसः
प्रगाथेषु १२६४ ।
५६. संग्रामेप्रयोजन-योद्धृभ्यः १२६५ ।
५७. तदस्यां प्रहरणमिति -
क्रीडायां णः १२६६ ।
५८. घञः सास्यां क्रियेति जः १२६७ ।
५९. तदधीते तद्वेद १२६९ ।
६०. क्रतूकथादिसूत्रान्ताट्ठक् १२७० ।
६१. क्रमादिभ्यो वुन् १२७१ ।
६२. अनुब्राह्मणादिनिः १२७२ ।
६३. वसन्तादिभ्यष्ठक् १२७३ ।
६४. प्रोक्ताल्लुक् १२७४ ।
६५. सूत्राच्च कोपघात् १२७७ ।
६६. छन्दोब्राह्मणानि च -
तद्विषयाणि १२७८ ।
चतुरर्थाः
६७. तदस्मिन्नस्तीति देशे -
तन्नाम्नि १२७९ ।
६८. तेन निर्वृत्तम् १२८० ।
६९. तस्य निवासः १२८१ ।
७०. अदूरभवश्च १२८२ ।
इत आरभ्य 'नडादीनां कुक्च ४.२.९१'
इति यावत् ये प्रत्यया विहितास्त एतेषु
चतुर्ष्वर्षेषु भवन्ति ।
७१. ओरञ् १२८३ ।
७२. मतोश्च बह्व-जङ्गात् १२८४ ।
७३. बह्वचः कूपेषु १२८५ ।
७४. उदक्च विपाशः १२८६ ।
७५. संकलादिभ्यश्च १२८७ ।

७६. स्त्रीषु सौवीर-साल्वप्राक्षु १२८८ ।
 ७७. सुवास्त्वादिभ्योऽण् १२८९ ।
 ७८. रोणी १२९० ।
 ७९. कोपघाच्च १२९१ ।
 ८०. वुञ्-छण्-कठजिल-सेनि-
 र-ढञ्-ण्य-य-फक्-फिजिञ्-
 ज्य-कक्-ठको-ऽरीहण-
 कृशाश्वशर्ष-कुमुद-काश-तृण-
 प्रेक्षाश्म-सखि-संकाश-बल-
 पक्ष-कर्ण-सुतंगम-प्रगदिन्-
 वराह-कुमुदादिभ्यः १२९२ ।
 ८१. जनपदे लुप् १२९३ ।
 ८२. वरणादिभ्यश्च १३०१ ।
 ८३. शर्कराया वा १३०२ ।
 ८४. ठक्छौ च १३०३ ।
 ८५. नद्यां मतुप् १३०४ ।
 ८६. मध्वादिभ्यश्च १३०५ ।
 ८७. कुमुद-नड-वेतसेभ्यो -
 इमतुप् १३०६ ।
 ८८. नड-शादाद् इवलच् १३०७ ।
 ८९. शिखाया वलच् १३०८ ।
 ९०. उत्करादिभ्यश्छः १३०९ ।
 ९१. नडादीनां कुक्च १३१० ।

अथ शेषाधिकारः

९२. शेषे १३१२ ।

अपत्यादिश्चतुरर्थपर्यन्ता अर्था उक्ताः ।
 तेभ्योऽन्योऽर्थः 'तत्र जातः ४.३.२५' इत्यत
 आरभ्य 'तस्येदम् ४.३.१२०' इति यावत् शेषः ।
 एतेषु जातादिशैषिकेष्वर्थेषु यथाविहिताः घादयः
 प्रत्ययाः स्युः ।

- ये अपत्यादिचतुरर्थपर्यन्ता अर्था उक्तास्तेषु
 घादयो मा भूवन्निति शेषाधिकारः क्रियते ।
 शेष इति लक्षणं चाधिकारश्च । अतो येऽर्थाः
 क्वचिन्नोक्तास्तेष्वपि अण् प्रत्ययो भवतु ।
 ९३. राष्ट्रावारपाराद् घखौ १३१३ ।
 ९४. ग्रामाद्यखजौ १३१४ ।
 ९५. कत्त्र्यादिभ्यो ढक्ञ् १३१५ ।
 ९६. कुल-कुक्षि-ग्रीवाभ्यः
 श्वास्यलंकारेषु १३१६ ।
 ९७. नद्यादिभ्यो ढक् १३१७ ।
 ९८. दक्षिणा-पश्चात्-
 पुरसस्त्यक् १३१८ ।
 ९९. कापिष्याः षक् १३१९ ।
 १००. रङ्को-रमनुष्येऽण् च १३२० ।
 १०१. द्युप्रागपा-गुदक्प्रतीचो यत् १३२१ ।
 १०२. कन्ध्यायाष्ठक् १३२२ ।
 १०३. वर्णौ वुक् १३२३ ।
 १०४. अव्ययात्यप् १३२४ ।
 १०५. ऐषमोह्यःश्वसो-
 ऽन्यतरस्याम् १३२६ ।
 १०६. तीररूप्योत्तरपदादञ्जौ १३२७ ।
 १०७. दिक्पूर्वपदा-दसंज्ञायां जः १३२८ ।
 १०८. मद्भ्योऽञ् १३२९ ।
 १०९. उदीच्यग्रामाच्च -
 बह्वचोऽन्तोदात्तात् १३३० ।
 ११०. प्रस्थोत्तरपद-पलद्यादि -
 कोपघादण् १३३१ ।
 १११. कण्वादिभ्यो गोत्रे १३३२ ।
 ११२. इञश्च १३३३ ।
 ११३. न द्व्यचः प्राच्य-भरतेषु १३३४ ।
 ११४. वृद्धाच्छः १३३७ ।

११५. भवतष्टक्छसौ १३३९ ।
 ११६. काश्यादिभ्यष्टञ्जिठौ १३४० ।
 ११७. वाहीकग्रामेभ्यश्च १३४१ ।
 ११८. विभाषो-शीनरेषु १३४२ ।
 ११९. ओर्देशे ठञ् १३४३ ।
 १२०. वृद्धात्प्राचाम् १३४४ ।
 १२१. धन्वयोपधाद् वुञ् १३४५ ।
 १२२. प्रस्थपुरवहान्ताच्च १३४६ ।
 १२३. रोपधेतोः प्राचाम् १३४७ ।
 १२४. जनपद-तदवध्योश्च १३४८ ।
 १२५. अवृद्धादपि बहुवचन-
 विषयात् १३४९ ।
 १२६. कच्छाग्नि-वक्त्र-
 वर्तोत्तरपदात् १३५० ।
 १२७. धूमादिभ्यश्च १३५१ ।
 १२८. नगरात्कुत्सनप्रावीण्ययोः १३५२ ।
 १२९. अरण्यान्मनुष्ये १३५३ ।
 १३०. विभाषा कुरु-
 युगन्धराभ्याम् १३५४ ।
 १३१. मद्रवृज्योः कन् १३५५ ।
 १३२. कोपघादण् १३५६ ।
 १३३. कच्छादिभ्यश्च १३५७ ।
 १३४. मनुष्य-तत्स्थयोर्वुञ् १३५८ ।
 १३५. अपदातौ साल्वात् १३५९ ।
 १३६. गो-यवाग्वोश्च १३६० ।
 १३७. गर्तोत्तरपदाच्छः १३६१ ।
 १३८. गहादिभ्यश्च १३६२ ।
 १३९. प्राचां कटादेः १३६३ ।
 १४०. राज्ञः क च १३६४ ।
 १४१. वृद्धा-दकेकान्त-खोपधात् १३६५ ।

१४२. कन्या-पलद-नगरग्राम-
 हदोत्तरपदात् १३६६ ।
 १४३. पर्वताच्च १३६७ ।
 १४४. विभाषा मनुष्ये १३६८ ।
 १४५. कृकण-पर्णाद् भारद्वाजे १३६९ ।

चतुर्थाध्याये तृतीयः पादः

१. युष्मदस्मदो-रन्यतरस्यां -
 खञ्च १३७० ।
२. तस्मिन्नणि च -
 युष्माकास्माकौ १३७१ ।
३. तवक-ममका-वेकवचने १३७२ ।
४. अर्घाद्यत् १३७४ ।
५. परावराधमोत्तम-पूर्वाच्च १३७५ ।
६. दिक्पूर्वपदाद्-ठञ्च १३७६
७. ग्रामजनपदैकदेशा-दञ्ठञौ
 १३७७ ।
८. मध्यान्मः १३७८ ।
९. अ साम्प्रतिके १३७९ ।
१०. द्वीपादनुसमुद्रं यञ् १३८० ।
११. कालाट्ठञ् १३८१ ।
१२. श्राद्धे शरदः १३८२ ।
१३. विभाषा रोगात्तपयोः १३८३ ।
१४. निशा-प्रदोषाभ्यां च १३८४ ।
१५. श्वसस्तुट् च १३८५ ।
१६. सन्धिवेलाद्युतु -
 नक्षत्रेभ्योऽण् १३८७ ।
१७. प्रावृष एण्यः १३८८ ।
१८. वर्षाभ्यष्टक् १३८९ ।
१९. छन्दसि ठञ् ३४५० ।
२०. वसन्ताच्च ३४५१ ।

२१. हेमन्ताच्च ३४५२ ।
 २२. सर्वत्राणच तलोपश्च १३९० ।
 २३. सायंचिरं-प्राहणे-प्रगे-
 ऽव्ययेभ्यष्ट्युट्युलौ तुट् च १३९१ ।
 २४. विभाषा पूर्वाहणा-
 पराहणाभ्याम् १३९२ ।
 २५. तत्र जातः १३९३ ।
 २६. प्रावृषष्ठप् १३९४ ।
 २७. संज्ञायां शरदो वुञ् १३९५ ।
 २८. पूर्वाहणा-पराहणार्द्रा-मूल-
 प्रदोषावस्कराद् वुन् १४०१ ।
 २९. पथः पन्थ च १४०२ ।
 ३०. अमावास्याया वा १४०३ ।
 ३१. अ च १४०४ ।
 ३२. सिन्ध्वपकराभ्यां कन् १४०५ ।
 ३३. अणञौ च १४०६ ।
 ३४. श्रविष्ठा-फलगुन्यनुराधा-
 स्वाति-तिष्य-पुनर्वसु-हस्त-
 विशाखाषाढा-
 बहुलाल्लुक् १४०७ ।
 ३५. स्थानान्त-गोशाल-
 खरशालाच्च १४१० ।
 ३६. वत्सशालाभिजिदश्वयुक्-
 शतभिषजो वा १४११ ।
 ३७. नक्षत्रेभ्यो बहुलम् १४१२ ।
 ३८. कृतलब्धक्रीतकुशलाः १४१३ ।
 ३९. प्रायभवः १४१४ ।
 ४०. उपजानूपकर्णोप-
 नीवेष्ठक् १४१५ ।
 ४१. संभूते १४१६ ।

४२. कोशाड्ढञ् १४१७ ।
 ४३. कालात् साधु-पुष्यत्
 पच्यमानेषु १४१८ ।
 ४४. उप्ते च १४१९ ।
 ४५. आश्वयुज्या वुञ् १४२० ।
 ४६. ग्रीष्मवसन्ता -
 दन्यतरस्याम् १४२१ ।
 ४७. देयमृणे १४२२ ।
 ४८. कलाप्यश्वत्थ-यवबुसाद्
 वुन् १४२३ ।
 ४९. ग्रीष्मावरसमाद् वुञ् १४२४ ।
 ५०. संवत्सराग्रहायणीभ्यां
 ठञ्च १४२५ ।
 ५१. व्याहरति मृगः १४२६ ।
 ५२. तदस्य सोढम् १४२७ ।
 ५३. तत्र भवः १४२८ ।
 ५४. दिगादिभ्यो यत् १४२९ ।
 ५५. शरीरावयवाच्च १४३० ।
 ५६. दृति-कुक्षि-कलशि-
 वस्त्यस्त्यहेर्ढञ् १४३३ ।
 ५७. ग्रीवाभ्योऽण्च १४३४ ।
 ५८. गम्भीराञ्ज्यः १४३५ ।
 ५९. अव्ययीभावाच्च १४३६ ।
 ६०. अन्तःपूर्वपदाद् ठञ् १४३७ ।
 ६१. ग्रामात्पर्यनुपूर्वात् १४४० ।
 ६२. जिह्वामूलाङ्गुलेश्छः १४४१ ।
 ६३. वर्गान्ताच्च १४४२ ।
 ६४. अशब्दे -
 यत्खा-वन्यतरस्याम् १४४३ ।
 ६५. कर्णललाटात् कनलंकारे १४४४ ।

६६. तस्य व्याख्यान इति -
च व्याख्यातव्यनाम्नः १४४५ ।
६७. बह्वचोऽन्तोदात्ताद्-ठञ् १४४६ ।
६८. क्रतुयज्ञेभ्यश्च १४४७ ।
६९. अध्यायेष्वेवर्षे १४४८ ।
७०. पौरोडाशपुरोडाशात्ठन् १४४९ ।
७१. छन्दसो यदणौ १४५० ।
७२. द्वयजृद्-ब्राह्मणर्क्-प्रथमाध्वर-
पुरश्चरण-नामा -
ख्याताड्क् १४५१ ।
७३. अणृगयनादिभ्यः १४५२ ।
७४. तत आगतः १४५३ ।
७५. ठगायस्थानेभ्यः १४५४ ।
७६. शुण्डिकादिभ्योऽण् १४५५ ।
७७. विद्या-योनि-सम्बन्धेभ्यो -
वुञ् १४५६ ।
७८. ऋतुष्ठञ् १४५७ ।
७९. पितुर्यच्च १४५८ ।
८०. गोत्रा-दङ्कवत् १४५९ ।
८१. हेतुमनुष्येभ्योऽन्यतरस्यां -
रूप्यः १४६१ ।
८२. मयट् च १४६२ ।
८३. प्रभवति १४६३ ।
८४. विदूराज्यः १४६४ ।
८५. तद् गच्छति पथिदूतयोः १४६५ ।
८६. अभिनिष्क्रामति द्वारम् १४६६ ।
८७. अधिकृत्य कृते ग्रन्थे १४६७ ।
८८. शिशुक्रन्द-यमसभ-द्वन्द्वेन्द्र-
जननादिभ्यश्छः १४६८ ।
८९. सोऽस्य निवासः १४६९ ।

९०. अभिजनश्च १४७० ।
९१. आयुधजीविभ्यश्छः पर्वते १४७१ ।
९२. शण्डिकादिभ्यो ज्यः १४७२ ।
९३. सिन्धुतक्ष-
शिलादिभ्योऽणजौ १४७३ ।
९४. तूदीशलानुर-वर्मतीकूचवाराङ्-
ढक्छण्डज्यकः १४७४ ।
९५. भक्तिः १४७५ ।
९६. अचित्ता-ददेशकालाड्क् १४७६ ।
९७. महाराजाड्क् १४७७ ।
९८. वासुदेवार्जुनाभ्यां वुन् १४७८ ।
९९. गोत्रक्षत्रियाख्येभ्यो -
बहुलं वुञ् १४७९ ।
१००. जनपदिनां जनपदवत्सर्वं जनपदेन
समानशब्दानां बहुवचने १४८० ।
१०१. तेन प्रोक्तम् १४८१ ।
१०२. तित्तिरि-वरतन्तु-
खण्डिकोखाच्छण् १४८२ ।
१०३. काश्यप-कौशिकाभ्या-मृषिभ्यां-
णिनिः १४८३ ।
१०४. कलापि-वैशम्पायनान्ते-
-वासिभ्यश्च १४८४ ।
१०५. पुराणप्रोक्तेषु -
ब्राह्मणकल्पेषु १४८५ ।
१०६. शौनकादिभ्यश्छन्दसि १४८६ ।
१०७. कठचरकाल्लुक् १४८७ ।
१०८. कलापिनोऽण् १४८८ ।
१०९. छगलिनो ढिनुक् १४८९ ।
११०. पाराशर्य-शिलालिभ्यां भिक्षु-
नटसूत्रयोः १४९० ।

१११. कर्मन्दकृशाश्वदिनिः १४९१ ।

११२. तेनैकदिक् १४९२ ।

अव्ययतद्धितः

११३. तसिञ्च १४९३ ।

‘तसिञ्च ४.३.११३’ इत्यनेन विधीयमान-
-स्तसिप्रत्ययोऽव्ययसंज्ञकः ।

११४. उरसो यच्च १४९४ ।

११५. उपज्ञाते १४९५ ।

११६. कृते ग्रन्थे १४९६ ।

११७. संज्ञायाम् १४९७ ।

११८. कुलालादिभ्यो वुञ् १४९८ ।

११९. क्षुद्रा-भ्रमर-वटर-

पादपादञ् १४९९ ।

१२०. तस्येदम् १५०० ।

१२१. रथाद्यत् १५०१ ।

१२२. पत्रपूर्वादञ् १५०२ ।

१२३. पत्राध्वर्युपरिषदञ्च १५०३ ।

१२४. हलसीराड्क् १५०४ ।

१२५. द्वन्द्वाद् वुन् -

वैरमैथुनिकयोः १५०५ ।

१२६. गोत्रचरणाद् वुञ् १५०६ ।

१२७. सङ्घाड्क-लक्षणेष्वज्यजिज्ञा-
-मण् १५०७ ।

१२८. शाकलाद्वा १५०८ ।

१२९. छन्दो-गौक्थिक-याज्ञिक-
बह्वृचनटाज्यः १५०९ ।

१३०. न दण्डमाणवान्तेवासिषु १५१० ।

१३१. रैवतिकादिभ्यश्छः १५११ ।

१३२. कौपिञ्जल-हास्तिपदादण् १५१२ ।

१३३. आथर्वणिकस्येकलोपञ्च १५१३ ।

इति शेषाधिकारः ।

(‘तस्य विकारः’ ‘अवयवे च प्राण्योषधि-
वृक्षेभ्यः’ इत्यनयोर्विकारावयवयोरर्थयोः प्राण्यो-
-षधिवृक्षेभ्यो यथाविहिताः प्रत्यया भवन्ति ।
प्राण्योषधिवृक्षान्यप्रकृतिभ्यः शैषिका एवेति
विवेकः ।)

१३४. तस्य विकारः १५१४ ।

१३५. अवयवे च -

प्राण्योषधिवृक्षेभ्यः १५१५ ।

१३६. बित्वादिभ्योऽण् १५१६ ।

१३७. कोपधाच्च १५१७ ।

१३८. त्रपुजतुनोः षुक् १५१८ ।

१३९. ओरञ् १५१९ ।

१४०. अनुदात्तादेश्च १५२० ।

१४१. पलाशादिभ्यो वा १५२१ ।

१४२. शम्याः प्लञ् १५२२ ।

१४३. मयड्वैतयोर्भाषायाम-
भक्ष्याच्छादनयोः १५२३ ।

१४४. नित्यं वृद्धशरादिभ्यः १५२४ ।

१४५. गोश्च पुरीषे १५२५ ।

१४६. पिष्टाच्च १५२६ ।

१४७. संज्ञायां कन् १५२७ ।

१४८. व्रीहेः पुरोडाशे १५२८ ।

१४९. असंज्ञायां तिलयवाभ्याम् १५२९ ।

१५०. द्व्यचश्छन्दसि ३४५३ ।

१५१. नोत्वद्धर्घ-बित्वात् ३४५४ ।

१५२. तालादिभ्योऽण् १५३० ।

१५३. जातरूपेभ्यः परिमाणे १५३१ ।

१५४. प्राणि-रजतादिभ्योऽञ् १५३२ ।
 १५५. त्रितश्च तत्प्रत्ययात् १५३३ ।
 १५६. क्रीतवत्परिमाणात् १५३४ ।
 १५७. उष्ट्राद् वुञ् १५३५ ।
 १५८. उमोर्णयोर्वा १५३६ ।
 १५९. एण्या ढञ् १५३७ ।
 १६०. गोपयसोर्यत् १५३८ ।
 १६१. द्रोश्च १५३९ ।
 १६२. माने वयः १५४० ।
 १६३. फले लुक् १५४१ ।
 १६४. प्लक्षादिभ्योऽण् १५४२ ।
 १६५. जम्ब्वा वा १४४४ ।
 १६६. लुप् च १५४५ ।
 १६७. हरीतक्यादिभ्यश्च १५४६ ।
 १६८. कंसीय-परशव्ययोर्यञ्जौ -
 लुक्च १५४७ ।

चतुर्थाध्याये चतुर्थः पादः

अथ ठगधिकारः

प्राग्वहतीयः

१. प्राग्वहतेष्ठक् १५४८ ।

‘प्राग्वहतेष्ठक् ४.४.१’ इत्यत आरभ्या-
 -धिकारोऽयं ‘तद्वहति रथयुगप्रासङ्गम् ४.४.
 ७६’ इत्यतः प्राक् । अस्य सूत्रस्य वहति-
 शब्दोऽस्याधिकारस्यावधित्वेन गृह्यते ।

अतः प्रागेतस्माद् वहतिसंशब्दनादित
 ऊर्ध्वं सन्ति येऽपि ३६ अर्था अस्थूलाक्षरैर्निर्दिष्टाः
 प्राग्वहतीया वक्ष्यमाणाः, ‘तेन दीव्यति खनति
 जयति जितम्’ ‘संस्कृतम्’ इत्यादयः,
 तत्रापवादविषयं परिहृत्य ठक् प्रवर्तते ।

२. तेन दीव्यति खनति जयति -
 जितम् १५५० ।
 ३. संस्कृतम् १५५१ ।
 ४. कुलत्थकोपधादण् १५५२ ।
 ५. तरति १५५३ ।
 ६. गोपुच्छाड् १५५४ ।
 ७. नौद्वयचष्ठन् १५५५ ।
 ८. चरति १५५६ ।
 ९. आकर्षात्छल् १५५७ ।
 १०. पर्पादिभ्यः छन् १५५८ ।
 ११. श्वगणाड् १५५९ ।
 १२. वेतनादिभ्यो जीवति १५६२ ।
 १३. वस्नक्रयविक्रयाड् १५६३ ।
 १४. आयुधाच्छ च १५६४ ।
 १५. हरत्युत्सङ्गादिभ्यः १५६५ ।
 १६. भस्त्रादिभ्यः छन् १५६६ ।
 १७. विभाषा विवधात् १५६७ ।
 १८. अण्कुटिलिकायाः १५६८ ।
 १९. निर्वृत्तेऽक्षद्यूतादिभ्यः १५६९ ।
 २०. कत्रेर्मग्नित्यम् १५७० ।
 २१. अपमित्य-याचिताभ्यां-
 कक्कनौ १५७१ ।
 २२. संसृष्टे १५७२ ।
 २३. चूर्णादिनिः १५७३ ।
 २४. लवणाल्लुक् १५७४ ।
 २५. मुद्गादण् १५७५ ।
 २६. व्यञ्जनै-रुपसिक्ते १५७६ ।
 २७. ओजःसहोम्भसा वर्तते १५७७ ।
 २८. तत्प्रत्यनु-पूर्व-मीप-
 लोम-कूलम् १५७८ ।

२९. परिमुखं च १५७९ ।
 ३०. प्रयच्छति गर्ह्यम् १५८० ।
 ३१. कुसीद-दशैका-दशात्-
 ष्ठन्ष्टचौ १५८१ ।
 ३२. उज्छति १५८२ ।
 ३३. रक्षति १५८३ ।
 ३४. शब्ददर्दुरं करोति १५८४ ।
 ३५. पक्षि-मत्स्य-मृगान्हन्ति १५८५ ।
 ३६. परिपन्थं च तिष्ठति १५८६ ।
 ३७. माथोत्तरपदपदव्यनुपदं -
 धावति १५८७ ।
 ३८. आक्रन्दाङ्गञ्च १५८८ ।
 ३९. पदोत्तरपदं गृह्णाति १५८९ ।
 ४०. प्रतिकण्ठार्थललामं च १५९० ।
 ४१. धर्मं चरति १५९१ ।
 ४२. प्रतिपथमेति ठञ्च १५९२ ।
 ४३. समवायान्समवैति १५९३ ।
 ४४. परिषदो ण्यः १५९४ ।
 ४५. सेनाया वा १५९५ ।
 ४६. संज्ञायां ललाटकुक्कुट्यौ -
 पश्यति १५९६ ।
 ४७. तस्य धर्म्यम् १५९७ ।
 ४८. अण्महिष्यादिभ्यः १५७८ ।
 ४९. ऋतोऽञ् १५९९ ।
 ५०. अवक्रयः १६०० ।
 ५१. तदस्य पण्यम् १६०१ ।
 ५२. लवणादठञ् १६०२ ।
 ५३. किसरादिभ्यः ष्ठन् १६०३ ।
 ५४. शलालुनोऽन्यतरस्याम् १६०४ ।

५५. शिल्पम् १६०५ ।
 ५६. मङ्गुक-झर्झरा-
 दणन्य-तरस्याम् १६०६ ।
 ५७. प्रहरणम् १६०७ ।
 ५८. परश्वघादठञ्च १६०८ ।
 ५९. शक्तियष्ट्योरीकक् १६०९ ।
 ६०. अस्तिनास्तिदिष्टं मतिः १६१० ।
 ६१. शीलम् १६११ ।
 ६२. छत्रादिभ्यो णः १६१२ ।
 ६३. कर्माध्ययने वृत्तम् १६१४ ।
 ६४. बह्वचूर्वपदादठञ् १६१५ ।
 ६५. हितं भक्षाः १६१६ ।
 ६६. तदस्मै दीयते नियुक्तम् १६१७ ।
 ६७. श्राणा-मांसौदनाद्-टिठन् १६१८ ।
 ६८. भक्तादणन्यतरस्याम् १६१९ ।
 ६९. तत्र नियुक्तः १६२० ।
 ७०. अगारान्ताद् ठन् १६२१ ।
 ७१. अध्यायिन्यदेशकालात् १६२२ ।
 ७२. कठिनान्तप्रस्तारसंस्थानेषु -
 व्यवहरति १६२३ ।
 ७३. निकटे वसति १६२४ ।
 ७४. आवसथात्ष्ठल् १६२५ ।

अथ यदधिकारः

प्राग्घितीयः

७५. प्राग्घिताद्यत् १६२६ ।
 'प्राग्घिताद्यत् ४.४.७५' इत्यत
 आरभ्याधिकारोऽयं 'तस्मै हितम् ५.१.५' इत्यत
 प्राक् । अस्य सूत्रस्य हितशब्दोऽस्या-
 -धिकारस्यावधित्वेन गृह्यते ।

अतः प्रागेतस्माद्धितसंशब्दनादित ऊर्ध्वं
सन्ति येऽपि ३१ अर्था अस्थूलाक्षरैर्निर्दिष्टाः
प्राग्घितीया वक्ष्यमाणा, 'तद्वहति रथयुग
-प्रासङ्गम्' 'विध्यत्यधनुषा' 'धनगणं लब्धा'
इत्यादयः, तत्रापवादविषयं परिहृत्य यत् प्रवर्तते ।

७६. तद्वहति रथयुगप्रासङ्गम् १६२७ ।
७७. धुरो यइढकौ १६२८ ।
७८. खः सर्वधुरात् १६३० ।
७९. एकधुराल्लुक्च १६३१ ।
८०. शकटादण् १६३२ ।
८१. हलसीराट् ठक् १६३३ ।
८२. संज्ञायां जन्या १६३४ ।
८३. विध्यत्यधनुषा १६३५ ।
८४. धनगणं लब्धा १६३६ ।
८५. अन्नाणः १६३७ ।
८६. वशं गतः १६३८ ।
८७. पदमस्मिन्दृश्यम् १६३९ ।
८८. मूलमस्याबर्हि १६४० ।
८९. संज्ञायां धेनुष्या १६४१ ।
९०. गृहपतिना संयुक्ते व्यः १६४२ ।
९१. नौवयो-धर्म-विष-मूल-
मूल-सीता-तुलाभ्यस्तार्य-
तुल्य-प्राप्य-वध्यानाम्य-सम-
समित-संमितेषु १६४३ ।
९२. धर्मपथ्यर्थन्यायादनपेते १६४४ ।
९३. छन्दसो निर्मिते १६४५ ।
९४. उरसोऽण्च १६४६ ।
९५. हृदयस्य प्रियः १६४७ ।
९६. बन्धने चर्षी १६४८ ।

९७. मतजनहलात् -
करणजल्पकर्षेषु १६४९ ।
९८. तत्र साधुः १६५० ।
९९. प्रतिजनादिभ्यः खञ् १६५१ ।
१००. भक्ताणः १६५२ ।
१०१. परिषदो ण्यः १६५३ ।
१०२. कथादिभ्यष्ठक् १६५४ ।
१०३. गुडादिभ्यष्ठञ् १६५५ ।
१०४. पथ्यतिथि-वसति-
स्वपतेर्ढञ् १६५६ ।
१०५. सभाया यः १६५७ ।
१०६. ढश्छन्दसि ३४५५ ।
१०७. समानतीर्थे वासी १६५८ ।
१०८. समानोदरे शयित
ओ चोदात्तः १६५९ ।
१०९. सोदराद्यः १६६० ।

भवाधिकारश्छन्दोऽधिकारश्च

‘भवे छन्दसि ४.४.११०’ इत्यत
आरभ्य छन्दोऽधिकार आपादपरिसमाप्तेः ।
भवाधिकारश्च ‘समुद्राभ्राद् घ, इति यावत् ।

११०. भवे छन्दसि ३४५६ ।
१११. पाथोनदीभ्यां इयण् ३४५७ ।
११२. वेशन्तहिमवद्भ्यामण् ३४५८ ।
११३. स्रोतसो विभाषा -
इयइड्यौ ३४५९ ।
११४. सगर्भसयूथसनुताद्यन् ३४६० ।
११५. तुग्राद् घन् ३४६१ ।
११६. अग्राद्यत् ३४६२ ।
११७. घच्छौ च ३४६३ ।

११८. समुद्राभाद् घः ३४६४ ।
 ११९. बर्हिषि दत्तम् ३४६५ ।
 १२०. दूतस्य भागकर्मणी ३४६६ ।
 १२१. रक्षोयातूनां हननी ३४६७ ।
 १२२. रेवती जगती-हविष्याभ्यः -
 प्रशस्ये ३४६८ ।
 १२३. असुरस्य स्वम् ३४६९ ।
 १२४. मायायामण् ३४७० ।
 १२५. तद्वानासा-मुपधानो मन्त्र -
 इतीष्टकासु लुक्च मतोः ३४७१ ।
 १२६. अश्विमानण् ३४७२ ।
 १२७. वयस्यासु मूर्ध्नो मतुप् ३४७३ ।
 १२८. मत्वर्थे मासतन्वोः ३४७४ ।
 १२९. मघोर्जं च ३४७५ ।
 १३०. ओजसोऽहनि यत्त्वौ ३४७६ ।
 १३१. वेशोयशआदेर्भागद्यल् ३४७७ ।
 १३२. ख च ३४७८ ।
 १३३. पूर्वेः कृतमिनयौ च ३४७९ ।
 १३४. अद्भिः संस्कृतम् ३४८० ।
 १३५. सहस्रेण संमितौ घः ३४८१ ।
 १३६. मत्तौ च ३४८२ ।
 १३७. सोममर्हति यः ३४८३ ।
 १३८. मये च ३४८४ ।
 १३९. मघोः ३४८५ ।
 १४०. वसोः समूहे च ३४८६ ।
 १४१. नक्षत्राद् घः ३४८७ ।
 १४२. सर्वदेवात्तातिल् ३४८८ ।
 १४३. शिवशमरिष्टस्य करे ३४८९ ।
 १४४. भावे च ३४९० ।

पञ्चमाध्याये प्रथमः पादः

अथ छाधिकारः

प्राक्क्रीतीयः

१. प्राक् क्रीताच्छः १६६१ ।
 'प्राक्क्रीताच्छः ५.१.१' इत्यत आरभ्या-
 -धिकारोऽयम् 'तेन क्रीतम् ५.१.३७' इत्यतः
 प्राक् । अस्य सूत्रस्य क्रीतशब्दोऽस्याधिकार-
 -स्यावधित्वेन गृह्यते ।
 अतः प्रागेतस्मात् क्रीतसंशब्दनादित
 ऊर्ध्वं सन्ति येषु त्रयोऽर्थ्यः अस्थूलाक्षरै-
 -र्निर्दिष्टाः प्राक्क्रीतीया वक्ष्यमाणाः, 'तस्मै
 हितम्' 'तदर्थं' विकृतेः प्रकृतौ 'तदस्य
 तदस्मिन् स्यादिति' इत्यादयः, तत्रापवादविषयं
 परिहृत्य छः प्रवर्तते ।
 २. उगवादिभ्यो यत् १६६२ ।
 ३. कम्बलाच्च संज्ञायाम् १६६३ ।
 ४. विभाषा हविरपूपादिभ्यः १६६४ ।
 ५. तस्मै हितम् १६६५ ।
 ६. शरीरावयवाद्यत् १६६६ ।
 ७. खल-यव-माष-तिल-
 वृषब्रह्मणश्च १६६८ ।
 ८. अजाविभ्यां थ्यन् १६६९ ।
 ९. आत्मन्विश्वजन-भोगोत्तर-
 पदात्त्वः १६७० ।
 १०. सर्वपुरुषाभ्यां णढञौ १६७२ ।
 ११. माणव-चरकाभ्यां खञ् १६७३ ।
 १२. तदर्थं विकृतेः प्रकृतौ १६७४ ।
 १३. छदि-रुपधि-बलेर्ढञ् १६७५ ।
 १४. ऋषभोपानहोर्ज्यः १६७६ ।
 १५. चर्मणोऽञ् १६७७ ।

१६. तदस्य तदस्मिन्स्यादिति १६७८ ।
 १७. परिखाया ढञ् १६७९ ।

अथ ठञधिकारः
 प्राग्वतीयः

१८. प्राग्वतेष्ठञ् १६८० ।

अधिकारोऽयम् । 'तेन तुल्यं क्रिया चेद् वतिः' ५.१.११५ इति सूत्रात् प्राक् । अस्य सूत्रस्य वतिशब्दोऽस्याधिकारस्यावधित्वेन गृह्यते । अतः प्रागेतस्माद् वतिसंशब्दनात् सन्ति येषुपि २७ अर्था अस्थूलाक्षरैर्निर्दिष्टाः प्राग्वतीया वक्ष्यमाणाः 'तेन क्रीतम्' 'तस्य निमित्तं संयोगोत्पातौ' इत्यादयः, तत्रापवादविषयं परिहृत्य ठञ् प्रवर्तते ।

अथ ठगधिकारः प्रागाहीयः

१९. आर्हादगोपुच्छसंख्या-

परिमाणाट्ठक् १६८१ ।

'तदहीति ५.१.६३' इत्येतदभिव्याप्य ठञधिकारमध्ये ठञोऽपवादष्ठगधिक्रियते, गोपुच्छादीन् वर्जयित्वा । इत्थञ्चैतेष्वेकादश-स्वाहीयिष्वर्थेषु गोपुच्छसंख्यापरिमाणादिभ्य-ष्ठञ् भवति, तदन्येभ्यष्ठगिति वेदितव्यम् । ठक्ठञोर्मध्ये स्वरे भेदः ।

२०. असमासे निष्कादिभ्यः १६८२ ।
 २१. शताच्च ठन्यतावशते १६८६ ।
 २२. संख्याया अतिशदन्तायाः -
 कन् १६८७ ।
 २३. वतोरिङ् वा १६८८ ।
 २४. विंशतित्रिंशद्भ्यां -
 ड्वुन्नसंज्ञायाम् १६८९ ।
 २५. कंसाट् टिठन् १६९० ।

२६. शूर्पा-दञन्यतरस्याम् १६९१ ।
 २७. शतमान-विंशतिक-सहस्र-
 वसनादण् १६९२ ।
 २८. अध्यर्धपूर्व-द्विगोलुगसंज्ञायाम्
 १६९३ ।
 २९. विभाषा कार्षापण-
 सहस्राभ्याम् १६९४ ।
 ३०. द्वित्रिपूर्वांनिष्कात् १६९५ ।
 ३१. बिस्ताच्च १६९६ ।
 ३२. विंशतिकात्वः १६९७ ।
 ३३. खार्या ईकन् १६९८ ।
 ३४. पण-पाद-माष-शताद्यत् १६९९ ।
 ३५. शाणाद्वा १७०० ।
 ३६. द्वित्रिपूर्वादणच १७०१ ।
 ३७. तेन क्रीतम् १७०२ ।
 ३८. तस्य निमित्तं -
 संयोगोत्पातौ १७०४ ।
 ३९. गोद्व्यचोऽसंख्या-
 परिमाणाश्वदेर्यत् १७०५ ।
 ४०. पुत्राच्छ च १७०६ ।
 ४१. सर्वभूमि-
 पृथिवीभ्यामणजौ १७०७ ।
 ४२. तस्येश्वरः १७०८ ।
 ४३. तत्र विदित इति च १७०९ ।
 ४४. लोकसर्वलोकाट्ठञ् १७१० ।
 ४५. तस्य वापः १७११ ।
 ४६. पात्रात्ठन् १७१२ ।
 ४७. तदस्मिन्वृद्धयायलाभ-
 शुल्कोपदा दीयते १७१३ ।

४८. पूरणाघाट् ठन् १७१४ ।
 ४९. भागाद्यच्च १७१५ ।
 ५०. तद्धरति वहत्यावहति -
 भाराद्वंशादिभ्यः १७१६ ।
 ५१. वस्नद्रव्याभ्यां ठन्कनौ १७१७ ।
 ५२. संभवत्यवहरति पचति १७१८ ।
 ५३. आढकाचितपात्रात् -
 खोऽन्यतरस्याम् १७१९ ।
 ५४. द्विगोः षंश्च १७२० ।
 ५५. कुलिजाल्लुक्खौ च १७२१ ।
 ५६. सोऽस्यांशवस्नभृतयः १७२२ ।
 ५७. तदस्य परिमाणम् १७२३ ।
 ५८. संख्यायाः संज्ञा-सङ्घ-
 सूत्राध्ययनेषु १७२४ ।
 ५९. पंक्ति-विंशति-
 त्रिंशच्चत्वारिंशत्-
 पञ्चाशत्षष्टि-सप्तत्यशीति-
 नवति-शतम् १७२५ ।
 ६०. पञ्चदशतौ वर्गे वा १७२६ ।
 ६१. सप्तनोऽञ्छन्दसि ३४९१ ।
 ६२. त्रिंशच्चत्वारिंशतोर्ब्राह्मणे -
 संज्ञायां ङण् १७२७ ।
 ६३. तदहीति १७२८ ।
 ६४. छेदादिभ्यो नित्यम् १७२९ ।
 ६५. शीर्षच्छेदाद्यच्च १७३० ।
 ६६. दण्डादिभ्यो यः १७३१ ।
 ६७. छन्दसि च ३४९२ ।
 ६८. पात्राद् घंश्च १७३२ ।
 ६९. कडङ्कर-दक्षिणाच्छ च १७३३ ।
 ७०. स्थालीबिलात् १७३४ ।

७१. यज्ञत्विग्भ्यां घखजौ १७३५ ।
 इत्याहीयाः । अतः परं ठजेव ।
 ७२. पारायणतुरायणचान्द्रायणं -
 वर्तयति १७३६ ।
 ७३. संशयमापन्नः १७३७ ।
 ७४. योजनं गच्छति १७३८ ।
 ७५. पथः ष्क्न् १७३९ ।
 ७६. पन्थो ण नित्यम् १७४० ।
 ७७. उत्तरपथेनाहतं च १७४१ ।
 अथ कालाधिकारः
 ७८. कालात् १७४२ ।
 व्युष्टादिभ्योऽण् ५.१.९७' इत्यतः
 प्रागधिकारोऽयम् । यदित ऊर्ध्वमनुक्रमिष्यते,
 कालादित्येवं तद्वेदितव्यम् ।
 ७९. तेन निर्वृत्तम् १७४३ ।
 ८०. तमधीष्टो भृतो भूतो -
 भावी १७४४ ।
 ८१. मासाद्वयसि यत्खजौ १७४५ ।
 ८२. द्विगोर्यप् १७४६ ।
 ८३. षण्मासाण्यच्च १७४७ ।
 ८४. अवयसि ठंश्च १७४८ ।
 ८५. समायाः खः १७४९ ।
 ८६. द्विगोर्वा १७५० ।
 ८७. रात्र्यहःसंवत्सराच्च १७५१ ।
 ८८. वर्षाल्लुक्च १७५३ ।
 ८९. चित्तवति नित्यम् १७५५ ।
 ९०. षष्टिकाः षष्टिरात्रेण
 पच्यन्ते १७५६ ।
 ९१. वत्सरान्ताच्छछन्दसि ३४९३ ।
 ९२. संपरिपूर्वात्ख च ३४९४ ।

९३. तेन परिजय्यलभ्यकार्य -
सुकरम् १७५७ ।
९४. तदस्य ब्रह्मचर्यम् १७५८ ।
९५. तस्य च दक्षिणा -
यज्ञारव्येभ्यः १७५९ ।
९६. तत्र च दीयते कार्य -
भववत् १७६० ।
९७. व्युष्टादिभ्योऽण् १७६१ ।
इति कालाधिकारः
९८. तेन यथाकथाच हस्ताभ्यां -
ण-यतौ १७६२ ।
९९. संपादिनि १७६३ ।
१००. कर्मविषाद्यत् १७६४ ।
१०१. तस्मै प्रभवति -
संतापादिभ्यः १७६५ ।
१०२. योगाद्यच्च १७६६ ।
१०३. कर्मण उक्ञ् १७६७ ।
१०४. समयस्तदस्य प्राप्तम् १७६८ ।
१०५. ऋतोरण् १७६९ ।
१०६. छन्दसि घस् ३४९५ ।
१०७. कालाद्यत् १७७० ।
१०८. प्रकृष्टे ठञ् १७७१ ।
१०९. प्रयोजनम् १७७२ ।
११०. विशाखा-षाढा-दण्मन्थ-
दण्डयोः १७७३ ।
१११. अनुप्रवचनादिभ्यश्छः १७७४ ।
११२. समापनात् सपूर्वपदात् १७७५ ।
११३. ऐकागारिकद् चोरे १७७६ ।
११४. आकालिकडाद्यन्तवचने १७७७ ।
इति तद्धितठञाधिकारप्रकरणम् ।

अव्ययतद्धितः

तेन तुल्यं क्रियाचेद्वतिः ५.१.११४'
इत्यनेन विधीयमानो वतिप्रत्ययोऽव्यय-
संज्ञकः ।

वतिप्रत्ययः

११५. तेन तुल्यं क्रिया चेद्वतिः १७७८ ।
११६. तत्र तस्येव १७७९ ।
११७. तदर्हम् १७८० ।
११८. उपसर्गाच्छन्दसि धात्वर्थे ३४९६ ।
भावकर्मार्यकप्रत्ययाः
११९. तस्य भावस्त्वतलौ १७८१ ।

त्वतलाधिकारः

१२०. आ च त्वात् १७८२ ।
अधिकारोऽयम् । 'ब्रह्मणस्त्व ५.१.१३६
इति वक्ष्यति । आ-एतस्मात् त्वसंशब्दनात्
यदित ऊर्ध्वमनुक्रमिष्यते तत्र त्वतलौ
प्रत्ययावधिकृतौ वेदितव्यौ ।
१२१. न नञ्पूर्वात्-तत्पुरुषा-दचतुर-
संगत-लवण-वट-युध-कत-
रस-लसेभ्यः १७८३ ।
१२२. पृथ्वादिभ्यः इमनिज्वा १७८४ ।
१२३. वर्णदृढादिभ्यः ष्यञ्च १७८७ ।
१२४. गुणवचनब्राह्मणादिभ्यः -
कर्मणि च १७८८ ।
१२५. स्तेनाद्यन्तलोपश्च १७९० ।
१२६. सख्युर्यः १७९१ ।
१२७. कपिज्ञात्योर्ढक् १७९२ ।
१२८. पत्यन्त-पुरोहितादिभ्यो -
यक् १७९३ ।

१२९. प्राणभृज्जातिवचनोद् -
गात्रादिभ्योऽञ् १७९४ ।
१३०. हायनान्त-युवादिभ्योऽण् १७९५ ।
१३१. इगन्ताच्च लघुपूर्वात् १७९६ ।
१३२. योपधाद् गुरुपोत्तमाद् -
वुञ् १७९७ ।
१३३. द्वन्द्व-मनोज्ञादिभ्यश्च १७९८ ।
१३४. गोत्रचरणाच्छ्लाघात्याकार -
तद्वेतेषु १७९९ ।
१३५. होत्राभ्यश्छः १८०० ।
१३६. ब्रह्मणस्त्वः १८०१ ।

पञ्चमाध्याये द्वितीयः पादः

- द्वितीयेऽस्मिन् पादे न कोऽपि प्रत्ययो-
-ऽधिक्रियते । स्फुटेष्वर्थेषु स्फुटप्रत्ययाः सन्ति ।
ते चार्था अग्रेऽधूलाक्षरैर्निर्दिश्यन्ते ।
१. धान्यानां भवने क्षेत्रे खञ् १८०२ ।
'स्त्री-पुंसाभ्यां नञ्सन्तौ भवनात्'
(४.१.८७) इत्यधिकार इतो निवृत्तः ।
२. व्रीहिशाल्योर्दक् १८०३ ।
३. यव-यवक-षष्टिकाद्यत् १८०४ ।
४. विभाषा तिल-माषोमा-
भङ्गाणुभ्यः १८०५ ।
५. सर्वचर्मणः कृतः खखजौ १८०६ ।
६. यथामुखसंमुखस्य -
दर्शनः खः १८०७ ।
७. तत्सवदिः पथ्यङ्गकर्म -
पत्रपात्रं व्याप्नोति १८०८ ।
८. आप्रपदं प्राप्नोति १८०९ ।
९. अनुपदसर्वान्नायानयं -
बद्धाभक्षयतिनेयेषु १८१० ।

१०. परोवरपरंपरपुत्रपौत्र-
मनुभवति १८११ ।
११. अवारपारात्यन्ता-
नुकामं गामी १८१२ ।
१२. समां समां विजायते १८१३ ।
१३. अद्यश्वीनावष्टब्धे १८१४ ।
१४. आगवीनः १८१५ ।
१५. अनुग्वलंगामी १८१६ ।
१६. अध्वनो यत्त्वौ १८१७ ।
१७. अभ्यमित्राच्छ च १८१८ ।
१८. गोष्ठात्खभूतपूर्वे १८१९ ।
१९. अश्वस्यैकाहगमः १८२० ।
२०. शालीनकौपीने -
अघृष्टाकार्ययोः १८२१ ।
२१. व्रातेन जीवति १८२२ ।
२२. साप्तपदीनं सख्यम् १८२३ ।
२३. हैयंगवीनं संज्ञायाम् १८२४ ।
२४. तस्य पाकमूले पील्वादि-
कर्णादिभ्यः कुणञ्जाहचौ १८२५ ।
२५. पक्षात्तिः १८२६ ।
२६. तेन वित्तश्चुञ्चुच्चणपौ १८२७ ।
२७. विनञ्भ्यां नानजौ न सह १८२८ ।
२८. वेः शालच्छङ्कटचौ १८२९ ।
२९. संप्रोदश्च कटच् १८३० ।
३०. अवात्कुटारच्च १८३१ ।
३१. नते नासिकायाः संज्ञायां -
टीट्ज्नाट्ज्भटचः १८३२ ।
३२. नेर्बिडज्बिरीसचौ १८३३ ।
३३. इनच्यिटच्चिकचि च १८३४ ।

३४. उपाधिभ्यां -
त्यकन्नासन्नारूढयोः १८३५ ।
३५. कर्मणि घटोऽठच् १८३६ ।
३६. तदस्य संजातं तारकादिभ्य -
इतच् १८३७ ।
३७. प्रमाणे -
द्वयसज्जन्मात्रचः १८३८ ।
३८. पुरुष-हस्तिभ्यामणच् १८३९ ।
३९. यत्तदेतेभ्यः परिमाणे वतुप् १८४० ।
४०. किमिदंभ्यां वो घः १८४१ ।
४१. किमः संख्यापरिमाणे
डति च १८४२ ।
४२. संख्याया अवयवे तयप् १८४३ ।
४३. द्वित्रिभ्यां तयस्यायज्वा १८४४ ।
४४. उभादुदात्तो नित्यम् १८४५ ।
४५. तदस्मिन्नधिकमिति -
दशान्ताङ्ङः १८४६ ।
४६. शदन्तविंशतेश्च १८४७ ।
४७. संख्याया गुणस्य -
निमाने मयट् १८४८ ।
४८. तस्य पूरणे डट् १८४९ ।
४९. नान्ता-दसंख्यादेर्मट् १८५० ।
५०. थट् च छन्दसि ३४९७ ।
५१. षट्कति-कतिपय-चतुरां -
थुक् १८५१ ।
५२. बहु-पूग-गण-सङ्घस्य -
तिथुक् १८५२ ।
५३. वतो-रिथुक् १८५३ ।
५४. द्वेस्तीयः १८५४ ।

५५. त्रेः सम्प्रसारणं च १८५५ ।
५६. विंशत्यादिभ्यस्तमडन्य -
तरस्याम् १८५६ ।
५७. नित्यं शतादि-मासार्ध-मास -
संवत्सराच्च १८५७ ।
५८. षष्ट्यादेश्चासंख्यादेः १८५८ ।
५९. मतौ छः सूक्तसाम्नोः १८५९ ।
६०. अध्यायानुवाकयोरुक् १८६० ।
६१. विमुक्तादिभ्योऽण् १८६१ ।
६२. गोषदादिभ्यो वुन् १८६२ ।
६३. तत्र कुशलः पथः १८६३ ।
६४. आकर्षादिभ्यः कन् १८६४ ।
६५. धनहिरण्यात्कामे १८६५ ।
६६. स्वाङ्गेभ्यः प्रसिते १८६६ ।
६७. उदराट्ठगाद्यने १८६७ ।
६८. सस्येन परिजातः १८६८ ।
६९. अंशं हारी १८६९ ।
७०. तन्त्रादचिरापहते १८७० ।
७१. ब्राह्मणकोष्णिके संज्ञायाम् १८७१ ।
७२. शीतोष्णाभ्यां कारिणि १८७२ ।
७३. अधिकम् १८७३ ।
७४. अनुकाभिकाभीकः कमिता
१८७४ ।
७५. पार्श्वेनान्विच्छति १८७५ ।
७६. अयःशूलदण्डाजिनाभ्यां -
ठक्ठजौ १८७६ ।
७७. तावतिथं ग्रहणमिति -
लुग्व १८७७ ।
७८. स एषां ग्रामणीः १८७८ ।
७९. शृङ्खलमस्य बन्धनं करभे १८७९ ।

८०. उत्क उन्मनाः १८८० ।
 ८१. कालप्रयोजनाद्रोगे १८८१ ।
 ८२. तदस्मिन्नन्नं प्राये -
 संज्ञायाम् १८८२ ।
 ८३. कुल्माषादञ्ज १८८३ ।
 ८४. श्रोत्रियंश्छन्दोऽधीते १८८४ ।
 ८५. श्राद्धमनेन -
 भुक्तमिनिठनौ १८८५ ।
 ८६. पूर्वादिनिः १८८६ ।
 ८७. सपूर्वाच्च १८८७ ।
 ८८. इष्टादिभ्यश्च १८८८ ।
 ८९. छन्दसि परिपन्थिपरिपरिणौ -
 पर्यवस्थातरि १८८९ ।
 ९०. अनुपद्यन्वेष्टा १८९० ।
 ९१. साक्षाद् द्रष्टरि संज्ञायाम् १८९१ ।
 ९२. क्षेत्रियच्चरक्षेत्रे चिकित्स्यः १८९२ ।
 ९३. इन्द्रिय-मिन्द्रलिङ्ग-मिन्द्रदृष्ट -
 मिन्द्रसृष्ट-मिन्द्रजुष्ट-
 मिन्द्रदत्तमिति वा १८९३ ।

अथ मत्वर्थीयाः

९४. तदस्यास्त्यस्मिन्निति मतुप् १८९४ ।
 इत आरभ्यापादान्तं 'अस्य' 'अस्मिन्'
 इत्यर्थे प्रत्यया भवन्ति ।
 ९५. रसादिभ्यश्च १८९५ ।
 ९६. प्राणिस्थादातो -
 लजन्यतरस्याम् १९०३ ।
 ९७. सिध्मादिभ्यश्च १९०४ ।
 ९८. वत्सांसाभ्यां कामबले १९०५ ।
 ९९. फेनादिलच्च १९०६ ।

१००. लोमादि-पामादि-पिच्छादिभ्यः -
 शनेलचः १९०७ ।
 १०१. प्रज्ञा-श्रद्धार्चाभ्यो णः १९०८ ।
 १०२. तपः-सहस्राभ्यां विनीनी १९०९ ।
 १०३. अण्च १९१० ।
 १०४. सिकता-शर्कराभ्यां च १९११ ।
 १०५. देशे लुबिलचौ च १९१२ ।
 १०६. दन्त उन्नत उरच् १९१३ ।
 १०७. ऊष-शुषि-मुष्कमघोरः १९१४ ।
 १०८. चुद्भ्यां मः १९१५ ।
 १०९. केशाद्वोऽन्यतरस्याम् १९१६ ।
 ११०. गाण्ड्यजगात्संज्ञायाम् १९१७ ।
 १११. काण्डाण्डा-दीरन्नीरचौ १९१८ ।
 ११२. रजःकृष्यासुति-परिषदो -
 वलच् १९१९ ।
 ११३. दन्तशिखात्संज्ञायाम् १९२० ।
 ११४. ज्योत्स्ना-तमिस्रा-शृङ्गि -
 णोर्जस्विन्नूर्जस्वल-
 गोमिन्मलिन-मलीमसाः १९२१ ।
 ११५. अत इनिठनौ १९२२ ।
 ११६. व्रीह्यादिभ्यश्च १९२३ ।
 ११७. तुन्दादिभ्य इलच्च १९२४ ।
 ११८. एकगोपूर्वाद् ठञित्यम् १९२५ ।
 ११९. शतसहस्रान्ताच्च -
 निष्कात् १९२६ ।
 १२०. रूपा-दाहत-प्रशंसयोर्यप् १९२७ ।
 १२१. अस्मायामेधास्त्रजो विनिः १९२८ ।
 १२२. बहुलं छन्दसि ३४९८ ।
 १२३. ऊर्णाया युस् १९२९ ।
 १२४. वाचो गिमिनिः १९३० ।

१२५. आलजाटचौ बहुभाषिणि १९३१ ।

१२६. स्वामिन्नैश्वर्ये १९३२ ।

१२७. अर्श आदिभ्योऽच् १९३३ ।

१२८. द्वन्द्वोपताप-गह्यात् -
प्राणिस्थादिनिः १९३४ ।

१२९. वाताती-साराभ्यां कुक्च १९३५ ।

१३०. वयसि पूरणात् १९३६ ।

१३१. सुखादिभ्यश्च १९३७ ।

१३२. धर्म-शील-वर्णान्ताच्च १९३८ ।

१३३. हस्ताज्जातौ १९३९ ।

१३४. वर्णाद् ब्रह्मचारिणि १९४० ।

१३५. पुष्करादिभ्यो देशे १९४१ ।

१३६. बलादिभ्यो -

मतुबन्यतरस्याम् १९४२ ।

१३७. संज्ञायां मन्माभ्याम् १९४३ ।

१३८. कंशंभ्यां ब-भ-युस्ति-

तु-त-यसः १९४४ ।

१३९. तुन्दि-बलि-वटेर्भः १९४५ ।

१४०. अहं-शुभमोर्युस् १९४६ ।

समर्थानां प्रथमाद्वा (४.१.८६) इत्यधिकार

इतो निवृत्तः ।

पञ्चमाध्याये तृतीयः पादः

विभक्तिसंज्ञा

१. प्राग्दिशो विभक्तिः १९४७ ।

प्रकृत्यधिकारः

२. किं सर्वनाम-

बहुभ्योऽद्वादिभ्यः १९४८ ।

अधिकारोऽयम् । किमः, सर्वनाम्नो,

बहुशब्दाच्चेति, प्राग्दिशोऽधिक्रियते ।

३. इदम् इश् १९४९ ।

४. एतेतौ रथोः १९५० ।

५. एतदोऽन् १९५१ ।

६. सर्वस्य सोऽन्यतरस्यां दि १९५२ ।

विभक्तिसंज्ञका अव्ययसंज्ञकाश्च

तद्धिताः

‘पञ्चम्यास्तसिल् ५.३.७’ इत आरभ्य
‘दिवशब्देभ्यः ५.३.२७’ इत्यन्तं वक्ष्यमाणाः
प्रत्ययाः, विभक्तिसंज्ञका अव्ययसंज्ञकाश्च
सन्ति ।

७. पञ्चम्यास्तसिल् १९५३ ।

८. तसेश्च १९५५ ।

९. पर्यभिभ्यां च १९५६ ।

१०. सप्तम्यास्त्रल् १९५७ ।

११. इदमो हः १९५८ ।

१२. किमोऽत् १९५९ ।

१३. वा ह च च्छन्दसि १९६१ ।

१४. इतराभ्योऽपि दृश्यन्ते १९६३ ।

१५. सर्वैकान्यकिंयत्तदः -

काले दा १९६४ ।

१६. इदमो हिल् १९६५ ।

१७. अधुना १९६६ ।

१८. दानीं च १९६७ ।

१९. तदो दा च १९६८ ।

२०. तयोर्दाहिलौ च च्छन्दसि ३४९९ ।

२१. अनद्यतने -

हिलन्यतरस्याम् १९६९ ।

२२. सद्यः परुत्परार्यैषमः-परेद्यव्यद्य-

पूर्वेद्यु-रन्येद्यु-रन्यतरेद्यु-

रितरेद्यु-रपरेद्यु-रधरेद्यु-

रुभयेद्यु-रुत्तरेद्युः १९७० ।

२३. प्रकारवचने थाल् १९७१ ।
 २४. इदमस्थमुः १९७२ ।
 २५. किमश्च १९७३ ।
 २६. था हेतौ च च्छन्दसि ३५०० ।

अव्ययतद्धिताः

दिक्शब्देभ्यः ० ५.३.२७ इत आरभ्य
 'घाप्ये पाशप् ५.३.४७' इत्यतः प्राक् कथिताः
 प्रत्ययाः 'तसिलादयः प्राक्पाशपः' इत्यनेन
 अव्ययसंज्ञकाः । एषां विभक्तिसंज्ञा नास्ति ।

२७. दिक्शब्देभ्यः -
 सप्तमीपञ्चमी-प्रथमाभ्यो -
 दिग्देशकालेष्वस्तातिः १९७४ ।
 २८. दक्षिणोत्तराभ्यामतसुच् १९७८ ।
 २९. विभाषा परावराभ्याम् १९७९ ।
 ३०. अञ्चेर्लुक् १९८० ।
 ३१. उपर्युपरिष्ठात् १९८१ ।
 ३२. पश्चात् १९८२ ।
 ३३. पश्च पश्चा च च्छन्दसि ३५०१ ।
 ३४. उत्तराधर-दक्षिणादातिः १९८३ ।
 ३५. एनबन्यतरस्या-
 मदूरेऽपञ्चम्याः १९८४ ।
 ३६. दक्षिणादाच् १९८५ ।
 ३७. आहि च दूरे १९८६ ।
 ३८. उत्तराच्च १९८७ ।
 ३९. पूर्वाधरावराणामसि-
 पुरधवश्चैषाम् १९७५ ।
 ४०. अस्ताति च १९७६ ।
 ४१. विभाषावरस्य १९७७ ।
 ४२. संख्याया विधार्थे धा १९८८ ।
 ४३. अधिकरणविचाले च १९८९ ।

४४. एकाद्धो -
 ध्यमुज्जन्यतरस्याम् १९९० ।
 ४५. द्वित्र्योश्च धमुज् १९९१ ।
 ४६. एधाच्च १९९२ ।
 ४७. याप्ये पाशप् १९९३ ।

इत्यव्ययतद्धिताः

४८. पूरणाद् भागे तीयाद् १९९४ ।
 ४९. प्रागेकादशभ्योऽछन्दसि १९९५ ।
 ५०. षष्ठाष्टमाभ्यां ज च १९९६ ।
 ५१. मानपश्वङ्गयोः -
 कन्लुकौ च १९९७ ।
 ५२. एकादाकिनिच्चासहाये १९९८ ।
 ५३. भूतपूर्वे चरट् १९९९ ।
 ५४. षष्ठ्या रूप्य च २००० ।
 आतिशायिकप्रकरणम्
 ५५. अतिशायने तमबिष्ठनौ २००१ ।
 ५६. तिङश्च २००२ ।
 'तिङश्च' इत्यनुवर्तते ५.३.९५ इति
 यावद् । ५८-६५ । ६८-७० सूत्राणि वर्जयित्वा ।
 ५७. द्विवचनविभज्योपपदे -
 तरबीयसुनौ २००५ ।
 ५८. अजादी गुणवचनादेव २००६ ।
 ५९. तुश्छन्दसि २००७ ।
 ६०. प्रशस्यस्य श्रः २००९ ।
 ६१. ज्य च २०११ ।
 ६२. वृद्धस्य च २०१३ ।
 ६३. अन्तिकबाढयोर्नेदसाधौ २०१४ ।
 ६४. युवाल्पयोः कनन्यतरस्याम् २०१९ ।
 ६५. विन्मतोर्लुक् २०२० ।

स्वार्थिकप्रत्ययाः

६६. प्रशंसायां रूपप् २०२१ ।
 ६७. ईषदसमाप्तौ -
 कल्पब्देश्यदेशीयरः २०२२ ।
 ६८. विभाषा सुपो -
 बहुच्युरस्तात् २०२३ ।
 ६९. प्रकावचने जातीयर् २०२४ ।
 अथ काधिकारः
 ७०. प्रागिवात्कः २०२५ ।
 'इवे प्रतिकृतौ ५.३.९६' इति वक्ष्यति ।
 प्रागेतस्मादिवसंशब्दनादयदित ऊर्ध्वमनुक्रमिष्यते
 कप्रत्ययस्तेष्वधिकृतो वेदितव्यः ।
 ७१. अव्ययसर्वनाम्ना-मकच् -
 प्राक्टेः २०२६ ।
 ७२. कस्य च दः २०२७ ।
 ७३. अज्ञाते २०२८ ।
 ७४. कुत्सिते २०२९ ।
 ७५. संज्ञायां कन् २०३० ।
 ७६. अनुकम्पायाम् २०३१ ।
 ७७. नीतौ च तद्युक्तात् २०३२ ।
 ७८. बह्वचो मनुष्यनाम्नलज्वा २०३३ ।
 ७९. घनिलचौ च २०३४ ।
 ८०. प्राचा-मुपादे-रडज्जुचौ च २०३६ ।
 ८१. जातिनाम्नः कन् २०३७ ।
 ८२. अजिनान्तस्योत्तरपद -
 लोपश्च २०३९ ।
 ८३. ठाजादा-वूर्ध्व द्वितीयादचः २०३५ ।
 ८४. शेवल-सुपरिविशाल -
 वरुणार्यमादीनां तृतीयात् २०३८ ।
 ८५. अल्पे २०४० ।

८६. ह्रस्वे २०४१ ।
 ८७. संज्ञायां कन् २०४२ ।
 ८८. कुटीशमी-शुण्डाभ्यो रः २०४३ ।
 ८९. कुत्वा डुपच् २०४४ ।
 ९०. कासू-गोणीभ्यां ष्टरच् २०४५ ।
 ९१. वत्सोक्षाश्वर्षभेभ्यश्च -
 तनुत्वे २०४६ ।
 ९२. किंयत्तदोर्निधारणे द्वयोरेकस्य -
 डतरच् २०४७ ।
 ९३. वा बहूनां जातिपरिप्रश्ने डतमच्
 २०४८ ।
 ९४. एकाच्च प्राचाम् २०४९ ।
 ९५. अवक्षेपणे कन् २०५० ।
 काधिकारो निवृत्तः ।
 ९६. इवे प्रतिकृतौ २०५१ ।
 इत 'इवे' इति अनुवर्तते ५.३.१११
 इति यावत् ।
 ९७. संज्ञायां च २०५२ ।
 ९८. लुम्मनुष्ये २०५३ ।
 ९९. जीविकार्थे चापण्ये २०५४ ।
 १००. देवपथादिभ्यश्च २०५५ ।
 १०१. वस्तेर्द्वि २०५६ ।
 १०२. शिलाया ङः २०५७ ।
 १०३. शाखादिभ्यो यः २०५८ ।
 १०४. द्रव्यं च भव्ये २०५९ ।
 १०५. कुशाग्राच्छः २०६० ।
 १०६. समासाच्च तद्विषयात् २०६१ ।
 १०७. शर्करादिभ्योऽण् २०६२ ।
 १०८. अङ्गुल्यादिभ्यश्छक् २०६३ ।
 १०९. एकशालायाष्ठ-

- जन्त्यतरस्याम् २०६४ ।
 ११०. कर्कलोहितादीकक् २०६५ ।
 १११. प्रत्नपूर्वविश्वे-
 मात्थाल्छन्दसि ३५०२ ।
 तद्राजप्रत्ययाः
 ५.३.११२ इत्यत आरभ्य ५.३.११८
 इत्यन्तानां प्रत्ययानां तद्राजसंज्ञा भवति ।
 तद्राजस्य बहुषु तेनैवास्त्रियाम् (२.४.६२)
 इत्यनेन बहुषु तद्राजप्रत्ययस्य लुगभवति ।
 ११२. पूगाज्योऽग्रामणीपूर्वात् २०६६ ।
 ११३. ब्रातच्छजोरस्त्रियाम् ११०० ।
 ११४. आयुध-जीविसंघाज्यङ्वाहीके-
 ष्वब्राह्मण-राजन्यात् २०६७ ।
 ११५. वृकाट्-टेष्यण् २०६८ ।
 ११६. दामन्यादित्रिगर्त-
 षष्ठाच्छः २०६९ ।
 ११७. पश्वादि-यौधेयादिभ्या-
 मणजौ २०७० ।
 ११८. अभिजिद्विदभृच्छालावच्छिखा -
 वच्छमीवदूर्णावच्छ्रुमदणो -
 यञ् २०७१ ।

तद्राजसंज्ञा

११९. ज्यादयस्तद्राजाः २०७२ ।
 पञ्चमाध्याये चतुर्थः पादः
 १. पादशतस्य संख्यादेर्वीप्सायां -
 -वुन्तोपश्च २०७३ ।
 २. दण्डव्यवसर्गयोश्च २०७४ ।
 ३. स्थूलादिभ्यः प्रकारवचने -
 कन् २०७५ ।
 ४. अनत्यन्तगतौ क्तात् २०७६ ।

५. न सामिवचने २०७७ ।
 ६. बृहत्या आच्छादने २०७८ ।
 ७. अषडक्षाशितङ्ग्वलङ्-
 कर्मांलंपुरुषाध्युत्तरपदात् -
 खः २०७९ ।
 ८. विभाषाज्वेरदिक्-
 स्त्रियाम् २०८० ।
 ९. जात्यन्ताच्छ बन्धुनि २०८१ ।
 १०. स्थानान्ताद्विभाषा सस्थानेनेति
 चेत् २०८२ ।

अव्ययतद्धिताः

११. किमेत्-तिडव्यय-
 घादाम्बद्रव्यप्रकर्षे २००४ ।
 १२. अमु च छन्दसि ३५०३ ।
 ११-१२ सूत्राभ्यां विहितौ अमु-आमु-
 इत्येतौ प्रत्ययावव्ययसंज्ञकौ स्तः ।
 १३. अनुगादिनष्टक् २०८३ ।
 १४. णचः स्त्रियामञ् ३२१६ ।
 १५. अणिनुणः ३२१९ ।
 १६. विसारिणो मत्त्ये २०८४ ।

अव्ययतद्धिताः

- ५.४.१७ इत्यतः ५.४.२० इत्यन्तानां
 कृत्वसुच्-सुच्-धा-प्रत्ययानाम् अव्ययसंज्ञा
 भवति ।
 १७. संख्यायाः क्रियाभ्यावृत्तिगणने
 कृत्वसुच् २०८५ ।
 १८. द्वित्रिचतुर्भ्यः सुच् २०८६ ।
 १९. एकस्य सकृच्च २०८७ ।
 २०. विभाषा बहोर्धा
 विप्रकृष्टकाले २०८८ ।
 इत्यव्ययतद्धिताः

२१. तत्प्रकृतवचने मयद् २०८९ ।
 २२. समूहवच्च बहुषु २०९० ।
 २३. अनन्ता-वसथेतिह-
 भेषजाञ्ज्यः २०९१ ।
 २४. देवतान्तात्तादर्थ्ये यत् २०९२ ।
 २५. पादार्घ्यां च २०९३ ।
 २६. अतिथेर्ज्यः २०९४ ।
 २७. देवात्तल् २०९५ ।
 २८. अवेः कः २०९६ ।
 २९. यावादिभ्यः कन् २०९७ ।
 ३०. लोहितान्मणौ २०९८ ।
 ३१. वर्णे चानित्ये २०९९ ।
 ३२. रक्ते २१०० ।
 ३३. कालाच्च २१०१ ।
 ३४. विनयादिभ्यष्ठक् २१०२ ।
 ३५. वाचो व्याहृतार्थायाम् २१०३ ।
 ३६. तद्युक्तात्कर्मणोऽण् २१०४ ।
 ३७. ओषधे-रजातौ २१०५ ।
 ३८. प्रज्ञादिभ्यश्च २१०६ ।
 ३९. मृदस्तिकन् २१०७ ।
 ४०. सन्तौ प्रशंसायाम् २१०८ ।
 ४१. वृकज्येष्ठाभ्यां तिल्लातिलौ -
 च च्छन्दसि ३५०४ ।

अथाव्ययतद्धिताः

‘बह्ल्पार्थाच्छस्कारकादन्यतरस्याम्

५.४.४२’ इत्यारभ्य प्राक् ‘समासान्ताः ५.४.६८’ इति प्रत्ययाः ‘शस्प्रभृतयः प्राक् समासान्तेभ्यः’ इत्यनेनाव्ययसंज्ञकाः ।

४२. बह्ल्पार्थाच्छस्कारकादन्य -
 तरस्याम् २१०९ ।

४३. संख्यैकवचनाच्च -
 वीप्सायाम् २११० ।
 ४४. प्रतियोगे पञ्चम्यास्तसिः २१११ ।
 ४५. अपादाने चाहीयरुहोः २११२ ।
 ४६. अतिग्रहा-व्यथन-क्षेपेष्कर्तरि -
 तृतीयायाः २११३ ।
 ४७. हीयमान-पापयोगाच्च २११४ ।
 ४८. षष्ठ्या व्याश्रये २११५ ।
 ४९. रोगाच्चापनयने २११६ ।
 ५०. कृभ्वस्तियोगे संपद्यकर्तरि -
 च्विः २११७ ।
 ५१. अरुर्मनश्चक्षुश्चेतो-रहो-
 रजसां लोपश्च २१२१ ।
 ५२. विभाषा साति कात्स्न्ये २१२२ ।
 ५३. अभिविधौ संपदा च २१२४ ।
 ५४. तदधीनवचने २१२५ ।
 ५५. देये त्रा च २१२६ ।
 ५६. देव-मनुष्य-पुरुष-पुरु-मर्त्येभ्यो -
 द्वितीया-सप्तम्योर्बहुलम् २१२७ ।
 ५७. अव्यक्तानुकरणाद् -
 द्व्यजवराधा-दनितां डाच् २१२८ ।
 ५८. कृजो द्वितीय-तृतीय -
 शम्ब-बीजात्कृषौ २१२९ ।
 ५९. संख्यायाश्च गुणान्तायाः २१३० ।
 ६०. समयाच्च यापनायाम् २१३१ ।
 ६१. सपत्र-निष्पत्रा-
 दतिव्यथने २१३२ ।
 ६२. निष्कुलान्निष्कोषणे २१३३ ।
 ६३. सुखप्रिया-दानुलोम्ये २१३४ ।
 ६४. दुःखात्प्रातिलोम्ये २१३५ ।

६५. शूलात्पाके २१३६ ।
 ६६. सत्या-दशपथे २१३७ ।
 ६७. मद्रात्परिवापणे २१३८ ।

समासान्ताधिकारः

६८. समासान्ताः ६७६ ।
 अधिकारोऽयम् । आपादपरिसमाप्तेर्ये
 प्रत्यया विहितास्ते समासस्यान्तावयवा एकदेशा
 भवन्ति, तद्ग्रहणेन गृह्यन्त इति वेदितव्यम् ।
 ६९. न पूजनात् ९५४ ।
 ७०. किमः क्षेपे ९५५ ।
 ७१. नञस्तत्पुरुषात् ९५६ ।
 ७२. पथो विभाषा ९५७ ।
 ७३. बहुव्रीहौ संख्येये -
 डजबहुगणात् ८५१ ।
 ७४. ऋक्पूरब्धूः पथामानक्षे ९४० ।
 ७५. अच्यत्यन्वपूर्वात् -
 सामलोम्नः ९४३ ।
 ७६. अक्ष्णोऽदर्शनात् ९४४ ।
 ७७. अचतुर-विचतुर-सुचतुर-
 स्त्रीपुंस-धेन्वनङ्हुक्साम-
 वाङ्मनसाक्षि-भ्रुवदार-
 गवोर्वष्ठीव-पदष्ठीव-
 नक्तंदिव-रात्रिंदिवाहर्दिव-
 सरजस-निःश्रेयस-पुरुषायुष-
 द्वयायुष-त्रयायुषर्ग्यजुष-
 जातोक्ष-महोक्ष-वृद्धोक्षोपशुन-
 गोष्ठश्वाः ९४५ ।
 ७८. ब्रह्महस्तिभ्यां वर्चसः ९४६ ।
 ७९. अव-समन्धेभ्यस्तमसः ९४७ ।
 ८०. श्वसोवसीयः श्रेयसः ९४८ ।

८१. अन्ववतप्ताद्रहसः ९४९ ।
 ८२. प्रते-रुरसः सप्तमीस्थ्यात् ९५० ।
 ८३. अनुगव-मायामे ९५१ ।
 ८४. द्विस्तावा त्रिस्तावा वेदिः ९५२ ।
 ८५. उपसर्गा-दध्वनः ९५३ ।
 ८६. तत्पुरुषस्याङ्गुलेः -
 संख्याव्ययादेः ७८६ ।
 ८७. अहः सर्वैकदेश-संख्यात-
 पुण्याच्च रात्रेः ७८७ ।
 ८८. अहनोऽहन एतेभ्यः ७९० ।
 ८९. न संख्यादेः समाहारे ७९३ ।
 ९०. उत्तमैकाभ्यां च ७९४ ।
 ९१. राजाहःसखिभ्यष्टच् ७८८ ।
 ९२. गो-रतद्धितलुकि ७२९ ।
 ९३. अग्राख्याया-मुरसः ७५९ ।
 ९४. अनोश्मायःसरसां-जाति-
 संज्ञयोः ७९६ ।
 ९५. ग्राम-कौटाभ्यां च तक्ष्णः ७९७ ।
 ९६. अतेः शुनः ७९८ ।
 ९७. उपमाना-दप्राणिषु ७९९ ।
 ९८. उत्तरमृग-पूर्वाच्च सक्थः ८०० ।
 ९९. नावो द्विगोः ८०१ ।
 १००. अर्धाच्च ८०२ ।
 १०१. खार्याः प्राचाम् ८०३ ।
 १०२. द्वित्रिभ्या-मञ्जलेः ८०४ ।
 १०३. अनसन्तान्पुंस-
 काच्छन्दसि ३५०५ ।
 १०४. ब्रह्मणो जानपदाख्यायाम् ८०५ ।
 १०५. कुमहद्भ्या-मन्यतरस्याम् ८०६ ।
 १०६. द्वन्द्वाच्चुदषहान्तात्समाहारे ९३० ।

१०७. अव्ययीभावे शरत्प्रभृतिभ्यः ६७७ ।
 १०८. अनश्च ६७८ ।
 १०९. नपुंसका-दन्यतरस्याम् ६८० ।
 ११०. नदीपौर्णमास्याग्रहायणीभ्यः ६८१ ।
 १११. झयः ६८२ ।
 ११२. गिरेश्च सेनकस्य ६८३ ।
 ११३. बहुव्रीहौ सक्थ्यक्ष्णोः -
 स्वाङ्गात्षच् ८५२ ।
 ११४. अङ्गुलेर्दारुणि ८५३ ।
 ११५. द्वित्रिभ्यां ष मूर्ध्नः ८५४ ।
 ११६. अप्पूरणीप्रमाण्योः ८३२ ।
 ११७. अन्तर्बहिर्भ्यां च लोम्नः ८५५ ।
 ११८. अज्जासिकायाः संज्ञायां नसं -
 चास्थूलात् ८५६ ।
 ११९. उपसर्गाच्च ८५८ ।
 १२०. सुप्रात-सुश्व-सुदिव-शारिकुक्ष-
 चतुरश्रैणी-पदाजपद-
 प्रोष्ठपदाः ८६० ।
 १२१. नङ्दुःसुभ्यो हलि-सक्थ्योरन्य -
 तरस्याम् ८६१ ।
 १२२. नित्यमसिच्रजामेधयोः ८६२ ।
 १२३. बहुप्रजाश्छन्दसि ३५०६ ।
 १२४. धर्मादनिच्केवलात् ८६३ ।
 १२५. जम्भा सुहरित-तृण-
 सोमेभ्यः ८६४ ।
 १२६. दक्षिणेर्मा लुब्धयोगे ८६५ ।
 १२७. इच्कर्मव्यतिहारे ८६६ ।
 १२८. द्विदण्ड्यादिभ्यश्च ८६७ ।
 १२९. प्रसंभ्यां जानुनोर्जुः ८६८ ।
 १३०. ऊर्ध्वाद्विभाषा ८६९ ।
 १३१. ऊधसोऽनङ् ४८३ ।
 १३२. धनुषश्च ८७० ।
 १३३. वा संज्ञायाम् ८७१ ।
 १३४. जायाया निङ् ८७२ ।
 १३५. गन्धस्येदुत्पूति-सुसुरभिभ्यः
 ८७४ ।
 १३६. अल्पाख्यायाम् ८७५ ।
 १३७. उपमानाच्च ८७६ ।
 १३८. पादस्य लोपोऽहस्त्यादिभ्यः ८७७ ।
 १३९. कुम्भपदीषु च ८७८ ।
 १४०. संख्यासुपूर्वस्य ८७९ ।
 १४१. वयसि दन्तस्य दतृ ८८० ।
 १४२. छन्दसि च ३५०७ ।
 १४३. स्त्रियां संज्ञायाम् ८८१ ।
 १४४. विभाषा श्यावारोकाभ्याम् ८८२ ।
 १४५. अग्रान्त-शुद्ध-शुभ्र-वृष-
 वराहेभ्यश्च ८८३ ।
 १४६. ककुदस्यावस्थायां लोपः ८८४ ।
 १४७. त्रिककुत्पर्वते ८८५ ।
 १४८. उद्विभ्यां काकुदस्य ८८६ ।
 १४९. पूर्णाद्विभाषा ८८७ ।
 १५०. सुहृद्-दुर्हृदौ मित्रामित्रयोः ८८८ ।
 १५१. उरःप्रभृतिभ्यः कप् ८८९ ।
 १५२. इनः स्त्रियाम् ८९० ।
 १५३. नद्यतश्च ८३३ ।
 १५४. शेषाद्विभाषा ८९१ ।
 १५५. न संज्ञायाम् ८९३ ।
 १५६. ईयसश्च ८९४ ।
 १५७. वन्दिते भ्रातुः ८९५ ।
 १५८. ऋतश्छन्दसि ३५०८ ।

१५९. नाडीतन्त्रोः स्वाङ्गे ८९६ ।
 १६०. निष्प्रवाणिश्च ८९७ ।
 षष्ठाध्याये प्रथमः पादः
 द्वित्वप्रकरणम्
१. एकाचो द्वे प्रथमस्य २१७५ ।
 २. अजादेद्वितीयस्य २१७६ ।
 ३. न न्नाः संयोगादयः २४४६ ।
 अभ्याससंज्ञा
 ४. पूर्वोऽभ्यासः २१७८ ।
 अभ्यस्तसंज्ञा
 ५. उभे अभ्यस्तम् ४२६ ।
 ६. जक्षित्यादयः षट् ४२८ ।
 ७. तुजादीनां दीर्घोऽभ्यासस्य ३५०९ ।
 ८. लिटि धातो-रनभ्यासस्य २१७७ ।
 ९. सन्यङोः २३९५ ।
 १०. श्लौ २४९० ।
 ११. चङि २३१५ ।
 १२. दाश्वान्ताहान्मीदृवांश्च ३६२९ ।
 सम्प्रसारणप्रकरणम्
 १३. ष्यङः संप्रसारणं -
 पुत्रपत्योस्तत्पुरुषे १००३ ।
 १४. बन्धुनि बहुव्रीहौ १००५ ।
 १५. वचिस्वपियजादीनां -
 किति २४०९ ।
 १६. ग्रहि-ज्या-वयि-व्यधि-वष्टि-
 विचति-वृश्चति-पृच्छति-
 भृज्जतीनां डिति च २४१२ ।
 १७. लिट्यभ्यासस्योभयेषाम् २४०८ ।
 १८. स्वापेश्चङि २५८४ ।
 १९. स्वपि-स्यमि-व्येजां यङि २६४५ ।

२०. न वशः २६४६ ।
 २१. चायः की २६४७ ।
 २२. स्फायः स्फीनिष्ठायाम् ३०४४ ।
 २३. स्तयः प्रपूर्वस्य ३०३३ ।
 २४. द्रव-मूर्तिस्पर्शयोः श्यः ३०२० ।
 २५. प्रतेश्च ३०२२ ।
 २६. विभाषाऽभ्यव-पूर्वस्य ३०२३ ।
 २७. शृतं पाके ३०६७ ।
 २८. प्यायः पी ३०७२ ।
 २९. लिङ्यङोश्च २३२७ ।
 ३०. विभाषा श्वेः २४२० ।
 ३१. णौ च संश्चङोः २६०१ ।
 ३२. हः सम्प्रसारणम् २५८६ ।
 ३३. अभ्यस्तस्य च २४१७ ।
 ३४. बहुलं छन्दसि ३५१० ।
 ३५. चायः की ३५११ ।
 ३६. अपस्पृधेया-मानृचु-रानृहु-
 श्चिच्युषे-तित्याजश्चाताः-
 श्रित-माशी-राशीर्ताः ३५१२ ।
 ३७. न सम्प्रसारणे सम्प्रसारणम् ३६३ ।
 ३८. लिटि वयो यः २४१३ ।
 ३९. वश्चास्यान्यतरस्यां -
 किति २४१४ ।
 ४०. वेजः २४१५ ।
 ४१. त्यपि च ३३३९ ।
 ४२. ज्यश्च ३३४० ।
 ४३. व्यश्च ३३४१ ।
 ४४. विभाषा परे ३३४२
 आत्वप्रकरणम्
 ४५. आदेच उपदेशोऽशिति २३७० ।

४६. न व्यो लिटि २४१६ ।
 ४७. स्फुरतिस्फुलत्योर्घञि ३१८५ ।
 ४८. क्रीड्जीनां णौ २६०० ।
 ४९. सिध्यते-रपारलौकिके २६०२ ।
 ५०. मीनाति-मिनोति-दीडां -
 ल्यपि च २५०८ ।
 ५१. विभाषा लीयते: २५०९ ।
 ५२. खिदेश्छन्दसि ३५१३ ।
 ५३. अपगुरो णमुलि ३३७५ ।
 ५४. चिस्फुरोर्णौ २५६९ ।
 ५५. प्रजने वीयते: २६०३ ।
 ५६. बिभेतेर्हेतुभये २५९३ ।
 ५७. नित्यं स्मयते: २५६९ ।
 अमागमप्रकरणम्
 ५८. सृजिदृशोर्झल्यमकिति २४०५ ।
 ५९. अनुदात्तस्य चर्दुपधस्यान्य -
 तरस्याम् २४०२ ।
 प्रकृत्यादेशप्रकरणम्
 ६०. शीर्षश्छन्दसि ३५१४ ।
 ६१. ये च तद्धिते १६६७ ।
 ६२. पदन्तोमास्हन्निशसन्धूषन्-
 दोषन्-यकञ्छकन्नुदन्-नासञ् -
 -छस्प्रभृतिषु २२८ ।
 ६३. धात्वादे: ष: स: २२६४ ।
 ६४. णो न: २२६८ ।
 लोपप्रकरणम्
 ६५. लोपोव्योर्वलि ८७३ ।
 ६६. वेरपृक्तस्य ३७५ ।
 ६७. हल्ङ्याब्भ्यो दीर्घात् -
 सुतिस्यपृक्तं हल् २५२ ।

६८. एङ्हस्वात्सम्बुद्धे: १९३ ।
 ६९. शेष्छन्दसि बहुलम् ३५१६ ।
 तुगागमप्रकरणम् ६.१.७६ इत्यन्तम्
 ७०. ह्रस्वस्य पिति कृति तुक् २८५८ ।
 संहिताधिकारः
 ७१. संहितायाम् १४५ ।
 अधिकारोऽयमनुदात्तं पदमेकवर्जम् ६.१.
 १५६ इति यावत् । प्रागेतस्मात् सूत्रादित उत्तरं
 यद्वक्ष्यते, संहितायामित्येवं तदिति वेदितव्यम् ।
 ७२. छे च १४६ ।
 ७३. आङ्माङोश्च १४७ ।
 ७४. दीर्घात् १४८ ।
 ७५. पदान्ताद्वा १४९ ।
 अच्-सन्धिप्रकरणम्
 यण् सन्धिः
 ७६. इको यणाचि ४७ ।
 अयादिसन्धिः
 ७७. एचोऽयवायावः ६१ ।
 ७८. वान्तो यि प्रत्यये ६३ ।
 ७९. धातोस्तन्निमित्तस्यैव ६४ ।
 ८०. क्षय्यजय्यौ शक्यार्थे ६५ ।
 ८१. क्रय्यस्तदर्थे ६६ ।
 ८२. भय्यप्रवय्ये चच्छन्दसि ३५१७ ।
 एकः पूर्वपरयोरित्यधिकारः
 ८३. एकः पूर्वपरयोः ६८ ।
 अधिकारोऽयं 'व्यत्यात् परस्य ६.१.११०'
 इत्येतस्मात् सूत्रात् प्राग्वर्तति । इत उत्तरं यद्
 वक्ष्यते, तत्र पूर्वस्य परस्य द्वयोरपि स्थाने
 एकादेशो भवतीत्येतद् वेदितव्यम् ।

पूर्वान्तवत्त्वपरादिवत्त्वातिदेशः

८४. अन्तादिवच्च ७५ ।

असिद्धवत्त्वातिदेश

८५. षत्वतुकोरसिद्धः ३३३३ ।

गुणसन्धिः

८६. आद् गुणः ६९ ।

वृद्धिसन्धिः

८७. वृद्धिरेचि ७२ ।

८८. एत्येधत्पूठसु ७३ ।

८९. आटश्च २६९ ।

९०. उपसर्गादृति धातौ ७४ ।

९१. वा सुप्यापिशलेः ७७ ।

ओत आकारादेशः

९२. औतोऽम्-शसोः २८५ ।

पररूपसन्धिः

९३. एङि पररूपम् ७८ ।

९४. ओमाडोश्च ८० ।

९५. उत्स्यपदान्तात् २२१४ ।

९६. अतो गुणे १९१ ।

९७. अव्यक्तानुकरणस्यात इतौ ८१ ।

९८. नाम्नेडितस्यान्त्यस्य तु वा ८२ ।

सवर्णदीर्घसन्धिः

९९. अकः सवर्णे दीर्घः ८५ ।

पूर्वसवर्णदीर्घसन्धिः

१००. प्रथमयोः पूर्वसवर्णः १६४ ।

१०१. तस्माच्छसो नः पुंसि १९६ ।

१०२. नादिचि १६५ ।

१०३. दीर्घाज्जसि च २३९ ।

१०४. वा छन्दसि ३५१५ ।

पूर्वरूपसन्धिः

१०५. अमि पूर्वः १९४ ।

१०६. संप्रसारणाच्च ३३० ।

१०७. एङः पदान्तादति ८६ ।

१०८. डसिङ्सोश्च २४६ ।

पूर्वपरयोरुत्त्वम्

१०९. ऋत उत् २७९ ।

११०. ख्यत्यात्परस्य २५५ ।

उत्त्वसन्धिः

१११. अतो रोरप्लुता-दप्लुते १६३ ।

११२. हशि च १६६ ।

प्रकृतिभावसन्धिः

११३. प्रकृत्यान्तःपादमव्यपरे ३५१८ ।

११४. अव्या-दवद्या-दवक्रमु-रत्रताय-
मवन्त्ववस्युषु च ३५१९ ।

११५. यजुष्युरः ३५२० ।

११६. आपो जुषाणो वृष्णो वर्षिष्ठे-
ऽम्बेऽम्बालेऽम्बिके पूर्वे ३५२१ ।

११७. अङ्ग इत्यादौ च ३५२२ ।

११८. अनुदाते च कुघपरे ३५२३ ।

११९. अवपथासि च ३५२४ ।

१२०. सर्वत्र विभाषा गोः ८७ ।

१२१. अवङ् स्फोटायनस्य ८८ ।

१२२. इन्द्रे च ८९ ।

१२३. प्लुतप्रगृह्या अचि नित्यम् ९० ।

१२४. आङोऽनुनासिकश्छन्दसि ३५२५ ।

१२५. इकोऽसवर्णे शाकल्यस्य
ह्रस्वश्च - ९१ ।

१२६. ऋत्यकः ९२ ।

१२७. अप्लुतवदुपस्थिते ९८ ।

१२८. ई३ चाक्रवर्मणस्य ९९ ।

पदस्य दिव उत्त्वम्

१२९. दिव उत् ३७ ।

सुलोपसन्धिः

१३०. एतत्तदोः सुलोपोऽकोरनञ् -
मासे हलि १७६ ।
१३१. स्यश्छन्दसि बहुलम् ३५२६ ।
१३२. सोऽचि लोपे चेत्पादपूरणम् १७७ ।

सुट्कात्पूर्व इत्यधिकारः

अधिकारोऽयं 'पारस्करप्रभृतीनि च संज्ञायाम् ६.१.१५७' इति यावत् । इत उत्तरं यद्वक्ष्यते, तत्र सुडिति कात्पूर्व इति चैतदधिकृतं वेदितव्यम् ।

१३३. सुट्कात्पूर्वः २५५३ ।
१३४. अडभ्यासव्यवायेऽपि २५३९ ।
१३५. संपरिभ्यां करोतौ भूषणे २५५० ।
१३६. समवाये च २५५१ ।
१३७. उपात्प्रतियत्न-वैकृत-
वाक्याध्याहारेषु २५५२ ।
१३८. किरतौ लवने २५३९ ।
१३९. हिंसायां प्रतेश्च २५४० ।
१४०. अपाच्चतुष्पाच्छकुनिष्वा-
लेखने २६८८ ।
१४१. कुस्तुम्बुरुणि जातिः १०५८ ।
१४२. अपरस्पराः क्रियासातत्ये १०५९ ।
१४३. गोष्पदं सेविता-
सेवितप्रमाणेषु १०६० ।
१४४. आस्पदं प्रतिष्ठायाम् १०६१ ।
१४५. आश्चर्य-मनित्ये १०६२ ।
१४६. वर्चस्केऽवस्करः १०६३ ।
१४७. अपस्करो रथाङ्गम् १०६४ ।
१४८. विष्किरः शकुनौ वा १०६५ ।
१४९. ह्रस्वाच्चन्द्रोत्तरपदे मन्त्रे ३५२७ ।

१५०. प्रतिष्कशश्च कशेः १०६६ ।
१५१. प्रस्कण्व-हरिश्चन्द्रावृषी १०६७ ।
१५२. मस्कर-मस्करिणौ -
वेणुपरित्राजकयोः १०६८ ।
१५३. कास्तीराजस्तुन्दे नगरे १०६९ ।
१५४. पारस्करप्रभृतीनि च -
संज्ञायाम् १०७१ ।
स्वरप्रकरणम् ६.२.१९९ इत्यन्तम्
परिभाषासूत्रम्
१५५. अनुदात्तं पदमेकवर्जम् ३६५० ।
अन्तोदात्तस्वरः
१५६. कर्षात्वतो घञोऽन्त -
उदात्तः ३६८० ।
१५७. उज्छादीनां च ३६८१ ।
१५८. अनुदात्तस्य च यत्रोदात्तलोपः
३६५१ ।
१५९. धातोः ३६७१ ।
१६०. चितः ३७१० ।
१६१. तद्धितस्य ३७११ ।
१६२. कितः ३७१२ ।
१६३. तिसृभ्यो जसः ३७१३ ।
१६४. चतुरः शसि ३६८२ ।
१६५. सावेकाचस्तृतीयादि -
र्विभक्तिः ३७१४ ।
१६६. अन्तोदात्ता-दुत्तरपदादन्य-
तरस्या-मनित्यसमासे ३७१५ ।
१६७. अञ्चेश्छन्दस्य-
सर्वनामस्थानम् ३७१६ ।
१६८. ऊडिदंपदाद्यप्पुम्रैद्युभ्यः ३७१७ ।
१६९. अष्टनो दीर्घात् ३७१८ ।

१७०. शतु-रनुमो नद्यजादी ३७१९ ।
 १७१. उदात्तयणो हल्पूर्वात् ३७२० ।
 १७२. नोङ्घात्वोः ३७२१ ।
 १७३. ह्रस्व-नुङ्भ्यां मतुप् ३७२२ ।
 १७४. नामन्यतरस्याम् ३७२३ ।
 १७५. ड्याश्छन्दसि बहुलम् ३७२४ ।
 १७६. षट्त्रिचतुर्भ्यो हलादिः ३७२५ ।
 १७७. झल्युपोत्तमम् ३६८३ ।
 १७८. विभाषा भाषायाम् ३६८४ ।
 १७९. न गोश्वन्साववर्णराडङ्-
 क्रुङ्-कृद्भ्यः ३७२६ ।
 १८०. दिवो झल् ३७२७ ।
 १८१. नृ चान्यतरस्याम् ३७२८ ।
 १८२. तित्त्वरितम् ३७२९ ।
 १८३. तास्यनुदात्तेन्डिददुपदेशाल्ल-
 सार्वधातुक-मनुदात्त-
 महन्विडोः ३७३० ।

आद्युदात्तस्वरः

१८४. आदिः सिचोऽन्यतरस्याम् ३७३१ ।
 १८५. स्वपादि-हिंसामच्यनिटि ३६७२ ।
 १८६. अभ्यस्ताना-मादिः ३६७३ ।
 १८७. अनुदात्ते च ३६७४ ।
 १८८. सर्वस्य सुपि ३६८५ ।
 १८९. भी-ही-भृ-हु-मद-जन-
 धन-दरिद्रा-जागरां-प्रत्ययात्
 पूर्व पिति ३६७५ ।
 १९०. लिति ३६७६ ।
 १९१. आदिर्णमुल्यन्यतरस्याम् ३६७७ ।
 १९२. अचः कर्तृयकि ३६७८ ।
 १९३. थलि च सेटीडन्तो वा ३७३२ ।

१९४. जित्यादिर्नित्यम् ३६८६ ।
 १९५. आमन्त्रितस्य च ३६५३ ।
 १९६. पथिमथोः सर्वनामस्थाने ३६८७ ।
 १९७. अन्तश्च तवै युगपत् ३६८८ ।
 १९८. क्षयो निवासे ३६८९ ।
 १९९. जयः करणम् ३६९० ।
 २००. वृषादीनां च ३६९१ ।
 २०१. संज्ञाया-मुपमानम् ३६९२ ।
 २०२. निष्ठा च द्वयजनात् ३६९३ ।
 २०३. शुष्कघृष्टौ ३६९४ ।
 २०४. आशितः कर्ता ३६९५ ।
 २०५. रिक्ते विभाषा ३६९६ ।
 २०६. जुष्टार्पिते च्छन्दसि ३६९७ ।
 २०७. नित्यं मन्त्रे ३६९८ ।
 २०८. युष्मदस्मदोर्ङिसि ३६९९ ।
 २०९. डयि च ३७०० ।
 २१०. यतोऽनावः ३७०१ ।
 २११. ईड-वन्द-वृ-शंस-दुहां
 ण्यतः ३७०२ ।
 २१२. विभाषा वेण्विन्धानयोः ३७०३ ।
 २१३. त्याग-राग-हास-कुहश्चठ-
 क्रथानाम् ३७०४ ।
 २१४. उपोत्तमं रिति ३७३३ ।
 २१५. चङ्यन्यतरस्याम् ३६७९ ।
 २१६. मतोः पूर्वमात्संज्ञायां -
 स्त्रियाम् ३७०५ ।

अन्तोदात्तस्वरः

२१७. अन्तोऽवत्याः ३७०६ ।
 २१८. ईवत्याः ३७०७ ।
 २१९. चौ ३६५२ ।

समासस्वरः -

२२०. समासस्य ३७३४ ।

षष्ठाध्याये द्वितीयः पादः

समासस्वरापवादाः

पूर्वपदस्य प्रकृत्या स्वरप्रकरणम्

१. बहुव्रीहौ प्रकृत्या पूर्वपदम् ३७३५ ।
पूर्वपदमित्यनुवर्तते । इत उत्तरं
यद्वक्ष्यते, तत् पूर्वपदस्य भवतीत्येवं तद्वेदितव्यम् ।
२. तत्पुरुषे तुल्यार्थतृतीयासप्तम्युप-
मानाव्ययद्वितीयाकृत्याः ३७३६ ।
३. वर्णो वर्णेष्वाते ३७३७ ।
४. गाधलवणयोः प्रमाणे ३७३८ ।
५. दायाद्यं दायादे ३७३९ ।
६. प्रतिबन्धिचिर-कृच्छ्रयोः ३७४० ।
७. पदेऽपदेशे ३७४१ ।
८. निवाते वातत्राणे ३७४२ ।
९. शारदेऽनात्वे ३७४३ ।
१०. अध्वर्यु-कषाययोरजातौ ३७४४ ।
११. सदृशप्रतिरूपयोः सादृश्ये ३७४५ ।
१२. द्विगौ प्रमाणे ३७४६ ।
१३. गन्तव्यपण्यं वाणिजे ३७४७ ।
१४. मात्रोपज्ञोपक्रमच्छाये -
नपुंसके ३७४८ ।
१५. सुखप्रिययोर्हिते ३७४९ ।
१६. प्रीतौ च ३७५० ।
१७. स्वं स्वामिनि ३७५१ ।
१८. पत्यावैश्वर्ये ३७५२ ।
१९. न भूवाक्-चिद्-दिधिषु ३७५३ ।
२०. वा भुवनम् ३७५४ ।
२१. आशङ्का-बाध-नेदीयः सु

संभावने ३७५५ ।

२२. पूर्वे भूतपूर्वे ३७५६ ।
२३. सविध-सनीड-समर्याद-सवेश-
सदेशेषु सामीप्ये ३७५७ ।
२४. विस्पष्टादीनि -
गुणवचनेषु ३७५८ ।
२५. श्रज्यावमकन्यापवत्सु भावे -
कर्मधारये ३७५९ ।
२६. कुमारश्च ३७६० ।
२७. आदिः प्रत्येनसि ३७६१ ।
२८. पूगेष्वाव्यतरस्याम् ३७६२ ।
२९. इगन्त-काल-कपाल-भगाल-
शरावेषु द्विगौ ३७६३ ।
३०. बह्वन्यतरस्याम् ३७६४ ।
३१. दिष्टिवितस्त्योश्च ३७६५ ।
३२. सप्तमी सिद्धशुष्कपक्व-
बन्धेष्वकालात् ३७६६ ।
३३. परिप्रत्युपापा वर्ज्यमाना-
होरात्रावयवेषु ३७६७ ।
३४. राजन्यबहुवचनद्वन्द्वे-
ऽन्धकवृष्णिषु ३७६८ ।
३५. संख्या ३७६९ ।
३६. आचार्योपसर्जनश्चान्ते -
वासी ३७७० ।
३७. कार्त-कौजपादयश्च ३७७१ ।
३८. महान्त्रीह्यपराहण-गृष्टीष्वास-
जाबाल-भार-भारत-हैलिहिल-
रौरव-प्रवृद्धेषु ३७७२ ।
३९. क्षुल्लकश्च वैश्वदेवे ३७७३ ।
४०. उष्ट्रः सादिवाभ्योः ३७७४ ।

४१. गौः सादसादिसारथिषु ३७७५ ।
 ४२. कुरु-गार्हपत-रिक्त-गुर्वसूत-
 जरत्यश्लील-दृढरूपा पारेवडवा
 तैतिलकद्रूः पण्यकम्बलो
 दासीभाराणां च ३७७६ ।
 ४३. चतुर्थी तदर्थे ३७७७ ।
 ४४. अर्थे ३७७८ ।
 ४५. क्ते च ३७७९ ।
 ४६. कर्मधारयेऽनिष्ठा ३७८० ।
 ४७. अहीने द्वितीया ३७८१ ।
 ४८. तृतीया कर्मणि ३७८२ ।
 ४९. गति-रनन्तरः ३७८३ ।
 ५०. तादौ च निति कृत्यतौ ३७८४ ।
 ५१. तवै चान्तश्च युगपत् ३७८५ ।
 ५२. अनिगन्तोऽञ्चतौ
 वप्रत्यये ३७८६ ।
 ५३. न्यघी च ३७८७ ।
 ५४. ईषदन्यतरस्याम् ३७८८ ।
 ५५. हिरण्य-परिमाणं धने ३७८९ ।
 ५६. प्रथमोऽचिरोपसंपत्तौ ३७९० ।
 ५७. कतरकतमौ कर्मधारये ३७९१ ।
 ५८. आर्यो ब्राह्मण-कुमारयोः ३७९२ ।
 ५९. राजा च ३७९३ ।
 ६०. षष्ठी प्रत्येनसि ३७९४ ।
 ६१. क्ते नित्यार्थे ३७९५ ।
 ६२. ग्रामः शिल्पिनि ३७९६ ।
 ६३. राजा च प्रशंसायाम् ३७९७ ।
 पूर्वपदाद्युदात्तस्वराधिकारः
 ६४. आदिरुदात्तः ३७९८ ।
 इत आदिरुदात्त इत्येतदधिकृतं

- वेदितव्यम् । इत उत्तरं यद्वक्ष्यते, तत्र पूर्व-
 -पदस्यादिरुदात्तो भवतीत्येवं तद्वेदितव्यम् ।
 ६५. सप्तमीहारिणौ-
 धर्म्येऽहरणे ३७९९ ।
 ६६. युक्ते च ३८०० ।
 ६७. विभाषाध्यक्षे ३८०१ ।
 ६८. पापं च शिल्पिनि ३८०२ ।
 ६९. गोत्रान्तेवासि-माणव-ब्राह्मणेषु
 क्षेपे ३८०३ ।
 ७०. अङ्गानि मैरेये ३८०४ ।
 ७१. भक्ताख्यास्तदर्थेषु ३८०५ ।
 ७२. गो-बिडाल-सिंह-
 सैन्धवेषूपमाने ३८०६ ।
 ७३. अके जीविकार्थे ३८०७ ।
 ७४. प्राचां क्रीडायाम् ३८०८ ।
 ७५. अणि नियुक्ते ३८०९ ।
 ७६. शिल्पिनि चाकृजः ३८१० ।
 ७७. संज्ञायां च ३८११ ।
 ७८. गोतन्तियवं पाले ३८१२ ।
 ७९. णिनि ३८१३ ।
 ८०. उपमानं शब्दार्थ-
 प्रकृतावेव ३८१४ ।
 ८१. युक्ता-रोह्यादयश्च ३८१५ ।
 ८२. दीर्घकाशतुषभाष्ट्रवटं जे ३८१६ ।
 ८३. अन्त्यात्पूर्वं बह्वचः ३८१७ ।
 ८४. ग्रामेऽनिवसन्तः ३८१८ ।
 ८५. घोषादिषु च ३८१९ ।
 ८६. छान्त्र्यादयः शालायाम् ३८२० ।
 ८७. प्रस्थेऽवृद्धमककर्षादीनाम् ३८२१ ।
 ८८. मालादीनां च ३८२२ ।

८९. अमहन्नवं-
नगरेऽनुदीचाम् ३८२३ ।
९०. अर्मे चावर्ण द्व्यच् त्र्यच् ३८२४ ।
९१. न भूताधिक-संजीव-
मद्राश्मकज्जलम् ३८२५ ।
पूर्वपदान्तोदात्तस्वराधिकारः
९२. अन्तः ३८२६ ।
अन्त इत्यधिकृतम् । यदित उत्तरं
वक्ष्यते, तत्र पूर्वस्यान्त उदात्तो भवतीत्येव-
मधिकृतं वेदितव्यम् ।
९३. सर्व गुणकात्तर्न्ये ३८२७ ।
९४. संज्ञायां गिरि-निकाययोः ३८२८ ।
९५. कुमार्यां वयसि ३८२९ ।
९६. उदकेऽकेवले ३८३० ।
९७. द्विगौ क्रतौ ३८३१ ।
९८. सभायां नपुंसके ३८३२ ।
९९. पुरे प्राचाम् ३८३३ ।
१००. अरिष्ट-गौडपूर्वे च ३८३४ ।
१०१. न हास्तिन-फलक-
मार्दयाः ३८३५ ।
१०२. कुसूल-कूप-कुम्भशालं
बिले ३८३६ ।
१०३. दिक्शब्दा ग्रामजनपदास्थान -
चानराटेषु ३८३७ ।
१०४. आचार्योपसर्जनश्चान्ते-
वासिनि ३८३८ ।
१०५. उत्तरपदवृद्धौ सर्व च ३८३९ ।
१०६. बहुव्रीहौ विश्वं संज्ञायाम् ३८४० ।
१०७. उदराश्वेषु ३८४१ ।
१०८. क्षेपे ३८४२ ।

१०९. नदी बन्धुनि ३८४३ ।
११०. निष्ठोपसर्गपूर्व-मन्यतरस्याम्
३८४४ ।
उत्तरपदाद्युदात्तस्वराधिकारः
१११. उत्तरपदादिः ३८४५ ।
उत्तरपदादिरित्येतदधिकृतम् । यदित
ऊर्ध्वमनुक्रमिष्यते, तत्र उत्तरपदस्यादिरुदात्तो
भवतीत्येवमधिकृतं वेदितव्यम् । उत्तरपद-
स्येत्येतदापादपरिसमाप्तेः ।
११२. कर्णो वर्णलक्षणात् ३८४६ ।
११३. संज्ञौपम्ययोश्च ३८४७ ।
११४. कण्ठपृष्ठग्रीवाजङ्घं च ३८४८ ।
११५. शृङ्गा-मवस्थायां च ३८४९ ।
११६. नजो जरमर-मित्रमृताः ३८५० ।
११७. सोर्मनसी अलो-मोषसी ३८५१ ।
११८. क्रत्वादयश्च ३८५२ ।
११९. आद्युदात्तं द्व्यच्छन्दसि ३८५३ ।
१२०. वीरवीर्यौ च ३८५४ ।
१२१. कूल-तीर-तूल-मूल-शालाक्ष-
सममव्ययीभावे ३८५५ ।
१२२. कंसमन्यशूर्पपाय्यकाण्डं
द्विगौ ३८५६ ।
१२३. तत्पुरुषे शालायां नपुंसके ३८५७ ।
१२४. कन्या च ३८५८ ।
१२५. आदिश्चिहणादीनाम् ३८५९ ।
१२६. चेटखेटकटुककाण्डं
गर्हायाम् ३८६० ।
१२७. चीरमुपमानम् ३८६१ ।
१२८. पलतसूपशाकं मिश्रे ३८६२ ।

१२९. कूलसूदस्थलकर्षाः
संज्ञायाम् ३८६३ ।
१३०. अकर्मधारये राज्यम् ३८६४ ।
१३१. वर्ग्यादयश्च ३८६५ ।
१३२. पुत्रः पुम्भ्यः ३८६६ ।
१३३. नाचार्यराजत्विक्संयुक्त -
ज्ञात्याख्येभ्यः ३८६७ ।
१३४. चूर्णादीन्यप्राणिषष्ठ्याः ३८६८ ।
१३५. षट् च काण्डादीनि ३८६९ ।
१३६. कुण्डं वनम् ३८७० ।
१३७. प्रकृत्या भगालम् ३८७१ ।
१३८. शितेर्नित्याबहुज्बहुव्रीहा -
वभसत् ३८७२ ।
१३९. गतिकारकोपपपदात्कृत् ३८७३ ।
१४०. उभे वनस्पत्यादिषु -
युगपत् ३८७४ ।
१४१. देवताद्वन्द्वे च ३८७५ ।
१४२. नोत्तरपदेऽनुदात्तादावपृथिवी-
रुद्रपूषमन्यिषु ३८७६ ।
उत्तरपदान्तोदात्तस्वरप्रकरणम्
१४३. अन्तः ३८७७ ।
अन्त इत्येतदधिकृतमापादान्तम् ।
यदित ऊर्ध्वमनुक्रमिष्यते, तत्र समासस्योत्तर-
-पदस्यान्त उदातो भवतीत्येवं तद् वेदितव्यम् ।
१४४. थायघञ्ताजबित्रकाणाम् ३८७८ ।
१४५. सूपमानात् क्तः ३८७९ ।
१४६. संज्ञायामनाचितादीनाम् ३८८० ।
१४७. प्रवृद्धादीनां च ३८८१ ।
१४८. कारकाद्दत्तश्रुतयो-
रेवाशिषि ३८८२ ।

१४९. इत्थंभूतेन कृतमिति च ३८८३ ।
१५०. अनो भावकर्मवचनः ३८८४ ।
१५१. मन्तिन्व्याख्यान-शयनासन-
स्थान-याजकादि-क्रीताः ३८८५ ।
१५२. सप्तम्याः पुण्यम् ३८८६ ।
१५३. ऊनार्थ-कलहं तृतीयायाः
३८८७ ।
१५४. मिश्रं चानुपसर्गमसंघौ ३८८८ ।
१५५. नञो गुणप्रतिषेधे संपाद्यर्ह-
हितालमर्थास्तद्धिताः ३८८९ ।
१५६. ययतोश्चातदर्थे ४८९० ।
१५७. अच्कावशक्तौ ३८९१ ।
१५८. आक्रोशे च ३८९२ ।
१५९. संज्ञायाम् ३८९३ ।
१६०. कृत्यो-
केष्णुच्चावर्वादयश्च ३८९४ ।
१६१. विभाषा तृन्नन्तीक्षण-
शुचिषु ३८९५ ।
१६२. बहुव्रीहाविद-मेतत्तद्भ्यः-
प्रथमपूरणयोः-
क्रियागणने ३८९६ ।
१६३. संख्यायाः स्तनः ३८९७ ।
१६४. विभाषा छन्दसि ३८९८ ।
१६५. संज्ञायां मित्राजिनयोः ३८९९ ।
१६६. व्यवायिनोऽन्तरम् ३९०० ।
१६७. मुखं स्वाङ्गम् ३९०१ ।
१६८. नाव्ययदिकशब्द-गोमहत्स्थूल -
मुष्टि-पृथु-वत्सेभ्यः ३९०२ ।
१६९. निष्ठीपमाना-
दन्यतरस्याम् ३९०३ ।

१७०. जाति-काल-सुखादिभ्यो-
ऽनाच्छादनात् क्तोऽकृत-
मित-प्रतिपन्नाः ३९०४ ।
१७१. वा जाते ३९०५ ।
१७२. नञ्भ्याम् ३९०६ ।
१७३. कपि पूर्वम् ३९०७ ।
१७४. ह्रस्वान्तेऽन्यात्पूर्वम् ३९०८ ।
१७५. बहोर्नञ्वदुत्तरपदभूमि ३९०९ ।
१७६. न गुणादयोऽवयवाः ३९१० ।
१७७. उपसर्गात्स्वाङ्गं ध्रुवमपशु ३९११ ।
१७८. वनं समासे ३९१२ ।
१७९. अन्तः ३९१३ ।
१८०. अन्तश्च ३९१४ ।
१८१. न निविभ्याम् ३९१५ ।
१८२. परे-रभितोभावि
मण्डलम् ३९१६ ।
१८३. प्रादस्वाङ्गं संज्ञायाम् ३९१७ ।
१८४. निरुदकादीनि च ३९१८ ।
१८५. अभेर्मुखम् ३९१९ ।
१८६. अपाच्च ३९२० ।
१८७. स्फिग-पूत-वीणमञ्जोऽध्व-कुक्षि-
सीर-नामनाम च ३९२१ ।
१८८. अधे-रुपरित्यम् ३९२२ ।
१८९. अनो-रग्रधान-कनीयसी ३९२३ ।
१९०. पुरुषश्चान्वादिष्टः ३९२४ ।
१९१. अतेरकृतपदे ३९२५ ।
१९२. ने-रनिधाने ३९२६ ।
१९३. प्रतेरंश्वादयस्तत्पुरुषे ३९२७ ।
१९४. उपाद् द्व्यजजिन-मगौरादयः
३९२८ ।

१९५. सोरवक्षेपणे ३९२९ ।
१९६. विभाषोत्पुच्छे ३९३० ।
१९७. द्वित्रिभ्यां पाददन्मूर्धसु
बहुव्रीहौ ३९३१ ।
१९८. सक्थं चाक्रान्तात् ३९३२ ।
१९९. परादिश्छन्दसि बहुलम् ३९३३ ।
- षष्ठाध्याये तृतीयः पादः
'उत्तरपदे' इत्यधिकारः
१. अलुगुत्तरपदे ९५८ ।
'अलुगिति' च 'उत्तरपदे' इति च
एतदधिकृतं वेदितव्यम् । यदित ऊर्ध्वमनु-
-क्रमिष्यतेऽलुगुत्तरपदे इत्येवं तद् वेदितव्यम् ।
अत्र विवेकः, 'अलुगिति' ६.३.२४ इत्यन्त-
मधिक्रियते 'उत्तरपदे' इति च पादान्तमधिक्रियते ।
उत्तरपदेऽलुक्प्रकरणम्
२. पञ्चम्याः स्तोकादिभ्यः ९५९ ।
३. ओजः सहोऽम्भस्तम-
सस्तृतीयायाः ९६० ।
४. मनसः संज्ञायाम् ९६१ ।
५. आज्ञायिनि च ९६२ ।
६. आत्मनश्च पूरणे ९६३ ।
७. वैयाकरणाख्यायां चतुर्थ्याः ९६४ ।
८. परस्य च ९६५ ।
९. हलदन्तात्सप्तम्या संज्ञायाम्
९६६ ।
१०. कारनामि च प्राचां हलादौ
९६८ ।
११. मध्याद् गुरौ ९६९ ।
१२. अमूर्धमस्तकात्स्वाङ्गा-दकामे
१७० ।
१३. बन्धे च विभाषा १७१ ।

१४. तत्पुरुषे कृति बहुलम् १७२ ।
 १५. प्रावृट्शरत्कालदिवां जेः १७३ ।
 १६. विभाषा वर्षक्षरशरवरात् १७४ ।
 १७. घकालतनेषु कालनाम्नः १७५ ।
 १८. शयवासवासिष्वकालात् १७६ ।
 १९. नेन्सिद्धबध्नातिषु च १७७ ।
 २०. स्ये च भाषायाम् १७८ ।
 २१. षष्ठ्या आक्रोशे १७९ ।
 २२. पुत्रेऽन्यतरस्याम् १८० ।
 २३. ऋतो विद्यायोनिस्मन्धेभ्यः १८१ ।
 २४. विभाषा स्वसृपत्योः १८२ ।

उत्तरपद आनङ्

२५. आनङ्गतो द्वन्द्वे ९२१ ।
 २६. देवताद्वन्द्वे च ९२२ ।
 २७. ईदग्नेः सोमवरुणयोः ९२३ ।
 २८. इद् वृद्धौ ९२५ ।
 २९. दिवो द्यावा ९२६ ।
 ३०. दिवसश्च पृथिव्याम् ९२७ ।
 ३१. उषासोषसः ९२८ ।
 ३२. मातरपितरा-बुदीचाम् ९२९ ।
 ३३. पितरामातरा -

च च्छन्दसि ३५२८ ।

उत्तरपदे पुंवद्भावः

३४. स्त्रियाः पुंवद्भाषितपुंस्का-
 -दनूङ् समानाधिकरणे
 स्त्रिया-मपूरणी-प्रियादिषु ८३१ ।
 ३५. तसिलादिष्वाकृत्वसुचः ८३६ ।
 ३६. क्यङ्मानिनोश्च ८३७ ।
 ३७. न कोपध्यायाः ८३८ ।
 ३८. संज्ञापूरण्योश्च ८३९ ।

३९. वृद्धिनिमित्तस्य च -
 तद्धितस्यारक्तविकारे ८४० ।
 ४०. स्वाङ्गाच्चेतः ८४१ ।
 ४१. जातेश्च ८४२ ।
 ४२. पुंवत्कर्मधारय-जातीय-
 देशीयेषु ७४६ ।
 उत्तरपदे ह्रस्वः
 ४३. घ-रूप-कल्प-चेलङ्-ब्रुव-
 गोत्र-मत-हतेषु
 इयोऽनेकाचो ह्रस्वः ९८५ ।
 ४४. नद्याः शेषस्यान्यतरस्याम् ९८६ ।
 ४५. उगितश्च ९८७ ।

उत्तरपद आत्वम्

४६. आन्महतः समानाधिकरण -
 जातीययोः ८०७ ।
 ४७. द्व्यष्टनः संख्याया-
 मबहुव्रीह्याशीत्योः ८०८ ।
 उत्तरपदे प्रकृत्यादेशाः
 ४८. त्रेल्यः ८०९ ।
 ४९. विभाषा चत्वारिंशत्प्रभृतौ
 सर्वेषाम् ८१० ।
 ५०. हृदयस्य हल्लेख-यदण्लासेषु
 ९८८ ।
 ५१. वा शोक-ष्यञ्-रोगेषु ९८९ ।
 ५२. पादस्य पदाज्याति-गोप-
 हतेषु ९९० ।
 ५३. पद्यत्यतदर्थे ९९१ ।
 ५४. हिमकाषिहतिषु च ९९२ ।
 ५५. ऋचः शे ९९३ ।
 ५६. वा घोषमिश्रशब्देषु ९९४ ।

५७. उदकस्योदः संज्ञायाम् १९५ ।
 ५८. पेषंवास-वाहनधिषु च १९६ ।
 ५९. एकहलादौ पूरयितव्ये-
 ५९. अन्यतरस्याम् १९७ ।
 ६०. मन्थौदन-सक्तु-बिन्दु-वज्र-
 भार-हार-वीवध-गाहेषु च १९८ ।
 ६१. इको ह्रस्वोऽङ्यो गालवस्य १९९ ।
 ६२. एकतद्धिते च १००० ।
 ६३. ड्यापोः संज्ञाछन्दसोर्बहुलम् १००१ ।
 ६४. त्वे च १००२ ।
 ६५. इष्टकेषीका-मालानां चित्त-तूल-
 भारिषु १००६ ।
 ६६. खित्यनव्ययस्य २९४३ ।
 उत्तरपदे मुमागमः
 ६७. अरुद्विषदजन्तस्य मुम् २९४२ ।
 ६८. इच एकाचोऽप्रत्ययवच्च २९९४ ।
 ६९. वाचंयमपुरंदरौ च २९५७ ।
 ७०. कारे सत्यागदस्य १००७ ।
 ७१. श्येनतिलस्य पाते ज्ञे १२६८ ।
 ७२. रात्रेः कृति विभाषा १००८ ।
 उत्तरपदे नजादेशाः
 ७३. नलोपो नजः ७५७ ।
 ७४. तस्मान्नुडचि ७५८ ।
 ७५. नभ्राणनपान्वेदा-नासत्या-
 नमुचि-नकुल-नख-नपुंसक-
 नक्षत्र-नक्र-नाकेषु प्रकृत्या ७५९ ।
 ७६. एकादिश्चैकस्य चादुक् ८११ ।
 ७७. नगोऽप्राणिष्वन्यतरस्याम् ७६० ।
 उत्तरपदे सहस्यदेशाः
 ७८. सहस्य सः संज्ञायाम् १००९ ।

७९. ग्रन्थान्ताधिके च १०१० ।
 ८०. द्वितीये चानुपाख्ये १०११ ।
 ८१. अव्ययीभावे चाकाले ६६० ।
 ८२. वोपसर्जनस्य ८४९ ।
 ८३. प्रकृत्याशिषि ८५० ।
 उत्तरपदे समानस्यादेशाः
 ८४. समानस्यच्छन्दस्यमूर्ध-
 प्रभृत्युदकेषु १०१२ ।
 ८५. ज्योतिर्जनपद-रात्रि-
 नाभि-नाम-गोत्र-रूप-
 स्थान-वर्ण-वयो-वचन-
 बन्धुषु १०१३ ।
 ८६. चरणे ब्रह्मचारिणि १०१४ ।
 ८७. तीर्थे ये १०१५ ।
 ८८. विभाषोदरे १०१६ ।
 दृग्दृशवतुषु प्रकृत्यादेशाः
 ८९. दृग्दृशवतुषु १०१७ ।
 ९०. इदंकिमोरीश्वी १०१८ ।
 ९१. आ सर्वनाम्नः ४३० ।
 अञ्चतौ वप्रत्यये प्रकृत्यादेशाः
 ९२. विष्वग्देवयोश्च
 टेर्द्व्यञ्चतावप्रत्यये ४१८ ।
 ९३. समः समि ४२१ ।
 ९४. तिरसस्तिर्यलोपे ४२३ ।
 सहस्यदेशाः
 ९५. सहस्य सधिः ४२२ ।
 ९६. सध मादस्थयोश्छन्दसि ३५२९ ।
 अप आदेशाः
 ९७. द्व्यन्तरूपसर्गेभ्योऽप ईत् ९४१ ।
 ९८. ऊदनोर्देशे ९४२ ।

अन्यशब्दस्यादेशाः

९९. अषष्ठ्यतृतीयास्थस्यान्यस्य
दुगाशी-राशास्थास्थितो-
त्सुकोति-कारकरागच्छेषु १०२५ ।
१००. अर्थे विभाषा १०२६ ।
- कुशब्दस्यादेशाः
१०१. कोः कत्तत्पुरुषेऽचि १०२७ ।
१०२. रथवदयोश्च १०२८ ।
१०३. तृणे च जातौ १०२९ ।
१०४. का पथ्यक्षयोः १०३० ।
१०५. ईषदर्थे १०३१ ।
१०६. विभाषा पुरुषे १०३२ ।
१०७. कवं चोष्णे १०३३ ।
१०८. पथि च च्छन्दसि ३५५० ।

निपातनानि

१०९. पृषोदरादीनि यथोपदिष्टम् १०३४

अहनशब्दस्यादेशाः

११०. संख्याविसायपूर्वस्याहनस्या-
हन्नन्यतरस्यां डौ २३८ ।

‘उत्तरपदे दीर्घः’ ६.३.१३९ यावत्

‘दीर्घः’ ६.४.१८ इति यावत्

१११. ब्रूलोपे पूर्वस्य दीर्घोऽणः १७४ ।
११२. सहिवहोरोदवर्णस्य २३५७ ।
११३. साढ्वै साढ्वा साढेति-
निगमे ३५३१ ।

द्वितीयः संहिताधिकारः

११४. संहितायाम् १०३५ ।

‘संहितायाम्’ इत्यधिकार आ-
-पादान्तम् । यदित ऊर्ध्वमनुक्रमिष्यते

संहितायामित्येवं तद्वेदितव्यम् ।

११५. कर्णे लक्षणस्याविष्टाष्ट-
पञ्च-मणि-भिन्नच्छिन्नच्छिद्र-
स्रुव-स्वस्तिकस्य १०३६ ।
११६. नहि-वृत्ति-वृषि-व्यधि-रुचि-
सहि-तनिषु क्वौ १०३७ ।
११७. वनगिर्योः संज्ञायां कोटर-
किंशुलकादीनाम् १०३८ ।
११८. वले १०४० ।
११९. मतौ बहुचोऽ-
नजिरादीनाम् १०४१ ।
१२०. शरादीनां च १०४२ ।
१२१. इको वहेऽपीलोः १०४३ ।
१२२. उपसर्गस्य घञ्यमनुष्ये -
बहुलम् १०४४ ।
१२३. इकः काशे १०४५ ।
१२४. दस्ति ३०७९ ।
१२५. अष्टनः संज्ञायाम् १०४६ ।
१२६. छन्दसि च ३५३२ ।
१२७. चित्तेः कपि १०४७ ।
१२८. विश्वस्य वसुराटोः ३७९ ।
१२९. नरे संज्ञायाम् १०४८ ।
१३०. मित्रे चर्षौ १०४९ ।
१३१. मन्त्रे सोमाश्वेन्द्रिय-विश्व -
देव्यस्य मतौ ३५३३ ।
१३२. ओषधेश्च विभक्ता-
वप्रथमायाम् ३५३४ ।
१३३. ऋचि तु-नु-घ-मशु-
तङ्-कुत्रोरुष्याणाम् ३५३५ ।

१३४. इकः सुजि ३५३६ ।
 १३५. द्व्यचोऽतस्तिङः ३५३७ ।
 १३६. निपातस्य च ३५३८ ।
 १३७. अन्येषामपि दृश्यते ३५३९ ।
 १३८. चौ ४१७ ।
 १३९. संप्रसारणस्य १००४ ।

षष्ठाध्याये चतुर्थः पादः

अङ्गाधिकारः

१. अङ्गस्य २०० ।

अधिकारोऽयमासप्तमाध्यायपरिसमाप्तेः,

७. ४. ९७ इति यावत् । यदित ऊर्ध्वमनुक्रमिष्यते-
 -ऽङ्गस्येत्येवं तद्वेदितव्यम् ।

अङ्गस्य दीर्घः

२. हलः २५५९ ।
 स्वादिषु विभक्तिषु दीर्घः
 ३. नामि २०९ ।
 ४. न तिसृचतसृ ३०० ।
 ५. छन्दस्युभयथा ३५४० ।
 ६. नृ च २८३ ।
 ७. नोपधायाः ३७० ।
 ८. सर्वनामस्थाने चासंबुद्धौ २५० ।
 ९. वा षपूर्वस्य निगमे ३५४१ ।
 १०. सान्तमहतः संयोगस्य ३१७ ।
 ११. अप्तृन्तृच्वसृ-नप्तृ-नेष्टृ-त्वष्टृ-
 क्षत्तृ-होतृ-पोतृ-
 प्रशास्तृणाम् २७७ ।
 १२. इन्हन्पूर्वार्थम्णां शौ ३५६ ।
 १३. सौ च ३५७ ।
 १४. अत्वसन्तस्य चाघातोः ४२५ ।

झलादौ किङिति दीर्घः

१५. अनुनासिकस्य क्विङल्लोः
 किङिति २६६६ ।
 १६. अज्झनगमां सनि २६१४ ।
 १७. तनोतेर्विभाषा २६२२ ।
 १८. क्रमश्च क्त्वि ३२९ ।

अङ्गस्य शूठ्

१९. च्छ्वोः शूडनुनासिके च
 २५६१ ।

२०. ज्वरत्वरस्त्रिव्यविमवा-
 मुपधायाश्च २६५४ ।

२१. राल्लोपः २६५५ ।

असिद्धवदधिकारः

२२. असिद्धवदत्राभात् २१८३ ।

असिद्धवदित्यधिकारोऽयम् । यदित
 ऊर्ध्वमनुक्रमिष्यते, आ षष्ठाध्यायपरिसमाप्तेः,
 असिद्धवत् तद्वेदितव्यम् । आभादिति विषय-
 निर्देशः । तस्मिन् समानाश्रये आभीये कर्तव्ये
 समानाश्रयमाभीयमसिद्धं भवति । व्याश्रयं तु
 न भवति । अस्याधिकारस्य विषयाः क्रमेण
 निर्दिश्यन्ते ---

१. नलोपः

२३. श्नान्नलोपः २५४४ ।
 २४. अनिदितां हल उपधायाः किङिति
 ४१५ ।
 २५. दंशसञ्जस्वज्जां शपि २३९६ ।
 २६. रज्जेश्च २३९७ ।
 २७. घञि च भावकरणयोः ३१८७ ।
 २८. स्यदो जवे ३१८८ ।
 २९. अवोदैधौद्म-प्रश्नय-हिमश्नथाः
 ३१८९ ।

३०. नाञ्चेः पूजायाम् ४२४ ।
 ३१. कित्त्व स्कन्दिस्यन्दोः ३३२१ ।
 ३२. जान्तनशां विभाषा ३३३० ।
 ३३. भञ्जेश्च चिणि २७६४ ।
 २. शास उपधाया इकारादेशः
 ३४. शास इडङ्हलोः २४८६ ।
 ३. शासः शा
 ३५. शा हौ २४८७ ।
 ४. हन्तेर्जः
 ३६. हन्तेर्जः २४३१ ।
 ५. अनुनासिकलोपः
 ३७. अनुदात्तोपदेश-वनति-
 तनोत्यादीना-मनुनासिकलोपो
 झलि किङिति २४२८ ।
 ३८. वा ल्यपि ३३३४ ।
 ३९. न क्तिचि दीर्घश्च ३३१४ ।
 ४०. गमः क्वौ २९८६ ।
 ६. अनुनासिकस्यात्त्वम्
 ४१. विड्वनोरनुनासिकस्यात् २९८२ ।
 ४२. जनसनखनां सञ्जलोः २५०४ ।
 ४३. ये विभाषा २३१९ ।
 ४४. तनोतेर्यकि २७५९ ।
 ४५. सनःक्तिचि लोपश्चास्या-
 न्यतरस्याम् ३३१५ ।
 आर्धधातुक इत्यधिकारः
 ४६. आर्धधातुके २३०७ ।
 आर्धधातुके इत्यधिकारोऽयं 'न ल्यपि
 ६.४.७०' इत्यन्तम् । प्रागेतस्माद्यदित ऊर्ध्व-
 -मनुक्रमिष्यते, 'आर्धधातुके' इत्येवं तद्
 वेदितव्यम् ।

७. भ्रस्जो रमागमः
 ४७. भ्रस्जो रोपधयो रमन्यतरस्याम्
 २५३५ ।
 ८. अतो लोपः
 ४८. अतो लोपः २३०८ ।
 ९. यलोपः
 ४९. यस्य हलः २६३१ ।
 ५०. क्यस्य विभाषा २६६० ।
 १०. णेलोपः
 ५१. णेरनिटि २३१३ ।
 ५२. निष्ठायां सेटि ३०५७ ।
 ५३. जनिता मन्त्रे ३५४२ ।
 ५४. शमिता यज्ञे ३५४३ ।
 ११. णेरयादेशः
 ५५. अयामन्तात्वाव्येत्विष्णुषु २३११ ।
 ५६. ल्यपि लघुपूर्वात् ३३३६ ।
 ५७. विभाषाऽऽपः ३३३७ ।
 १२. दीर्घः-त्यपि, निष्ठायाम्
 ५८. युप्लुवोर्दीर्घश्छन्दसि ३५४४ ।
 ५९. क्षियः ३३३८ ।
 ६०. निष्ठायामण्यदर्थे ३०१४ ।
 १३. चिण्वद्भावः
 ६२. स्यसिंक्षीयुट्-तासिषु भावकर्म-
 णोरुपदेशे-ऽञ्जन-ग्रह-दृशां वा
 -चिण्वदिट् च २७५७ ।
 किङित्यार्धधातुके परतः कार्याणि
 १४. दीडो युडागमः
 ६३. दीडो युडचि किङिति २५०७ ।
 १५. लोपः-आकारास्य
 ६४. आतो लोप इटि च २३७२ ।

१६. ईत्त्वम्-आकारास्य
 ६५. ईद्यति २८४३ ।
 ईत्त्वम्-घुमास्थादीनाम्
 ६६. घु-मास्था-गापा-जहातिसां
 हलि २४६२ ।
 १७. एत्वम्-घुमास्थादीनाम्
 ६७. एलिङि २३७४ ।
 ६८. वान्यस्य संयोगादेः २३७८ ।
 ६९. न ल्यपि ३३३५ ।
 १८. मयतेरित्वम्
 ७०. मयतेरिदन्यतरस्याम् ३३१८ ।
 इत्यार्धधातुकाधिकारः
 १९. अङ्गस्याडाटावागमौ
 ७१. लुङलङ्लङ्क्वडुदात्तः २२०६ ।
 ७२. आङजादीनाम् २२५४ ।
 ७३. छन्दस्यपि दृश्यते ३५४५ ।
 ७४. न माङ्योगे २२२८ ।
 ७५. बहुलं छन्दस्य-
 माङ्योगेऽपि ३५४६ ।
 २०. इर् इत्येतस्य रे इत्ययमादेशः
 ७६. इरयो रे ३५४७ ।
 २१. अङ्गस्येयडुवडौ
 ७७. अचिश्नु-धातुभ्रुवां य्यो-
 -रियडुवडौ २७१ ।
 ७८. अभ्यासस्यासवर्णे २२९० ।
 ७९. स्त्रियाः ३०१ ।
 ८०. वाम्शसोः ३०२ ।
 २२. यण्
 ८१. इणो यण् २४५५ ।
 ८२. एरनेकाचोऽसंयोगपूर्वस्य २७२ ।
 ८३. ओः सुपि २८१ ।

८४. वर्षाभ्वश्च २८२ ।
 ८५. न भूसुधियोः २७३ ।
 ८६. छन्दस्युभयथा ३५४८ ।
 ८७. हुश्नुवोः सार्वधातुके २३८७ ।
 २३. भुवो वुगागमः
 ८८. भुवो वुग्लुङ्लिटोः २१७४ ।
 २४. उपधाया ऊत्त्वम्
 ८९. ऊदुपधायाः गोहः २३६४ ।
 ९०. दोषो णौ २६०४ ।
 ९१. वा चित्तविरागे २६०५ ।
 २५. उपधाया ह्रस्वो, दीर्घश्च
 ९२. मितां ह्रस्वः २५६८ ।
 ९३. चिण्णमुलोदीर्घोऽन्यतरस्याम्
 २७६२ ।
 ९४. खचि ह्रस्वः २९५५ ।
 ९५. ह्लादो निष्ठायाम् ३०७३ ।
 ९६. छादेर्घोऽङ्ग्युपसर्गस्य ३२९७ ।
 ९७. इस्मन्त्रन्निवृषु च २९८५ ।
 २६. उपधाया लोपः
 ९८. गमहनजनखनघसां लोपः -
 किङत्यनङि २३६३ ।
 ९९. तनिपत्योश्छन्दसि ३५४९ ।
 ६.४.१०१ इत्यत आरभ्य ६.४.११९
 इति यावद् विधयः किङत्सार्वधातुकसम्बन्धीनि
 सन्ति ।
 १००. घसिभसोर्हलि च ३५५० ।
 २७. हेर्धिः
 १०१. हुञ्जल्भ्यो हेर्धिः २४२५ ।
 १०२. श्रुशृणुपृकृवृभ्यश्छन्दसि ३५५१ ।
 १०३. अङितश्च ३५५३ ।

२८. चिण उत्तरस्य लुक्
 १०४. चिणो लुक् २३२९ ।
 २९. हि-लुक्
 १०५. अतो हेः २२०२ ।
 ३०. प्रत्ययस्योकारलोपः
 १०६. उत्तश्च प्रत्ययादसंयोगपूर्वात्
 २३३४ ।
 १०७. लोपश्चास्यान्यतरस्यां म्वोः
 २३३३ ।
 १०८. नित्यं करोतेः २५४८ ।
 १०९. ये च २५४९ ।
 ३१. करोतेस्त उत्
 ११०. अत उत्सावर्धातुके २४६७ ।
 ३२. अकारलोपः श्नसोः
 १११. श्नसोरल्लोपः २४६९ ।
 ३३. आकारलोपः श्नाभ्यस्तयोः
 ११२. श्नाभ्यस्तयोरातः २४८३ ।
 ३४. ईत्वं श्नाभ्यस्तयोः
 ११३. ई हल्यघोः २४९७ ।
 ३५. दरिद्रस्य-इत्वम्
 ११४. इद्वरिद्रस्य २४८२ ।
 ३६. भिय इत्वम्
 ११५. भियोऽन्यतरस्याम् २४९२ ।
 ३७. जहातेरित्वम्
 ११६. जहातेश्च २४९८ ।
 ३८. जहातेरात्वम्
 ११७. आ च हौ २४९९ ।
 ३९. जहातेर्लोपः
 ११८. लोपो यि २५०० ।

४०. घ्वसोरेत्वाभ्यासलोपौ
 ११९. घ्वसोरेद्धा-वभ्यासलोपश्च
 २४७१ ।
 ४१. लिटि एत्वाभ्यासलोपप्रकरणम्
 १२०. अत एकहल्मध्येऽनादेशादेर्लिटि
 २२६० ।
 १२१. थलि च सेटि २२६१ ।
 १२२. तृफलभजत्रपश्च २३०१ ।
 १२३. राधो हिंसायाम् २५३२ ।
 १२४. वा जुभ्रमुत्रसाम् २३५६ ।
 १२५. फणां च सप्तानाम् २३५४ ।
 १२६. न शस-दद-वादि-गुणानाम्
 २२६३ ।
 ४२. तृ-आदेशः
 १२७. अर्वणस्त्रसावनजः ३६४ ।
 १२८. मघवा बहुलम् ३६० ।
 भाधिकारः
 १२९. भस्य २३३ ।
 भस्येत्ययमधिकार आऽध्यायपरि-
 -समाप्तेः । यदित ऊर्ध्वमनुक्रमिष्यते, भस्येत्येवं
 तद्वेदितव्यम् ।
 ४३. पादः पदादेशः
 १३०. पादः पत् ४१४ ।
 ४४. भस्याङ्गस्य सम्प्रसारणम्
 १३१. वसोः संप्रसारणम् ४३५ ।
 १३२. वाह ऊर् ३२९ ।
 १३३. श्वयुवमघोनामतद्धिते ३२२ ।
 ४५. भस्याङ्गस्य लोपः
 १३४. अल्लोपोऽनः २३४ ।
 १३५. षपूर्वहन्धृतराज्ञामणि ११६० ।

१३६. विभाषा डिश्योः २३७ ।
 १३७. न संयोगाद्वमन्तात् ३५५ ।
 १३८. अचः ४१६ ।
 १३९. उद ईत् ४२० ।
 १४०. आतो धातोः २४० ।
 १४१. मन्त्रेष्वड्यादेरात्मनः ३५५४ ।
 १४२. ति विंशतेर्ङिति ८४४ ।
 ४६. भस्याङ्गस्य टेलोपः
 १४३. टेः ३१६ ।
 १४४. नस्तद्धिते ६७९ ।
 १४५. अह्नष्टखोरेव ७८९ ।
 ४७. उकारान्तस्य भस्य गुणः
 १४६. ओर्गुणः ८४७ ।
 ४८. उकारान्तस्य भस्य लोपः
 १४७. ङे लोपोऽकङ्वाः ११४२ ।
 ४९. इवर्णावर्णान्तस्य भस्य लोपः
 १४८. यस्येति च ३११ ।
 ५०. भस्याङ्गस्य यलोपः
 १४९. सूर्यतिष्यागस्त्यमत्स्यानां य
 उपधायाः ४९९ ।
 १५०. हलस्तद्धितस्य ४७२ ।
 १५१. आपत्यस्य च तद्धितेऽनाति
 १०८२ ।
 १५२. क्यच्च्योश्च २११९ ।
 ५१. भस्य छस्य लुक्
 १५३. बिल्वादिभ्यश्छस्य लुक् १३११ ।
 ५२. इष्टेमेयः सु प्रत्ययेषु भस्यादेशाः
 १५४. तुरिष्टेमेयः सु २००८ ।
 १५५. टेः १७८६ ।
 १५६. स्थूल-दूर-युव-ह्रस्व-क्षिप्र-
 क्षुद्राणां यणादिपरं पूर्वस्य

- च गुणः २०१५ ।
 १५७. प्रिय-स्थिर-स्फिरोरु-बहुल-
 गुरु-वृद्ध-तृप्र-दीर्घ-
 वृन्दारकाणां-प्रस्थ-स्फ-
 वर्बहि-गर्वषि-त्रब्धाधि-
 वृन्दाः २०१६ ।
 १५८. बहोर्लोपो भू च बहोः २०१७ ।
 १५९. इष्टस्य यिट् च २०१८ ।
 १६०. ज्यादादीयसः २०१२ ।
 १६१. र ऋतो हलादेर्लघोः १७८५ ।
 १६२. विभाषर्जोश्छन्दसि ३५५५ ।
 ५३. अङ्गस्य प्रकृतिभावः
 १६३. प्रकृत्यैकाच् २०१० ।
 १६४. इनण्यनपत्ये १२४५ ।
 १६५. गाथि-विदथि-केशि-गणि-
 पणिनश्च १२७५ ।
 १६६. संयोगादिश्च ११५६ ।
 १६७. अन् ११५५ ।
 १६८. ये चाभावकर्मणोः ११५४ ।
 १६९. आत्माध्वानौ खे १६७१ ।
 १७०. न मपूर्वोऽपत्येऽवर्मणः ११५७ ।
 ५४. निपातनानि
 १७१. ब्राह्मोऽजातौ ११५८ ।
 १७२. कर्मस्ताच्छील्ये १६१३ ।
 १७३. औक्ष-मनपत्ये ११५९ ।
 १७४. दाण्डिनायनहास्तिनाय-
 नाथर्वणिक-जैह्माशिनेय-
 वाशिनायनि-भ्रौणहत्य-
 धैवत्य-सारवैध्वाक-मैत्रेय-
 हिरण्मयानि ११४५ ।

१७५. ऋत्त्य-वास्त्य-वास्त्व-माध्वी-
हिरण्ययानि च्छन्दसि ३५५६ ।

सप्तमाध्याये प्रथमः पादः

प्रत्ययादेशाः

१. युवोरनाकौ १२४७ ।
२. आयनेयीनीयियः फढखछघां -
प्रत्ययादीनाम् ४७५ ।
३. झोऽन्तः २१६९ ।
४. अदभ्यस्तात् २४७९ ।
५. आत्मनेपदेष्वनतः २२५८ ।
६. शीडो रुट् २४४२ ।
७. वेत्तेर्विभाषा २७०१ ।
८. बहुलं छन्दसि ३५५७ ।
९. अतो भिस ऐस् २०३
१०. बहुलं छन्दसि ३५५८ ।
११. नेदमदसोरकोः ३४९ ।
१२. टा-डसि-डसाभिनात्स्याः २०१ ।
१३. डेर्यः २०४ ।
१४. सर्वनाम्नः स्मै २१५ ।
१५. डसिङ्योः स्मात्स्मिनौ २१६ ।
१६. पूर्वादिभ्यो नवभ्यो वा २२१ ।
१७. जसः शी २१४ ।
१८. औङ आपः २८७ ।
१९. नपुंसकाच्च ३१० ।
२०. जश्शसो शिः ३१२ ।
२१. अष्टाभ्य औश् ३७२ ।
२२. षड्भ्यो लुक् २६१ ।
२३. स्वमोर्नपुंसकात् ३१९ ।
२४. अतोऽम् ३०९ ।
२५. अड्ड-डतरादिभ्यः पञ्चभ्यः ३१५ ।

२६. नेतराच्छन्दसि ३५५९ ।
२७. युष्मदस्मद्भ्यां डसोऽश् ३९९ ।
२८. डेप्रथमयोरम् ३८२ ।
२९. शसो न ३९१ ।
३०. भ्यसो भ्यम् ३९५ ।
३१. पञ्चम्या अत् ३९७ ।
३२. एकवचनस्य च ३९६ ।
३३. साम आकम् ४०० ।
३४. आत औ णलः २३७१ ।
३५. तुह्योस्तातङ्-
-डाशिष्यन्यतरस्याम् २१९७ ।
३६. विदेः शतुर्वसुः ३१०५ ।
३७. समासेऽनभूर्वे क्तवो ल्यप् ३३३२ ।
३८. क्त्वापिच्छन्दसि ३५६० ।
३९. सुपां सुलुक्पूर्वसवर्णा-
च्छेयाडाङ्यायाजालः ३५६१ ।
४०. अमो मश् ३५६२ ।
४१. लोपस्त आत्मनेपदेषु ३५६३ ।
४२. ध्वमो ध्वात् ३५६४ ।
४३. यजध्वैनमिति च ३५६५ ।
४४. तस्य तात् ३५६६ ।
४५. तप्-तनप्-तन-थनाश्च ३५६७ ।
४६. इदन्तो मसिः ३५६८ ।
४७. क्तवो यक् ३५६९ ।
४८. इष्ट्वीनमिति च ३५७० ।
४९. स्नात्त्यादयश्च ३५७१ ।

७.१.५० इत्यत आरभ्य ७.१.९९

इति यावत् स्वादिषु विभक्तिषु परतः
कार्याणि सन्ति, ५१, ५८-६९ सूत्राणि
वर्जयित्वा ।

असुगागमः

५०. आज्जसेरसुक् ३५७२ ।
 ५१. अश्वक्षीर-वृष-लवणाना-
 मात्मप्रीतौ क्यचि २६६२ ।

सुडागमः

५२. आमि सर्वनाम्नः सुट् २१७ ।
 त्रेस्त्रयादेशः
 ५३. त्रेस्त्रयः २६४ ।

नुडागमः

५४. ह्रस्वनद्यापो नुट् २०८ ।
 ५५. षट्चतुर्भ्यश्च ३३८ ।
 ५६. श्रीग्रामण्योश्छन्दसि ३५७३ ।
 ५७. गोः पादान्ते ३५७४ ।

नुमागमः

५८. इदितो नुम् धातोः २२६२ ।
 ५९. शे मुचादीनाम् २५४२ ।
 ६०. मस्जिनशोर्झलि २५१७ ।
 ६१. रघिजभोरचि २३०२ ।
 ६२. नेट्यलिटि रघेः २५१६ ।
 ६३. रभेरशब्बिलोः २५८१ ।
 ६४. लभेश्च २५८२ ।
 ६५. आडो यि २८४५ ।
 ६६. उपात्प्रशंसायाम् २८४६ ।
 ६७. उपसर्गात्खल्बजोः ३३०६ ।
 ६८. न सुदुर्भ्यां केवलाभ्याम् ३३०७ ।
 ६९. विभाषा चिण्णमुलोः २७६५ ।
 ७०. उगिदचां सर्वनामस्थानेऽधातोः
 ३६१ ।

७१. युजेरसमासे ३७६ ।
 ७२. नपुंसकस्य झलचः ३१४ ।

७३. इकोऽचि विभक्तौ ३२०
 ७४. तृतीयादिषु भाषितपुंस्कं -
 पुंवद् गालवस्य ३२१ ।
 ७५. अस्थि-दधि-सक्थ्यक्ष्णा-
 मनडुदात्तः ३२२ ।
 ७६. छन्दस्यपि दृश्यते ३५७५ ।
 ७७. ई च द्विवचने ३५७६ ।
 ७८. नाभ्यस्ताच्छतुः ४२७ ।
 ७९. वा नपुंसकस्य ४४४ ।
 ८०. आच्छीनद्योर्नुम् ४४५ ।
 ८१. शप्श्यनोर्नित्यम् ४४६ ।
 ८२. सावनडुहः ३३२ ।
 ८३. दृक्स्ववस्वत-वसां छन्दसि
 ३५७७ ।

दिव औत्त्वम्

८४. दिव औत् ३३६ ।
 आत्त्वं पथिमथ्यभुक्षाम्
 ८५. पथिमथ्यभुक्षामात् ३६५ ।
 सर्वनामस्थाने परतः कार्याणि
 ८६. इतोऽत्सर्वनामस्थाने ३६६ ।
 ८७. थो न्यः ३६७ ।
 ८८. भस्य टेलोपः ३६८ ।
 ८९. पुंसोऽमुङ् ४३६ ।
 ९०. गोतो णित् २८४ ।
 ९१. णलुत्तमो वा २२८३ ।
 ९२. सख्युरम्बुद्धौ २५३ ।
 ९३. अनङ् सौ २४८ ।
 ९४. ऋदुशनस्पुरुदंसोऽनेहसां च २७६ ।
 ९५. तृज्वत्क्रोष्टुः २७४ ।
 ९६. स्त्रियां च ३०५ ।

९७. विभाषा तृतीयादिष्वचि २७८ ।

९८. चतुरनडुहो-रामुदात्तः ३३१ ।

९९. अम्संबुद्धौ ३३३ ।

ऋकारस्यादेशाः

१००. ऋत इद्धातोः २३९० ।

१०१. उपघायाश्च २५७१ ।

१०२. उदोष्यपूर्वस्य २४९४ ।

१०३. बहुलं छन्दसि ३५७८ ।

सप्तमाध्याये द्वितीयः पादः

सिचि वृद्धिः

१. सिचि वृद्धिः परस्मैपदेषु २२९७ ।

२. अतो लान्तस्य २३३० ।

३. वदव्रजहलन्तस्याचः २२६७ ।

४. नेटि २२६८ ।

५. ह्यच्यन्त-क्षण-श्वस-जागृ-
णिश्येदिताम् २२९९ ।

६. ऊर्णोतेर्विभाषा २४४९ ।

७. अतो हलादर्लघोः २२८४ ।

इडागमप्रकरणम्

अत्र ७.२.८ इत्यत आरभ्य ७.२.३४

इत्यन्तमिडागमनिषेधप्रकरणमस्ति । अस्मिन्
७.२.१० सूत्रं धातूनामिडागमं निषेधति, अन्यानि
च प्रत्ययानामिति विवेकः ।

अनिट्प्रत्ययाः

८. नेड्वशि कृति २९८१ ।

९. ति-तु-त्र-त-थ-सि-सु-सर-
कसेषु च ३१६३ ।

अनिङ्घातवः

१०. एकाच उपदेशेऽनुदात्तात् २२४६ ।

इडागमनिषेधः

११. श्युकः किति २३८१ ।

१२. सनि ग्रहगुहोश्च २६१० ।

१३. कृमुभृवृस्तुदुसुश्रुवो लिटि २२९३ ।

१४. श्वीदितो निष्ठायाम् ३०३९ ।

१५. यस्य विभाषा ३०२५ ।

१६. आदितश्च ३०३६ ।

१७. विभाषा भावादिकर्मणोः

३०५४ ।

१८. क्षुब्धस्वान्त-ध्वान्त-लग्न-
स्लिष्ट-विरिब्ध-फाण्ट-बाढानि
मन्यमनस्तमःसक्ता-
विस्पष्टस्वरा-नायास-
भृशेषु ३०५८ ।

१९. घृषिशसी वैयात्ये ३०५९ ।

२०. दृढः स्थूलबलयोः ३०६० ।

२१. प्रभौ परिवृढः ३०६१ ।

२२. कृच्छ्रगहनयोः कषः ३०६२ ।

२३. घुषि-रविशब्दने ३०६३ ।

२४. अर्द्धेः सन्निविध्यः ३०६४ ।

२५. अभेश्चाविदूर्ये ३०६५ ।

२६. णेरध्ययने वृत्तम् ३०६६ ।

२७. वा दान्त-शान्त-पूर्ण-दस्त -

स्पष्टच्छन्नज्ञप्ताः ३०६८ ।

२८. रुष्यमत्वर-संघुषास्वनाम् ३०६९ ।

२९. हृषेलोमसु ३०७० ।

३०. अपचितश्च ३०७१ ।

३१. हु हरेश्छन्दसि ३५७९ ।

३२. अपरिहृताश्च ३५८० ।

३३. सोमे हरितः ३५८१ ।

३४. ग्रसित-स्कभित-
स्तभितोत्तभित-चत्त-विकस्ता
विशस्तृ-शंस्तृ-शास्तृ-तरुतृ-
तरुतृ-वरुतृ-वरुतृ-वरुत्री-
रुज्ज्वलिति-क्षरिति-क्षमिति-
वमित्यमितीति च ३५८२ ।
आर्धधातुकप्रत्ययस्येडागमः
३५. आर्धधातुकस्येड् वलादेः २१८४ ।
३६. स्तुक्रमोरनात्मनेपद-
निमित्ते २३२३ ।
इटो दीर्घः
३७. ग्रहोऽलिति दीर्घः २५६२ ।
३८. वृतो वा २३९१ ।
३९. न लिङि २५२९ ।
४०. सिचि च परस्मैपदेषु २३९२ ।
पुनरार्धधातुकप्रत्ययस्येडागमः
४१. इद् सनि वा २६२५ ।
४२. लिङ्सिचोरात्मनेपदेषु २५२८ ।
४३. ऋतश्च संयोगादेः २५२६ ।
वेङ्धातवः
४४. स्वरतिसूतिसूयतिघ्नूदितो वा
२२७९ ।
४५. रधादिभ्यश्च २५१५ ।
४६. निरः कुषः २५६० ।
क्त्वानिष्ठयोः, सनि,
तासि चेडागमः
४७. इण् निष्ठायाम् ३०४५ ।
४८. तीषसहलुभरुषरिषः २३४० ।
४९. सनीवन्तर्ध-भ्रज्ज-दम्भु-भ्रि-स्वृ-
यूर्णु-भर-ज्ञपि-सनाम् २६१८ ।

५०. क्लिशः क्त्वानिष्ठयोः ३०४९ ।
५१. पूङ्गश्च ३०५० ।
५२. वसतिभुघोरिट् ३०४६ ।
५३. अञ्जेः पूजायाम् ३०४७ ।
५४. लुभो विमोहने ३०४८ ।
५५. जृ-व्रश्च्योः क्त्वि ३३२७ ।
५६. उदितो वा ३३२८ ।
५७. सेऽसिचि कृत-चृतच्छृद-
तृद-नृतः २५०६ ।
५८. गमेरिट् परस्मैपदेषु २४०१ ।
५९. न वृद्भ्यश्चतुर्भ्यः २३४८ ।
६०. तासि च क्लृपः २३५२ ।
थलीडागमः
६१. अचस्तास्वत्यल्यनिटो नित्यम्
२२९४ ।
६२. उपदेशेऽजत्वतः २२९५ ।
६३. ऋतो भारद्वाजस्य २२९६ ।
६४. बभूयाततन्थ-जगृभ्म-
ववर्थेति निगमे २५२७ ।
६५. विभाषा सृजि-दृशोः २४०४ ।
६६. इडत्यर्त्ति-व्ययतीनाम् २३८४ ।
क्वसौ-इडागमः
६७. वस्वेकाजाद्धसाम् ३०९६ ।
६८. विभाषा गम-हन-विद-
विशाम् ३०९९ ।
६९. सनिं-ससनिवांसम् ३५८३ ।
स्ये, सिचि, सनि
इडागमः
७०. ऋद्धनोः स्ये २३६६ ।
७१. अञ्जेः सिचि २५४६ ।

७२. स्तुसु-धूञ्यः परस्मैपदेषु २३८५ ।
 ७३. यम-रम-नमातां सक्च २३७७ ।
 ७४. स्मि-पूङ्-रञ्ज्वां सनि २६२६ ।
 ७५. किरश्च पञ्चभ्यः २६११ ।

सार्वधातुकप्रत्यये परतः कार्याणि

७६. रुदादिभ्यः सार्वधातुके २४७४ ।
 ७७. ईशः से २४३९ ।
 ७८. ईडजनोर्ध्वे च २४४० ।
 ७९. लिङः सलोपोऽनन्त्यस्य २२११ ।
 ८०. अतो येयः २२१२ ।
 ८१. आतो ङितः २२३५ ।
 ८२. आने मुक् ३१०१ ।
 ८३. ईदासः ३१०४ ।

विभक्तौ परतः प्रकृत्यादेशः

७.२.११३ इति यावत्

आकारादेशः

८४. अष्टन आ विभक्तौ ३७१ ।
 ८५. रायो हलि २८६ ।
 ८६. युष्मदस्मदोरनादेशे ३९३ ।
 ८७. द्वितीयायां च ३९० ।
 ८८. प्रथमायाश्च द्विवचने भाषायाम्
 ३८७ ।

८९. योऽचि ३९२ ।

लोपः-विभक्तौ

९०. शेषे लोपः ३८५ ।

मपर्यन्तस्येत्यधिकारः ७.२.९८

इति यावत्

९१. मपर्यन्तस्य ३८३ ।

मपर्यन्तस्येत्ययमधिकारः ७.२.९८ इति

यावत् । यदित ऊर्ध्वमनुक्रमिष्यते मपर्यन्तस्येत्येवं
 तद्वेदितव्यम् ।

९२. युवावौ द्विवचने ३८६ ।
 ९३. यूयवयौ जसि ३८८ ।
 ९४. त्वाहौ सौ ३८४ ।
 ९५. तुभ्यमह्यौ ङयि ३९४ ।
 ९६. तवममौ ङसि ३९८ ।
 ९७. त्वमावेकवचने ३८९ ।
 ९८. प्रत्ययोत्तरपदयोश्च १३७३ ।

इति मपर्यन्तस्येत्यधिकारः

पुनर्विभक्तौ परतः प्रकृत्यादेशः

९९. त्रिचतुरोः स्त्रियां तिसृचतसृ २९८ ।
 १००. अचि र ऋतः २९९ ।
 १०१. जराया जरसन्यतरस्याम् २२७ ।
 १०२. त्यदादीनामः २६५ ।
 १०३. किमः कः ३४२ ।
 १०४. कु तिहोः १९५४ ।
 १०५. क्वाति १९६० ।
 १०६. तदोः सः सावनन्त्ययोः ३८१ ।
 १०७. अदस औ सुलोपश्च ४३७ ।
 १०८. इदमो मः ३४३ ।
 १०९. दश्च ३४५ ।
 ११०. यः सौ ४४१ ।
 १११. इदोऽय् पुंसि ३४४ ।
 ११२. अनाप्यकः ३४६ ।
 ११३. हलि लोपः ३४७ ।
 वृद्धिप्रकरणम् ७.३.३१ यावत्
 ११४. मृजेवृद्धिः २४७३ ।
 ११५. अचो ङिति २५४ ।

इतो 'जिति' इत्यनुवर्तते ७.३.३५ इति
यावत् ।

११६. अत उपधायाः २२८२ ।

इतः 'तद्धितेषु' 'किति'

इति चानुवर्तते ७.३.३१ इति यावत् ।

११७. तद्धितेष्वचामादेः १०७५ ।

११८. किति च १०७६ ।

सप्तमाध्याये तृतीयः पादः

१. देविका-शिशपा-दित्यवाङ्-
दीर्घसत्र-श्रेयसामात् १४३९ ।

२. केकय-मित्रयु-प्रलयानां यादेरियः
११४४ ।

३. न य्वाभ्यां पदान्ताभ्यां पूर्वो तु -
ताभ्यामैच् १०९८ ।

४. द्वारादीनां च १३८६ ।

५. न्यग्रोधस्य च केवलस्य १५४३ ।

६. न कर्मव्यतिहारे ३२१७ ।

७. स्वागतादीनां च १५४९ ।

८. श्वादेरिति १५६० ।

९. पदान्तस्यान्यतरस्याम् १५६१ ।

उत्तरपदस्येत्यधिकारः

१०. उत्तरपदस्य १३६९ ।

उत्तरपदस्येत्यधिकारो हनस्तो चिण्णलोः

७.३.३२ इत्यतः प्रागिति । प्रागेतस्मात् यदित
ऊर्ध्वमनुक्रमिष्यते उत्तरपदस्येत्येवं तद्वेदितव्यम् ।

'तद्धितेषु' 'किति' 'वृद्धिः'

इति चानुवर्तमानाः

११. अवयवादृतोः १३७९ ।

१२. सुसर्वाद्धाज्जनपदस्य १३९८ ।

१३. दिशोऽमद्राणाम् १३९९ ।

१४. प्राचां ग्रामनगराणाम् १४०० ।

१५. संख्यायाः संवत्सरसंख्यस्य -
च १७५२ ।

१६. वर्षस्याभविष्यति १७५४ ।

१७. परिमाणान्तस्या -

संज्ञाशाणयोः १६८३ ।

१८. जे प्रोष्ठपदानाम् १४०९ ।

इतः पूर्वपदस्य चेत्यनुवर्तनादुभय-
पदवृद्धिः ७.३.३१

इति यावत्

१९. हृद्भगसिन्ध्वन्ते -
पूर्वपदस्य च ११३३ ।

२०. अनुशतिकादीनां च १४३८ ।

२१. देवताद्वन्द्वे च १२३९ ।

२२. नेन्द्रस्य परस्य १२४० ।

२३. दीर्घाच्च वरुणस्य १२४१ ।

२४. प्राचां नगरान्ते १४३१ ।

२५. जङ्गलधेनुवलजान्तस्य -
विभाषितमुत्तरम् १४३२ ।

२६. अर्धात्परिमाणस्य पूर्वस्य -
तु वा १६८४ ।

२७. नातः परस्य १६८५ ।

२८. प्रवाहणस्य ढे ११२९ ।

२९. तत्प्रत्ययस्य च ११३० ।

३०. नञः शुचीश्वर-क्षेत्रज्ञ-कुशल -
निपुणानाम् १४६० ।

३१. यथातथयथापुरयोः पर्यायेण -
१७८९ ।

'तद्धितेषु' 'किति' 'उत्तरपदस्य' इति
निवृत्तम् ।

‘ज्णिति’ इति वतति ७.३.३५ इति यावत्

३२. हनस्तोऽचिण्णलोः २५७४ ।

३३. आतो युक्चिण्णकृतोः २७६१ ।

३४. नोदात्तोपदेशस्य -

मान्तस्यानाचमेः २७६३ ।

३५. जनिवध्योश्च २५१२ ।

णौ परतो विध्यः ७.३.४३

इति यावत्

३६. अर्ति-ही-व्ही-री-क्नूयी-

क्षमाय्यातां पुङ्गौ २५७० ।

३७. शाच्छासाह्वाव्यावेपां युक् २५८५ ।

३८. वो विधूनने जुक् २५९० ।

३९. लीलोर्नुग्लुका-वन्यतरस्यां -

स्नेहविपातने २५९१ ।

४०. भियो हेतुभये षुक् २५९५ ।

४१. स्फायो वः २५९७ ।

४२. शदेरगतौ तः २५९८ ।

४३. रुहः पोऽन्यतरस्याम् २५९९ ।

कात्पूर्वस्यात् इत्त्वम् ७.३.४९ यावत्

४४. प्रत्ययस्थात् कात्पूर्वस्यात्-

इदाप्यसुपः ४६३ ।

४५. न यासयोः ४६४ ।

४६. उदीचामातः स्थाने -

यकपूर्वायाः ४६५ ।

४७. भक्षैषाजा-ज्ञाद्वास्वा -

नञ्पूर्वाणामपि ४६६ ।

४८. अभाषितपुंस्काच्च ४६७ ।

४९. आदाचार्याणाम् ४६८ ।

प्रत्ययादेशाः ७.३.५१ यावत्

५०. ठस्येकः ११७० ।

५१. इसुसुक्तान्तात्कः १२२१ ।

चजोः कुत्वम् ७.३.६९

इति यावत्

५२. चजोः कु षिण्यतोः २८६३ ।

५३. न्यङ्क्वादीनां च २८६४ ।

५४. हो हन्तेर्जिण्णेषु ३५८ ।

५५. अभ्यासाच्च २४३० ।

५६. हेरचङि २५३१ ।

५७. सन्निटोर्जेः २३३१ ।

५८. विभाषा चेः २५२५ ।

५९. न क्वादेः २८७५ ।

६०. अजिब्रज्योश्च २८७६ ।

६१. भुजन्युञ्जौ -

पाण्युपतापयोः २८७७ ।

६२. प्रयाजानुयाजौ यज्ञाङ्गे २८७८ ।

६३. वञ्चेर्गतौ २८७९ ।

६४. ओक उचः के २८८० ।

६५. ण्य आवश्यके २८८१ ।

६६. यजयाचरुचप्रवचर्चश्च २८८२ ।

६७. वचोऽशब्दसंज्ञायाम् २८८३

६८. प्रयोज्यनियोज्यौ शक्यार्थे २८८४ ।

६९. भोज्यं भक्ष्ये २८८५ ।

लोप-लुक्-प्रकरणम्

७०. घोलोपो लेटि वा ३५८४ ।

७१. ओतः श्यनि २५१० ।

७२. कसस्याचि २३३७ ।

७३. लुगवा दुहदिहलिहगुहामात्मनेपदे

दन्त्ये २३६५ ।

सार्वधातुके परतोऽङ्गकार्याणि

७.३.७४ इत्यत आरभ्य ७.३.१०१ इति

यावत् किङ्कति सार्वधातुकेङ्गकार्याणि भवन्ति ।
(तत्र ८४, ८५, ८६ सूत्राण्यार्घधातुकेऽपि
प्रवर्तन्त इति विवेकः)

७४. शमामष्टानां दीर्घः श्यनि २५१९ ।
७५. षिवु-क्लमु-चमां शिति २३२० ।
७६. क्रमः परस्मैपदेषु २३२२ ।
७७. इषु-गमि-यमां छः २४०० ।
७८. पा-घ्रा-ध्मा-स्था-म्ना-
दाण्डृश्यर्ति-सर्ति-शद-
सदां पिब-जिघ्र-धम -
तिष्ठ-मन-यच्छ-पश्यच्छ
धौ-शीय-सीदाः २३६० ।
७९. ज्ञाजनोर्जा २५११ ।
८०. प्वादीनां ह्रस्वः २५५८ ।
८१. मीनातेर्निगमे ३५८५ ।
८२. मिदेर्गुणः २३४६ ।
८३. जुसि च २४८१ ।
८४. सार्वधातुकार्घधातुकयोः २१६८ ।
८५. जाग्रोऽविचिण्णलिट्त्सु २४८० ।
८६. पुगन्तलघूपधस्य च २१८९ ।
८७. नाभ्यस्तस्याचि पिति -
सार्वधातुके २५०३ ।
८८. भूसुवोस्तिङि २२२४ ।
८९. उतो वृद्धिर्लुकि हलि २४४३ ।
९०. ऊर्णोतेर्विभाषा २४४५ ।
९१. गुणोऽपृक्ते २४४८ ।
९२. तृणह इम् २५४५ ।
९३. ब्रुव ईट् २४५२ ।
९४. यङो वा २६५१ ।

९५. तुरु-स्तुशम्यमः -
सार्वधातुके २४४४ ।
९६. अस्तिसिचोऽपृक्ते २२२५ ।
९७. बहुलं छन्दसि ३५८६ ।
९८. रुदश्च पञ्चभ्यः २४७५ ।
९९. अङ्गार्ग्यगालवयोः २४७६ ।
१००. अदः सर्वेषाम् २४२६ ।
१०१. अतो दीर्घो यजि २१७० ।
सुप्यङ्गकार्यम्
१०२. सुपि च २०२ ।
१०३. बहुवचने झल्येत् २०५ ।
१०४. ओसि च २०७ ।
१०५. आङि चापः २८९ ।
१०६. संबुद्धौ च २८८ ।
१०७. अम्बार्थ-नद्योर्ह्रस्वः २६७ ।
१०८. ह्रस्वस्य गुणः २४२ ।
१०९. जसि च २४१ ।
११०. ऋतो ङि-
सर्वनामस्थानयोः २७५ ।
१११. घेर्ङिति २४५ ।
११२. आप्नद्याः २६८ ।
११३. याडापः २९० ।
११४. सर्वनाम्नः स्याङ्ङ्रस्वश्च २९१ ।
११५. विभाषा द्वितीया -
तृतीयाभ्याम् २९३ ।
प्रत्ययादेशाः
११६. डेराम् नद्याम्नीभ्यः २७० ।
११७. इदुद्भ्याम् २९७ ।
११८. औत् २५६ ।
११९. अच्च घेः २४७ ।

१२०. आडो नास्त्रियाम् २४४ ।

सप्तमाध्याये चतुर्थः पादः

णौ चङ्यङ्गकार्यम्

१. णौ चङ्युपधायाः ह्रस्वः २३१४ ।

२. नाग्लोपिशास्वृदिताम् २५७२ ।

३. भ्राज-भास-भाष-दीप-जीव-

मील-पीडा-मन्यतरस्याम्

२५६५ ।

४. लोपः पिबते -

रीच्चाभ्यासस्य २५८७ ।

५. तिष्ठतेरित् २५८८ ।

६. जिघ्रतेर्वा २५८९ ।

७. उर्कृत् २५६७ ।

८. नित्यं छन्दसि ३५८७ ।

लिट्यङ्गकार्याणि

९. दयतेर्दिगि लिटि २३८८ ।

१०. ऋतश्च संयोगादेर्गुणः २३८९ ।

११. ऋच्छत्यृताम् २३८३ ।

१२. शृद्धृप्रां ह्रस्वो वा २४९५ ।

१३. केऽणः ८३४ ।

१४. न कपि ८३५ ।

केऽङ्गकार्यम्

१५. आपोऽन्यतरस्याम् ८९२ ।

अङ्यङ्गकार्याणि

१६. ऋदृशोऽङि गुणः २४०६ ।

१७. अस्यतेस्युक् २५२० ।

१८. श्वयतेरः २४२१ ।

१९. पतः पुम् २३५५ ।

२०. वच उम् २४५४ ।

सार्वधातुके शीडो गुणः

२१. शीडः सार्वधातुके गुणः

२४४१ ।

यकारादिषु प्रत्ययेषु च्चौ चाङ्गकार्याणि

२२. अयङ् यि विङिति २६४९ ।

२३. उपसर्गाद्घ्रस्व ऊहतेः २७०२ ।

२४. एतेर्लिङि २४५७ ।

२५. अकृत्सार्वधातुकयोर्दीर्घः २२९८ ।

२६. च्चौ च २१२० ।

२७. रीडृतः १२३४ ।

२८. रिङ्शयग्लिङ्क्षु २३६७ ।

२९. गुणोऽर्ति-संयोगाद्योः २३८० ।

३०. यङि च २६३३ ।

३१. ई घ्राध्मोः २६४८ ।

३२. अस्य च्चौ २११८ ।

३३. क्यचि च २६५८ ।

३४. अशनायोदन्य-घनाया-बुभुक्षा -

पिपासा-गर्घेषु २६६१ ।

३५. न छन्दस्यपुत्रस्य ३५८८ ।

३६. दुरस्युर्द्रविणस्युर्वृषण्यति

रिषण्यति ३५८९ ।

३७. अश्वाघस्यात् ३५९० ।

३८. देव-सुम्नयोर्यजुषि काठके

३५९१ ।

३९. कव्यध्वर-पृतनस्यार्चि लोपः

३५९२ ।

तकारादौ कित्यङ्गकार्याणि

४०. द्यतिस्यतिमास्थामिति -

किति ३०७४ ।

४१. शाच्छोरन्यतरस्याम् ३०७५ ।

४२. दधातेर्हिः ३०७६ ।

४३. जहातेश्च क्त्वि ३३३१ ।
 ४४. विभाषा छन्दसि ३५९३ ।
 ४५. सुधित-वसुधित-नेमधित-
 धिष्व-धिषीय च ३५९४ ।
 ४६. दो दद् घोः ३०७७ ।
 ४७. अच उपसर्गात्तः ३०७८ ।
 अपो भि तकारादेशः
 ४८. अपो भि ४४२ ।
 सकारान्तस्याङ्गस्यादेशः
 ४९. सः स्यार्धघातुके २३४२ ।
 ५०. तासस्त्योर्लोपः २१९१ ।
 ५१. रि च २१९२ ।
 ५२. ह एति २२५० ।
 दीधीवेव्योर्लोपः
 ५३. यीवर्णयोर्दीधीवेव्योः २४८८ ।
 सन्यङ्गकार्याणि
 ५४. सनि मी-या-घु-रभ-लभ-शक-
 पत-पदा-मच इस् २६२३ ।
 ५५. आप्लाप्यधामीत् २६१९ ।
 ५६. दम्भ इच्च २६२१ ।
 ५७. मुचोऽकर्मकस्य गुणो वा २६२४ ।
 अभ्यासकार्यमापादान्तम्
 ५८. अत्र लोपोऽभ्यासस्य २६२० ।
 सामान्याभ्यासकार्याणि
 ५९. ह्रस्वः २१८० ।
 ६०. हलादिः शेषः २१७९ ।
 ६१. शर्पूर्वाः खयः २२५९ ।
 ६२. कुहोश्चुः २२४५ ।
 ६३. न कवतेर्यङिः २६४१ ।
 ६४. कृषेश्छन्दसि ३५९५ ।

६५. दाधर्ति-दधर्ति-
 दधर्षि-बोभूतु-तेतिक्तेऽलर्षा-
 पनीफणत्-संसनिष्यदत्-
 करिक्त्-कनिक्रदद्-भरिभ्रद्-
 दविध्वतो-दविद्युतत्-तरित्रतः-
 सरीसृपतं-वरीवृजन्-मर्मृज्या-
 गनीगन्तीति च ३५९६ ।
 ६६. उरत् २२४४ ।
 ६७. द्युतिस्वाप्योः सम्प्रसारणम्
 २३४४ ।
 लिट्यभ्यासकार्याणि
 ६८. व्यथो लिटि २३५३ ।
 ६९. दीर्घ इणः किति २४५६ ।
 ७०. अत आदेः २२४८ ।
 ७१. तस्मान्नुद् द्विहलः २२८८ ।
 ७२. अश्नोतेश्च २५३३ ।
 ७३. भवतेरः २१८१ ।
 ७४. ससूवेति निगमे ३५९७ ।
 श्लावभ्यासकार्याणि
 ७५. निजां त्रयाणां गुणः श्लौ २५०२ ।
 ७६. भृजामित् २४९६ ।
 ७७. अर्तिपिपत्योश्च २४९३ ।
 ७८. बहुलं छन्दसि ३५९८ ।
 सन्यभ्यासकार्याणि
 ७९. सन्यतः २३१७ ।
 ८०. ओः पुयण्यपरे २५७७ ।
 ८१. स्रवति-भृणोति-द्रवति-प्रवति-
 प्लवति-च्यवतीनां वा २५७८ ।
 यङि-यङ्लुक्भ्यासकार्याणि
 ८२. गुणो यङ्लुकोः २६३० ।

८३. दीर्घोऽकितः २६३२ ।
 ८४. नीग्वञ्चु-खंसु-ध्वंसु-भंसु-कस-
 पत-पद-स्कन्दाम् २६४२ ।
 ८५. नुगतोऽनुनासिकान्तस्य २६४३ ।
 ८६. जप-जभ-दह-दश-भञ्ज-
 पशां च २६३८ ।
 ८७. चरफलोश्च २६३६ ।
 ८८. उत्परस्यातः २६३७ ।
 ८९. ति च ३०३७ ।
 ९०. रीगृदुपधस्य च २६४४ ।
 ९१. रुग्निकौ च लुकि २६५२ ।
 ९२. ऋतश्च २६५३ ।

चङ्यभ्यासकार्याणि

९३. सन्वल्लघुनि -
 चङ्परेऽनगलोपे २३१६ ।
 ९४. दीर्घो लघोः २३१८ ।
 ९५. अत्सृ-ट्-त्वर-प्रथ-म्रद-
 स्तृस्पशाम् २५६६ ।
 ९६. विभाषा वेष्टि-चेष्ट्योः २५८३ ।
 ९७. ई च गणः २५७३

अष्टमाध्याये प्रथमः पादः

द्विरुक्तप्रकरणम्

१. सर्वस्य द्वे २१३९ ।
 २. तस्य परमाभ्रेडितम् ८३ ।
 ३. अनुदात्तं च ३६७० ।
 ४. नित्यवीप्सयोः २१४० ।
 ५. परेर्वर्जने २१४१ ।
 ६. प्रसमुपोदः पादपूरणे ३५९९ ।
 ७. उपर्यध्यधसः सामीप्ये २१४२ ।
 ८. वाक्यादे-रामन्त्रितस्यासूया-

संमति-कोप-कुत्सन-
 भर्त्सनेषु २१४३ ।

९. एकं बहुव्रीहिवत् २१४४ ।
 १०. आबाधे च २१४५ ।
 ११. कर्मधारयवदुत्तरेषु २१४६ ।
 १२. प्रकारे गुणवचनस्य २१४७ ।
 १३. अकृच्छ्रे प्रियसुखयो-
 रन्यतरस्याम् २१४८ ।
 १४. यथास्वे यथायथम् २१४९ ।
 १५. द्वन्द्वं रहस्य-मर्यादा-वचन-
 व्युत्क्रमण-यज्ञपात्र-
 प्रयोगाभिव्यक्तिषु २१५० ।
 'पदस्य' इत्यधिकारः

१६. पदस्य ४०१ ।

पदस्येत्ययमधिकारः प्राग् अपदान्तस्य
 मूर्धन्यः ८.३.५५' इति । यदित ऊर्ध्व-
 -मनुक्रमिष्यते पदस्येत्येवं तद्वेदितव्यम् ।

'पदात्' इत्यधिकारः

१७. पदात् ४०२ ।

पदादित्ययमधिकारः प्राग् 'कुत्सने च
 सुप्यगोत्रादौ ८.१.६९' इति । यदित ऊर्ध्व-
 -मनुक्रमिष्यते पदादित्येवं तद्वेदितव्यम् ।

स्वरप्रकरणम्

'अनुदात्तं सर्वमपादादौ' इत्यधिकारः

१८. अनुदात्तं सर्वमपादादौ ४०३ ।

अनुदात्तमिति च, सर्वमिति च,
 अपादादाविति च, एतत्त्रयमधिकृतं वेदितव्य-
 -मापादपरिसमाप्तेः । इत उत्तरं यद्वक्ष्यते
 अनुदात्तं सर्वमपादादावित्येवं तद्वेदितव्यम् ।

१९. आमन्त्रितस्य च ३६५४ ।

२०. युष्मदस्मदोः षष्ठी-चतुर्थी-
द्वितीयास्थयोर्वानावौ ४०४ ।
२१. बहुवचनस्य वस्नसौ ४०५ ।
२२. तेमया-वेकवचनस्य ४०६ ।
२३. त्वामौ द्वितीयायाः ४०७ ।
२४. न चवा-हाहैव-युक्ते ४०८ ।
२५. पश्यार्थैश्चानालोचने ४०९ ।
२६. सपूर्वायाः प्रथमाया -
विभाषा ४१० ।
२७. तिङो गोत्रादीनि कुत्सना -
भीक्ष्ण्ययोः ३९३४ ।
२८. तिङ्ङतिङः ३९३५ ।
२९. न लुट् ३५३६ ।
३०. निपातैर्यद्यदि-हन्त-कुविन्नेच् -
चेच्चणक्चिच्चत्रयुक्तम् ३५३७ ।
३१. नह प्रत्यारम्भे ३५३८ ।
३२. सत्यं प्रश्ने ३५३९ ।
३३. अङ्गात्प्रातिलोम्ये ३९४० ।
३४. हि च ३९४१ ।
३५. छन्दस्यनेकमपि -
साकाङ्क्षम् ३९४२ ।
३६. यावद्यथाभ्याम् ३९४३ ।
३७. पूजायां नानन्तरम् ३९४४ ।
३८. उपसर्गव्यपेतं च ३९४५ ।
३९. तुपश्यपश्यताहैः -
पूजायाम् ३९४६ ।
४०. अहो च ३९४७ ।
४१. शेषे विभाषा ३९४८ ।
४२. पुरा च परीप्सायाम् ३९४९ ।
४३. नन्वित्यनुज्ञैषणायाम् ३९५० ।

४४. किं क्रियाप्रश्नेऽनुपसर्ग-
मप्रतिषिद्धम् ३९५१ ।
४५. लोपे विभाषा ३९५२ ।
४६. एहि मन्ये प्रहासे लृट् ३९५३ ।
४७. जात्वपूर्वम् ३९५४ ।
४८. किवृत्तं च चिदुत्तरम् ३९५५ ।
४९. आहो उताहो चानन्तरम् ३९५६ ।
५०. शेषे विभाषा ३९५७ ।
५१. गत्यर्थलोटा लृण् चेत्यकारकं -
सर्वान्यत् ३९५८ ।
५२. लोट् च ३९५९ ।
५३. विभाषितं सोपसर्ग-
मनुत्तमम् ३९६० ।
५४. हन्त च ३९६१ ।
५५. आम एकान्तरमामन्त्रित-
मनन्तिके ३९६२ ।
५६. यद्धितुपरं छन्दसि ३९६३ ।
५७. चनचिदिव-गोत्रादि-तद्धिता-
भेदितेष्वगतेः ३९६४ ।
५८. चादिषु च ३९६५ ।
५९. चवायोगे प्रथमा ३९६६ ।
६०. हेति क्षियायाम् ३९६७ ।
६१. अहेति विनियोगे च ३९६८ ।
६२. चाहलोप -
एवेत्यवधारणम् ३९६९ ।
६३. चादिलोपे विभाषा ३९७० ।
६४. वैवावेति चच्छन्दसि ३९७१ ।
६५. एकान्याभ्यां -
समर्थाभ्याम् ३९७२ ।
६६. यद्वृत्तान्नित्यम् ३९७३ ।

६७. पूजनात्पूजितमनुदात्तं
काष्ठादिभ्यः ३९७४ ।
६८. सगतिरपि तिङ् ३९७५ ।
६९. कुत्सने च सुप्यगोत्रादौ ३९७६ ।
७०. गतिर्गतौ ३९७७ ।
७१. तिङि चोदात्तवति ३९७८ ।
अविद्यमानवत्
७२. आमन्त्रितं पूर्व-
मविद्यमानवत् ४१२ ।
७३. नामन्त्रिते समानाधिकरणे -
सामान्यवचनम् ४१३ ।
७४. विभाषितं विशेषवचने -
बहुवचनम् ३६५५ ।

अष्टमाध्याये द्वितीयः पादः

पूर्वत्रासिद्धत्वाधिकारः

१. पूर्वत्रासिद्धम् १२ ।
पूर्वत्रासिद्धमित्यधिकार आऽष्टमा-
ध्यायपरिसमाप्तेः । यदित ऊर्ध्वमनुक्रमिष्यते
पूर्वत्रासिद्धमित्येवं तद्वेदितव्यम् ।
तत्र येयं सपादसप्ताध्याय्यनुक्रान्ता
एतस्यामयं पादनोऽध्यायोऽसिद्धो भवति । इत
उत्तरं चोत्तरोत्तरो योगः पूर्वत्र पूर्वत्रासिद्धो
भवति । असिद्धवद् भवति, सिद्धकार्यं न
करोतीत्यर्थः ।
२. नलोपः सुप्स्वरसंज्ञातुग्विधिषु -
कृति ३५३ ।
३. न मु ने ४३९ ।
एकादेशस्वरः
४. उदात्तस्वरितयोर्यणःस्वरितो-
ऽनुदात्तस्य ३६५७ ।
५. एकादेश उदात्तेनोदात्तः ३६५८ ।

६. स्वरितो वानुदात्ते पदादौ ३६५९ ।
नलोपः
७. नलोपः प्रातिपदिकान्तस्य २३६ ।
८. न डिस्म्बुद्धयोः ३५२ ।
मतोर्वः
९. मादुपधायाश्च -
मतोर्वोऽयवादिभ्यः १८९७ ।
१०. झयः १८९८ ।
११. संज्ञायाम् १८९९ ।
१२. आसन्दीवदष्टीवच्चक्रीवत् -
कक्षीवद्गुमण्वच्चर्मण्वती १९०० ।
१३. उदन्वानुदधौ च १९०१ ।
१४. राजन्वान्तौराज्ये १९०२ ।
१५. छन्दसीरः ३६०० ।
नुडागमः
१६. अनो नुद् ३६०१ ।
१७. नाद् घस्य ३६०२ ।
लत्वम्
१८. कृपो रो लः २३५० ।
१९. उपसर्गस्यायतौ २३२६ ।
२०. ग्री यङि २६३९ ।
२१. अचि विभाषा २५४१ ।
२२. परेश्च घाङ्कयोः ३२६२ ।
संयोगान्तस्य लोपः
२३. संयोगान्तस्य लोपः ५४ ।
सकारस्य लोपः
२४. रात्सस्य २८० ।
२५. धि च २२४९ ।
२६. झलो झलि २२८१ ।
२७. ह्रस्वादङ्गात् २३६९ ।

२८. इट ईटि २२६६ ।
 २९. स्कोः संयोगाद्योरन्ते च ३८० ।
 झलि पदान्ते कार्याणि ८.२.३८
 इति यावत्
 कुत्वम्
 ३०. चोः कुः ३७८ ।
 ढत्वम्
 ३१. हो ढः ३२४ ।
 घत्वम्
 ३२. दादेर्घातोर्घः ३२५ ।
 ३३. वा द्रुहमुहष्णुहष्णिहाम् ३२७ ।
 घत्वम्
 ३४. नहो घः ४४० ।
 थत्वम्
 ३५. आहस्थः २४५१ ।
 षत्वम्
 ३६. व्रश्च-भ्रस्ज-सृज-मृज-
 यज-राज-भ्राजच्छशां षः २९४ ।
 भष्भावः
 ३७. एकाचो बशो भष्
 झषन्तस्य स्ध्वोः ३२६ ।
 ३८. दधस्तयोश्च २५०१ ।
 पदान्तजश्त्वम्
 ३९. झलां जशोऽन्ते ८४ ।
 तथोः घः
 ४०. झषस्तयोर्घोऽधः २२८० ।
 षढोः कत्वम्
 ४१. षढोः कः सि २९५ ।
 निष्ठातकारस्यादेशः
 ४२. रदाभ्यां निष्ठातो नः -

- पूर्वस्य च दः ३०१६ ।
 ४३. संयोगादेरातो धातोर्यण्वतः
 ३०१७ ।
 ४४. ल्वादिभ्यः ३०१८ ।
 ४५. ओदितश्च ३०१९ ।
 ४६. क्षियो दीर्घात् ३०१५ ।
 ४७. श्यो स्पर्शे ३०२१ ।
 ४८. अञ्चोऽनपादाने ३०२४ ।
 ४९. दिवोऽविजिगीषायाम् ३०२८ ।
 ५०. निर्वाणोऽवाते ३०२९ ।
 ५१. शुषः कः ३०३० ।
 ५२. पचो वः ३०३१ ।
 ५३. क्षायो मः ३०३२ ।
 ५४. प्रस्त्योऽन्यतरस्याम् ३०३४ ।
 ५५. अनुपसर्गात् फुल्ल-क्षीब-
 कृशोल्लाघाः ३०३५ ।
 ५६. नुद-विदोन्द-त्रा-प्रा-हीभ्योऽन्य-
 -तरस्याम् ३०३८ ।
 ५७. न ध्या-ख्या-पृ-मूर्च्छि-
 मदाम् ३०४० ।
 ५८. वित्तो भोगप्रत्यययोः ३०४१ ।
 ५९. भित्तं शकलम् ३०४२ ।
 ६०. ऋणमाधमण्ये ३०४३ ।
 ६१. नसत्त-निषत्तानुत्त-प्रतूर्त-
 सूर्त-गूर्तानिच्छन्दसि ३६०३ ।
 कुत्वम्
 ६२. विवन्प्रत्ययस्य कुः ३७७ ।
 ६३. नशेर्वा ४३१ ।
 मकारस्य नकारादेशः
 ६४. मो नो धातोः ३४१ ।

६५. स्वीञ्च २३०९ ।
पदान्तस्य स्त्वम्
६६. ससजुषो रुः १६२ ।
६७. अवयाः श्वेतवाः -
पुरोडाश्च ३४१६ ।
६८. अहन् ४४३ ।
६९. रोऽसुपि १७२ ।
७०. अम्लरूध्रवरित्युभयथा -
छन्दसि ३६०४ ।
७१. भुवश्च महाव्याहतेः ३६०५ ।
पदान्तस्य दत्वम्-स्त्वम्
७२. वसु-संसु-ध्वंस्वनडुहां दः ३३४ ।
७३. तिप्यनस्तेः २४८४ ।
७४. सिपि धातो र्वा २४८५ ।
७५. दश्च २४८६ ।
वोर्दीर्घः
७६. वोरूपधाया दीर्घ इकः ४३३ ।
७७. हलि च ३५४ ।
७८. उपधायां च २२६५ ।
७९. न भकुर्छुराम् १६२९ ।
अदस आदेशाः
८०. अदसोऽसेर्दादु दो मः ४१९ ।
८१. एत ईद् बहुवचने ४३८ ।
वाक्यस्य टेः प्लुत उदात्त
इत्यधिकारः
८२. वाक्यस्य टेः प्लुत उदात्तः ९३ ।
अधिकारोऽम् । वाक्यस्य टेरिति, प्लुत
इति च, उदात्त इति च, एतत्त्रयमप्यधिकृतं
वेदितव्यमापादपरिसमाप्तेः ।
यदित ऊर्ध्वमनुक्रमिष्यते वाक्यस्य टेः
प्लुत उदात्त इत्येवं तद्वेदितव्यम् ।

८३. प्रत्यभिवादेऽशूद्रे ९४ ।
८४. दूराद्धूते च ९५ ।
८५. हैहेप्रयोगे हैहयोः ९६ ।
८६. गुरोरनृतो-ऽनन्त्यस्याप्येकैकस्य -
प्राचाम् ९७ ।
८७. ओमभ्यादाने ३६०६ ।
८८. ये यज्ञकर्मणि ३६०७ ।
८९. प्रणवष्टेः ३६०८ ।
९०. याज्यान्तः ३६०९ ।
९१. ब्रूहि-प्रेष्य-श्रौषड्-
वौषडावहानामादेः ३६१० ।
९२. अग्नीत्प्रेषणे परस्य च ३६११ ।
९३. विभाषा पृष्टप्रतिवचनेहेः ३६१२ ।
९४. निगृह्यानुयोगे च ३६१३ ।
९५. आग्नेडितं भर्त्सने ३६१४
९६. अङ्गयुक्तं तिङाकाङ्क्षम् ३६१५ ।
९७. विचार्यमाणानाम् ३६१६ ।
९८. पूर्वं तु भाषायाम् ३६१७ ।
९९. प्रतिश्रवणे च ३६१८ ।
१००. अनुदात्तं प्रश्नान्ताभि-
पूजितयोः ३६१९ ।
१०१. चिदिति चोपमार्थे -
प्रयुज्यमाने ३६२० ।
१०२. उपरिस्विदासीदिति च ३६२१ ।
१०३. स्वरित-माग्नेडितेऽसूया-
सम्मति-कोप-कुत्सनेषु ३६२२ ।
१०४. क्षियाशीःप्रेषेषु -
तिङाकाङ्क्षम् ३६२३ ।
१०५. अनन्त्यस्यापि -
प्रश्नाख्यानयोः ३६२४ ।

१०६. प्लुतावैच इदुतौ ३६२५ ।

१०७. एचोऽप्रगृह्यस्या-
दूराद्धूते पूर्वस्यार्धस्या-
दुत्तरस्येदुतौ ३६२६ ।

संहिताधिकारः

१०८. तयोर्व्यावचि संहितायाम्
३६२७ ।

संहितायामित्यधिकृतं वेदितव्यमा-
ध्यायपरिसमाप्तेः । इत उत्तरं यद्वक्ष्यते
संहितायामित्येवं तद्वेदितव्यम् ।

अष्टमाध्याये तृतीयः पादः

रुत्वप्रकरणम्

१. मतुवसो रु संबुद्धौ -
छन्दसि ३६२८ ।
२. अत्रानुनासिके पूर्वस्य तु वा १३६ ।
३. आतोऽटि नित्यम् ३६३२ ।
४. अनुनासिकात्परोऽनुस्वारः १३७ ।
५. समः सुटि १३५ ।
६. पुमः खय्यम्परे १३९ ।
७. नश्छव्यप्रशान् १४० ।
८. उभयथर्क्षु ३६३० ।
९. दीर्घादटि समानपादे ३६३१ ।
१०. नृन्ये १४१ ।
११. स्वतवान्यायौ ३६३३ ।
१२. कानाम्नेडिते १४३ ।

ढलोपः

१३. ढो ढे लोपः २३३५ ।

रलोपः

१४. रो रि १७३

रेफस्य विसर्जनीयादेशः

१५. खरवसानयोर्विसर्जनीयः ७६ ।

१६. रोः सुपि ३३९ ।

रोयदेशः

१७. भोभगोऽघोऽपूर्वस्य -
योऽशि १६७ ।

वकारस्य, यकारस्यादेशाः

१८. व्योर्लघुप्रयत्नतरः -

शाकटायनस्य १६८ ।

१९. लोपः शाकल्यस्य ६७ ।

२०. ओतो गार्ग्यस्य १६९ ।

२१. उजि च पदे १७० ।

२२. हलि सर्वेषाम् १७१ ।

मकारस्य आदेशाः

२३. मोऽनुस्वारः १२२ ।

२४. नश्चापदान्तस्य झलि १२३ ।

२५. मो राजि समः क्वौ १२६ ।

२६. हे मपरे वा १२७ ।

२७. नपरे नः १२९ ।

कुक्, टुक्, धुट्, तुक्, डमुट् आगमाः

८.३.२८-३२

२८. इणोः कुक्कुक्शरि १३० ।

२९. डः सि धुट् १३१ ।

३०. नश्च १३२ ।

३१. शि तुक् १३३ ।

३२. डम्नो हस्वादचि -

डम्मुणित्यम् १३४ ।

उजो वः

३३. मय उजो वो वा १०८ ।

विसर्जनीयस्यादेशाः

३४. विसर्जनीयस्य सः १३८ ।

३५. शपरि विसर्जनीयः १५० ।
 ३६. वा शरि १५१ ।
 ३७. कुण्वो ऋ क ऋ पौ च १४२ ।
 ३८. सोऽपदादौ १५२ ।
 ३९. इणः षः १५३ ।
 ४०. नमस्युरसोर्गत्योः १५४ ।
 ४१. इदुदुपधस्य चाप्रत्ययस्य १५५ ।
 ४२. तिरसोऽन्यतरस्याम् १५६ ।
 ४३. द्विस्त्रिश्चतुरिति -
 कृत्वोऽर्थे १५७ ।
 ४४. इसुसोः सामर्थ्ये १५८ ।
 ४५. नित्यं समासेऽनुत्तर-
 पदस्थस्य १५९ ।
 ४६. अतः कृकमिकंसकुम्भपात्र -
 कुशाकर्णोष्णव्ययस्य १६० ।
 ४७. अधःशिरसी पदे १६१ ।
 ४८. कस्कादिषु च १४४ ।
 ४९. छन्दसि वाऽप्रा-
 भेडितयोः ३६३४ ।
 ५०. कः करत्करति-कृधि-
 कृतेष्वनदितेः ३६३५ ।
 ५१. पञ्चम्याः परावध्यर्थे ३६३६ ।
 ५२. पातौ च बहुलम् ३६३७ ।
 ५३. षष्ठ्याः पति-पुत्र-पृष्ठ -
 पार-पद-पयस्योषेषु ३६३८ ।
 ५४. इडाया वा ३६३९ ।
 अपदान्तस्य मूर्धन्यादेशाधिकारः
 (षत्वं, ढत्वञ्च)
 ५५. अपदान्तस्य मूर्धन्यः २१० ।
 पदाधिकारो निवृत्तः । अपदान्तस्येति
 मूर्धन्यस्येति चैतदधिकृतं वेदितव्यमापाद-

-परिसमाप्तेः ।

सस्य षत्वम्

५६. सहेः साडः सः ३३५ ।
 ७७, ७८ सूत्रं वर्जयित्वेतः 'सः'
 इत्यनुवर्तत आपादान्तम् ।
 'इण्कोः' इत्यधिकारः
 ५७. इण्कोः २११ ।
 इण्कोरित्येतदधिकृतं वेदितव्यम् । इत
 उत्तरं यद्वक्ष्यते इणः कवर्गाच्चेत्येव तद्
 वेदितव्यमापादान्तम् ।
 ५८. नुम्बिसर्जनीय -
 शर्व्यवायेऽपि ४३४ ।
 ५९. आदेशप्रत्यययोः २१२ ।
 ६०. शासिवसिघसीनां च २४१० ।
 ६१. स्तौतिण्योरेव -
 षण्यभ्यासात् २६२७ ।
 ६२. सः स्विदिस्वदि-
 सहीनां च २६२८ ।
 ६३. प्राक्सितादव्यवायेऽपि २२७६ ।
 ६४. स्थादिष्वभ्यासेन -
 चाभ्यासस्य २२७७ ।
 ६५. उपसर्गात्पुनोति-सुवति -
 स्यति-स्तौति-स्तोभति-स्था -
 सेनय-सेध-सिच-सज्ज -
 स्वञ्जाम् २२७७ ।
 ६६. सदिरूपतेः २२७१ ।
 ६७. स्तन्भेः २२७२ ।
 ६८. अवाच्चालम्बनाविदूर्ययोः
 २२७३ ।
 ६९. वेश्च स्वनो भोजने २२७४ ।

७०. परिनिविध्यः सेव-सित-
सय-सिवु-सह-सुट्-स्तु-
स्वञ्जाम् २२७५ ।
७१. सिवादीनां -
वाङ्वावायेऽपि २३५९ ।
७२. अनु-विपर्यभि-निभ्यः
-स्यन्दते-र्राणिषु २३४९ ।
७३. वेः स्कन्देरनिष्ठायाम् २३९८ ।
७४. परेश्च २३९९ ।
७५. परिस्कन्दः प्राच्यभरतेषु ३०२६ ।
७६. स्फुरति-स्फुलत्योर्नि-
र्नि-विभ्यः २५३७ ।
७७. वेः स्कन्नातेर्नित्यम् २५५६ ।
धस्य ढत्वम्
७८. इणः षीध्वं-लुङ्लिट्ठां
घोऽङ्गात् २२४७ ।
७९. विभाषेटः २३२५ ।
सस्य षत्वम्
८०. समासेऽङ्गुलेः सङ्गः १०१९ ।
८१. भीरोः स्थानम् १०२० ।
८२. अग्नेः स्तुत्तोमसोमाः ९२४ ।
८३. ज्योतिरायुषः स्तोमः १०२१ ।
८४. मातृपितृभ्यां स्वसा ९८४ ।
८५. मातुःपितुर्भ्यामन्यतरस्याम्
९८३ ।
८६. अभिनिसः स्तनः -
शब्दसंज्ञायाम् ३१९३ ।
८७. उपसर्ग-प्रादुर्भ्या-
मस्तिर्यच्यरः २४७२ ।
८८. सु-वि-नि-र्दुर्भ्यः

- सुपि-सूति-समाः २४७७ ।
८९. नि-नदीभ्यां स्नातेः -
कौशले ३०८२ ।
९०. सूत्रं प्रतिष्णातम् ३०८३ ।
९१. कपिष्ठलो गोत्रे ३०८४ ।
९२. प्रष्ठोऽग्रगामिनि २९१७ ।
९३. वृक्षासनयोर्विष्टरः ३२३३ ।
९४. छन्दोनाम्नि च ३२०६ ।
९५. गवि-युधिभ्यां स्थिरः ९६७ ।
९६. विकुशमिपरिभ्यः स्थलम्
३०८५ ।
९७. अम्बाम्ब-गोभूमि-सव्याप-द्वि-
त्रि-कु-शेकु-शङ्क्वङ्गु-
मज्जि-पुज्जि-परमे-बर्हि-
र्दिव्यग्निभ्यः स्थः २९१८ ।
९८. सुषामादिषु च १०२२ ।
९९. एति संज्ञायामगात् १०२३ ।
१००. नक्षत्राद्वा १०२४ ।
१०१. ह्रस्वात्तादौ तद्धिते १३२५ ।
१०२. निसस्तपतावनासेवने २४०३ ।
१०३. युष्मत्तत्ततक्षुःष्वन्तः-
पादम् ३६४० ।
१०४. यजुष्येकेषाम् ३६४१ ।
१०५. स्तुतस्तोमयोश्छन्दसि ३६४२ ।
१०६. पूर्वपदात् ३६४३ ।
१०७. सुजः ३६४४ ।
१०८. सनोतेरनः ३६४५ ।
१०९. सहेः पृतनताभ्यां च ३६४६ ।
११०. न रपरसृपिसृजिसृशि-
स्पृहिसवनादीनाम् ३१६८ ।

१११. सात्पदाद्योः २१२३ ।
 ११२. सिचो यङि २६४० ।
 ११३. सेघतेर्गतौ २२७८ ।
 ११४. प्रतिस्तब्ध-निस्तब्धौ च ३०२७ ।
 ११५. सोढः २३५८ ।
 ११६. स्तम्भु-सिवु-सहां चङि २५८० ।
 ११७. सुनोतेः स्यसनोः २५२४ ।
 ११८. सदेः परस्य लिटि २३६१ ।
 ११९. निव्यभिभ्योऽङ्व्यवाये -
 वा छन्दसि ३६४७ ।

अष्टमाध्याये चतुर्थः पादः

णत्वप्रकरणम्

१. रषाभ्यां नो णः समानपदे २३५ ।
 २. अट्कुप्वाङ्नुम्व्यवायेऽपि १९७ ।
 ३. पूर्वपदात्संज्ञायामगः ८५७ ।
 ४. वनं पुरगा-मिश्रका-सिधका-
 सारिका-कोटराग्रेभ्यः १०३९ ।
 ५. प्रनिरन्तः-शरेक्षु-प्लक्षाम्र-
 कार्थ-खदिर-पीयूक्षाभ्यो
 ऽसंज्ञायामपि १०५० ।
 ६. विभाषौषधि-
 वनस्पतिभ्यः १०५१ ।
 ७. अह्नोऽदन्तात् ७९१ ।
 ८. वाहन-माहितात् १०५२ ।
 ९. पानं देशे १०५३ ।
 १०. वा भावकरणयोः १०५४ ।
 ११. प्रातिपदिकान्त -
 नुम्विभक्तिषु च १०५५ ।
 १२. एकाजुत्तरपदे णः ३०७ ।
 १३. कुमति च १०५६ ।

१४. उपसर्गा-दसमासेऽपि
 णोपदेशस्य २८७ ।
 १५. हिनुमीना २५३० ।
 १६. आनि लोट् २२३१ ।
 १७. नेर्गद-नद-पत-पद-घु-मा-
 स्यति-हन्ति-याति-वाति-
 द्राति-प्साति-वपति-वहति-
 शाम्यति-चिनोति -
 देग्धिषु च २२८५ ।
 १८. शेषे विभाषाऽकखादावषान्त -
 उपदेशे २२३२ ।
 १९. अनितेः २४७८ ।
 २०. अन्तः २९८४ ।
 २१. उभौ साभ्यासस्य २६०६ ।
 २२. हन्तेरत्पूर्वस्य ३५९ ।
 २३. वमोर्वा २४२९ ।
 २४. अन्तरदेशे ३२९४ ।
 २५. अयनं च ३२९५ ।
 २६. छन्दस्यृदवग्राहत् ३६४८ ।
 २७. नश्च धातुस्थोरुषुभ्यः ३६४९ ।
 २८. उपसर्गाद् बहुलम् ८५९ ।
 २९. कृत्यचः २८३५ ।
 ३०. णेर्विभाषा २८३६ ।
 ३१. हलश्चेजुपघात् २८३७ ।
 ३२. इजादेः सनुमः २८३८ ।
 ३३. वा निसनिक्षनिन्दाम् २८३९ ।
 ३४. न भा-भू-पू-कमि-गमि-
 प्यायी-वेपाम् २८४० ।
 ३५. षात्पदान्तात् ३३१० ।
 ३६. नशेः षान्तस्य २५१८ ।

३७. पदान्तस्य १९८ ।
 ३८. पदव्यवायेऽपि १०५७ ।
 ३९. क्षुभ्नादिषु च ७९२ ।
 हल्सन्धिः पादान्तं यावत्
 ष्चुत्वम्
 ४०. स्तोः ष्चुना ष्चुः १११ ।
 ष्टुत्वम्
 ४१. ष्टुना ष्टुः ११३ ।
 ४२. न पदान्तादटोरनाम् ११४ ।
 ४३. तोः षि ११५ ।
 ४४. शात् ११२ ।
 अनुनासिकः
 ४५. यरोऽनुनासिकेऽनु-
 नासिको वा ११६ ।
 यरो द्वित्वम्
 ४६. अचो रहाभ्यां द्वे ५९ ।
 ४७. अनचि च ४८ ।
 ४८. नादिन्याक्रोशे पुत्रस्य ५५ ।
 ४९. शरोऽचि ३४० ।
 ५०. त्रिप्रभृतिषु शाकटायनस्य ५६ ।
 ५१. सर्वत्र शाकल्यस्य ५७ ।
 ५२. दीर्घादाचार्याणाम् ५८ ।
 अपदान्तजश्त्वम्
 ५३. झलां जश्झशि ५२ ।
 अभ्यासस्य जश्त्वं चर्त्वम्
 ५४. अभ्यासे चर्च २१८२ ।

- अपदान्तचर्त्वम्
 ५५. खरि च १२१ ।
 पदान्तचर्त्वम्
 ५६. वाऽवसाने २०६ ।
 अप्रगृह्यस्यानुनासिकः
 ५७. अणोऽप्रगृह्यस्यानुनासिकः ११० ।
 अनुस्वारस्य परसवर्णः
 ५८. अनुस्वारस्य ययि -
 परसवर्णः १२४ ।
 ५९. वा पदान्तस्य १२५ ।
 लत्वम्
 ६०. तोर्लि ११७ ।
 पूर्वसवर्णः
 ६१. उदः स्थास्तम्भोः पूर्वस्य ११८ ।
 ६२. झयो होऽन्यतरस्याम् ११९ ।
 शश्छत्वम्
 ६३. शश्छोऽटि १२० ।
 यमां लोपः
 ६४. हलो यमां यमि लोपः ६० ।
 झरो लोपः
 ६५. झरो झरि सवर्णे ७१ ।
 स्वरितः
 ६६. उदात्तादनुदात्तस्य -
 स्वरितः ३६६० ।
 ६७. नोदात्तस्वरितोदय-मगार्ग्य -
 काश्यप-गालवानाम् ३६६१ ।
 विवृताकारस्य संवृताकारः
 ६८. अ अ ११ ।

अथ पाणिन्यष्टाध्यायीसूत्रानुक्रमणी

- अ -

अ अ ८।४।६८
 अंशं हारी ५।२।६९
 अकः सवर्णे दीर्घः ६।१।९९
 अकथितं च १।४।५१
 अकर्तारि च० ३।३।१९
 अकर्तर्युणे पञ्चमी २।३।२४
 अकर्मकाच्च १।३।२६
 अकर्मकाच्च १।३।३५
 अकर्मकाच्च १।३।४५
 अकर्मधारये ६।२।१३०
 अकृच्छ्रं प्रियसुखं ८।१।१३
 अकृत्सार्वधातु० ७।४।२५
 अके जीविकार्ये ६।२।७३
 अकेनोर्भविष्य० २।३।७०
 अक्षशलाका० २।१।१०
 अक्षेषु ग्लहः ३।३।७०
 अक्षोऽन्यतरस्याम् ३।१।७५
 अक्षणोऽदर्शनात् ५।४।७६
 अगारान्ताट्ठन् ४।४।७०
 अगरैकदेशे ३।३।७९
 अग्नीत्प्रेषणे ८।२।९२
 अग्नेः स्तुत्स्तोम० ८।३।८२
 अग्नेर्ढक् ४।२।३३
 अग्नौ चैः ३।२।९१
 अग्नौ परिचाय्य० ३।१।१३१
 अग्राख्यायामुरसः ५।४।९३
 अग्राद्यत् ४।५।११६
 अग्रान्तशुद्धं ५।४।१४५
 अङितश्च ६।४।१०३

अङ्ग इत्यादौ च ६।१।११७
 अङ्गयुक्तं तिङ् ८।२।९६
 अङ्गस्य ६।४।१
 अङ्गानि मैरेये ६।२।७०
 अङ्गात् प्रातिलोम्ये ८।१।३३
 अङ्गुलेर्दासि ५।४।११४
 अङ्गुल्यादि० ५।३।१०८
 अ च ४।३।३१
 अच उपसर्गात्तः ७।४।४७
 अचः ६।४।१३८
 अचः कर्तृयकि ६।१।१९२
 अचः कर्मकर्तारि ३।१।६२
 अचः परस्मिन् १।१।५७
 अचतुरविचतुर० ५।४।७७
 अचश्च १।२।२८
 अचस्तास्वत्यल्यनि० ७।२।६१
 अचित्तहस्तिधेनो० ४।२।४७
 अचित्तादेश० ४।३।९६
 अचि र ऋतः ७।२।१००
 अचि विभाषा ८।२।२१
 अचि णुधातु० ६।४।७७
 अचोऽज्जिति ७।२।११५
 अचोऽन्त्यादि टि १।१।६४
 अचो यत् ३।१।९७
 अचो रहाभ्यां द्वे ८।४।४६
 अच्कावशत्तौ ६।२।१५७
 अच्च घेः ७।३।११९
 अच्छ गत्यर्थवदेषु १।४।६९
 अच्प्रत्यन्वव० ५।४।७५
 अजर्य संगतम् ३।१।१०५

अजादी गुण० ५।३।५८
 अजादेर्द्वितीयस्य ६।१।२
 अजाद्यतष्टाप् ४।१।४
 अजाद्यदन्तम् २।२।३३
 अजाविभ्यां ध्यन् ५।१।८
 अजिनान्तस्योत्तर० ५।३।८२
 अजिब्रज्योश्च ७।३।६०
 अजेर्व्यधजपोः २।४।५६
 अज्जनगमां सनि ६।४।१६
 अज्ञाते ५।३।३०
 अज्जेः पूजयाम् ७।२।५३
 अज्जेलुक् ५।३।३०
 अज्जेश्छन्दस्य० ६।१।१६७
 अज्जोऽनपादाने ८।२।४८
 अज्जेः सिचि ७।२।७१
 अज्जासिकायाः ५।४।११८
 अट्कुप्वाङ् ८।४।२
 अङ् गार्ग्य० ७।३।९९
 अणजौ च ४।३।३३
 अणावकर्म० १।३।८८
 अणिजोरनार्ण० ४।१।७८
 अणि नियुक्ते ६।२।७५
 अणिनुणः ५।४।१५
 अणुदित्सवर्णस्य० १।१।६९
 अणुगयनादिभ्यः ४।३।७३
 अणो द्वयचः ४।१।१५६
 अणोऽप्रगृह्य० ८।४।५७
 अण्कर्मणि च ३।३।१२
 अण्कुटिलिका० ४।४।१८
 अण्च ५।२।१०३

अण्महिष्यादिभ्यः ४।४।४८

अत आदेः ७।४।७०

अत इञ् ४।१।९५

अत इनिठनौ ५।२।११५

अत उत्सार्वं ६।४।११०

अत उपधायाः ७।२।११६

अत एकहल् ६।४।१२०

अतः कृकमि० ८।३।४६

अतश्च ४।१।१७७

अतिग्रहाव्ययन० ५।४।४६

अतिथेर्व्यः ५।४।२६

अतिरतिक्रमणे च १।४।९५

अतिशायने तमप् ५।३।५५

अतेः शुनः ५।४।९६

अतेरकृत्पदे ६।२।१९१

अतो गुणे ६।१।९६

अतो दीर्घो यञि ७।३।१०१

अतो भिस् ऐस् ७।१।९

अतोऽम् ७।१।२४

अतो येयः ७।२।८०

अतो रोरप्पुताद० ६।१।१११

अतो लोपः ६।४।४८

अतो लान्तस्य ७।२।२

अतो हलादर्लघोः ७।२।७

अतो हेः ६।४।१०५

अत्यन्तसंयोगे च २।१।२९

अत्र लोपोऽभ्यासस्य ७।४।५८

अत्रानुनासिकः पूर्वस्य ८।३।२

अत्रिभृगुकुत्स० २।४।६५

अत्वसन्तस्य ६।४।१४

अत्स्मृदृत्वप्रथ० ७।४।९५

अदः सर्वेषाम् ७।३।१००

अदभ्यस्तात् ७।१।४

अदर्शनं लोपः १।१।६०

अदस औ सुलोपः ७।२।१०७

अदसो मात् १।१।१२

अदसोऽसेर्दादु० ८।२।८०

अदिप्रभृतिभ्यः शपः २।४।७२

अदूरभवश्च ४।२।७०

अदेङ् गुणः १।१।२

अदो जग्धित्यप्ति० २।४।३६

अदोऽनन्ने ३।२।६८

अदोऽनुपदेशे १।४।७०

अदङ्गतरादिभ्यः ७।१।२५

अद्भिः संस्कृतम् ४।४।१३४

अद्यश्चीनावष्टब्धे ५।२।१३

अद्यःशिरसी पदे ८।३।४७

अधिकम् ५।२।७३

अधिकरणवाचिन० २।३।६८

अधिकरणवाचिना० २।२।१३

अधिकरणविचाले ५।३।४३

अधिकरणे बन्धः ३।४।४१

अधिकरणे शेतेः ३।२।१५

अधिकरणैतावत्त्वे २।४।१५

अधिकृत्य कृते० ४।३।८७

अधिपरी अनर्थकौ १।४।९३

अधिरीश्वरे १।४।९७

अधिशीङ्स्था० १।४।४६

अधीगर्घदयेशां २।३।५२

अधीष्टे च ३।३।१६६

अधुना ५।३।१७

अधेः प्रसहने १।३।३३

अधेरुपरिस्थम् ६।२।१८८

अध्ययनतोऽविप्र० २।४।५

अध्यर्घपूर्वद्विगो० ५।१।२८

अध्यायन्यायोद्या० ३।३।१२२

अध्यायानुवाक० ५।२।६०

अध्यायिन्यदेश० ४।४।७१

अध्यायेष्वेवर्षेः ४।३।६९

अध्वनो यत्त्वौ ५।२।१६

अध्वर्युकषाय० ६।२।१०

अध्वर्युक्रतुर० २।४।४

अन् ६।४।१६७

अन उपघालोपि० ४।१।२८

अनङ् सौ ७।१।९३

अनचि च ८।४।४७

अनत्यन्तगतौ क्तात् ५।४।४

अनत्याधान० १।४।७५

अनद्यतने लङ् ३।२।१११

अनद्यतने लुट् ३।३।१५

अनद्यतने हिल् ५।३।२१

अनन्तावसथ० ५।४।२३

अनन्त्यस्यापि ८।२।१०५

अनभिहिते २।३।१

अनवक्तृप्त्यमर्ष० ३।३।१४

अनश्च ५।४।१०८

अनसन्तान्पुं० ५।४।१०३

अनाप्यकः ७।२।११२

अनिगन्तोऽञ्चतौ ६।२।५२

अनितेः ८।४।१९

अनिदितां हल० ६।४।२४

अनुकम्पायाम् ५।३।७६

अनुकरणं चानिति० १।४।६२

अनुकाभिका० ५।२।७४

अनुगवमायामे ५।४।८३

अनुगादिनष्टक् ५।४।१३

अनुग्वलंगामी ५।२।१५
 अनुदात्तं सर्वमपा० ८।१।१८
 अनुदात्तङित० १।३।१२
 अनुदात्तं च ८।१।३
 अनुदात्तं पदमे० ६।१।१५५
 अनुदात्तं प्रश्ना० ८।२।१००
 अनुदात्तस्य च यत्र ६।१।१५८
 अनुदात्तस्य चर्दुप० ६।१।५९
 अनुदात्तादेरञ् ४।२।४४
 अनुदात्तादेश्च ४।३।१४०
 अनुदात्ते च ६।१।१८७
 अनुदात्ते च कुघ० ६।१।११८
 अनुदात्तेश्च ३।२।१४९
 अनुदात्तोपदेश० ६।४।३७
 अनुदात्तौ सुप्तिता ३।१।४
 अनुनासिकस्य च० ६।४।१५
 अनुनासिकात्० ८।३।४
 अनुपदसर्वान्नाया० ५।२।१९
 अनुपद्यन्वेष्टा ५।२।१९०
 अनुपराभ्यां कृजः १।३।७०
 अनुपसर्गाज्जः १।३।७६
 अनुपसर्गात्कुल्ल० ८।२।५५
 अनुपसर्गाद्वा १।३।४३
 अनुपसर्गाल्लिम्प० ३।१।१३८
 अनुपसर्जनात् ४।१।१४
 अनुप्रतिगृणश्च १।४।४१
 अनुप्रवचनादि० ५।१।१११
 अनुब्राह्मणादिनिः ४।२।६२
 अनुर्यत्समया २।१।१५
 अनुर्लक्षणे १।४।८४
 अनुवादे चरणानाम् २।४।३
 अनुविपर्यभिनि० ८।३।७२

अनुशक्तिकादीनां ७।३।२०
 अनुस्वारस्य ययि ८।४।५८
 अनृष्यानन्तर्ये ४।१।१०४
 अनेकमन्यपदार्थे २।२।२४
 अनेकाल्शिश्त् सर्वस्य १।१।५५
 अनो नुट् ८।२।१६
 अनो बहुव्रीहेः ४।१।१२
 अनो भावकर्म० ६।२।१५०
 अनोरकर्मकात् १।३।४९
 अनोरप्रधान० ६।२।१८९
 अनोऽश्मायःसरसां० ५।४।९४
 अनौ कर्मणि ३।२।१००
 अन्तः ६।२।९२
 अन्तः ६।२।१४३
 अन्तः ६।२।१७९
 अन्तः ८।४।२०
 अन्तः पूर्वपदाट्ठञ् ४।३।६०
 अन्तरं बहिर्योगोप० १।१।३६
 अन्तरदेशे ८।४।२४
 अन्तरपरिग्रहे १।४।६५
 अन्तरान्तरेण युक्ते २।३।४
 अनुवर्धनो देशे ३।३।७८
 अन्तर्धी येनादर्शन. १।४।२८
 अन्तर्बहिर्भ्यां ५।४।११७
 अन्तर्वत्पतिवतो० ४।१।३२
 अन्तश्च ६।२।१८०
 अन्तश्च तवै युगपत् ६।१।१९७
 अन्तात्यन्ताध्व० ३।२।४८
 अन्तादिवच्च ६।१।८४
 अन्तिकबाढ्योर्नेद० ५।३।६३
 अन्तोदात्तादु० ६।१।१६६
 अन्तोऽवत्याः ६।१।२१७

अन्त्यात्पूर्वं बहुचः ६।२।८३
 अन्नाणः ४।४।८५
 अन्नेन व्यञ्जनम् २।१।३४
 अन्यतो ङीष् ४।१।४०
 अन्यथैवंकथमि० ३।४।२७
 अन्यपदार्थे च २।१।२१
 अन्यारादितरते २।३।२९
 अन्येभ्योऽपि दृश्यन्ते ३।२।७५
 अन्येभ्योऽपि दृश्यते ३।३।१३०
 अन्येभ्योऽपि दृश्यते ३।२।१७८
 अन्येषामपि दृश्यते ६।३।१३७
 अन्येष्वपि दृश्यते ३।२।१०१
 अन्वच्यानुलोम्ये ३।४।६४
 अन्ववत्पाद्रहसः ५।४।८१
 अपगुरो णमुलि ६।१।५३
 अपघनोऽङ्गम् ३।३।८१
 अपचितश्च ७।२।३०
 अपत्यं पौत्रप्रभृति० ४।१।१६२
 अपथं नपुंसकम् २।४।३०
 अपदात्तौ साल्वात् ४।२।१३५
 अपदान्तस्य मूर्धन्यः ८।३।५५
 अपपरिबहिरञ्चवः २।१।१२
 अपपरी वर्जने १।४।८८
 अपमित्ययाचिता० ४।४।२१
 अपरस्पराः ६।१।१४२
 अपरिमाणबिस्ता० ४।१।२२
 अपरिहृताश्च ७।२।३२
 अपरोक्षे च ३।२।११९
 अपवर्गे तृतीया २।३।६
 अपस्करो रथ० ६।१।१४९
 अपस्पृष्टेयामा० ६।१।३६
 अपहन्वे, ज्ञः १।३।४४

अपाच्च ६।२।१८६
 अपाच्चतुष्पा० ६।१।१४०
 अपादाने चाहीय० ५।४।४५
 अपादाने पञ्चमी २।३।२८
 अपादाने परीप्सा० ३।४।५२
 अपाद्द्वः १।३।७३
 अपिः पदार्थसं० १।४।९६
 अपूर्वपदादन्य० ४।१।१४०
 अपृक्त एकाल्० १।२।४१
 अपे क्लेशतमसोः ३।२।५०
 अपे च लषः ३।२।१४४
 अपेतापोढमुक्त० २।१।३८
 अपोनप्त्रपानंप्त्तु० ४।२।२७
 अपो भि ७।४।४८
 अपृन्तृक्त्वसु० ६।४।११
 अप्पूरणीप्रमा० ५।४।११६
 अ प्रत्ययात् ३।३।१०२
 अप्पुतवदुप० ६।१।१२७
 अभाषितपुंस्का० ७।३।४८
 अभिजनश्च ४।३।९०
 अभिजिद्विदभृ० ५।३।११८
 अभिज्ञावचने ३।२।११२
 अभिनिविशश्च १।४।४७
 अभिनिष्क्रामति ४।३।८६
 अभिनिसः स्तनः ८।३।८६
 अभिप्रत्यतिभ्यः १।३।८०
 अभिरभागे १।४।९१
 अभिविधौ भाव ३।३।४४
 अभिविधौ सम्पदा ५।४।५३
 अभर्मुखम् ६।२।१८५
 अभेश्चाविदूर्ये ७।२।२५
 अभ्यमित्राच्छ च ५।२।१७

अभ्यस्तस्य च ६।१।१३३
 अभ्यस्तानामादिः ६।१।१८६
 अभ्यासस्यासवर्णे ६।४।७८
 अभ्यासाच्च ७।३।५५
 अभ्यासे चर्च ८।४।५४
 अभ्युत्सादायांप्रजन० ३।१।४२
 अमनुष्यकर्तृके च ३।२।५३
 अमहन्नवं नगरे० ६।२।८९
 अमावस्यदन्य० ३।१।१२२
 अमावास्याया वा ४।३।३०
 अमि पूर्वः ६।१।१०५
 अमु चच्छन्दसि ५।४।१२
 अमूर्धमस्तका० ६।३।१२
 अमैवाव्ययेन० २।२।२०
 अमो मश् ७।१।४०
 अमनरूधरवरित्यु० ८।२।७०
 अम्बाम्बगोभू० ८।३।९७
 अम्बार्थनद्योर्हस्वः ७।३।१०७
 अम् संबुद्धौ ७।१।९९
 अयःशूलदण्डा० ५।२।७६
 अयङ् यि विङति ७।४।२२
 अयनं च ८।४।२५
 अयस्मयादीनि १।४।२०
 अयामन्ताल्वाय्ये० ६।४।५५
 अरण्यान्मनुष्ये ४।२।१२९
 अरिष्टगौडपूर्वे च ६।२।१००
 अरुद्धिषदजन्तस्य ६।३।६७
 अरुर्मनश्चक्षुश्चे० ५।४।५१
 अतिपिपत्यैश्च ७।४।७७
 अतिलूधूसूखन० ७।२।१८४
 अतिहीव्लीरी० ७।३।३६
 अर्थवदधातुर० १।२।४५

अर्थे ६।२।४४
 अर्थे विभाषा ६।३।१००
 अर्देः सनिविभ्यः ७।२।२४
 अर्धं नपुंसकम् २।२।२
 अर्धर्चाः पुंसि च २।४।३१
 अर्धाच्च ५।४।१००
 अर्धात्परिमाणस्य ७।३।२६
 अर्धाद्यत् ४।३।४
 अर्मे चावर्णं द्व्यच् ६।२।९०
 अर्यः स्वामिवै० ३।१।१०३
 अर्वणस्त्रसाव० ६।४।१२७
 अर्श आदिभ्यो० ५।२।१२७
 अर्हः ३।२।१२
 अर्हः प्रशंसायाम् ३।२।१३३
 अर्हे कृत्यतृचश्च ३।३।१६९
 अलंकृञ्जिराकृञ् ३।२।१३६
 अलंखल्वोः ३।४।१८
 अलुगुत्तरपदे ६।३।१
 अलोऽन्त्यस्य १।१।५२
 अलोऽन्त्यात्पूर्वं उप० १।१।६५
 अल्पाख्यायाम् ५।४।१३६
 अल्पात्तरम् २।२।३४
 अल्पे ५।३।८५
 अल्लोपोऽनः ६।४।१३४
 अवक्रयः ४।४।५०
 अवक्षेपणे कन् ५।३।९५
 अवङ् स्फोटो० ६।१।१२१
 अवचक्षे च ३।४।१५
 अवद्यपण्यवर्या ३।१।१०१
 अवपथासि च ६।१।११९
 अवयवादृतोः ७।३।११
 अवयवे च ४।३।१३५

अवयसि ठंश्च ५।१।८४
 अवयाः श्वेतवाः ८।२।६७
 अवसमन्धेभ्य० ५।४।७९
 अवाच्चालम्बना० ८।३।६८
 अवात्कुटारच्च ५।२।३०
 अवाद् ग्रः १।३।५१
 अवारपारात्य० ५।२।११
 अवृद्धादपि बहु० ४।२।१२५
 अवृद्धाभ्यो नदी० ४।१।११३
 अवेः कः ५।४।२८
 अवे ग्रहो वर्ष० ३।३।५१
 अवे तृत्त्रोर्ज्ज् ३।३।१२०
 अवे यजः ३।२।७२
 अवोदैघीदमप्रश्न० ६।४।२९
 अवोदोनिर्यः ३।३।२६
 अव्यक्तानुकरणास्या ६।१।९७
 अव्यक्तानुकरणाद् ५।४।५७
 अव्ययं विभक्ति० २।१।६
 अव्ययसर्वना० ५।३।७१
 अव्ययात्पप् ४।२।१०४
 अव्ययादाप्पुपः २।४।८२
 अव्ययीभावः २।१।५
 अव्ययीभावश्च १।१।४१
 अव्ययीभावश्च २।४।१८
 अव्ययीभावाच्च ४।३।५९
 अव्ययीभावे चा० ६।३।८१
 अव्ययीभावे शर० ५।४।१०७
 अव्ययेऽयथाभिप्रे० ३।४।५९
 अव्यादवद्यादव० ६।१।११४
 अशनायोदन्य० ७।४।३४
 अशब्दे यत्त्वाव० ४।३।६४
 अशाला च २।४।२४

अशनोतेश्च ७।४।७२
 अश्वक्षीरं वृष० ७।१।५१
 अश्वपत्पादिभ्य० ४।१।८४
 अश्वस्यैकाहगमः ५।२।१९
 अशवाघस्यात् ७।४।३७
 अशवादिभ्यः फञ् ४।१।११०
 अश्विमानण् ४।४।१२६
 अपडक्षाशितंग्वलं० ५।४।७
 अपष्ट्यतृतीयास्थ० ६।३।९९
 अप्टन आ विभ० ७।२।८४
 अप्टनः संज्ञायाम् ६।३।१२५
 अप्टनो दीर्घात् ६।१।१७०
 अप्टाभ्य औष् ७।१।२१
 असंयोगाल्लिट् कित् १।२।५
 असंज्ञायां तिल० ४।३।१४९
 असमासे निष्का० ५।१।२०
 अ सांप्रतिके ४।३।९
 असिद्धवदत्राभात् ६।४।२२
 असुरस्य स्वम् ४।४।१२३
 असूर्यललाटयोर्दृशि० ३।२।३६
 अस्तं च १।४।६८
 अस्ताति च ५।३।४०
 अस्तिनास्ति० ४।४।६०
 अस्तिसिचोऽपृक्ते ७।३।९६
 अस्तेर्भूः २।४।५२
 अस्थिदधिसक्थ्य० ७।१।७५
 अस्मदो द्वयोश्च १।२।५९
 अस्मद्युत्तमः १।४।१०७
 अस्मायामेघा० ५।२।१२१
 अस्य च्वौ ७।४।३२
 अस्यतितृषोः ३।४।५७
 अस्यतिवक्तिख्या० ३।१।५२

अस्यतेस्थुक् ७।४।१७
 अस्वाङ्गपूर्वपदाद्वा ४।१।५३
 अहः सर्वैकदेश० ५।४।८७
 अहंशुभमोर्युस् ५।२।१४०
 अहन् ८।२।६८
 अहीने द्वितीया ६।२।४७
 अहेतिविनियोगे च ८।१।६१
 अहो च ८।१।४०
 अहनष्टखोरेव ६।४।१४५
 अहनोऽदन्तात् ८।४।७
 अहनोऽह्न एतेभ्यः ५।४।८८

- आ -

आकडारादेका संज्ञा १।४।१
 आकर्षात्प्लृ ४।४।९
 आकर्षादिभ्यः कन् ५।२।६४
 आकालिकडा० ५।१।११४
 आक्रन्दाट्ठञ् च ४।४।३८
 आक्रोशे च ६।२।१५८
 आक्रोशे नव्यनिः ३।३।११२
 आक्रोशेऽवन्त्योर्ग्रहः ३।३।११२
 आ क्वेस्तच्छील० ३।२।१३४
 आख्यातोपयोगे १।४।२९
 आगवीनः ५।२।१४
 आगस्त्यकौण्डि० २।४।७०
 आग्रहायण्यश्व० ४।२।२२
 आङ उद्गमने १।३।४०
 आङि चापः ७।३।१०५
 आङि ताच्छीत्ये ३।२।११
 आङि युद्धे ३।३।७३
 आङो दोऽनास्य० १।३।२०
 आङो नाऽस्त्रियाम् ७।३।१२०
 आङोनुनासिक० ६।१।१२४

आडो यमहनः १।३।२८
 आडो यि ७।१।६५
 आङ् मर्यादाभि० २।१।१३
 आङ् मर्यादावचने १।४।८९
 आङ्माडोश्च ६।१।७३
 आ च त्वात् ५।१।१२०
 आ च हौ ६।४।११७
 आचार्योपसर्जन० ६।२।३६
 आचार्योपसर्जन० ६।२।१०४
 आच्छीनद्योर्नुम् ७।१।८०
 आज्ञसेरसुक् ७।१।५०
 आज्ञायिनि च ६।३।५
 आटश्च ६।१।८९
 आडजादीनाम् ६।४।७२
 आडुत्तमस्य ३।४।९२
 आढकचित् ५।१।५३
 आद्यसुभगस्थूल० ३।२।५६
 आण् नद्याः ७।३।११२
 आत ऐ ३।४।९५
 आत औ णलः ७।१।३४
 आतः ३।४।११०
 आतश्चोपसर्गे ३।१।१३६
 आतश्चोपसर्गे ३।३।१०६
 आतो डितः ७।२।८१
 आतोऽटि नित्यम् ८।३।३
 आतो धातोः ६।४।१४०
 आतोऽनुपसर्गे कः ३।२।३
 आतो मनिन् ३।२।७४
 आतो युक् णि ७।३।३३
 आतो युच् ३।३।१२८
 आतो लोप इति ६।४।६४
 आत्मनश्च ६।३।६

आत्मनेपदेष्वनतः ७।१।५
 आत्मनेपदेष्वन्य० २।४।४४
 आत्मनेपदेष्वन्य० ३।१।५४
 आत्मन्विश्वजन० ५।१।९
 आत्ममाने खश्च ३।२।८३
 आत्माध्वानौ खे ६।४।१६९
 आथर्वणिकस्ये० ४।३।१३३
 आदरानादरयोः १।४।६३
 आदाचार्याणाम् ७।३।४९
 आदिः प्रत्येनसि ६।२।२७
 आदिः सिचो० ६।१।१८४
 आदिकर्मणि क्तः ३।४।७१
 आदितश्च ७।२।१६
 आदिरन्त्येन १।१।७१
 आदिर्दत्तः ६।२।६४
 आदिर्जिह्वुवः १।३।५
 आदिर्गुमुत्यन्य० ६।१।१९१
 आदिश्चिह्णानां ६।२।२२५
 आदृगमहनजनः ३।२।१७१
 आदेः परस्य १।१।५४
 आदेच उपदेशे ६।१।४५
 आदेशप्रत्यययो ८।३।५९
 आद् गुणः ६।१।८६
 आद्यन्तवदेकस्मिन् १।१।२१
 आद्यन्तौ टकितौ १।१।४६
 आद्युदात्तं द्व्यच्छ० ६।२।११९
 आद्युदात्तश्च ३।१।३
 आधरोऽधिकरणम् १।४।४५
 आनङ्गतो द्वन्द्वे ६।३।२५
 आनाय्योऽनित्ये ३।१।१२७
 आनि लोट् ८।४।१६
 आने मुक् ७।२।८२

आन्महतः ६।३।४६
 आपत्यस्य च ६।४।१५१
 आपो जुषाणो० ६।१।११६
 आपोऽन्यतर० ७।४।१५
 आप्ज्ञापृथामीत् ७।४।५५
 आप्रपदं प्राप्नोति ५।२।८
 आबाधे च ८।१।१०
 आभीक्ष्ण्ये णमुत्त्व ३।४।२२
 आम एकान्तर० ८।१।५५
 आमः २।४।८१
 आमन्त्रितं पूर्वम० ८।१।७२
 आमन्त्रितस्य च ६।१।१९५
 आमन्त्रितस्य च ८।१।१९
 आमि सर्वनाम्नः ७।१।५२
 आमेतः ३।४।९०
 आम्प्रत्ययवत् १।३।६३
 आग्नेडितं भर्त्सने ८।२।९५
 आयनेयीनीयियः ७।१।२
 आयादय आर्धं ३।१।३१
 आयुक्तकुशला० २।३।४०
 आयुधजीविभ्य० ४।३।९१
 आयुधजीवि० ५।३।११४
 आयुधाच्छ च ४।४।१४
 आरगुदीचाम् ४।१।१३०
 आर्धधातुकं शेषः ३।४।११४
 आर्धधातुकस्ये० ७।२।३५
 आर्धधातुके २।४।३५
 आर्धधातुके ६।४।४६
 आर्यो ब्राह्मणकु० ६।२।५८
 आर्हादगोपुच्छ० ६।१।१९
 आलजाटचौ ५।२।१२५
 आवट्याच्च ४।१।७५

आवश्यकाधम० ३।३।१७०
 आवसथात्पठल् ४।४।७४
 आशंसायां ३।३।१३२
 आशंसावचने ३।३।१३४
 आशङ्काबाधने० ६।२।२१
 आशितः कर्ता ६।१।२०४
 आशिते भुवः ३।२।४५
 आशिषि च ३।१।१५०
 आशिषि नाथः २।३।५५
 आशिषि लिङ्० ३।३।१७३
 आशिषि हनः ३।२।४९
 आश्चर्यमनित्ये ६।१।१४५
 आश्वयुज्या जुज् ४।३।४५
 आसन्दीवदष्टी० ८।२।१२
 आ सर्वनाम्नः ६।३।९१
 आसुयुवपिरपि० ३।१।१२६
 आस्पदं प्रतिष्ठा० ६।१।१४४
 आहस्थः ८।२।३५
 आहि च दूरे ५।३।३७
 आहो उताहो ८।१।४९

- इ -

इकः काशे ६।३।१२३
 इकः सुभि ६।३।१३४
 इको गुणवृद्धी १।१।३
 इकोऽपि विभक्तौ ७।१।७३
 इको झल् १।२।९
 इको यणचि ६।१।७६
 इको वहेऽपीलोः ६।३।१२१
 इकोऽसवर्णे शा० ६।१।१२५
 इको हस्वोऽङ्यो० ६।३।६१
 इगन्तकालकपाल० ६।२।२९
 इगन्ताच्च लघु० ५।१।१३१

इगुपधज्ञाप्रीकिरः ३।१।१३५
 इग्यणः संप्रसारण० १।१।४५
 इङश्च २।४।४८
 इङश्च ३।३।२१
 इङ्घार्योः ३।२।१३०
 इच एकाचोऽम्प्र० ६।३।६८
 इचकर्मव्यतिहारे ५।४।१२७
 इच्छा ३।३।१०१
 इच्छार्थेभ्यो ३।३।१६०
 इच्छार्थेषु लिङ्० ३।३।१५७
 इजादेः सनुमः ८।४।३२
 इजादेश्च गुरुमतो० ३।१।३६
 इजः प्राचाम् २।४।६०
 इजश्च ४।२।११२
 इट् ईटि ८।२।२८
 इटोऽत् ३।४।१०६
 इट् सनि वा ७।२।४१
 इडत्यर्तिव्ययती० ७।२।६६
 इडाया वा ८।३।५४
 इणः षः ८।३।३९
 इणः षीध्वलुङ्० ८।३।७८
 इणो गा लुङि २।४।४५
 इणो यण् ६।४।८१
 इणकोः ८।३।५७
 इणनृजिसर्ति० ३।२।१६३
 इणिष्ठायाम् ७।२।४७
 इतराभ्योऽपि ५।३।१४
 इतरेतरान्योन्यो० १।३।१६
 इतश्च ३।४।१००
 इतश्च लोपः ३।४।९७
 इतश्चानिजः ४।१।१२२
 इतोऽत्सर्वनाम० ७।१।८६

इतो मनुष्यजातेः ४।१।६५
 इत्यंभूतलक्षणे २।३।२१
 इत्यंभूतेन कृत० ६।२।१४९
 इदकिमोरीषकी ६।३।९०
 इदन्तो मसिः ७।१।४६
 इदम इश् ५।३।३३
 इदमस्थमुः ५।३।२४
 इदमोऽन्वादेशे० २।४।३२
 इदमो मः ७।२।१०८
 इदमो हिल् ५।३।१६
 इदमो हः ५।३।११
 इदितो नुम् धातोः ७।१।५८
 इदुदुपधस्य चा० ८।३।४१
 इदुदुभ्याम् ७।३।११७
 इदोऽप् पुंसि ७।२।१११
 इद् गोण्याः १।२।५०
 इद् दरिद्रस्य ६।४।१४४
 इद् वृद्धी ६।३।२८
 इनः स्त्रियाम् ५।४।१५२
 इनचिपटच्चिकचि ५।२।३३
 इनण्यनपत्ये ६।४।१६४
 इनित्रकट्यचश्च ४।२।५१
 इन्द्रवरुणभवशर्व० ४।१।४९
 इन्द्रियमिन्द्रलिङ्गा० ५।२।९३
 इन्द्रे च ६।१।१२२
 इन्धिभवतिभ्यां च १।२।६
 इन्हन्पूर्वार्थम्णां ६।४।१२
 इरयो रे ६।४।७६
 इरितो वा ३।१।५७
 इवे प्रतिकृतौ ५।३।९६
 इषुगमिययां छः ७।३।७७
 इष्टकेषीका० ६।३।६५

इष्टादिभ्यश्च ५।२।८८
 इष्टदीनमिति च ७।१।४८
 इष्टस्य यिट् च ६।४।१५९
 इसुसुक्तान्तात्कः ७।३।५१
 इसुसोः सामर्थ्ये ८।३।४४
 इस्मन्त्रन्विषु च ६।४।९७
 - ई -

ई ग्राष्मोः ७।४।३१
 ई च खनः ३।१।१११
 ई च गणः ७।४।९७
 ई च द्विवचने ७।१।७७
 ईडजनोंर्ध्वे च ७।२।७८
 ईडवन्दवृशंसदुः ६।१।२११
 ईदग्नेः सोमवरुणः ६।३।२७
 ईदासः ७।२।८३
 ईदूती च सप्तम्यर्थे १।१।१९
 ईदूदेद् द्विवचनं १।१।११
 ईद्यति ६।४।६५
 ईयसश्च ५।४।१५६
 ईयत्पाः ६।१।२१८
 ईशः से ७।२।७७
 ईश्वरे तोसुन्कसुनौ ३।४।१३
 ईषदकृता २।२।७
 ईषदन्यतरस्याम् ६।२।५४
 ईषदर्थे ६।३।१०५
 ईषदसमाप्तौ कल्पः ५।३।६७
 ईषददुःसुषु कच्छः ३।३।१२६
 ई हल्यघोः ६।४।११३
 ई३ चाक्रवर्मणः ६।१।१२८

- उ -

उगवादिभ्यो यत् ५।१।२
 उगितश्च ४।१।६

उगितश्च ६।३।४५
 उगिदचां सर्वः ७।१।७०
 उग्रपश्येरमदः ३।२।३७
 उच्चैरुदात्तः १।२।२९
 उच्चैस्तरां वा १।२।३५
 उजः १।१।१७
 उभि च पदे ८।३।२१
 उञ्छति ४।४।३२
 उञ्छदीनां च ६।१।१५७
 उणादयो बहुलम् ३।३।१
 उत्तश्च प्रत्ययाः ६।४।१०६
 उताप्योः समः ३।३।१५२
 उतो वृद्धिलुकि ७।३।८९
 उत्क उन्मनाः ५।२।८०
 उत्करादिभ्यश्छः ४।२।९०
 उत्तमैकाभ्यां च ५।४।९०
 उत्तरपथेनाहः ५।१।७७
 उत्तरपदवृद्धौ ६।२।१०५
 उत्तरपदस्य ७।३।१०
 उत्तरपदादिः ६।२।१११
 उत्तरमृगपूर्वाच्च ५।४।९८
 उत्तराच्च ५।३।३८
 उत्तराध्वरदक्षिणः ५।३।३४
 उत्तरस्यातः ७।४।८८
 उत्सादिभ्योऽञ् ४।१।८६
 उद ईत् ६।४।१३९
 उदः स्थास्तम्भोः ८।४।६१
 उदकस्योदः ६।३।५७
 उदकेऽकेवले ६।२।९६
 उदक्च विपाशः ४।२।७४
 उदङ्कोऽनुदके ३।३।१२३
 उदन्वानुदघौ च ८।२।१३

उदराट्ठागाद्यूने ५।२।६७
 उदराश्वेषुषु ६।२।१०७
 उदश्चरः सकर्मः १।३।५३
 उदश्वितोऽन्यतरः ४।२।१९
 उदात्तयणोः ६।१।१७१
 उदात्तस्वरितपरस्यः १।२।४०
 उदात्तस्वरितयोर्यः ८।२।४
 उदात्तादनुदात्तः ८।४।६६
 उदि कूले रुजिः ३।२।३१
 उदि ग्रहः ३।३।३५
 उदितो वा ७।३।५६
 उदि श्रयति यौतिः ३।३।४९
 उदीचां वृद्धाः ४।१।१५७
 उदीचामातः ७।३।४६
 उदीचामिञ् ४।१।१५३
 उदीचां माडोः ३।४।१९
 उदीच्यग्रामाच्च ४।२।१०९
 उदुपधाद् भावादिः १।२।२१
 उदोऽनूर्ध्वकर्मणि १।३।२४
 उदोऽनूर्ध्वपूर्वस्य ७।१।१०२
 उदघनोऽत्याधानम् ३।३।८०
 उद्विभ्यां काकुः ५।४।१४८
 उद्विभ्यां तपः १।३।२७
 उन्न्योर्गः ३।३।२९
 उपकादिभ्योः २।४।६९
 उपघ्न आश्रये ३।३।८५
 उपजानूपकर्णोः ४।३।४०
 उपज्ञाते ४।३।११५
 उपज्ञोपक्रमं तदाः २।४।२१
 उपदंशस्तृतीयाः ३।४।४७
 उपदेशेऽजनुनासिकः १।३।१२
 उपदेशेऽजत्वतः ७।२।६२

उपधायां च ८।२।७८
 उपधायाश्च ७।१।१०१
 उपपदमतिङ् २।२।१९
 उपपराभ्याम् १।३।३९
 उपमानं शब्दार्थं ६।२।८०
 उपमानाच्च ५।४।१३७
 उपमानादप्राणिषु ५।४।९७
 उपमानादाचारे ३।१।१०
 उपमानानि सामां २।१।५५
 उपमाने कर्मणि ३।४।४५
 उपमितं व्याघ्रां २।१।५६
 उपरिस्विदां ८।२।१०२
 उपर्यध्यधसः सामीं ८।१।७
 उपर्युपरिष्ठात् ५।३।३१
 उपसंवादाशङ्कयो ३।४।८
 उपसर्गप्रादुर्भ्यां ८।३।८७
 उपसर्गव्यपेतं च ८।१।३८
 उपसर्गस्य घञ्यं ६।३।१२२
 उपसर्गस्यायतौ ८।२।१९
 उपसर्गाः क्रियायोगे १।४।५९
 उपसर्गाच्च ५।४।११९
 उपसर्गाच्छन्दो ५।१।११८
 उपसर्गात्खल्यञोः ७।१।६७
 उपसर्गात्सुनोतिं ८।३।६५
 उपसर्गात्स्वाङ्गं ६।२।१७७
 उपसर्गाद्धवनः ५।४।८५
 उपसर्गादिसमासे ८।४।१४
 उपसर्गाद्वृति धातौ ६।१।९०
 उपसर्गाद्ध्रस्व ७।४।२३
 उपसर्गाद् बहुलम् ८।४।२५
 उपसर्गे घोः किः ३।३।९२
 उपसर्गे च संज्ञां ३।२।९९

उपसर्गेऽदः ३।३।५९
 उपसर्गे ख्वः ३।३।२२
 उपसर्जनं पूर्वम् २।२।३०
 उपसर्गा काल्यां ३।१।१०४
 उपाच्च १।३।८४
 उपाजेऽन्वाजे १।४।७३
 उपात्प्रतियत्नं ६।१।१३७
 उपात्प्रशंसायाम् ७।१।६६
 उपाद् द्व्यजिं ६।२।१९४
 उपाद्यमः स्वकरणे १।३।५६
 उपाधिभ्यां त्यकं ५।२।३४
 उपान्मन्त्रकरणे १।३।२५
 उपान्वध्याङ्वसः १।४।४८
 उपेयिवाननाश्वानां ३।२।१०९
 उपोत्तमं रिति ६।१।२१४
 उपोऽधिके च १।४।८७
 उप्ते च ४।३।४४
 उभयथर्क्षु ८।३।८
 उभयप्राप्तौ कर्मणि २।३।६६
 उभादुदात्तो नि ५।२।४४
 उभे अभ्यस्तम् ६।१।५
 उभे वनस्पत्यां ६।२।१४०
 उभौ साभ्यासस्य ८।४।२०
 उमोर्णयोर्वा ४।३।१५८
 उरःप्रभृतिभ्यः ५।४।१४१
 उरण् रपरः १।१।५१
 उरत् ७।४।६६
 उरसोऽण्च ४।४।९४
 उरसो यच्च ४।३।११४
 उर्ध्वत् ७।४।७
 उश्च १।२।१२
 उषविदजागृ ३।१।३८

उषासोषसः ६।३।३१
 उष्ट्रः सादिवां ६।२।४०
 उष्ट्राद् वुञ् ४।३।१५७
 उस्यपदान्तात् ६।१।९५
 - ऊ -
 ऊँ १।१।९८
 ऊकालोऽज्झस्व १।२।२७
 ऊङुतः ४।१।६६
 ऊडिदंपदाद्यप् ६।१।१६८
 ऊतियूतिजूतिसां ३।३।९७
 ऊदनोर्देशे ६।३।९८
 ऊदुपधायां ६।४।८९
 ऊधसोऽनङ् ५।४।१३१
 ऊनार्यकलहं ६।२।१५३
 ऊरुत्तरपदादौपम्ये ४।१।६९
 ऊर्णाया सु ५।२।१२३
 ऊर्णोतिर्विभाषा ७।२।६
 ऊर्णोतिर्विभाषा ७।३।९०
 ऊर्ध्वादिभाषा ५।४।१३०
 ऊर्ध्वे शुषिपूरोः ३।४।४४
 ऊर्यादिच्चिडाचश्च १।४।६१
 ऊषसुषिमुष्कं ५।२।१०७
 - ऋ -
 ऋक्पूरब्धूः पथां ५।४।७४
 ऋचः शे ६।३।५५
 ऋचितुनुषमं ६।३।१३३
 ऋच्छत्यृताम् ७।४।११
 ऋणमाधमर्थे ८।२।६०
 ऋत उत् ६।१।१०९
 ऋतश्च ७।४।९२
 ऋतश्च संयोगादेः ७।२।४३
 ऋतश्च संयोगादेर्गु ७।४।१०

ऋतश्छन्दसि ५।४।१५८
 ऋतष्ठञ् ४।३।७८
 ऋतेरीयङ् ३।१।२९
 ऋतो डिसर्वनाम० ७।३।११०
 ऋतोऽञ् ४।४।४९
 ऋतो भारद्वाजस्य ७।२।६३
 ऋतोरण् ५।१।१०५
 ऋतो विद्यायोनि० ६।३।२३
 ऋत्यकः ६।१।१२६
 ऋत्विगदधृक्स्तदि० ३।२।५९
 ऋत्त्व्यावास्तव्य० ६।३।१७५
 ऋदुपधाच्चाक्लृ० ३।१।११०
 ऋदुशनस्फुर्दसो० ७।१।१९४
 ऋदृशोऽङि गुणः ७।४।१६
 ऋद्धनोः स्ये ७।२।७०
 ऋन्नेभ्यो ङीप् ४।१।५
 ऋषभोपानहो० ५।१।१४
 ऋष्यन्धक० ४।१।११४
 ऋहलोर्णत् ३।१।१२४

- ऋ -

ऋत इन्द्रतोः ७।१।१००
 ऋदोरप् ३।३।५७

- ए -

एकः पूर्वपरयोः ६।१।८३
 एकगोपूर्वाद्ठञ् ५।२।११८
 एकतद्धिते च ६।३।६२
 एकधुराल्लुक्च ४।४।७९
 एकं बहुव्रीहिवत् ८।१।९
 एकवचनं संबुद्धिः २।३।४९
 एकवचनस्य च ७।९।३२
 एकविभक्ति चा० १।२।४४
 एकशालायाष्ठञ् ५।३।१०९

एकश्रुति दूरात् १।२।३३
 एकस्य सकृच्च ५।४।१९
 एकहलादौ पूरयि० ६।३।५९
 एकाच उपदेशे० ७।२।१०
 एकाचो द्वे प्रथमस्य ६।१।११
 एकाचो बशो ८।२।३७
 एकाच्च प्राचाम् ५।३।९४
 एकाजुत्तरपदे णः ८।४।१२
 एकादाकिनिच्चा० ५।३।५२
 एकादिश्चैकस्य ६।४।७६
 एकादेश उदात्तेना० ८।२।५
 एकाद्धो घ्यमु० ५।३।४४
 एकान्याभ्यां ८।१।६५
 एको गोत्रे ४।१।९३
 एङः पदान्तादति० ६।१।१०७
 एङि पररूपम् ६।१।९३
 एङ् प्राचां देशे १।१।७५
 एङ्हस्वात्संबुद्धेः ६।१।६८
 एच इग्नस्वादेशे १।१।४८
 एचोऽप्रगृह्य० ८।२।१०७
 एचोऽयवायावः ६।१।७७
 एजेः खश् ३।२।२८
 एण्या ढञ् ४।३।१५९
 एत ईद् बहुवचने ८।२।८१
 एत ऐ ३।४।९३
 एतत्तदोः सुलो० ६।१।१३०
 एतदस्त्रतसोस्त्र० २।४।३३
 एतदोऽन् ५।३।५
 एति संज्ञायाम० ८।३।९९
 एतिस्तुशास्त्र० ३।१।१०९
 एतेतौ रथोः ५।३।४
 एतेर्लिङि ७।४।२४

एत्येघत्यूत्सु ६।१।८८
 एघाच्च ५।३।४६
 एनपा द्वितीया २।३।३१
 एनबन्यतरस्या० ५।३।३५
 एरच् ३।३।५६
 एरनेकाचोऽसं० ६।४।८२
 एरः ३।४।८६
 एर्लिङि ६।४।६७
 एहि मन्ये प्रहासे ८।१।४६

- ऐ -

ऐकागारिकट् ४।१।११३
 ऐषमोह्यश्वसो० ४।२।१०५

- ओ -

ओः पुयण्यपरे ७।४।८०
 ओः सुपि ६।४।८३
 ओक उचः के ७।३।६४
 ओजः सहोऽम्भ० ४।४।२७
 ओजः सहोऽम्भस्त ६।३।३
 ओजसोऽहनि ४।४।१३०
 ओत् १।१।१५
 ओतः श्यनि ७।३।७१
 ओतो गार्ग्यस्य ८।३।२०
 ओदितश्च ८।२।४५
 ओमभ्यादाने ८।२।८७
 ओमाङोश्च ६।१।९४
 ओरञ् ४।२।७१
 ओरञ् ४।३।१३९
 ओरावश्यके ३।१।१२५
 ओर्गुणः ६।४।१४६
 ओर्देशे ठञ् ४।२।११९
 ओषधेरजातौ ५।४।३७
 ओषधेश्च वि. ६।३।१३२

ओसि च ७।३।१०४

- औ -

औक्षमनपत्ये ६।४।१७३

औड आपः ७।१।१८

औत् ७।३।१२८

औतोऽम्शसोः ६।१।९२

- क -

कः करत्करति० ८।३।५०

कंशंभ्यां बभयु० ५।२।१३८

कंसमन्यशूर्प० ६।२।१२२

कंसाटिटठन् ५।१।२५

कंसीयपरशव्य० ४।३।१६८

ककुदस्यावस्था० ५।४।१४६

कच्छाग्निवक्त्र० ४।२।१२६

कच्छादिभ्यश्च ४।२।१३३

कठचरकाल्लुक् ४।३।१०७

कठिनान्तप्रस्ता० ४।४।७२

कडङ्करदक्षिणा० ५।१।६९

कडाराःकर्मधा० २।२।३८

कणेमनसी श्रद्धा० १।४।६६

कण्ठपृष्ठग्रीवा० ६।२।११४

कण्ड्वादिभ्यो यक् ३।१।२७

कण्ड्वादिभ्यो गोत्रे ४।२।१११

कतरकतमौ कर्म० ६।२।५७

कतरकतमौ जाति० २।१।६३

कत्त्र्यादिभ्यो ढ० ४।२।९५

कथादिभ्यष्क् ४।४।१०२

कद्रुकमण्डल्यो० ४।१।७१

कन्या च ६।२।१२४

कन्यापलद० ४।२।१४२

कन्यायाष्ठक् ४।२।१०२

कन्यायाः कनी० ४।१।११६

कपिज्ञात्योर्दक् ५।१।१२७

कपि पूर्वम् ६।२।१७३

कपिबोधादा० ४।१।१०७

कपिष्ठलो गोत्रे ८।३।९१

कर्मेर्णिङ् ३।१।१०

कम्बलाच्च संज्ञा० ५।१।३

कम्बोजाल्लुक् ४।१।१७५

करणाधिकरण० ३।३।११७

करणे च स्तो० २।३।३३

करणे यजः ३।२।८५

करणेऽयोविद्रुषु ३।३।८२

करणे हनः ३।४।३७

कर्कलोहितादी० ५।३।११०

कर्णललाटात्क० ४।३।६५

कर्णे लक्षण० ६।३।११५

कर्णो वर्णलक्ष० ६।२।११२

कर्त्तरि कर्मव्य० १।३।१४

कर्त्तरि कृत् ३।४।६७

कर्त्तरि च २।२।१६

कर्त्तरि चर्षिदेव० ३।२।१८६

कर्त्तरि भुवः ३।२।५७

कर्त्तरि शप् ३।१।६८

कर्तुर्युपमाने ३।२।७९

कर्तुः क्यङ् सलो० ३।१।११

कर्तुरीप्सिततमं० १।४।४९

कर्तृकरणयो० २।३।१८

कर्तृकरणे कृता० २।१।३२

कर्तृकर्मणोः कृति २।३।६५

कर्तृकर्मणोश्च ३।३।१२७

कर्तृस्थे चाशरीरे १।३।३७

कर्त्रोर्जीवपुरुष० ३।४।४३

कर्मण उक्ञ् ५।१।१०३

कर्मणा यमभिप्रै० १।४।३२

कर्मणि घटोऽठक् ५।२।३५

कर्मणि च २।२।१४

कर्मणि च येन ३।३।११६

कर्मणि दृशि० ३।४।२९

कर्मणि द्वितीया २।३।२

कर्मणि भृतौ ३।२।२२

कर्मणि हनः ३।२।८६

कर्मणीनि ३।२।९३

कर्मणो रोमन्य० ३।१।१५

कर्मण्यग्न्या० ३।२।९२

कर्मण्यण् ३।२।१

कर्मण्यधिकरणे ३।३।९३

कर्मण्याक्रोशे ३।४।२५

कर्मधारयवदु० ८।१।८१

कर्मधारयेऽनिष्ठा ६।२।४६

कर्मन्दकृशा० ४।३।१११

कर्मप्रवचनीययुक्ते० २।३।८

कर्मप्रवचनीयाः १।४।८३

कर्मवत्कर्मणा ३।१।८७

कर्मविषाद्यत् ५।१।१००

कर्मव्यतिहारे ३।३।४३

कर्माध्ययने वृत्तम् ४।४।६३

कर्षात्त्वतो घ० ६।१।१५६

कलापिनोऽण् ४।३।१०८

कलापिवैशम्पा० ४।३।१४

कलाप्यश्वत्थयव० ४।३।४८

कलेर्दक् ४।२।८

कल्याण्यादी० ४।१।१२६

कवं चोष्णे ६।३।१०७

कव्यध्वरपृतन० ७।४।३९

कषादिषु यथा० ३।४।४६

कष्टाय क्रमणे ३।१।१४
 कस्कादिषु च ८।३।४८
 कस्य च दः ५।३।७२
 कस्येत् ४।२।२५
 काण्डाण्डादी० ५।२।१११
 काण्डान्तात्क्षेत्रे ४।१।२३
 कानाग्रेडिते ८।३।१२
 का पथ्यक्षयोः ६।३।१०४
 कापिश्याः षफक् ४।२।९९
 कामप्रवेदने० ३।३।१५३
 काम्यच्च ३।१।९
 कारकाद्दत्त० ६।२।१४८
 कारके १।४।२३
 कारनाम्नि च ६।३।१०
 कारे सत्यागदस्य ६।३।७०
 कार्तकौजपादयो० ६।२।३७
 कार्मस्ताच्छील्ये ६।४।१७२
 कालप्रयोजना० ५।२।८१
 कालविभागे ३।३।१३७
 कालसमयवेला० ३।३।१६७
 कालाः २।१।२८
 कालाः परिमाणिना २।२।१५
 कालाच्च ५।४।३३
 कालाट्ठञ् ४।३।११
 कालात् ५।१।७८
 कालात्साधुपु० ४।३।४३
 कालाद्यत् ५।१।१०७
 कालाध्वनोरत्यन्त० २।३।१५
 कालेभ्यो भववत् ४।२।३४
 कालोपसर्जने च १।२।१५७
 कव्यपुरीषपुरी० ३।२।१६५
 काश्यपकौशि० ४।३।१०३

काश्यादिभ्य० ४।२।११६
 कासूगोणीभ्यां० ५।३।९०
 कास्तीराजस्तु० ६।१।१५५
 कास्प्रत्ययादाम० ३।१।३५
 किंकिलास्त्य० ३।३।१४६
 किं क्रियाप्रश्ने० ८।१।४४
 किं क्षेपे २।१।६४
 किंयत्तदो निर्धा० ५।३।९२
 किंवृत्तं च चिदु० ८।१।४८
 किंवृत्ते लिङ्० ३।३।१४४
 किंवृत्ते लिप्सा० ३।३।१६
 किंसर्वनामबहु० ५।३।२
 कितः ६।१।१६५
 किति च ७।२।११८
 किदाशिषि ३।४।१०४
 किमः कः ७।२।१०३
 किमः क्षेपे ५।४।७०
 किमः संख्याप० ५।२।४१
 किमश्च ५।३।२५
 किमिदंभ्यां वो० ५।२।४०
 किमेत्तिङव्य० ५।४।११
 किमोऽत् ५।३।१२
 किरतौ लवने ६।१।१४०
 किरश्च पञ्चभ्यः ७।२।७५
 किसरादिभ्यः ४।४।५३
 कुगतिप्रादयः २।२।१८
 कुटीशमीशुण्डा० ५।३।८८
 कुण्डं वनम् ६।२।१३६
 कु तिहो ७।२।१०४
 कुत्वा डुपच् ५।३।८९
 कुत्सने च ८।१।६९
 कुत्सितानि० २।१।५३

कुत्सिते ५।३।७४
 कुप्पोः क पौ च ८।३।३७
 कुमति च ८।४।१३
 कुमहद्भ्याम० ५।४।१०५
 कुमारश्रमणादि० २।१।७०
 कुमारशीर्षयो० ३।२।५१
 कुमारश्च ६।२।२६
 कुमार्या वयसि ६।२।९५
 कुमुदनडवेतसे० ४।२।८७
 कुम्भपदीषु च ५।४।१३९
 कुरुगार्हपतरि० ६।२।४२
 कुरुनादिभ्यो ४।१।१७२
 कुर्वादिभ्यो ण्यः ४।१।१५१
 कुलकुक्षिग्रीवा० ४।२।९६
 कुलटाया वा ४।१।१२७
 कुलत्थकोपधादण् ४।४।४
 कुलात्त्वः ४।१।१३९
 कुलालादिभ्यो० ४।३।११८
 कुलिजाल्लुकलौ० ५।१।५५
 कुल्माषादञ् ५।२।८३
 कुशाग्राच्छः ५।३।१०५
 कुषिरजोः प्राचां ० ३।१।९०
 कुसीददशै० ४।४।३१
 कुसूलकूषकुम्भ ० ६।२।१०२
 कुस्तुम्बुरुणि ० ६।१।१४३
 कुहोश्चुः ७।४।६२
 कूलतीरतूल ० ६।२।१२१
 कूलसूदस्थल ० ६।२।१२९
 कृकणपर्णा ० ४।२।१४५
 कृच्छ्रगहनयोः ० ७।२।२२
 कृजः प्रतियत्ने २।३।५३
 कृजः श च ३।३।१००

कृजो द्वितीयतृ० ५ १४ १५८
 कृजो हेतुताच्छी० ३ १२ १२०
 कृञ्चानुप्रमुज्य० ३ ११ १४०
 कृतलब्धक्रीत० ४ १३ १३८
 कृते ग्रन्थे ४ १३ ११६
 कृतद्धितसमा० १ १२ १४६
 कृत्यचः ८ १४ १२९
 कृत्यतुल्याख्या० २ ११ १६८
 कृत्यल्युटो० ३ १३ ११३
 कृत्याः ३ ११ १९५
 कृत्यानां कर्तरी० २ १३ १७१
 कृत्यार्थे तवै० ३ १४ ११४
 कृत्याश्च ३ १३ १७१
 कृत्यैरधिकान् २ ११ १३३
 कृत्यैर्ऋणे २ ११ १४३
 कृत्योक्तेषुच्चा० ६ १२ १६०
 कृत्योर्थप्रयोगे० २ १३ १६४
 कृतदिङ् ३ ११ १९३
 कृन्मेजन्तः १ ११ १३९
 कृपो रो लः ८ १२ ११८
 कृभ्वस्तियोगे ५ १४ १५०
 कृमृदृरुहिभ्यश्छ० ३ ११ १५५
 कृषेश्छन्दसि ७ १४ १६५
 कृसृभृवृस्तु० ७ १२ १३३
 कृ धान्ये ३ १३ १३०
 केकयमित्रयुप्र० ७ १३ १२
 केऽणः ७ १४ १३३
 केदाराद्यञ्च ४ १२ १४०
 केवलमामक० ४ ११ १३०
 केशाद्दोऽन्य० ५ १२ १०९
 केशाश्वाभ्यां य० ४ १२ १४८
 कोः कत्तत्पुरुष० ६ १३ १०१

कोपघाच्च ४ १२ १७९
 कोपघाच्च ४ १३ ११३७
 कोपघादण् ४ १२ १३२
 कोशाट्ठञ् ४ १३ १४२
 कौपिञ्जलहास्ति० ४ १३ १३२
 कौमारापूर्वचने ४ १२ १३३
 कौरव्यमाण्डूका० ४ ११ ११९
 कौशल्यकार्मा० ४ ११ ११५
 किङ्कति च १ ११ १५
 क्तक्तवत् निष्ठा १ ११ १२६
 क्तस्य च वर्तमाने २ १३ १६७
 क्तादल्पाख्यायाम् ४ ११ १५१
 क्तिच्यत्तौ च सं० ३ १३ १७४
 क्ते च ६ १२ १४५
 क्तेन च पूजयाम् २ १२ १२२
 क्तेन गज्जिशि० २ ११ १६०
 क्तेनाहोरात्रा० २ ११ १४५
 क्ते नित्यार्थे ६ १२ १६१
 क्तोऽधिकरणे च ३ १४ १७६
 क्त्रेर्मन् नित्यम् ४ १४ १२०
 क्त्वा च २ १२ १२२
 क्त्वातोऽसुन्क० १ ११ १४०
 क्त्वापिच्छन्द० ७ ११ १३८
 क्त्वि स्कन्दिदस्य० ६ १४ १३१
 क्त्वो यक् ७ ११ १४७
 क्यङ्मानिनोश्च ६ १३ १३६
 क्यचि च ७ १४ १३३
 क्यच्योश्च ६ १४ १५२
 क्यस्य विभाषा ६ १४ १५०
 क्याच्छन्दसि ३ १२ १७०
 क्रतुयज्ञेभ्यश्च ४ १३ १६८
 क्रतूकथादिसूत्रा० ४ १२ १६०

क्रतौ कुण्डपाय्य० ३ ११ १३०
 क्रत्वादयश्च ६ १२ ११८
 क्रमः परस्मैपर० ७ १३ १७६
 क्रमश्च क्त्वि ६ १४ ११८
 क्रमादिभ्यो वुन् ४ १२ १६१
 क्रय्यस्तदर्थे ६ ११ १८१
 क्रव्ये च ३ १२ १६९
 क्रियार्थोपपदस्य २ १३ ११४
 क्रियासमभिहारे ३ १४ १२
 क्रीड्जीनां णौ ६ ११ १४८
 क्रीडोऽनुसंपरि० १ १३ १२१
 क्रीतवत्परिमा० ४ १३ १५६
 क्रीतात्करणपूर्वात् ४ ११ १५०
 क्रुधद्रुहेष्वासू० १ १४ १३७
 क्रुधद्रुहोऽसृष्ट० १ १४ १३८
 क्रुधमण्डार्थेभ्य० ३ १२ ११५१
 क्रीड्यादिभ्यश्च ४ ११ १८०
 क्र्यादिभ्यः श्ना ३ ११ १८१
 क्लिशः क्त्वा० ७ १२ १५०
 क्वणो वीणायां च ३ १३ १६५
 क्वसुश्च ३ १२ १०७
 क्वाति ७ १२ १०५
 क्विन्प्रत्ययस्य० ८ १२ १६२
 क्विप् च ३ १२ १७६
 क्षत्राद् घः ४ ११ १३८
 क्षयो निवासे ६ ११ १९८
 क्षय्यज्यौ श० ६ ११ १८०
 क्षायो मः ८ १२ १५३
 क्षिप्रवचने लृट् ३ १३ १३३
 क्षियः ६ १४ १५९
 क्षियाशीः प्रैषेषु० ८ १२ १०४
 क्षियो दीर्घात् ८ १२ १४६

क्षीराड्ढञ् ४।२।२०
 क्षुद्रजन्तवः २।४।८
 क्षुद्राभ्यो वा ४।१।१३१
 क्षुद्राभ्रमरवट० ४।३।११९
 क्षुब्धस्वान्त० ७।२।१८
 क्षुभ्नादिषु च ८।४।३९
 क्षुल्लकश्च वैश्व० ६।२।३९
 क्षेत्रियच्परक्षेत्रे ५।२।९२
 क्षेपे २।१।४७
 क्षेपे ६।२।१०८
 क्षेमप्रियमद्रे० ३।२।४४
 कसस्याचि ७।३।७२

- ख -

खः सर्वधुरात् ४।४।७८
 ख च ४।४।१३२
 खचि ह्रस्वः ६।४।९४
 खट्वा क्षेपे २।१।२६
 खण्डिकादि० ४।२।४५
 खनो घ च ३।३।१२५
 खरवसानयोर्विस० ८।३।१५
 खरि च ८।४।५५
 खलगोरयात् ४।२।५०
 खलयवमाषतिल० ५।१।७
 खार्या ईकन् ५।१।३३
 खार्याः प्राचाम् ५।४।१०१
 खित्यनव्ययस्य ६।३।६६
 खिदेश्छन्दसि ६।१।५२
 ख्यत्यात्परस्य ६।१।११०

- ग -

गतिकारकोप० ६।२।१३९
 गतिबुद्धिप्रत्यय० १।४।५२
 गतिरनन्तरः ६।२।४९

गतिर्गती ८।१।७०
 गतिश्च १।४।६०
 गत्यर्थकर्मणि २।३।१२
 गत्यर्थलोटा ८।१।५१
 गत्यर्थार्कर्मक० ३।४।७२
 गत्वश्च ३।२।१६४
 गदमदचरयम० ३।१।१००
 गन्तव्यपण्यं ६।२।१३
 गन्धनावक्षेपण० १।३।३२
 गन्धस्येदुत्पूति० ५।४।१३५
 गमः क्वौ ६।४।४०
 गमश्च ३।२।४७
 गमहनजनखन० ६।४।९८
 गमेरिट् परस्मै ७।२।५८
 गम्भीरञ्जः ४।३।५८
 गगादिभ्यो यञ् ४।१।१०५
 गर्तोत्तरपदा० ४।२।१३७
 गर्हायां च ३।३।१४९
 गवाश्वप्रभृतीनि २।४।११
 गवियुधिभ्यां ८।३।९५
 गस्थकन् ३।१।१४६
 गहादिभ्यश्च ४।२।१३८
 गाङ्कुटादिभ्यो० १।२।११
 गाङ् लिटि २।४।४९
 गाण्ड्यजगात्० ५।२।११०
 गातिस्थाघुपा० २।४।७७
 गाथिविदधिके० ६।४।१६५
 गाधलवणयोः ६।२।४
 गापोष्टक् ३।२।८
 गिरेश्च सेनक० ५।४।११२
 गुडादिभ्यष्टञ् ४।४।१०३
 गुणवचनब्राह्मण० ५।१।१२४

गुणोऽपुक्ते ७।३।९१
 गुणो यङ्लुकोः ७।४।८२
 गुणोऽर्तिसंयो० ७।४।२९
 गुपूधूपविच्छि० ३।१।२८
 गुपेच्छन्दसि ३।१।५०
 गुप्तिज्जिदभ्यः सन् ३।१।५
 गुरोरनृतोऽनन्त्य० ८।२।८६
 गुरोश्च हलः ३।३।१०३
 गृधिवञ्च्योः प्र० १।३।६९
 गृष्ट्यादिभ्यश्च ४।१।१३६
 गृहपतिना संयुक्ते ४।४।९०
 गेहे कः ३।१।१४४
 गोः पादान्ते ७।१।५७
 गोचरसंचरव० ३।३।११९
 गोतन्तिवयं पाले ६।२।७८
 गोतो णित् ७।१।९०
 गोत्रक्षत्रियाव्ये० ४।३।९९
 गोत्रचरणाच्छ्ला० ५।१।१३४
 गोत्रचरणाद् वुञ् ४।३।१२६
 गोत्रस्त्रियाः ४।१।१४७
 गोत्रादङ्कवत् ४।३।८०
 गोत्राद्यन्यस्त्रिया० ४।१।९४
 गोत्रान्तेवासि० ६।२।६९
 गोत्रावयवात् ४।१।७९
 गोत्रे कुञ्जादिभ्यः ०४।१।९८
 गोत्रेऽलुगचि ४।१।८९
 गोत्रोक्षोष्ट्रोरभ्र० ४।२।१३९
 गोद्व्यचोऽसंख्या० ५।१।३९
 गोधाया ढ्रक् ४।१।१२९
 गोपयसोर्यत् ४।३।१६०
 गोपुच्छाट्ठञ् ४।४।६
 गोयवागोश्च ४।२।१३६

गोरतद्धितलुकि ५।४।९२
गोबिडालसिंह० ६।२।७२
गोश्च पुरीषे ४।३।१४५
गोस्त्रयोरुपस० १।२।४८
गौः सादसादि० ६।२।४१
ग्रन्थान्ताधिके ६।३।७९
ग्रसितस्कभित० ७।२।३४
ग्रहवृद्धनिश्चिगम० ३।३।५८
ग्रहिज्यावयि० ६।१।१६
ग्रहोऽलिति दीर्घः ७।२।३७
ग्रामःशिल्पिनि ६।२।६२
ग्रामकौटाभ्यां च ५।४।९५
ग्रामजनपदैकदे० ४।३।७
ग्रामजनबन्धुभ्य० ४।२।४३
ग्रामात्पर्यनुपूर्वात् ४।३।६१
ग्रामाद्यखजौ ४।२।९४
ग्रामेऽनिवसन्तः ६।२।८४
ग्राम्यपशुसङ्घेष्व० १।२।७३
ग्रीवाभ्योऽण्च ४।३।५७
ग्रीष्मवसन्ताद० ४।३।४६
ग्रीष्मावरसमाद् ४।३।४९
ग्री यङि ८।२।२०
ग्लाजिस्थश्च० ३।२।१३९

- घ -

घकालतनेषु ६।३।१७
घच्छौ च ४।४।११७
घजःसास्यां ४।२।५८
घजपोश्च २।४।३८
घञि च भाव० ६।४।२७
घनिलचौ च ५।३।७९
घरूपकल्पचेलङ्० ६।३।४३
घसिभसोर्हीलि ६।४।१००

घुमास्थागापा० ६।४।६६
घुषिरविशब्दने ७।२।२३
घेडिंति ७।३।१११
घोर्लोपो लेटि ७।२।७०
घोषादिषु च ६।२।८५
घ्वसोरेद्धावभ्यास० ६।४।११९

- ङ -

ङमो ह्रस्वादचि ८।३।३२
ङयि च ६।१।२०९
ङसिङसोश्च ६।१।१०८
ङसिङसोः स्मात् ७।१।१५
ङिच्च १।१।५३
ङिति ह्रस्वश्च १।४।६
ङेप्रथमयोरम् ७।१।२८
ङेराम्नद्याम्नीभ्यः ७।३।११६
ङेर्यः ७।१।१३
ङणोः कुक्कुक्षरि ८।३।२८
ङ्यापोःसंज्ञा० ६।३।६३
ङ्याप्रातिपदि० ४।१।१
ङ्याश्छन्दसि ६।१।१७५

- च -

चक्षिङःख्याञ् २।४।५४
चङि ६।१।११
चङ्यन्यतर० ६।१।२१५
चजोःकु घिण्यतोः ७।३।५२
चटकाया ऐरक् ४।१।१२८
चतुरः शसि ६।१।१६४
चतुरनडुहोरा० ७।१।१८
चतुर्थी चशिष्या० २।३।७३
चतुर्थी तदर्था० २।१।३६
चतुर्थी तदर्थे ६।२।४३
चतुर्थी संप्रदाने २।३।१३

चतुर्थ्यर्थि बहुलं २।२।६२
चतुष्पादो गर्भिण्या० २।१।७१
चतुष्पादभ्यो० ४।१।१३५
चनचिदिव० ८।१।५७
चरणे ब्रह्मचा० ६।३।८६
चरणेभ्यो धर्म० ४।२।४६
चरति ४।४।८
चरफलोश्च ७।४।८७
चरेष्टः ३।२।१६
चर्मणोऽञ् ५।१।१५
चर्मोदरयोः पूरेः ३।४।३१
चलनशब्दार्था० ३।२।१४८
चवायोगे प्रथमा ८।१।५९
चादयोऽसत्त्वे १।४।५७
चादिलोपे विभा० ८।१।६३
चादिषु च ८।१।५८
चायः की ६।१।२१
चायः की ६।१।३५
चार्ये द्वन्द्वः २।२।२९
चाहलोप एवे० ८।१।६२
चिणो लुक् ६।४।१०४
चिण्णमुलोर्दीर्घो० ६।४।९३
चिण्ते पदः ३।१।६०
चिण्भावकर्मणोः ३।१।६६
चितः ६।१।१६०
चितेः कपि ६।३।१२७
चित्तवति नित्यम् ५।१।८९
चित्पाग्निचि० ३।१।१३२
चित्रीकरणे च ३।३।१५०
चिदिति चोप० ८।२।१०१
चिन्तिपूजि० ३।३।१०५
चिस्फुरोर्णौ ६।१।५४

चीरमुपमानम् ६।२।१२७
 चुटू १।३।७
 चूर्णादिनिः ४।४।२३
 चूर्णादीन्यप्रा० ६।२।१३४
 चेलखेटकटुक० ६।२।१२६
 चेलोः कनोपेः ३।४।३३
 चोः कुः ८।२।३०
 चौ ६।१।२१९
 चौ ६।१।१३८
 च्छ्वोः शूडनु० ६।४।१९
 च्लि लुङि ३।१।४३
 च्लोः सिच् ३।१।४४
 च्वौ च ७।४।२६

- छ -

छालिनो ङि० ४।३।१०९
 छ च ४।२।२८
 छत्रादिभ्यो णः ४।४।६२
 छदिरुपधिबलेर्ढञ् ५।१।१३
 छन्दसि गत्यर्थे० ३।३।१२९
 छन्दसि घस् ५।१।१०६
 छन्दसि च ५।१।१६७
 छन्दसि च ५।४।१४२
 छन्दसि च ६।३।१२६
 छन्दसि ठञ् ४।३।१९
 छन्दसि निष्ट० ३।१।१२३
 छन्दसि परि० ५।२।८९
 छन्दसि परेऽपि १।४।८१
 छन्दसि पुनर्व० १।२।१६१
 छन्दसि लिट्० ३।२।१०५
 छन्दसि लुङ्लङ्० ३।४।६
 छन्दसि वनसन ३।२।२७
 छन्दसि वा प्राप्ते० ८।३।४९

छन्दसि शायजपि ३।१।८४
 छन्दसि सहः ३।२।६३
 छन्दसीरः ८।२।१५
 छन्दसो निमित्ति ४।४।९३
 छन्दसो यदनौ ४।३।७१
 छन्दस्स्यनेकमपि० ८।१।३५
 छन्दस्यपि दृश्यते ६।४।७३
 छन्दस्यपि दृश्यते ७।१।७६
 छन्दस्युभयथा ३।४।११७
 छन्दस्युभयथा ६।४।५
 छन्दस्युभयथा ६।४।८६
 छन्दस्यृदवग्रहात् ८।४।२६
 छन्दोगौक्थिक० ४।३।१२९
 छन्दोनाम्नि च ३।३।३४
 छन्दोनाम्नि च ८।३।९४
 छन्दोब्राह्मणानि ४।२।६६
 छात्रादयः शाला० ६।२।८६
 छादैर्घेऽद्वयुपस० ६।४।९६
 छाया बाहुल्ये २।४।२२
 छे च ६।१।७२
 छेदादिभ्यो नित्यम् ५।१।६४

- ज -

जश्शसोः शिः ७।१।२०
 जक्षित्यादयः षट् ६।१।६
 जङ्गलधेनुवल० ७।३।२५
 जनपदतद० ४।२।१२४
 जनपदशब्दा० ४।१।१६८
 जनपदिनां ज० ४।३।१००
 जनदे लुप् ४।२।८१
 जनसनखन० ३।२।६७
 जनसनखनां सं० ६।४।४२
 जनिकर्तुः प्रकृतिः १।४।३०

जनिता मन्त्रे ६।४।५३
 जनिवध्योश्च ७।३।३५
 जपजभदहदश० ७।४।८६
 जम्ब्वा वा ४।३।१६५
 जम्भासुहरित० ५।४।१२५
 जयः करणम् ६।१।१९९
 जराया जरस० ७।२।१०१
 जल्पभिक्षकुट्ट० ३।२।१५५
 जसः शी ७।१।१७
 जसि च ७।३।१०९
 जहातेश्च ६।४।११६
 जहातेश्च क्तिव ७।४।४३
 जागरूकः ३।२।१६५
 जाग्रोऽविचिण्ण० ७।३।८५
 जातरूपेभ्यः ४।३।१५३
 जातिकालसु० ६।२।१७०
 जातिनाम्नः कन् ५।३।८१
 जातिरप्राणिनाम् २।४।६
 जातुयदोर्लिङ् ३।३।१४७
 जातेरस्त्रीविष० ४।१।६३
 जातेश्च ६।३।४१
 जात्यन्ताच्छ बन्धु० ५।४।१९
 जात्याख्याया० १।२।५८
 जात्वपूर्वम् ८।१।४७
 जानपदकुण्ड० ४।१।४२
 जान्तनशां वि० ६।४।३२
 जायाया निङ् ५।४।१३४
 जालमानायः ३।३।१२४
 जासिनिप्रहण० २।३।५६
 जिघ्रतेर्वा ७।४।६
 जिदृक्षिवित्री० ३।२।१५७
 जिहामूलाङ्गु० ४।३।६२

जीयतिरतृन् ३।२।१०४
जीवति तु वंश्ये ४।१।१६३
जीविकार्थे चा० ५।३।१९९
जीविकोपनिष० १।४।७९
जुचङ्क्रम्यदन्द्र० ३।२।१५०
जुष्टापिति च ६।१।२०६
जुसि च ७।३।८३
जुहोत्यादिभ्यः २।४।७५
जुव्रश्च्योः क्तिव ७।२।१५५
जृस्तम्भुमुचुम्लुचु० ३।१।५८
जे प्रोष्ठपदानाम् ७।३।१८
ज्ञाजनोंर्जा ७।३।७९
ज्ञाश्रुस्मृदृशां १।३।५७
ज्ञोऽविदर्थस्य २।३।५१
ज्य च ५।३।६१
ज्यश्च ६।१।४२
ज्यादादीयसः ६।४।१६०
ज्योतिरायुषः ८।३।८३
ज्योतिर्जनपदरा० ६।३।८५
ज्योत्स्नातमिस्त्रा० ५।२।११४
ज्वरत्वरस्त्रिव्य० ६।४।२०
ज्वलितिकसन्ते० ३।१।१४०

- झ -

झयः ५।४।१११
झयः ८।२।१०
झयो होऽन्यतर० ८।४।६२
झरो झरि सवर्णे ८।४।६५
झलां जशोऽन्ते ८।२।३९
झलां जश्झशि ८।४।५३
झलो झलि ८।२।२६
झल्युपोत्तमम् ६।१।१७७
झषस्तथोर्धोऽघः ८।२।४०

झस्य रन् ३।४।१०५
झेर्जुस् ३।४।१०८
झोऽन्तः ७।१।३
- ज -
जितश्च तत्प्र० ४।३।१५५
जीतः क्तः ३।२।१८७
जित्यादि० ६।१।१९४
ज्यादयस्तद्वा० ५।३।११९

- ट -

टाडसिडसामि० ७।१।१२
टावृचि ४।१।९
टिड्ढाणद्धय० ४।१।१५
टित आत्मनेप० ३।४।७९
टेः ६।४।१४३
टेः ६।४।१५५
टिवतोऽयुच् ३।३।८९

- ठ -

ठक्-छौ च ४।२।८४
ठगायस्थानेभ्यः ४।३।७५
ठक्वचिनश्च ४।२।४१
ठस्येकः ७।३।५०
ठाजादावूर्ध्वं द्वि० ५।३।८३

- ड -

डः सि घुट् ८।३।२९
डति च १।१।२५
डाबुभाभ्यामन्य० ४।१।१३
डिवतः क्तिवः ३।३।८८

- ढ -

ढकि लोपः ४।१।१३३
ढक्च मण्डूकात् ४।१।११९
ढक्छन्दसि ४।४।१०६
ढे लोपोऽकद्रवाः ६।४।१४७

ढो ढे लोपः ८।३।१३
ढूलोपे पूर्वस्य० ६।३।१११

- ण -

णचः स्त्रियामञ् ५।४।१४
णलुत्तमो वा ७।१।९१
णिचश्च १।३।७४
णिजां त्रयाणां ७।४।७५
णिनि ६।२।७९
णिश्रिद्रुसु० ३।१।४८
णेरणौ यत्कर्म १।३।६७
णेरध्यने वृत्तम् ७।२।२६
णेरनिटि ६।४।५१
णैर्विभाषा ८।४।३०
णेश्छन्दसि ३।२।१३७
णो नः ६।१।६४
णौ गमिरबोधने २।४।४६
णौ चङ्युपधायाः ७।४।१
णौ च संश्चङोः २।४।५१
णौ च संश्चङोः ६।१।३१
ण्य आवश्यकं ७।३।६५
ण्यक्षत्रियार्थ० २।४।५८
ण्यासश्रन्यो० ३।३।१०७
ण्युट् च ३।३।१४७
ण्वुल्लुचौ ३।१।१३३

- त -

तडानावात्मने० १।४।१००
तत आगतः ४।३।७४
तत्पुरुषः २।१।२२
तत्पुरुषः समा० १।२।४२
तत्पुरुषस्याङ्गु० ५।४।८६
तत्पुरुषे कृति ६।३।१४
तत्पुरुषे तुल्यार्थ० ६।२।२

तत्पुरुषे शाला० ६।२।१२३
 तत्पुरुषोऽनञ् २।४।१९
 तत्प्रकृतवचने ५।४।२१
 तत्प्रत्यनुपूर्वमीप० ४।४।२८
 तत्प्रत्ययस्य ७।३।२९
 तत्प्रयोगको० १।४।५४
 तत्र २।१।४६
 तत्र कुशलः ५।२।६३
 तत्र च दीयते ५।१।९६
 तत्र जातः ४।३।२५
 तत्र तस्येव ५।१।११६
 तत्र तेनेदमिति २।२।२७
 तत्र नियुक्तः ४।४।६९
 तत्र भवः ४।३।५३
 तत्र विदित इति ५।१।४३
 तत्र साधुः ४।४।९८
 तत्रोद्धृतममत्रे० ४।२।१४
 तत्रोपपदं सप्तमी० ३।१।९२
 तत्सवदिः पथ्य० ५।२।७
 तथायुक्तं चानी० १।४।५०
 तदधीते तद्वेद ४।२।५९
 तदधीनवचने ५।४।५४
 तदर्थं विकृतेः ५।१।१२
 तदर्हति ५।१।६३
 तदर्हम् ५।१।११७
 तदशिष्यं संज्ञा० १।२।५३
 तदस्मिन्नधिक० ५।२।४५
 तदस्मिन्नन्नं ५।२।८२
 तदस्मिन्नस्ती० ४।२।६७
 तदस्मिन्वृद्ध्याय० ५।१।४७
 तदस्मै दीयते ४।४।६६
 तदस्य तदस्मिन् ५।१।१६

तदस्य पण्यम् ४।४।५१
 तदस्य परिमाणम् ५।१।९४
 तदस्य संजातं ५।२।३६
 तदस्य सोढम् ४।३।५२
 तदस्यां प्रहरण० ४।२।५७
 तदस्यास्त्यस्मिन् ५।२।९४
 तदोः सः सावन० ७।२।१०६
 तदो दा च ५।३।१९
 तद् गच्छति पथि० ४।३।८५
 तद्धरतिवहत्या० ५।१।५०
 तद्धितश्चासर्व० १।१।३८
 तद्धितस्य ६।१।१६१
 तद्धिताः ४।१।७६
 तद्धितार्थोत्तर० २।१।५१
 तद्धितेष्वचामा० ७।२।११७
 तद्युक्तात्कर्मणो० ५।४।३६
 तद्राजस्य बहुषु० २।४।६२
 तद्वहति रथयुग० ४।४।७६
 तद्वानासामुप० ४।४।१२५
 तनादिकृञ् ३।१।७९
 तनादिभ्यस्तथा० २।४।७९
 तनिपत्योश्छन्द० ६।४।९९
 तनूकरणे तक्षः ३।१।७६
 तनोतेयीकि ६।४।४४
 तनोतेर्विभाषा ६।४।१७
 तन्त्रादचिराप० ५।२।७०
 तपःसहस्राभ्यां ५।२।१०२
 तपरस्तत्कालस्य १।१।७०
 तपस्तपःकर्मक० ३।१।८८
 तपोऽनुतापे ३।१।६५
 तप्तनप्तनधनाश्च ७।१।४५
 तमघीष्टो भृतो ५।१।८०

तयोरेव कृत्यक्त० ३।४।७०
 तयोर्दीर्घिलौ च ५।३।२०
 तयोर्वाविचि ८।२।१०८
 तरति ४।४।५
 तरप्तमपौ घः १।१।२२
 तवममकावेक० ४।३।३
 तवममौ डसि ७।२।९६
 तवै चान्तश्च ६।२।५१
 तव्यत्तव्यानीयरः ३।१।९६
 तसिलादिष्वाकृत्व० ६।३।३५
 तसिश्च ४।३।११३
 तसेश्च ५।३।८
 तसौ मत्वर्थे १।४।१९
 तस्थस्थमिपां ३।४।१०१
 तस्माच्छतो नः ६।१।१०१
 तस्मादित्युत्तरस्य १।१।६७
 तस्मान्नुडचि ६।३।७४
 तस्मान्नुड् द्विहलः ७।४।७१
 तस्मिन्नणि च ४।३।२
 तस्मिन्निति निर्दि० १।१।६६
 तस्मै प्रभवति ५।१।१०१
 तस्मै हितम् २।१।५
 तस्य च दक्षिणा० ५।१।९५
 तस्य तात् ७।१।४४
 तस्य धर्म्यम् ४।४।४७
 तस्य निमित्तं ५।१।३८
 तस्य निवासः ४।२।६९
 तस्य परमाग्रेडि० ८।१।२
 तस्य पाकमूले ५।२।२४
 तस्य पूरणे डट् ५।२।४८
 तस्य भावस्त्व० ५।१।११९
 तस्य लोपः १।३।९

तस्य वापः ५।१।४५
तस्य विकारः ४।३।१३४
तस्य व्याख्यानं ४।३।६६
तस्य समूहः ४।२।३७
तस्यादित उदा० १।२।३२
तस्यापत्यम् ४।१।९२
तस्येदम् ४।३।१२०
तस्येश्वरः ५।४।४२
ताच्छील्यव० ३।२।१२९
तादौ च निति ६।२।५०
तान्येकवचनं १।४।१०२
ताभ्यामन्यत्रो० ३।४।७५
तालादिभ्योऽण् ४।३।१५२
तावतिथं ग्रहणं ५।२।७७
तासस्त्योर्लोपः ७।४।५०
तासि च क्लृपः ७।२।६०
तास्यनुदात्ते० ६।१।१८३
तिककितवादि० २।४।६८
तिकादिभ्यः ४।१।१५४
तिङश्च ५।३।५६
तिङस्त्रीणि त्रीणि० १।४।१०१
तिङि चोदात्तं ८।१।७१
तिङो गोत्रादी० ८।१।२७
तिङ्ङितिङः ८।१।२८
तिङ्ङित्सर्वं ३।४।११३
ति च ७।४।८९
तितुत्रतथसिसुसर० ७।२।१९
तित्तिरिवरत० ४।३।१०२
तित्त्वरितम् ६।१।१८२
तिप्तस्त्रिसिप्य० ३।४।७८
तिप्यनस्तेः ८।२।७३
तिरसस्तिर्यलोपे ६।३।९४

तिरसोऽन्यतर० ८।३।४२
तिरोऽन्तर्धौ १।४।७१
तिर्यच्यपवर्गे ३।४।६०
ति विंशतेर्ङिति ६।४।१४२
तिष्ठतेरित् ७।४।५
तिष्ठद्गुप्रभृतीनि० २।१।१७
तिष्यपुनर्वस्वो० १।२।६३
तिसृभ्यो जसः ६।१।१६३
तिरूप्योत्तरप० ४।२।१०६
तीर्थे ये ६।३।८७
तीषसहस्रभरुष० ७।२।४८
तुग्राद् घन् ४।४।११५
तुजादीनां दीर्घो० ६।१।७
तुदादिभ्यः शः ३।१।७७
तुन्दशोकयोः परि० ३।२।५
तुन्दादिभ्य इ० ५।२।११७
तुन्दिबलिवटे० ५।२।१३९
तुपश्यपश्यताहैः ८।१।३९
तुभ्यमहौ डयि ७।२।९५
तुमर्थाच्च भावव० २।३।१५
तुमर्थे सेसेनसेऽसे० ३।४।१९
तुमुन्प्बुलौ क्रि० ३।३।१०
तुरिष्ठेमेयःसु ६।४।१५४
तुरुस्तुशम्यमः ७।३।९५
तुल्यार्थैरतुलो० २।३।७२
तुल्यास्यप्रयत्नं १।१।९
तुश्छन्दसि ५।३।५९
तुह्योस्तातङ्ङा० ७।१।३५
तूदीशलातुरवर्म० ३।४।९४
तूष्णीमि भुवः ३।४।६३
तृजकाभ्यां कर्तरि २।२।१५
तृज्वत्क्रोष्टुः ७।१।९५

तृणह इम् ७।३।९२
तृणे च जातौ ६।३।१०३
तृतीया कर्मणि ६।२।४८
तृतीया च होश्छ. २।३।३
तृतीया तत्कृता० २।३।३०
तृतीयादिषु भाषित० ७।१।७४
तृतीयाप्रभृती० २।२।२१
तृतीयार्थे १।४।८५
तृतीयासप्तम्यो० २।४।८४
तृतीयासमासे १।१।३०
तृन् ३।२।१३५
तृषिमृषिकृषेः १।२।२५
तृफलभजत्रपश्च ६।४।१२२
ते तद्राजाः ४।१।१७४
तेन क्रीतम् ५।१।३७
तेन तुल्यं क्रिया० ५।१।११५
तेन दीव्यति ४।४।२
तेन निर्वृत्तम् ४।२।६८
तेन निर्वृत्तम् ५।१।७९
तेन परिजय्यत् ५।१।९३
तेन प्रोक्तम् ४।३।१०१
तेन यथाकथा ५।१।९८
तेन रक्तं रागात् ४।२।१
तेन वित्तश्चु० ५।२।२६
तेन सहेति तुल्य० २।२।२८
तेनैकदिक् ४।३।११२
ते प्राग्घातोः १।४।८०
तेमयावेकवचन० ८।१।२२
तोः षि ८।४।४३
तोर्लि ८।४।६०
तौ सत् ३।२।१२७
त्यदादिषु दृशो० ३।२।६०

त्यादादीनामः ७।२।१०२
 त्यादादीनि च १।१।७४
 त्यादादीनि सर्वे १।२।७२
 त्यागरागहास ६।१।२१३
 त्रपुजतुनोः शुक् ४।३।१३८
 त्रसिगृधृषि ३।२।१४०
 त्रिंशच्चत्वारिंश ५।१।६२
 त्रिककुत्पर्वते ५।४।१४७
 त्रिचतुरोः स्त्रियां ७।२।१९९
 त्रिप्रभृतिषु शाक ८।४।५०
 त्रेः संप्रसारणं च ५।२।५५
 त्रेस्त्रयः ६।३।४८
 त्रेस्त्रयः ७।१।५३
 त्वामौ द्वितीयायाः ८।१।२३
 त्वाहौ सौ ७।२।९४
 त्वे च ६।३।६४

- थ -

थट् च च्छन्दसि ५।२।५०
 थलि च सेटि ६।४।१२१
 थलि च सेटीड ६।१।१९३
 थायघञ्ताजबि ०
 ६।२।१४४
 थासः से ३।४।८०
 था हेतौ च्छ ५।३।२६
 थो न्यः ७।१।८७

- द -

दंशसञ्जस्वञ्जां ६।४।२५
 दक्षिणादाच् ५।३।३६
 दक्षिणापश्चात्पुर ४।२।१८
 दक्षिणेर्मा लुब्ध ५।४।१२६
 दक्षिणोत्तराभ्यां ५।३।२८
 दण्डव्यवसर्गयोश्च ५।४।२

दण्डादिभ्यो यत् ५।१।६६
 ददातिदधात्यो ३।१।१३९
 दधस्तथोश्च ८।२।३८
 दधातेर्हिः ७।४।४२
 दध्नष्ठक् ४।२।१८
 दन्त उन्नत ५।२।१०६
 दन्तशिखात्सं ५।२।११३
 दम्भ इच्च ७।४।५६
 दयतेर्दिगि लिटि ७।४।९
 दयायासश्च ३।१।३७
 दश्च ७।२।१०९
 दश्च ८।२।७५
 दस्ति ६।३।१२४
 दाणश्च सा चेच्च १।३।५५
 दाण्डिनायन ६।४।१७४
 दादेर्घातोर्घः ८।२।३२
 दाघर्तिदघर्ति ७।४।६५
 दाघा घ्वदाप् १।१।२०
 दाघेट्सिशदस ३।२।१५९
 दानी च ५।३।१८
 दामन्यादित्रि ५।३।११६
 दामहायनान्ताच्च ४।१।२७
 दाम्नीशसयुयुज ३।२।१८२
 दायाद्यं दयादे ६।२।५
 दाशगोघ्नौ सं ३।४।७३
 दाश्वान्साहो ६।१।१२
 दिक्शब्दा ग्राम ६।२।१०३
 दिक्शब्देभ्यः ५।३।२७
 दिक्पूर्वपदाट्ठञ्च ४।३।६
 दिक्पूर्वपदाद ४।२।१०७
 दिक्पूर्वपदान्डीप् ४।१।६०
 दिक्संख्ये संज्ञा २।१।५०

दिगादिभ्यो ४।३।५४
 दिङ्नामान्यन्त २।२।२६
 दित्यदित्यादि ४।१।८५
 दिव उत् ६।१।१२९
 दिव औत् ७।१।८४
 दिवः कर्म च १।४।४३
 दिवसश्च पृथि ६।३।३०
 दिवस्तदर्थस्य २।३।५८
 दिवादिभ्यः ष्यन् ३।१।६९
 दिवाविभानिशां ३।२।२१
 दिवो झल् ६।१।१८०
 दिवो घावा ६।३।२९
 दिवोऽविजिगी ८।२।४९
 दिशो मद्राणाम् ७।३।१३
 दिष्टिवितस्त्यो ६।२।३१
 दीढो गुडचि ६।४।६३
 दीघीवेवीटाम् १।१।६
 दीपजनबुधपूरि ३।१।६१
 दीर्घ इणः किति ७।४।६९
 दीर्घकाशतुषभ्रा ६।२।८३
 दीर्घजिही च ४।१।५९
 दीर्घ च १।४।१२
 दीर्घाच्च वरुणस्य ७।३।२३
 दीर्घाज्जसि च ६।१।१०३
 दीर्घात् ६।१।७४
 दीर्घादिति समान ८।३।१९
 दीर्घादाचार्यां ८।४।५२
 दीर्घोऽकितः ७।४।८३
 दीर्घो लघोः ७।४।९४
 दुःखात्प्रातिलो ५।४।६४
 दुन्योरनुपसर्गे ३।१।१४२
 दुरस्युर्द्विण ७।४।३६

दुष्कुलाड्डक् ४।१।१४२
 दुहः कब्धश्च ३।२।७०
 दुहश्च ३।१।६३
 दूतस्य भागकर्म० ४।४।१२०
 दूराद्धूते च ८।२।८४
 दूरान्तिकार्थेभ्यो २।३।३५
 दूरान्तिकार्थः २।३।३४
 दृक्स्त्ववस्वत० ७।१।८३
 दृग्दृशवतुषु ६।३।८९
 दृढः स्थूलबल० ७।२।२०
 दृतिकुक्षिकल० ४।३।५६
 दृशेः क्वनिप् ३।२।९४
 दृशे विव्ये च ३।४।११
 दृष्टं साम ४।२।७
 देयमृणे ४।३।४७
 देये त्रा च ५।४।५५
 देवताद्वन्द्वे च ६।२।१४१
 देवताद्वन्द्वे च ६।३।२६
 देवताद्वन्द्वे च ७।३।२१
 देवतान्तात्ता० ५।४।२४
 देवपथादिभ्य० ५।३।१००
 देवब्रह्मणोरनु० १।२।३८
 देवमनुष्यपुरुष० ५।४।५६
 देवसुम्नयोर्यजुषि० ७।४।३८
 देवात्तल् ५।४।२७
 देविकाशिंशपा० ७।३।१
 देविक्रुशोश्चोप० ३।२।१४७
 देशे लुबिलचौ० ५।२।१०५
 दैवयज्ञिशौचिवृक्षि० ४।१।८१
 दो दद् घोः ७।४।४६
 दोषो णौ ६।४।९०
 द्यतिस्वतिमास्था० ७।४।४०

द्यावापृथिवीशु० ४।२।३२
 द्युतिस्वाप्योः० ७।४।६७
 द्युद्भ्यो लुङि १।३।९१
 द्युद्भ्यां मः ५।२।१०८
 द्युप्रागपागुदक्प्र० ४।२।१०१
 द्रवमूर्तिस्पर्शयोः० ६।१।२४
 द्रव्यं च भव्ये० ५।३।१०४
 द्रोणपर्वतजीव० ४।१।१०३
 द्रोश्च ४।३।१६१
 द्वन्द्वं रहस्यम० ८।१।१५
 द्वन्द्वमनोज्ञा० ५।१।१३३
 द्वन्द्वश्च प्राणितूर्य० २।४।२
 द्वन्द्वाच्चुदणहा० ५।४।१०६
 द्वन्द्वाच्छः ४।२।६
 द्वन्द्वाद्बुन् वैर० ४।३।१२५
 द्वन्द्वे घि २।२।३२
 द्वन्द्वे च १।१।३१
 द्वन्द्वोपतापग० ५।२।१२८
 द्वारादीनां च ७।३।४
 द्विगुरेकवचनम् २।४।१
 द्विगुश्च २।१।२३
 द्विगोः ४।१।२१
 द्विगोः षष्ठश्च ५।१।५४
 द्विगोर्यप् ५।१।८२
 द्विगोर्लुगनपत्ये ४।१।८८
 द्विगोर्वा ५।१।८६
 द्विगौ क्रतौ ६।२।९७
 द्विगौ प्रमाणे ६।२।१२
 द्वितीयतृतीयच० २।२।३
 द्वितीयाटौ० २।४।३४
 द्वितीया ब्राह्मणे २।३।६०
 द्वितीयायां च ३।४।५३

द्वितीयायां च ७।२।८७
 द्वितीयाश्रिता० २।१।२४
 द्वितीये चानुपा० ६।३।८०
 द्वित्रिचतुर्थ्यः ५।४।१८
 द्वित्रिपूर्वादण् च ५।१।३६
 द्वित्रिपूर्वाग्नि० ५।१।३०
 द्वित्रिभ्यां ५।४।११५
 द्वित्रिभ्यां तय० ५।२।४३
 द्वित्रिभ्याम० ५।४।१०२
 द्वित्रिभ्यां पा० ६।२।१९७
 द्वित्र्योश्च घमुज् ५।३।४५
 द्विदण्ड्यादि० ५।४।१२८
 द्विर्वचनेऽचि १।१।५९
 द्विवचनविभ० ५।३।५७
 द्विषत्परयोस्तापेः ३।२।३९
 द्विषश्च ३।४।११२
 द्विषोऽग्नित्रे ३।२।१३१
 द्विस्तावा त्रि० ५।४।८४
 द्विस्त्रिश्चतुरि० ८।३।४३
 द्वीपादनसमुद्रं ४।३।१०
 द्वेस्तीयः ५।२।५४
 द्वैपवैयान्नादज् ४।२।१२
 द्वयचः ४।१।१२१
 द्वयचश्छन्दसि ४।३।१५०
 द्वयचोऽस्तितः ६।३।१३५
 द्वयजृद्ब्राह्मण० ४।३।७२
 द्वयज्मगधकलि० ४।१।१७०
 द्वयन्तरुपसर्गेभ्यो० ६।३।९७
 द्वयष्टनः संख्या० ६।३।४७
 द्वयेकयोर्द्विवचनै० १।४।२२
 - ध -
 धः कर्मणि ष्टून् ३।२।१८१

धनगणं लब्धा ४।४।८४
 धनहिरण्यात्कामे ५।२।६५
 धनुषश्च ५।४।१३२
 धन्वयोपधाद्भुज् ४।२।१२१
 धर्मं चरति ४।४।४१
 धर्मपथ्यर्थन्या० ४।४।९२
 धर्मशीलवर्णा० ५।२।१३२
 धर्मादिनिकेव० ५।४।१२४
 धातुसंबन्धे प्रत्ययाः ३।४।१
 धातोः ३।१।९९
 धातोः ६।१।१५९
 धातोः कर्मणः ३।१।७
 धातोरेकाचो० ३।१।२२
 धातोस्तन्निमित्त० ६।१।७९
 धात्वादेः षः सः ६।१।६३
 धान्यानां भवने० ५।२।१
 धारेरुत्तमर्णः १।४।३५
 धि च ८।२।२५
 धिन्विक्कृष्यो २० ३।१।८०
 धुरो यङ्ढकौ ४।४।७७
 धूमादिभ्यश्च ४।२।१२७
 धृषिषसी वैया० ७।२।१९
 ध्रुवमपायेऽपादा० १।४।२४
 ध्वमो ध्वात् ७।१।४२
 ध्वाङ्क्षेण क्षेपे २।१।४२
 - न -
 नः क्ये १।४।१५
 न कपि ७।४।१४
 न कर्मव्यतिहारे ७।३।६/
 न कवतेर्यङि ७।४।६३
 न कोपधायाः ६।३।३७
 न क्तिचि दीर्घश्च ६।४।३९

न क्त्वा सेट् १।२।१८
 न क्रोडादिबहुचः ४।१।५६
 न क्वादेः ७।३।५९
 नक्षत्राद् घः ४।४।१४१
 नक्षत्राद्वा ८।३।१००
 नक्षत्रे च लुपि २।३।४५
 नक्षत्रेण युक्तः ४।२।३
 नक्षत्रेभ्यो बहु० ४।३।३७
 नखमुखात्संज्ञा० ४।१।५८
 न गतिर्हिसार्थे० १।३।१५
 नगरात्कुत्सन० ४।२।१२८
 न गुणादयोऽव० ६।२।७६
 न गोपवनादि० २।४।६७
 न गोऽप्राणिष्व् ६।३।७७
 न गोश्वन्सा० ६।१।१७९
 न डिसंबुद्धयोः ८।२।८
 न चवाहहैवयुक्ते ८।१।२४
 न च्छन्दस्य ७।४।३५
 नञ् २।२।६
 नञः शुचीश्वर० ७।३।३०
 नञस्तत्पुरुषात् ५।४।७१
 नञो गुणप्रतिषे० ६।२।१५५
 नञो जरमरमि० ६।२।११६
 नञदुःसुभ्यो ५।४।१२१
 नञसुभ्याम् ३।२।१७२
 नडशादाद्ङवल० ४।२।८८
 नडादिभ्यः फक् ४।१।९९
 नडादीनां कुक्च ४।२।९१
 न तिसृचतसृ ६।४।४
 नते नासिकायाः ५।२।३१
 न तौल्वलिभ्यः २।४।६१
 न ढण्डमाणव० ४।३।१३०

न दधिपयआदी० २।४।१४
 नदीपौर्णमास्या० ५।४।११०
 नदी बन्धुनि ६।२।१०९
 नदीभिश्च २।१।२०
 न दुहस्नुनमां० ३।१।८९
 न दृशः ३।१।४७
 नद्याः शेषस्या० ६।३।४४
 नद्यादिभ्यो ढक् ४।२।९७
 नद्यां मतुप् ४।२।८५
 नद्यृतश्च ५।४।१५३
 न द्वयचः प्राच्य० ४।२।११३
 न धातुलोप आर्ध० १।१।४
 न ध्याव्यापृमू० ८।२।५७
 न नञपूर्वार्त्तत्पु० ५।१।१२१
 न निर्धारणे २।२।१०
 न निविभ्याम् ६।२।१८१
 ननौ पृष्टप्रति० ३।२।१२१
 नन्दिग्रहिपचा० ३।१।१३४
 न न्द्राः संयोगादयः ६।१।३
 नन्वित्यनुज्ञैष० ८।१।४३
 नन्वोर्विभाषा ३।२।१२१
 न पदान्तद्विर्व० १।१।५८
 न पदान्ताट्ठो० ८।४।४२
 नपरे नः ८।३।२७
 न पादम्याङ्य० १।३।८९
 नपुंसकमनपुंसके० १।२।६९
 नपुंसकस्य झलचः ७।१।७२
 नपुंसकाच्च ७।१।१९
 नपुंसकादन्यत० ५।४।१०९
 नपुंसके भावे ३।३।११४
 न पूजनात् ५।४।६९
 न प्राच्यभर्गा० ४।१।१७८

न बहुव्रीहौ १।१।२९
 न भकुर्छुराम् ८।२।७९
 न भाभूपकमि० ८।४।३४
 न भूताधिकसं० ६।२।९१
 न भूवाक्चि० ६।२।१९
 न भूसुधियोः ६।४।८५
 नभ्राणनपान्न० ६।३।७५
 नमः स्वस्तिस्वा० २।३।१६
 न मपूर्वोऽपत्ये० ६।४।१७०
 नमस्पुरसोर्गत्योः ८।३।४०
 न माङ्यगो ६।४।७४
 नमिकम्पिस्म्य० ३।२।१६७
 न मु ने ८।२।१३
 नमोवरिवश्चित्र० ३।१।१९
 न यः ३।२।१५२
 न यदि ३।२।११३
 न यद्यनाकाङ्क्षे ३।४।२३
 न यासयोः ७।३।४५
 न य्वाभ्यां पदा० ७।३।३
 न रपरसृपिसृजि० ८।३।११०
 न रुधः ३।१।६४
 नरे संज्ञायाम् ६।३।१२९
 न लिङि ७।२।३९
 न लुट् ८।१।२९
 न लुमताङ्गस्य १।१।६३
 न लोकाव्यय० २।३।६९
 नलोपः प्रातिपदि० ८।२।७
 नलोपः सुप्स्वर० ८।२।२
 नलोपो नजः ६।३।७३
 न ल्यपि ६।४।६९
 न वशः ६।१।२०
 न विभक्तौ तुस्माः १।३।४

न वृद्धश्चतुर्थ्यः ७।२।५९
 न वेति विभाषा १।१।४४
 न व्यो लिटि ६।१।४६
 न शब्दश्लोक० ३।२।२३
 न शसददवादि० ६।४।१२६
 नशोः शान्तस्य ८।४।३६
 नशोर्वा ८।२।६३
 नश्च ८।३।३०
 नश्च धातुस्यो० ८।४।२७
 नश्चापदान्तस्य ८।३।२४
 नश्छव्यप्रशान् ८।३।७
 न षट्स्वस्त्रादिभ्यः ४।१।१०
 न संयोगाद्भम० ६।४।१३७
 न संख्यादेः ५।४।१८९
 न संज्ञायाम् ५।४।१५५
 नसत्तनिषत्तानु० ८।२।६१
 न संप्रसारणे सं० ६।१।१७
 न सामिवचने ५।४।५
 न सुदुर्भ्यां केवल० ७।१।६८
 न सुब्रह्मण्यायां० १।२।३७
 नस्तद्धिते ६।४।१४४
 नह प्रत्यारम्भे ८।१।३१
 न हास्तिनफलक० ६।२।१०१
 नहिवृतिवृषि० ६।३।११६
 नहो घः ८।२।३४
 नाग्लोपिशास्वृ० ७।४।२
 नाचार्यराजर्त्विक्० ६।२।१३३
 नाज्झलौ १।१।१०
 नाज्जेः पूजायाम् ६।४।३०
 नाडीतन्त्र्योः ५।४।१५९
 नाडीमुष्ट्योश्च ३।२।३०
 नातः परस्य ७।३।२७

नादिचि ६।१।१०२
 नादिन्याक्रोशे ८।४।४८
 नाद् घस्य ८।२।१७
 नाधार्थप्रत्यये ३।४।६२
 नानद्यतनवत् ३।३।१३५
 नानोर्ज्ञः १।३।५८
 नान्तादसंख्या० ५।२।४९
 नाभ्यस्तस्याचि० ७।३।८७
 नाम्यस्ताच्छतुः ७।१।७८
 नामन्त्रिते समा० ८।१।७३
 नामन्यतरस्या० ६।१।१७४
 नामि ६।४।३
 नाम्न्यादिशि० ३।४।५८
 नाग्नेदितस्या० ६।१।९८
 नावो द्विगोः ५।४।९९
 नाव्ययदिक्० ६।२।१६८
 नाव्ययीभावदो २।४।८३
 नासिकास्तन० ३।२।२९
 नासिकोदरौ० ४।१।५५
 निकटे वसति ४।४।७३
 निगणचलना० १।३।८७
 निगृह्यानुयोगे० ८।२।९४
 निघो निमितम् ३।३।८७
 नित्यं करोतेः ६।४।१०८
 नित्यं कौटिल्ये ३।१।२३
 नित्यं क्रीडाजी० २।२।१७
 नित्यं छितः ३।४।९९
 नित्यं छन्दसि ४।१।४६
 नित्यं छन्दसि ७।४।८
 नित्यं पणः प० ३।३।६६
 नित्यं मन्त्रे ६।१।२०७
 नित्यं वृद्धश० ४।३।१४४

नित्यं शतादि० ५।२।५७
 नित्यं संज्ञाछ० ४।१।२९
 नित्यं सपत्न्या० ४।१।३५
 नित्यं समासे० ८।३।४५
 नित्यं स्मयतेः ६।१।५७
 नित्यं हस्ते पा० १।४।७७
 नित्यमसिच्य० ५।४।१२२
 नित्यवीप्सयोः ८।१।४
 निनदीभ्यां ८।३।८९
 निन्दर्हिंसकिल० ३।२।१४६
 निपात एकाजनाद् १।१।१४
 निपातस्य च ६।३।१३६
 निपातैर्यद्यदिह० ८।१।३०
 निपानमाहावः ३।३।७४
 निमूलसमूलयोः ३।४।३४
 निरः कुषः ७।२।४६
 निरभ्योः पूल्वोः ३।३।२८
 निरुदकादीनि० ६।२।१८४
 निर्वाणोऽवाते ८।२।५०
 निर्वृत्तेऽभ्यूता० ४।४।१९
 निवाते वातत्राणे ६।२।८
 निवासचितिशरी० ३।३।४१
 निव्यभिभ्यो० ८।३।११९
 निशाप्रदोषाभ्यां ४।३।१४
 निष्कुलान्निष्को० ५।४।६२
 निष्ठा २।२।३६
 निष्ठा ३।२।१०२
 निष्ठा च द्वयज० ६।१।२०२
 निष्ठायां सेटि ६।४।५२
 निष्ठायामण्यदर्शे ६।४।६०
 निष्ठा शीङ्स्वि० १।२।२९
 निष्ठोपमानाद० ६।२।१६९

निष्ठोपसर्गपूर्व० ६।२।११०
 निष्प्रवाणिश्च ५।४।१६०
 निसमुपविभ्यो० १।३।३०
 निसस्तपताव० ८।३।१०२
 नीग्वञ्चुस्सु० ७।४।८४
 नीचैरनुदात्तः १।२।३०
 नीतौ च तद्युक्तात् ५।३।७७
 नुगतोऽनुनासि० ७।४।८५
 नुदविदोन्दत्रा० ८।२।५६
 नुम्विसर्जनीय० ८।३।५८
 नृ च ६।४।६
 नृ चान्यतर० ६।१।१८१
 नृन्पे ८।३।१०
 नेटि ७।२।४
 नेट्यलिटि रघेः ७।१।६२
 नेड्वशि कृति ७।२।८
 नेतराच्छन्दसि ७।१।२६
 नेदमदसोरकोः ७।१।११
 नेन्द्रस्य परस्य ७।३।२२
 नेन्सिद्धबध्नाति० ६।३।१९
 नेयड्वड्स्थाना० १।४।४
 नेरनिधाने ६।२।१९२
 नेर्गदिनदपतपद० ८।४।१७
 नेर्बिडजिबरीस० ५।२।३२
 नेर्विशः १।३।१७
 नोङ्धात्वोः ६।१।१७२
 नोत्तरपदेऽनु० ६।२।१४२
 नोत्वद्वर्ध्नि० ४।३।१५१
 नोदात्तस्वरितो० ८।४।६७
 नोदातोपदेश० ७।३।३४
 नोनयतिध्वनय० ३।१।५१
 नोपधात्यफा० १।२।२३

नोपधायाः ६।४।७
 नौ गदनदपठस्व० ३।३।६४
 नौ ण च ३।३।६०
 नौ द्वयचष्टन् ४।४।७
 नौवयोधर्मविष० ४।४।९१
 नौ वृ धान्ये ३।३।४८
 न्यग्रोधस्य च ७।३।५
 न्यङ्क्वादीनां च ७।३।५३
 न्यधी च ६।२।५३

- प -

पक्षात्तिः ५।२।२५
 पक्षिमत्स्यमृगा० ४।४।३५
 पङ्क्तिर्विशति० ५।१।५९
 पङ्गोश्च ४।१।६८
 पचो वः ८।२।५२
 पञ्चदशशतौ वर्गे ५।१।६०
 पञ्चमी भयेन २।१।३७
 पञ्चमी विभक्ते २।३।४२
 पञ्चम्यपाङ्परिभिः २।३।१०
 पञ्चम्या अत् ७।१।३१
 पञ्चम्याः पराव० ८।३।५१
 पञ्चम्याः स्तोका० ६।३।२
 पञ्चम्यामजातौ ३।२।९८
 पञ्चम्यास्तसिल् ५।३।७
 पणपादमाषशता० ५।१।३४
 पतः पुम् ७।४।१९
 पतिः समास एव १।४।८
 पत्यन्तपुरोहि० ५।१।१२८
 पत्यावैश्वर्ये ६।२।१८
 पत्युर्नो यज्ञसं० ४।१।३३
 पत्रपूर्वादञ् ४।३।१२२
 पत्राध्वर्युपरि० ४।३।१२३

पथः पन्थ च ४।३।२९
 पथः प्कन् ५।१।७५
 पथि च छन्दसि ६।३।१०८
 पथिमयोः सर्वं ६।१।१९६
 पथिमथ्यभुक्षा ७।१।८५
 पथो विभाषा ५।४।७२
 पथ्यतिथिवस ४।४।१०४
 पदमस्मिन्दृश्यम् ४।४।८७
 पदरुजविशस्पृ ३।३।१६
 पदव्यवायेऽपि ८।४।३८
 पदस्य ८।१।१६
 पदात् ८।१।१७
 पदान्तस्य ८।४।३७
 पदान्तस्यान्यतर ७।३।१९
 पदान्ताद्वा ६।१।७५
 पदास्यैरिबा ३।१।११९
 पदेऽपदेशे ६।२।७
 पदोत्तरपदं गृह्ण ४।४।३९
 पददन्तोमासह ६।१।६२
 पद्यत्पतदर्थे ६।३।५३
 पन्थो ण नित्यम् ५।१।७६
 परः सन्निकर्षः १।४।१०९
 परवल्लिङ्गं द्व २।४।२६
 परश्च ३।१।२
 परश्चधाट्ठञ्च ४।४।५८
 परस्मिन्विभाषा ३।३।१३८
 परस्मैपदानां ३।४।८२
 परस्य च ६।३।८
 पराजेरसोढः १।४।२६
 परादिश्छन्दसि ६।२।१९९
 परावनुपात्यय ३।३।३८
 परावरयोगे च ३।४।२०

परावराधमोत्तम ४।३।५
 परिक्रये संप्र १।४।४४
 परिक्रियमाने ३।४।५५
 परिखाया ङ् ५।१।१७
 परिनिविध्यः ८।३।७०
 परिन्योनीणोर्द्ध ३।३।३७
 परिपन्थं च तिष्ठ ४।४।३६
 परिप्रत्युपापा ६।२।३३
 परिमाणाख्यायां ३।३।२०
 परिमाणान्तस्या ७।३।१७
 परिमाणे पचः ३।२।३३
 परिमुखं च ४।४।२९
 परिवृतो रथः ४।२।१०
 परिव्यवेभ्यः क्रियः १।३।१८
 परिषदो ण्यः ४।४।४४
 परिषदो ण्यः ४।४।१०१
 परिस्कन्दः प्राच्य ८।३।७५
 परेरभितो भावि ६।२।१८१
 परेरूर्ध्वः १।३।८२
 परेरर्वर्जने ८।१।५
 परेश्च ८।३।७४
 परेश्च घाङ्कयोः ८।२।२२
 परोक्षे लिट् ३।२।११५
 परोवरपरंपर ५।२।१०
 परौ घः ३।३।८४
 परौ भुवोऽवज्ञाने ३।३।५५
 परौ यज्ञे ३।३।४७
 पर्यादिभ्यः ष्टन् ४।४।१०
 पर्याभिभ्यां च ५।३।९
 पर्याप्तिवचनेष्व ३।४।६६
 पर्यायार्हर्णोत्प ३।३।१११
 पर्वताच्च ४।२।१४३

पश्वादिचौघेया ५।३।११७
 पललसूपशाकं ६।२।१२८
 पलाशदिभ्यो ४।३।१४१
 पश्चपश्चा च ५।३।३३
 पश्चात् ५।३।३२
 पश्चार्थश्चाना ८।१।२५
 पाककर्णपर्णपुष्प ४।१।६४
 पाघ्राध्माघेट् ३।१।१३७
 पाघ्राध्मास्या ७।३।७८
 पाणिघताड्यौ ३।२।५५
 पाण्डुकम्बलादिनिः ४।२।११
 पातौ च बहुलम् ८।३।५२
 पात्रात् ५।१।४६
 पात्राद् घञ्च ५।१।६८
 पात्रेसमितादयश्च २।१।४८
 पाथोनदीभ्यां ४।४।१११
 पादः पत् ६।४।१३०
 पादशतस्य ५।४।१
 पादस्य पदाज्या ६।३।५२
 पादस्य लोपो ५।४।१३८
 पादार्थाभ्यां च ५।४।२५
 पदोऽन्यतर ४।१।८
 पानं देशे ८।४।९
 पापं च शिल्पि ६।२।६८
 पापाणके कु २।१।५४
 पाय्यसान्नाय्य ३।१।१२९
 पारस्करप्रभृ ६।१।१५४
 पारायणतुराय ५।१।७२
 पाराशर्यशि ५।३।११०
 पारेमध्ये षष्ठ्या २।१।१८
 पार्श्वेनान्वि ५।२।७५
 पाशादिभ्यो यः ४।२।४९

पितरामातरा० ६।३।३३
 पिता मात्रा १।२।७०
 पितुर्यच्च ४।३।७९
 पितृव्यमातुल० ४।२।३६
 पितृष्वसुच्छण् ४।१।१३२
 पिष्टाच्च ४।३।१४६
 पीलाया वा ४।१।११८
 पुयोगादाख्या० ४।१।४८
 पुवत्कर्मधारय० ६।३।४२
 पुसि संज्ञायां० ३।३।११८
 पुंसोऽसुङ् ७।१।८९
 पुगन्तलघूपधस्य ७।३।८६
 पुच्छभाण्डचीव० ३।१।२०
 पुत्रः पुम्भ्यः ६।२।१३२
 पुत्राच्छ च ५।१।४०
 पुत्रान्तादन्य० ४।१।१५९
 पुत्रेऽन्यतरस्याम् ६।३।२२
 पुमः खयम्परे ८।३।१६
 पुमान्त्रिया १।२।६७
 पुरा च परी० ८।१।४२
 पुराणप्रोक्तेषु ४।३।१०५
 पुरि लुङ् चा० ३।२।१२२
 पुरुषश्चान्वा० ६।२।१९०
 पुरुषहस्तिभ्या० ५।२।३८
 पुरुषात्प्रमाणे० ४।१।२४
 पुरे प्राचाम् ६।२।९९
 पुरोऽग्रतोऽग्रेषु ३।२।१८
 पुरोऽव्ययम् १।४।६७
 पुवः संज्ञायाम् ३।२।१८५
 पुषादिद्युता० ३।१।५५
 पुष्करादिभ्यो ५।२।१३५
 पुष्यसिद्धयौ ३।१।११६

पूःसर्वयोदीरि० ३।२।४१
 पूगाञ्ज्योऽग्रा० ५।३।११२
 पूगेष्वन्यतर० ६।२।२८
 पूङ्ः क्त्वा च १।२।२२
 पूङ्श्च ७।२।५१
 पूङ्ग्यजोः शानन् ३।२।१२८
 पूजनात्पूजित० ८।१।६७
 पूजायां नान० ८।१।३७
 पूतक्रतोरै च ४।१।३६
 पूरणगुणसुहि० २।२।११
 पूरणाद् भागे ५।३।४८
 पूरणार्घाद्ठन् ५।१।४८
 पूर्णाद्विभाषा ५।४।१४९
 पूर्वं तु भाषायाम् ८।२।९८
 पूर्वकालैकसर्व० २।१।४९
 पूर्वत्रासिद्धम् ८।२।११
 पूर्वपदात् ८।३।१०६
 पूर्वपदात्संज्ञाया० ८।४।३
 पूर्वपरावरदक्षि० १।१।३४
 पूर्ववत्सनः १।३।६२
 पूर्ववदश्ववडवौ २।४।२७
 पूर्वसदृशसमो० २।१।३१
 पूर्वादिनिः ५।२।८६
 पूर्वादिभ्यो नव० ७।१।१६
 पूर्वाधरावराणा० ५।३।३९
 पूर्वापरप्रथमचरम० २।१।५८
 पूर्वापराधरोत्तर० २।२।११
 पूर्वाह्णापराह्णा० ४।३।२८
 पूर्वं कर्तरि ३।२।१९
 पूर्वं भूतपूर्वं ६।२।२२
 पूर्वंः कृतमिनयौ ४।४।१३३
 पूर्वोऽभ्यासः ६।१।४

पृथग्विनाना० २।३।३२
 पृथ्वादिभ्य० ५।१।१२२
 पृषोदरादीनि० ६।३।१०९
 पेषं वासवाहन० २।१।६५
 पैलादिभ्यश्च २।४।५९
 पोटायुवतिस्तो० २।१।६५
 पोरदुपघात् ३।१।९८
 पौराडाशपुरो० ४।३।७०
 प्यायः पी ६।१।२८
 प्रकारवचने जाती० ५।३।६९
 प्रकारवचने थात् ५।३।२३
 प्रकारे गुणवचनस्य ८।१।१२
 प्रकाशनस्थेया० १।३।२३
 प्रकृत्यान्तःपादम० ६।१।११३
 प्रकृत्या भगा० ६।२।१३७
 प्रकृत्याशिषि ६।३।८३
 प्रकृत्यैकाच् ६।३।१६३
 प्रकृष्टे ठञ् ५।१।१०८
 प्रजने वीयतेः ६।१।५५
 प्रजने सर्तेः ३।३।७१
 प्रजोरिनिः ३।२।१५६
 प्रज्ञादिभ्यश्च ५।४।३८
 प्रज्ञाश्रद्धार्चा० ५।२।१०१
 प्रणवष्टेः ८।२।८९
 प्रणायोऽसंमतौ ३।१।१२८
 प्रतिः प्रतिनिधि० १।४।९२
 प्रतिकण्ठार्थल० ४।४।४०
 प्रतिजनादिभ्यः ४।४।९९
 प्रतिनिधिप्रति० २।३।११
 प्रतिपथमेति ४।४।४२
 प्रतिबन्धि चिर० ६।२।६
 प्रतियोगे पञ्च० ५।४।४४

प्रतिश्रवणे च ८।२।९९
 प्रतिष्कशश्च ६।१।१५०
 प्रतिस्तब्धनिस्त० ८।३।११४
 प्रतेरंश्वादयस्त० ६।२।१९३
 प्रतेरुरसः सप्त० ५।४।८२
 प्रतेश्च ६।१।२५
 प्रत्नपूर्वविश्वे० ५।३।१११
 प्रत्यपिभ्यां ग्रहेः ३।१।११८
 प्रत्यभिवादे० ८।२।८३
 प्रत्ययः ३।१।१
 प्रत्ययलोपे प्रत्यय० १।१।६२
 प्रत्ययस्थात्का० ७।३।४४
 प्रत्ययस्य लुक् १।१।६१
 प्रत्ययोत्तरपद० ७।२।९८
 प्रत्याङ्भ्यां श्रुवः १।३।५९
 प्रत्याङ्भ्यां श्रुवः० १।४।४०
 प्रथने वावशब्दे ३।३।३३
 प्रथमचरम० १।१।३३
 प्रथमयोः पूर्वसवर्णः ६।१।१००
 प्रथमानिर्दिष्टं १।२।४३
 प्रथमायाश्च ७।२।८८
 प्रथमोऽचिरोप० ६।२।५६
 प्रधानप्रत्ययार्थ० १।२।५६
 प्रनिरन्तःशरेक्षु० ८।४।५
 प्रभवति ४।३।८३
 प्रभौ परिवृढः ७।२।२१
 प्रमदसंमदौ ३।३।६८
 प्रमाणे च ३।४।५१
 प्रमाणे द्वयसं० ५।२।३७
 प्रयच्छति गर्ह्यम् ४।४।३०
 प्रयाजानुयाजौ ७।३।६२
 प्रयै रोहिष्यै ३।४।१०

प्रयोजनम् ५।१।१०९
 प्रयोज्यनियो० ७।३।६८
 प्रवाहनस्य ढे ७।३।२८
 प्रवृद्धादीनां च ६।२।१४७
 प्रशंसायां रूपम् ५।३।६६
 प्रशंसावचनैश्च २।१।६६
 प्रशस्यस्य श्रः ५।३।६०
 प्रश्ने चासन्न० ३।२।११७
 प्रष्ठोऽग्नगामिनि ८।३।९२
 प्रसमुपोदः पाद० ८।१।६
 प्रसंभ्यां जानु० ५।४।१२९
 प्रसितोत्सुकाभ्यां २।३।४४
 प्रस्कण्वहरि० ६।१।१५१
 प्रस्त्योऽन्यतर० ८।२।५४
 प्रस्थपुरवहा० ४।२।१२२
 प्रस्थेऽवृद्धमक० ६।२।८७
 प्रस्थोत्तरपद० ४।२।११०
 प्रहरणम् ४।४।५७
 प्रहासे च मन्यो० १।४।१०६
 प्राक् कडारात् २।१।३
 प्राक् क्रीताच्छः ५।१।१
 प्राक्विस्तादङ् ८।३।६३
 प्रागिवात्कः ५।३।७०
 प्रागेकादशभ्यो० ५।३।४९
 प्राग्घिताद्यत् ४।४।७५
 प्राग्दिशो विभक्तिः ५।३।१
 प्राग्दिव्यतोऽण् ४।१।८३
 प्राग्दीश्वरान्निपाताः १।४।५६
 प्राग्वतेष्टञ् ५।१।१८
 प्राग्वहतेष्टक् ४।४।१
 प्राचां कटादेः ४।२।१३९
 प्राचां क्रीडायाम् ६।२।७४

प्राचां ग्रामनगरा० ७।३।१४
 प्राचां नगरान्ते ७।३।२४
 प्राचां ष्फ तद्धितः ४।१।१७
 प्राचामवृद्धा० ४।१।१६०
 प्राचामुपादेरङ् ५।३।८०
 प्राणभृज्जाति० ५।१।१२९
 प्राणिरजतादि० ४।३।१५४
 प्राणिस्थादातो ५।२।९६
 प्रातिपदिकान्त० ८।४।११
 प्रातिपदिकार्थ० २।३।४६
 प्रादयः १।४।५८
 प्रादस्वाङ्गं संज्ञा० ६।२।१८३
 प्राह्वः १।३।८१
 प्राह्वं बन्धने १।४।७८
 प्राप्तापन्ने च द्विती० २।२।४
 प्रायभवः ४।३।३०
 प्रावृट्शरत्काला० ६।३।१५
 प्रावृष् एण्यः ४।३।१७
 प्रावृष्ण् ४।३।२६
 प्रियवशे वदः ३।२।३८
 प्रियस्थिरस्कि० ६।४।१५७
 प्रीतौ च ६।२।१६
 प्रसृत्वः सम० ३।१।१४९
 प्रे दाज्ञः ३।२।६
 प्रे द्रुस्तुलुवः ३।३।२७
 प्रे वणिजाम् ३।३।५२
 प्रे लपसृद्रुमथ० ३।२।१४५
 प्रे लिप्सायाम् ३।३।४६
 प्रेष्यब्रुवोर्हविषो २।३।६१
 प्रे स्त्रोऽयज्ञे ३।३।३२
 प्रैपातिसर्गप्राप्त० ३।३।११
 प्रोक्ताल्लुक् ४।२।६४

प्रोपाभ्यां युजे० १।३।१६४
 प्रोपाभ्यां समर्था० १।३।१४२
 प्लक्षादिभ्योऽण् ४।३।१६४
 प्लुतप्रगृह्या ६।१।१२३
 प्लुतावैच इदुतौ ८।२।१०६
 प्वादीनां ह्रस्वः ७।३।८०

- फ -

फक्फिओरन्य० ४।१।९१
 फणां च सप्ता० ६।४।१२५
 फलेग्रहिरात्म० ३।२।२६
 फले लुक् ४।३।१६३
 फल्गुनीप्रोष्ठ० १।२।१६०
 फाण्टाहृतिमि० ४।१।१५०
 फेनादिलच्च ५।२।१९९
 फेच्छ च ४।१।१४९

- ब -

बन्धने चर्षी ४।४।१९६
 बन्धुनि बहुव्रीहौ ६।१।१४
 बन्धे च विभाषा ६।३।१३३
 बभूयाततन्थ० ७।२।१६४
 बर्हिषि दत्तम् ४।४।११९
 बलादिभ्यो ५।२।१३६
 बहुगणवतुडति १।१।२३
 बहुपूगण० ५।२।५२
 बहुप्रजाश्छ० ५।४।१२३
 बहलं छन्दसि २।४।३९
 बहुलं छन्दसि २।४।७३
 बहुलं छन्दसि २।४।७६
 बहुलं छन्दसि ३।२।८८
 बहुलं छन्दसि ५।२।१२२
 बहुलं छन्दसि ६।१।३४
 बहुलं छन्दसि ७।१।८

बहुलं छन्दसि ७।१।१०
 बहुलं छन्दसि ७।१।१०३
 बहुलं छन्दसि ७।३।९७
 बहुलं छन्दसि ७।४।७८
 बहुलं छन्दस्यमा० ६।४।७५
 बहुलमाभीक्ष्ये ३।२।८१
 बहुवचनस्य ८।१।२१
 बहुवचने ञल्येत् ७।३।१०३
 बहुव्रीहाविद० ६।२।१६२
 बहुव्रीहेरुधसो० ४।१।२५
 बहुव्रीहेश्चान्तो० ४।१।५२
 बहुव्रीहौ प्रकृत्या ६।२।१
 बहुव्रीहौ विष्वं ६।२।१०६
 बहुव्रीहौ सक्थ्य० ५।४।११३
 बहुव्रीहौ संख्ये० ५।४।७३
 बहुषु बहुवचनम् १।४।२१
 बहोर्नञ्वदुत्तर० ६।२।१७५
 बहोर्लोपो भू च ६।४।१५८
 बह्वच झः २।४।६६
 बह्वचः कूपेषु ४।२।७३
 बह्वचोऽन्तो० ४।३।६७
 बह्वचो मनुष्य० ५।३।७८
 बह्वचपूर्वपदा० ४।४।६४
 बह्वन्तरस्याम् ६।२।३०
 बह्वल्पर्याच्छ० ५।४।४२
 बह्वादिभ्यश्च ४।१।४५
 बाष्पोष्मभ्या० ३।१।१६
 बाहुन्तात्संज्ञा० ४।१।६७
 बाह्वादिभ्यश्च ४।१।९६
 बिभेत्तर्हेतुभ्ये ६।१।५६
 बिल्वकादिभ्य० ६।४।१५३
 बिल्वादिभ्यो ४।३।१३६

बिस्ताच्च ५।१।३१
 बृहत्या आच्छा० ५।४।६
 बुधयुधनशज० १।३।८६
 ब्रह्मणस्त्वः ५।१।१३६
 ब्रह्मणो जानपदा० ५।४।१०४
 ब्रह्मभूणवृत्रेषु ३।२।८७
 ब्रह्महस्तिभ्यां ५।४।७८
 ब्राह्मणकोष्णिके ५।२।७१
 ब्राह्मणमाणव० ४।२।४२
 ब्राह्मोऽजातौ ६।४।१७१
 ब्रुव ईट् ७।३।९३
 ब्रुवः पञ्चाना० ३।४।८४
 ब्रुवो वचिः २।४।५३
 ब्रूहिप्रेष्यश्रीष० ८।२।९१

- भ -

भक्ताख्यास्त० ६।२।७१
 भक्ताणः ४।४।१००
 भक्तादणन्य० ४।४।६८
 भक्तिः ४।३।९५
 भक्ष्येण मिश्री० २।१।३५
 भजो णिवः ३।२।६२
 भञ्जभासमिदो ३।२।१६१
 भञ्जेश्च चिणि ६।४।३३
 भय्यप्रवये च० ६।१।८२
 भर्गात्त्रैर्गते ४।१।१११
 भवतष्ठक्छसौ ४।२।११५
 भवतेरः ७।४।७३
 भविष्यति गम्यादयः ३।३।३
 भविष्यति मर्यादा० ३।३।१३६
 भवे छन्दसि ४।४।११०
 भव्यगेयप्रवचनीय० ३।४।६८
 भस्त्रादिभ्यः ष्ठन् ४।४।१६

भस्त्रैषाजाज्ञा० ७।३।४७
 भस्य ६।४।१२९
 भस्य टेलीपः ७।१।८८
 भागाद्यच्च ५।१।४९
 भावकर्मणोः १।३।१३
 भावलक्षणे ३।४।१६
 भाववचनाश्च ३।३।११
 भावे ३।३।१८
 भावे च ४।४।१४४
 भावेऽनुपसर्गस्य ३।३।७५
 भाषायां सदवस० ३।२।१०८
 भासनोपसंभाषा० १।३।४७
 भिक्षादिभ्योऽण् ४।२।३८
 भिक्षासेनादायेषु ३।२।१७
 भित्तं शकलम् ८।२।५९
 भिद्योद्धयौ नदे ३।१।११५
 भियः क्रुक्लुकनौ ३।२।१७४
 भियोऽन्यतर० ६।४।११५
 भियो हेतुभये ७।३।४०
 भीत्रार्थानां भयहे० १।४।२५
 भीमादयोऽपा० ३।४।७४
 भीरोः स्थानम् ८।३।८१
 भीस्म्योर्हेतुभये १।३।६८
 भीहीभृहुमद० ६।१।१८९
 भीहीभृहुवां ३।१।३९
 भुजन्पुञ्जौ ७।३।६१
 भुजोऽनवने १।३।६६
 भुवः प्रभवः १।४।३१
 भुव संज्ञान्तः० ३।२।१७९
 भुवश्च ३।२।१३८
 भुवश्च ४।१।४७
 भुवश्च महाव्या० ८।२।७१

भुवो भावे ३।१।१०७
 भुवो वुग्लुङ् ६।४।८८
 भूतपूर्वे चरट् ५।३।५३
 भूते ३।२।८४
 भूते च ३।३।१४०
 भूतेऽपि दृश्यन्ते ३।३।२
 भूवादयो घातवः १।३।१
 भूषणेऽलम् १।४।६४
 भूसुवोस्तिङ् ७।३।८८
 भृजामित् ७।४।७६
 भृजोऽसंज्ञायाम् ३।१।११२
 भृशादिभ्यो० ३।१।१२
 भोज्यं भक्ष्ये ७।३।६९
 भोभगोऽघो० ८।३।१७
 भौरिक्याद्यैषु० ४।२।५४
 भ्यसो भ्यम् ७।१।३०
 भ्रस्जो रोपघ० ६।४।४७
 भ्राजभासघु० ३।२।१७७
 भ्राजभासभाष० ७।४।३
 भ्रातरि च ४।१।१६४
 भ्रातुर्व्यच्च ४।१।१४४
 भ्रातृपुत्रौ स्वसृ० १।२।६८
 भ्रुवो वुक्च ४।१।१२५

- म -

मघवा बहुलम् ६।४।१२८
 मङ्गुङ्कझर्झराद० ४।४।५६
 मतजनहलात् ४।४।९७
 मतिबुद्धिपूजा० ३।२।१८८
 मतुवसो रु संबुद्धौ ८।३।१
 मतोः पूर्वमात् ६।१।२१६
 मतोश्च बहुजङ्गा० ४।२।७२
 मतौ च ४।४।१३६

मतौ छः सूक्त० ५।२।५९
 मतौ बहुचो० ६।३।११९
 मत्त्वर्थे मास० ४।४।१२८
 मदोऽनुपसर्गे ३।३।६७
 मद्वृज्योः कन् ४।२।१३१
 मद्रात्परिवापणे ५।४।६७
 मद्ग्रेभ्योऽञ् ४।२।१०८
 मधुबङ्गोर्ब्राह्मण० ४।१।१०६
 मघोः ४।४।१३९
 मघोर्घं च ४।४।१२९
 मध्याद् गुरी ६।३।११
 मध्यान्मः ४।३।८
 मध्ये पदे निवेचने १।४।७६
 मध्वादिभ्यश्च ४।२।८६
 मनः ३।२।८२
 मनः ४।१।११
 मनसः संज्ञायाम् ६।३।४
 मनुष्यतत्स्थ० ४।२।१३४
 मनोरी वा ४।१।३८
 मनोर्जाताव० ४।१।१६१
 मन्तिकन्याख्या० ६।२।१५१
 मन्त्रे घसह० २।४।८०
 मन्त्रे वृषेषपच० ३।३।९६
 मन्त्रे श्वेतवहो० ३।२।७१
 मन्त्रेष्वाल्ङ्यादे० ६।४।१४१
 मन्त्रे सोमा० ६।३।१३१
 मन्थौदनसक्तु० ६।३।६०
 मन्यकर्मण्यना० २।३।१७
 मप्यन्तस्य ७।२।९१
 मय उजो वो वा ८।३।३३
 मयट् च ४।३।८२
 मयड्वैतयो० ४।३।१४३

मयतेरिदन्त्य० ६।४।७०
 मयूरव्यंसकाद० २।१।७२
 मये च ४।४।१३८
 मस्करमस्क० ६।१।१५२
 मस्जिनशोर्झलि ७।१।६०
 महाकुलाद० ४।१।१४१
 महान्त्रीह्यप० ६।२।३८
 महाराजप्रोष्ठ० ४।२।३५
 महाराजाट्ठञ् ४।३।९७
 महेन्द्राद् घाणौ च ४।२।२
 माङ्गि लुङ् ३।३।१७५
 माणवचरकाम्यां ५।१।११
 मातरपितरा० ६।३।३२
 मातुःपितृभ्यामि० ८।३।८५
 मातुरुत्संख्या० ४।१।११५
 मातृपितृभ्यां ८।३।८४
 मातृष्वसुश्च ४।१।१३४
 मात्रोपज्ञोपक्रम० ६।२।१४
 माथोत्तरपद० ४।४।३७
 मादुपधायश्च ८।२।९
 मानपश्वङ्गयोः ५।३।५१
 माने वयः ४।३।१६२
 मान्बधदानशान्० ३।१।६
 मायायामण् ४।४।१२४
 मालादीनां च ६।२।८८
 मासाद्वयसि ५।१।८१
 मितनखे च ३।२।३४
 मितां ह्रस्वः ६।४।९२
 मित्रे चर्णी ६।३।१३०
 मिथ्योपपदा० १।३।७१
 मिदचोऽन्त्या० १।१।४७
 मिदेर्गुणः ७।३।८२

मिश्रं चानुप० ६।२।१५४
 मीनातिमिनो० ६।१।५०
 मीनातेर्निगमे ७।३।८१
 मुखं स्वाङ्गम् ६।२।१६७
 मुखनासिकावच० १।१।८
 मुचोऽकर्मकस्य ७।४।५७
 मुण्डमिश्रश्ल० ३।१।२१
 मुद्गादण् ४।४।२५
 मूर्ती घनः ३।३।७७
 मूलमस्याबर्हि ४।४।८८
 मृजेर्विभाषा ३।१।११३
 मृजेर्वृद्धिः ७।२।११४
 मृदमृदगुध० १।२।७
 मृदस्तिक् ५।४।३९
 मृष्टस्ति० १।२।२०
 मेघर्त्तिभयेषु कृजः ३।२।४३
 मेर्निः ३।४।८९
 मोऽनुस्वारः ८।३।२३
 मो नो घातोः ८।२।६४
 मो राजि समः ८।३।२५
 म्रियतेर्लुङ्लि० १।३।६१
 म्वोश्च ८।२।६५

- य -

यः सौ ७।२।११०
 यङश्चाप् ४।१।७४
 यङि च ७।४।३०
 यङोऽचि च २।४।७४
 यङो वा ७।३।९४
 यचि भम् १।४।१८
 यच्चत्रयोः ३।३।१४८
 यजजपदशां यङः ३।२।१६६
 यजध्वैनमिति च ७।१।४३

यजयाचयत० ३।३।९०
 यजयाचरुचप्रव० ७।३।६६
 यजुष्युरः ६।१।११५
 यजुष्येकेषाम् ८।३।१०४
 यजेश्च करणे २।३।६३
 यज्ञकर्मण्यजप० १।२।३४
 यज्ञर्त्विग्भ्यां ५।१।७१
 यज्ञे समि स्तुवः ३।३।३१
 यज्ञोश्च २।४।६४
 यज्ञश्च ४।१।१६
 यज्ञोश्च ४।१।१०१
 यतश्च निर्धारणम् २।३।४१
 यतोऽनावः ६।१।२१०
 यत्तदेतेभ्यः परि० ५।१।३९
 यथातथयथापुर० ७।३।३१
 यथातथयोरसूयाप्र० ३।४।२८
 यथामुखसंमुखस्य० ५।२।६
 यथाविध्यनुप्रयो० ३।४।४
 यथासंख्यमनुदे० १।३।१०
 यथासादृश्ये २।१।७
 यथास्वे यथा० ८।१।१४
 यद्धितुपरं छन्दसि ८।१।५६
 यद्वृत्तान्नित्यम् ८।१।६६
 यमः समुपनिविषु० ३।३।६३
 यमरमनमातां ७।२।७३
 यमो गन्धने १।२।१५
 यमतोश्चातदर्थे ६।२।१५६
 यरोऽनुनासिके० ८।४।४५
 यवयवकण्टिका० ५।२।३
 यश्च यङः ३।२।१७६
 यतोऽनुपसर्गात् ३।१।७१
 यस्कादिभ्यो गोत्रे २।४।६३

यस्मात्प्रत्ययवि० १।४।१३
यस्मादधिकं यस्य० २।३।१९
यस्य च भावेन २।३।३७
यस्य चायामः २।१।१६
यस्य विभाषा ७।२।१५
यस्य हलः ६।४।४९
यस्येति च ६।४।१४८
याजकादिभिश्च २।२।१९
याज्यान्तः ८।२।९०
याडापः ७।३।११३
याप्ये पाशप् ५।३।४७
यावति विन्द० ३।४।३०
यावत्पुरानिपात० ३।३।४
यावदवधारणे २।१।८
यावद्यथाभ्याम् ८।१।३६
यावादिभ्यः कन् ५।४।२९
यासुट् परस्मै० ३।४।१०३
यीवर्णयोर्दीधीवे० ७।४।५३
युक्तारोह्यादयश्च ६।२।८१
युक्ते च ६।२।६६
युग्यं च पत्रे ३।१।१२१
युजेरसमासे ७।१।७१
युप्लुवोर्दीर्घ० ६।४।५८
युवा खलतिप० २।१।६७
युवाल्पयोः कन० ५।३।६४
युवावौ द्विवचने ७।२।९२
युवोरनाकौ ७।१।१
युष्मत्तत्तत्तु० ८।३।१०३
युष्मदस्मदोः ष० ८।१।२०
युष्मदस्मदोरना० ७।२।८६
युष्मदस्मदोरन्य० ४।३।१
युष्मदस्मदोर्द्वि ६।१।२०८

युष्मदस्मद्भ्यां ७।१।२७
युष्मद्युपपदे स० १।४।१०५
यूनस्तिः ४।१।७७
यूनि लुक् ४।१।९०
यूयवयौ जसि ७।२।९३
यून्त्र्याख्यौ नदी १।४।३
ये च ६।४।१०९
ये च तद्धिते ६।१।६१
ये चाभावकर्म० ६।४।१६८
येन विधिस्तदन्त० १।१।७२
येनाङ्गविकारः २।३।२०
ये यज्ञकर्माणि ८।२।८८
ये विभाषा ६।४।४३
येषां च विरोधः २।४।९
योगप्रमाणे च० १।२।५५
योगाद्यच्च ५।१।१०२
योऽचि ७।२।८९
योजनं गच्छति ५।१।७४
योपघादगुरू० ५।१।१३२
- र -
र ऋतो हलादे० ६।४।१६१
रक्ते ५।४।३२
रक्षति ४।४।३३
रक्षोयातूनां ह० ४।४।१२१
रङ्कोरमनुष्ये० ४।२।१००
रजःकृष्णसु० ५।२।११२
रज्जेश्च ६।४।२६
रथवदयोश्च ६।३।१०२
रथाद्यत् ४।३।१२१
रदाभ्यां निष्ठा० ८।२।४२
रघादिभ्यश्च ७।२।४५
रघिजभोरचि ७।१।६१

रभेरशब्निटोः ७।१।६३
रतो व्युपाद्यद्ध० १।२।२६
रश्मौ च ३।३।५३
रषाभ्यां नो णः० ८।४।१
रसादिभ्यश्च ५।२।९५
राजदन्तादिषु २।२।३१
राजनि युधि० ३।२।९५
राजन्यबहुवचन० ६।२।३४
राजन्यादिभ्यो० ४।२।५३
राजन्वान्सौराज्ये ८।२।१४
राजश्वशुराद्यत् ४।१।१३७
राजसूयसूर्य० ३।१।११४
राजा च ६।२।५९
राजा च प्रशंसा० ६।२।६३
राजाहः सखि० ५।४।९१
राज्ञः क च ४।२।१४०
रात्राहनाहाः पुं० २।४।२९
रात्रेः कृति विभा० ६।३।७२
रात्रेश्चाजसौ ४।१।३१
रात्र्यहःसंवत्स० ५।१।८७
रात्सस्य ८।२।२४
राघीक्ष्योर्यस्य० १।४।३९
राघो हिंसायाम् ६।४।१२३
रायो हलि ७।२।८५
राल्लोपः ६।४।२१
राष्ट्रावारपारा० ४।२।९३
रित्ते विभाषा ६।१।२०५
रिङ् शयगिलङ्क्षु ७।४।२८
रि च ७।४।५१
रीगृदुपघस्य च ७।४।९०
रीडृतः ७।४।२७
रुग्निकौ च लुकि ७।४।९१

रुच्यर्थानां प्रीय० १।४।३३
 रुजार्थानां भाव० २।३।५४
 रुदविदिमुषग्रहि० १।२।८
 रुदश्च पञ्चभ्यः ७।३।९८
 रुदादिभ्यः सार्व० ७।२।७६
 रुदादिभ्यः श्नम् ३।१।७८
 रुष्यमत्वरसंघु० ७।२।२८
 रुहः षोऽन्यतर० ७।३।४३
 रूपादाहतप्र० ५।२।१२०
 रेवतीजगती० ४।४।१२२
 रेवत्यादिभ्य० ४।१।१४६
 रैवतिकादिभ्य० ४।३।१३१
 रोः सुपि ८।३।१६
 रोगाख्यायां ३।३।१०८
 रोगाच्चापनयने ५।४।४९
 रोणी ४।२।७८
 रोपघेतोः प्राचां ४।३।१२३
 रो रि ८।३।१४
 रोऽसुपि ८।२।६९
 रौरूपधायाम् ८।२।७६
 - ल -
 लः कर्मणि च ३।४।६९
 लः परस्मैदपदम् १।४।९९
 लक्षणहेत्वोः ३।२।१२६
 लक्षणे जायाप० ३।२।५२
 लक्षणेत्थंभूता० १।४।९०
 लक्षणेनाभिप्रती० २।१।१४
 लङः शाकटायन० ३।४।१११
 लटः शत्रुशान० ३।२।१२४
 लट् स्मे ३।२।११८
 लभेश्च ७।१।६४
 लवणाट्ठञ् ४।४।५२

लवणाल्लुक् ४।४।२४
 लशक्वतद्धिते १।३।८
 लषपतपदस्था० ३।२।१५४
 लस्य ३।४।७७
 लाक्षारोचनाट्ठक् ४।२।२
 लिङः सलोपोऽन० ७।२।७९
 लिङः सीयुट् ३।४।१०२
 लिङर्थे लेट् ३।४।७
 लिङाशिषि ३।४।११६
 लिङ् च ३।३।१५९
 लिङ् चोर्ध्वमौहू० ३।३।९
 लिङ् चोर्ध्वमौहू० ३।३।१६४
 लिङ्निमित्ते ३।३।१३९
 लिङ् यदि ३।३।१६८
 लिङ्याशिष्यङ् ३।१।८६
 लिङ्सिचावात्म० १।२।११
 लिङ्सिचोरात्म० ७।२।४२
 लिटः कानज्वा ३।३।१०६
 लिटस्तन्नयोरेशि० ३।४।८१
 लिटि घातोरन० ६।१।८
 लिटि वयो यः ६।१।३८
 लिट् च ३।४।११५
 लिट्यन्यतर० २।४।४०
 लिट्यभ्यासस्यो० ६।१।१७
 लिङ्यङोश्च ६।१।२९
 लिति ६।१।१९०
 लिपिसिचिह्नश्च ३।१।५३
 लिप्स्यमानसि० ३।३।७
 लियः संमानन० १।३।७०
 लीलोर्नुग्लुकाव० ७।३।३९
 लुक्छितलुकि १।२।४९
 लुक् स्त्रियाम् ४।१।१०९

लुग्व दुहदिह० ७।३।७३
 लुङ् ३।२।११०
 लुङि च २।४।४३
 लुङ्लङ्लृङ् ६।४।७१
 लुङ्सनोर्घस्तु २।४।३७
 लुटः प्रथमस्य० २।४।८५
 लुटि च क्लृपः १।३।९३
 लुपसदचरजप० ३।१।२४
 लुपि युक्तवद् १।२।५१
 लुप् च ४।३।१६६
 लुवविशेषे ४।२।४
 लुब्धोगाप्रख्या० १।२।५४
 लुभो विमोहने ७।२।५४
 लुम्भनुष्ये ५।३।९८
 लृटः सद्वा ३।३।१४
 लृट् शेषे च ३।३।१३
 लेटोऽडाटी ३।४।९४
 लोकसर्वलोका० ५।१।४४
 लोटो लङ्वत् ३।४।८५
 लोट् च ३।३।१६२
 लोट् च ८।१।५२
 लोट्यर्थलक्षणे च ३।३।८
 लोपः पिबतेरी० ७।४।४
 लोपः शाकल्यस्य ८।३।१९
 लोपश्चास्यान्य० ६।४।१०७
 लोपस्त आत्मने० ७।१।४१
 लोपे विभाषा ८।१।४५
 लोपो यि ६।४।११८
 लोपोव्योर्वलि ६।१।६५
 लोमादिपामादि० ५।२।१००
 लोहितादिडा० ३।१।१३
 लोहितान्मणौ ५।४।३०

ल्यपि च ६।१।४१

ल्यपि लघुपूर्वात् ६।४।५६

ल्युट् च ३।३।११५

ल्लादिभ्यः ८।२।४४

- व -

वच उम् ७।४।२०

वचिस्वपियजादी० ६।१।१५

वचोऽशब्दसंज्ञा० ७।३।६७

वच्चिलुञ्च्यृतश्च १।२।२४

वज्वेर्गती ७।३।६३

वतण्डाच्च ४।१।१०८

वतोरिड् वा ५।१।२३

वतोरियुक् ५।२।५३

वत्सरान्ताच्छ० ५।१।९१

वत्सशालाभि० ४।३।३६

वत्सांसाभ्यां० ५।२।९८

वत्सोक्षाश्वर्षभे० ५।३।९१

वदः सुपि क्यप् ३।१।१०६

वदव्रजहलन्त्या० ७।२।३

वनं समासे ६।१।१७८

वनगिर्योः संज्ञा० ६।३।११७

वनं पुरगामिश्रका० ८।४।४

वनो र च ४।१।७

वन्दिते भ्रातुः ५।४।१५७

वमोर्वा ८।४।२३

वयसि च ३।२।१०

वयसि दन्तस्य ५।४।१४१

वयसि पूरणात् ५।२।१३०

वयसि प्रथमे ४।१।२०

वयस्यासु मूर्ध्नो ४।४।१२७

वरणादिभ्यश्च ४।२।८२

वर्गान्ताच्च ४।३।६३

वर्ग्यादयश्च ६।२।१३१

वर्चस्केऽवस्करः ६।१।१४८

वर्णदृढादिभ्यः ५।१।१२३

वर्णादनुदात्तात्तो० ४।१।३९

वर्णाद् ब्रह्मचा० ५।२।१३४

वर्णे चानित्ये ५।४।३१

वर्णो वर्णेन २।१।६९

वर्णो वर्णेष्वनेते ६।२।३

वर्णो वुक् ४।२।१०३

वर्तमानसामीप्ये ३।३।१३१

वर्तमाने लट् ३।२।१२३

वर्षप्रमाण ऊलोप० ३।४।३२

वर्षस्याभविष्यति ७।३।१६

वर्षाभ्यष्टक् ४।३।१८

वर्षाभ्यश्च ६।४।८४

वर्षाल्लुक्च ५।१।८८

वले ६।३।११८

वशं गतः ४।४।८६

वश्चास्यान्यतर० ६।१।३९

वसतिक्षुधोरिट् ७।२।५२

वसन्ताच्च ४।३।२०

वसन्तादिभ्यष्टक् ४।२।६३

वसुसंभुध्वंस्वन० ८।२।७२

वसोः समूहे च ४।४।१४०

वसोः संप्रसार० ६।४।१३१

वस्तेर्ढञ् ५।३।१०१

वस्नक्रयविक्रया० ४।४।१३

वस्नद्रव्याभ्यां ५।१।५१

वस्वेकाजादय० ७।२।६७

वहश्च ३।२।६४

वहाभ्रे लिहः ३।३।३२

वह्यं करणम् ३।१।१०२

वाकिनादीनां ४।१।१५८

वा क्यषः १।३।१०

वाक्यस्य टेः ० ८।२।८२

वाक्यादेरामन्त्रि० ८।१।८

वाऽऽक्रोशदैन्ययोः ६।४।६१

वा गमः १।२।१३

वा घोषमिश्र० ६।३।५६

वाचंयमपुरं ६।३।६९

वा चित्तिविरागे ६।४।९१

वाचि यमो व्रते ३।२।४०

वाचो ग्मिनिः ५।२।१२४

वाचो व्याहृता० ५।४।३५

वा छन्दसि ३।४।८८

वा छन्दसि ६।१।१०४

वा जाते ६।२।१७१

वा जृभ्रमुत्र० ६।४।१२४

वातातीसारा० ५।२।१२९

वा दान्तशान्त० ७।२।२७

वा द्रुहमुहष्णुह० ८।२।३३

वा नपुंसकस्य ७।१।७९

वा निंसनिक्षिन्तो ८।४।३३

वान्तो यि प्रत्यये ६।१।७८

वान्यस्मिन्स० ४।१।१६५

वान्यस्य संयो० ६।४।६८

वा पदान्तस्य ८।४।५९

वा बहूनां जाति० ५।३।९३

वा भावकरणयोः ८।४।१०

वा भुवनम् ६।२।२०

वा भ्राशभ्लाश० ३।१।७०

वामदेवाड्ड्यड्ड्यौ ४।२।१९

वामि १।४।५

वाम्शसोः ६।४।८०

वा यौ २।४।५७
 वाय्वृतुपित्रुषसो ४।२।३१
 वारणार्थानामी १।४।२७
 वा लिटि २।४।५५
 वा ल्यपि ६।४।३८
 वाऽवसाने ८।४।५६
 वा शरि ८।३।३६
 वा शोकष्यज्जोगेषु ६।३।५१
 वा षपूर्वस्य निगमे ६।४।१९
 वा संज्ञायाम् ५।४।१३३
 वासरूपोऽस्ति ३।१।९४
 वासुदेवार्जुनाभ्यां ४।३।९८
 वा सुप्यापिशलेः ६।१।९१
 वाह ऊह् ६।४।१३२
 वाहः ४।१।६१
 वा ह च छन्दसि ५।३।१३
 वाहनमाहितात् २।२।८
 वाहिताग्न्यादिषु २।२।३७
 वाहीकग्रामेभ्यश्च ४।२।११७
 विंशतिकात्स्वः ५।१।३२
 विंशतित्रिंशद्भ्यां ५।१।२४
 विंशत्यादिभ्यः ५।२।५६
 विकर्णकुषीतका ४।१।१२४
 विकर्णशुङ्गाच्छ ४।१।११७
 विकुशमिपरिभ्यः ८।३।९६
 विचार्यमाणानाम् ८।२।९७
 विज इट् १।२।२
 विजुपे छन्दसि ३।२।७३
 विड्वनोरनुना ६।४।४३
 वित्तो भोगप्रत्य ८।२।५८
 विदांकुर्वन्त्वित्यन्य ३।१।४१
 विदिभिदिच्छि ३।२।१६२

विदूराज्यः ४।३।८४
 विदेः शतुर्वसुः ७।१।३६
 विदो लटो वा ३।४।८३
 विद्यायोनिसंब ४।३।७७
 विधिनिमन्त्र ३।३।१६१
 विध्यत्यधनुषा ४।४।८३
 विध्वस्वस्तुदः ३।२।३५
 विनभ्यां नाना ५।२।२७
 विनयादिभ्यष्टक् ५।४।३४
 विन्दुरिच्छुः ३।२।१६९
 विन्मतोर्लुक् ५।३।६५
 विपराभ्यां जेः १।३।१९
 विपूयविनीयजि ३।१।११७
 विप्रतिषिद्धं चान २।४।१३
 विप्रतिषेधे परं कार्यम् १।४।२
 विप्रसंभ्यो इवसं ३।२।१८०
 विभक्तिश्च १।४।१०४
 विभाषर्जोश्छ ६।४।१६२
 विभाषा २।१।११
 विभाषा कथमि ३।३।१४३
 विभाषा कदाकर्ह्योः ३।३।५
 विभाषाऽकर्मकात् १।३।८५
 विभाषा कार्षाप ५।१।२९
 विभाषा कुरुयुग ४।२।१३०
 विभाषा कृजि १।४।७२
 विभाषा कृजि १।४।९८
 विभाषा कृवृषोः ३।१।१२०
 विभाषाख्यानपरि ३।३।११०
 विभाषा गमहन ७।२।६८
 विभाषा गुणे २।३।२५
 विभाषा ग्रहः ३।१।१४३
 विभाषाऽग्रे प्र ३।४।२४

विभाषा घ्राघेट्शा २।४।७८
 विभाषाऽऽडि रू ३।३।५०
 विभाषा डि ६।४।१३६
 विभाषा चत्वा ६।३।४९
 विभाषा चिण्ण ७।१।६९
 विभाषा चेः ७।३।५८
 विभाषा छन्दसि १।२।३६
 विभाषा छ ६।२।१६४
 विभाषा छ ७।४।४४
 विभाषा जसि १।१।३२
 विभाषाज्वेरदिक् ५।४।८
 विभाषा तिलमा ५।२।४
 विभाषा तुतीया ७।१।९७
 विभाषा तृन्न ६।२।१६१
 विभाषा दिक्स १।१।२८
 विभाषा द्विती ७।३।११५
 विभाषा धातौ ३।३।१५५
 विभाषा धेट् ३।१।४९
 विभाषाघ्यक्षे ६।२।६७
 विभाषाऽऽपः ६।४।५७
 विभाषा परा ५।३।२९
 विभाषा परेः ६।१।४४
 विभाषा पुरुषे ६।३।१०६
 विभाषा पूर्वा ४।३।२४
 विभाषा पृष्ट ८।२।९३
 विभाषा फाल्गु ४।२।२३
 विभाषा बहोर्धा ५।४।२०
 विभाषा भावा ७।२।१७
 विभाषा भाषा ६।१।१७८
 विभाषाभ्यवपूर्व ६।१।२६
 विभाषा मनु ४।२।१४४
 विभाषा रोगा ४।३।१३

विभाषा लीयते: ६।१।५१
 विभाषा लुङ्लृङोः २।४।५०
 विभाषावरस्य ५।३।४१
 विभाषा वर्षक्षरं ६।३।१६
 विभाषा विप्रलापे १।३।५०
 विभाषा विवधात् ४।४।१७
 विभाषा वृक्षमृ० २।४।१२
 विभाषा वेण्वि० ६।१।१२२
 विभाषा वेष्टिचे० ७।४।९६
 विभाषा ष्यावा० ५।४।१४४
 विभाष ष्वे: ६।१।३०
 विभाषा सपूर्वस्य ४।१।३४
 विभाषा समीपे २।४।१६
 विभाषा साकाङ्० ३।२।११४
 विभाषा साति ५।४।५२
 विभाषा सुपो० ५।३।६८
 विभाषा सृजिदृशोः ७।२।१६५
 विभाषा सेनासु० २।४।२५
 विभाषा स्वसृप्तयोः ६।३।२४
 विभाषा हविरपू० ५।१।४
 विभाषा विशेषव० ८।१।७४
 विभाषितं सोपसर्गं ८।१।५३
 विभाषेटः ८।३।७९
 विभाषोत्पुच्छे ६।२।१९६
 विभाषोदरे ६।३।८८
 विभाषोपपदेन० १।३।७७
 विभाषोपयमने १।२।१६
 विभाषोपसर्गे २।३।५९
 विभाषोर्णैः १।२।३
 विभाषोशीनरेणु ४।२।११८
 विभाषौषधिवन० ८।४।६
 विमुक्तादिभ्योऽण० ५।२।६१

विरामोऽवसानम् १।४।११०
 विशाखयोश्च १।२।६२
 विशाखाषाढा० ५।१।१००
 विशिपतिपदि० ३।४।५६
 विशिष्टलिङ्गो न० २।४।७
 विशेषणं विशेष्येण० २।१।५७
 विशेषणानां चा० १।२।५२
 विश्वस्य वसुरा० ६।३।१२८
 विषयो देशे ४।२।५२
 विष्किरः शुक्नौ० ६।१।१५०
 विष्वग्देवयोश्च ६।३।९२
 विसर्जनीयस्य सः ८।३।३४
 विसारिणो मत्स्ये ५।४।१६
 विस्पष्टादीनि० ६।२।२४
 वीरवीर्यं च ६।२।१२०
 वुञ्छणकठजिलसे० ४।२।८०
 वृकज्येष्ठाभ्यां ५।४।४१
 वृकाट् टेण्यण् ५।३।११५
 वृक्षासनयोर्विष्टरः ८।३।९३
 वृणोतेराच्छादने ३।३।५४
 वृत्तिसर्गतायनेषु० १।३।३८
 वृद्धस्य च पूजा० ४।१।१६५
 वृद्धाच्छः ४।२।११४
 वृद्धाट्ठक्सौवीरे० ४।१।१४८
 वृद्धात्प्राचाम् ४।२।१२०
 वृद्धादकेकान्तं ४।२।१४१
 वृद्धिनिमित्तस्य ६।३।३९
 वृद्धिरादैच् १।१।११
 वृद्धिरेचि ६।१।८७
 वृद्धिर्यस्याचामा० १।१।७३
 वृद्धेत्कोसलाजा० ४।१।१७१
 वृद्धो यूना तल्लक्ष० १।२।६५

वृद्भ्यः स्यसनोः १।३।९२
 वृन्दारकनाग० २।१।६२
 वृषाकप्यग्निकु० ४।१।३७
 वृषादीनां च ६।१।२००
 वृतो वा ७।२।३८
 वे: पादविहरणे १।३।४१
 वे: शब्दकर्मणः १।३।३४
 वे: शालच्छङ्क० ५।२।२८
 वे: स्कन्देरनिष्ठा० ८।३।७३
 वे: स्कन्नातेर्नि० ८।३।७७
 वेजः ६।१।४०
 वजो वयि: २।४।४१
 वेतनादिभ्यो० ४।४।१२
 वेत्तेर्विभाषा ७।१।७
 वेरपृक्तस्य ६।१।६६
 वेशन्तहिमव० ४।४।११२
 वेशोयशजादेर्भ० ४।४।१३१
 वेश्च स्वनो भो० ८।३।६९
 वैतोऽन्यत्र ३।४।९६
 वैयाकरणाख्यायां ६।३।७
 वैवावेति चच्छ० ८।१।६४
 वोताप्योः ३।३।१४१
 वोतो गुणवचनात् ४।१।४४
 वोपसर्जनस्य ६।३।८२
 वो विघ्नने जुक् ७।३।३८
 वौ कषलसकत्य० ३।२।१४३
 वौ क्षुश्रुवः ३।३।२५
 व्यक्तवाचां समु० १।३।४८
 व्यञ्जनैरुपसिक्ते ४।४।२६
 व्यत्ययो बहुलम् ३।१।८५
 व्यथो लिटि ७।४।६८
 व्यधजपोरनुप० ३।३।६१

व्यन्सपत्ने ४।१।१४५
 व्यवहिताश्च १।४।८२
 व्यवहृणोः सम० २।३।५७
 व्यवयिनोऽन्त० ६।२।१६६
 व्यश्च ६।१।४३
 व्याङ्परिभ्यो० १।३।८३
 व्याहरति मृगः ४।३।५१
 व्युपयोः शेतोः ३।३।३९
 व्युष्टादिभ्योऽण् ५।१।९७
 व्योर्लघुप्रयत्नतरः ८।३।१८
 व्रजयजोभवि ३।३।९८
 व्रते ३।२।८०
 व्रश्चभ्रञ्जसृजमृज० ८।२।३६
 व्रातच्छजोर० ५।३।११३
 व्रातेन जीवति ५।२।२१
 व्रीहिशाल्योर्दक् ५।२।२
 व्रीहेः पुरोडाशे ४।३।१४८
 व्रीह्यादिभ्यश्च ५।२।११६
 - श -
 शकटादण् ४।४।८०
 शकटृषज्ञाग्ल० ३।४।६५
 शकि णमुल्कमुलौ ३।४।१२
 शकि लिङ् च ३।३।१७२
 शकिसहोश्च ३।१।९९
 शक्तियष्टचोरी० ४।४।५९
 शक्तौ हस्तिक० ३।२।५४
 शण्डिकादिभ्यो० ४।३।९२
 शतमानविंशति० ५।१।२७
 शतसहस्रान्ता० ५।२।११९
 शताच्च ठन्यता० ५।१।२१
 शतुरनुमो नद्य० ६।१।१७३
 शदन्तविंशतेश्च ५।२।४६

शदेः शितः १।३।६०
 शदेरगतौ तः ७।३।४२
 शप्श्यनोर्नित्यम् ७।१।८१
 शब्ददुर्दुरं करोति ४।४।३४
 शब्दवैरकलहा० ३।१।१७
 शमामष्टानां दी० ७।३।७४
 शमिता यज्ञे ६।४।५४
 शमित्यष्टाभ्यो० ३।२।१४१
 शमि घातोः सं० ३।२।१४
 शम्याः प्लज् ४।३।१४२
 शयवासवासि० ६।३।१८
 शरद्वच्छुनकद० ४।१।१०२
 शरादीनां च ६।३।१२०
 शरीरावयवाच्च ४।३।५५
 शरीरावयवाद्यत् ५।१।६
 शरोऽचि ८।४।४९
 शर्करादिभ्योऽण् ५।३।१०७
 शर्कराया वा ४।२।८३
 शपरे विसर्जनीयः ८।३।३५
 शर्पूर्वाः खयः ७।४।६१
 शल इगुपघादनि० ३।१।४५
 शलालुनोऽन्यतर० ४।४।५४
 शश्छोऽटि ८।४।६३
 शसो न ७।१।२९
 शाकलाद्वा ४।३।१२८
 शाखादिभ्यो यः ५।३।१०३
 शाच्छासाह्वाव्या० ७।३।३७
 शाच्छोरन्यतर० ७।४।४१
 शाणाद्वा ५।१।३५
 शात् ८।४।४४
 शारदेऽनात्वि ६।२।९
 शार्ङ्गरवाद्यजो ४।१।७३

शालीनकौपीने ५।२।२०
 शास इदङ्हलोः ६।४।३४
 शासिवसिघसीनां ८।३।६०
 शा हौ ६।४।३५
 शिखाया वलच् ४।२।८९
 शि तुक् ८।३।३५
 शितोर्नित्याबह० ६।२।१३८
 शिलाया ङः ५।३।१०२
 शिल्पम् ४।४।५५
 शिल्पिनि चा० ६।२।७६
 शिल्पिनि ष्नुन् ३।१।१४५
 शिवशमरिष्टस्य ४।४।१४३
 शिवादिभ्योऽण् ४।१।११२
 शिशुक्रन्दयम० ४।३।८८
 शि सर्वनामस्थानां १।१।४२
 शीङः सार्वधातुके० ७।४।२१
 शीङो रुट् ७।१।६
 शीतोष्णाभ्यां ५।२।७२
 शीर्षश्छन्दसि ६।१।६०
 शीर्षच्छेदाद्यच्च ५।१।६५
 शीलम् ४।४।६१
 शुक्राद् घन् ४।२।२६
 शुण्डिकादि० ४।३।७६
 शुभ्रादिभ्यश्च ४।१।१२३
 शुष्णः कः ८।२।५१
 शुष्कचूर्णरूपेषु ३।४।३५
 शुष्कघृष्टौ ६।१।२०३
 शूद्राणामनिर० २।४।१०
 शूर्पादजन्यतर० ५।१।२६
 शूलात्पाके ५।४।६५
 शूलोखाद्यत् ४।२।१७
 शृङ्खलमस्य ५।२।७९

शृङ्गमवस्थायां ६।२।११५
 शृतं पाके ६।१।२७
 शृदृप्रां ह्रस्वो वा ७।४।१२
 शृवन्चोराः ३।२।१७३
 शे १।१।१३
 शे मुचादीनाम् ६।१।५९
 शेवलसुपरिविं ५।३।८४
 शेषच्छन्दसि बहु० ६।१।६९
 शेषात्कर्तरि पर० १।३।७८
 शेषाद्विभाषा ५।४।१५४
 शेषे ४।२।९२
 शेषे प्रथमः १।४।१०८
 शेषे लृडयदौ ३।३।१५१
 शेषे लोपः ७।२।९०
 शेषे विभाषा ८।१।४१
 शेषे विभाषा ८।१।५०
 शेषे विभाषाक० ८।४।१८
 शेषो घ्यसखि १।४।७
 शेषो बहुव्रीहिः २।२।२३
 शोणात्प्राचाम् ४।१।४३
 शौनकादिभ्य० ४।३।१०६
 श्वसोरल्लोपः ६।४।१११
 श्वान्नलोपः ६।४।२३
 श्वान्भ्यस्तयो० ६।४।११२
 श्वान्नचधास्तुसं० ३।१।१४१
 श्वेनतिलस्य पाते ६।३।७१
 श्वोऽस्पर्शे ८।२।४७
 श्रज्यावमकन् ६।२।२५
 श्रविष्ठाफलगु० ४।३।३४
 श्राणामांसौदना० ४।४।६७
 श्राद्धमनेन भुक्त० ५।२।८५
 श्राद्धे शरदः ४।३।१२

श्रिणीभुवोऽनु० ३।३।२४
 श्रीग्रामण्योश्छ० ७।१।५६
 श्रुवः शृ च ३।१।७४
 श्रुशृणुपृकृवृ० ६।४।१०२
 श्रेण्यादयः कृता० २।१।५९
 श्रोत्रियंश्छन्दो० ५।२।८४
 श्र्युकः किति ७।४।११
 श्लाघहनुङ्स्था० १।४।३४
 श्लिष आलिङ्गने ३।१।४६
 श्लौ ६।१।१०
 श्वगणाटञ्च ४।४।११
 श्वयतेरः ७।४।१८
 श्वयुवमघोना० ६।४।१३३
 श्वशुरः श्वश्वा १।२।७१
 श्वसस्तुट् च ४।३।१५
 श्वसोवसीय ५।४।८०
 श्वादेरिति ७।३।८
 श्वीदितो निष्ठा० ७।२।१४

- ष -

षः प्रत्ययस्य १।३।६
 षट्कतिकतिपय० ५।२।५१
 षट् च काण्डा० ६।२।१३५
 षट् चतुर्भ्यश्च ७।१।५५
 षट्त्रिचतुर्भ्यो० ६।१।१७६
 षड्भ्यो लुक् ७।१।२२
 षढोः कः सि ८।२।४१
 षण्मासाण्यच्च ५।१।८३
 षत्वतुकोरसिद्धः ६।१।८५
 षपूर्वहन्धृत्त० ६।४।१३५
 षष्टिकाः षष्टिरा० ५।१।९०
 षष्ट्यादेश्चासं० ५।२।५८
 षष्ठाष्टमाभ्यां ज ५।३।५९

षष्ठी २।२।८
 षष्ठी चानादरे २।३।३८
 षष्ठी प्रत्येनसि ६।२।६०
 षष्ठीयुक्तश्छन्दसि १।४।९
 षष्ठी शेषे २।३।५०
 षष्ठी स्थानयोगा १।१।४९
 षष्ठी हेतुप्रयोगे २।३।२६
 षष्ठ्यतसर्थ० २।३।३०
 षष्ठ्याः आक्रोशे ६।३।२१
 षष्ठ्याः पतिपुत्र० ८।३।५३
 षष्ठ्याः रूप्य च ५।३।५४
 षष्ठ्या व्याश्रये ५।४।४८
 षात्पदान्तात् ८।४।३५
 षिद्गौरादिभ्यश्च ४।१।४१
 षिदभिदादिभ्यो ३।३।१०४
 ष्टुना ष्टुः ८।४।४१
 ष्टिवुक्लमुचमां ७।३।७५
 ष्णान्ता षट् १।१।२४
 ष्यङ्कः संप्रसारणम् ० ६।१।१३

- स -

स उत्तमस्य ३।४।९८
 स एषां ग्रामणीः ५।२।७८
 सः स्यार्धधातुके ७।४।४९
 सः स्विदिस्विदि० ८।३।६२
 संयसश्च ३।१।७२
 संयोगादिश्च ६।४।१६६
 संयोगादेरातो० ८।२।४३
 संयोगान्तस्य० ८।२।२३
 संयोगे गुरु १।४।११
 संवत्सराग्रहान् ४।३।५०
 संशयमापन्नः ५।१।७३
 संसृष्टे ४।४।२२

संस्कृतम् ४।४।३
 संस्कृतं भक्षाः ४।२।१६
 संहितशफलं ४।१।७०
 संहितायाम् ६।१।७१
 संहितायाम् ६।३।११४
 सः स्यार्धधातुके ७।४।४९
 सः स्विदिस्वदिसं ८।३।६२
 सक्थं चाक्रान्तात् ६।२।१९८
 सख्यशिश्वीति० ४।१।६२
 सख्युरसंबुद्धौ ७।१।९२
 सख्युर्यः ५।१।१२६
 सगतिरपि तिङ् ८।१।६८
 सगर्भसयूयसं ४।४।११४
 संकलादिभ्यश्च ४।२।७५
 संख्ययाव्ययासन्नां २।२।२५
 संख्या ६।२।३५
 संख्यापूर्वो द्विगुः २।१।५२
 संख्याया अति० ५।१।२२
 संख्याया अवयवे० ५।२।४२
 संख्यायाः क्रिया० ५।४।१७
 संख्यायाः संवत्० ७।३।१५
 संख्यायाः संज्ञा० ५।१।५८
 संख्यायाः स्तनः ६।२।१६३
 संख्याया गुणस्य० ५।२।४७
 संख्याया विद्यार्थे ५।३।४२
 संख्यायाश्च गुणा० ५।४।५९
 संख्या वंशेन २।१।१९
 संख्याविसाय० ६।३।११०
 संख्याऽव्ययादे० ४।१।२६
 संख्यासुपूर्वस्य ५।४।१४०
 संख्यैकवचना० ५।४।४३
 संग्रामे प्रयोजन० ४।२।५६

संघाङ्कलक्षण० ४।३।१२७
 संघे चानौत्तरा० ३।३।४२
 संघोद्घौ गणप्र० ३।३।८६
 संज्ञापूरण्योश्च ६।३।३८
 संज्ञायाम् २।१।४४
 संज्ञायाम् ३।३।१०९
 संज्ञायाम् ३।४।४२
 संज्ञायाम् ४।१।७२
 संज्ञायाम् ४।३।११७
 संज्ञायाम् ६।२।१५९
 संज्ञायाम् ८।२।११
 संज्ञायां लला० ४।४।४६
 संज्ञायां शरदो० ४।३।२७
 संज्ञायां श्रवणा० ४।२।५
 संज्ञायां समज० ३।३।९९
 संज्ञायां कन् ४।३।१४७
 संज्ञायां कन् ५।३।७५
 संज्ञायां कन् ५।३।८७
 संज्ञायां कन्योष्णी० २।४।२०
 संज्ञायां गिरिनि० ६।२।९४
 संज्ञायां च ५।३।९७
 संज्ञायां च ६।२।७७
 संज्ञायां जन्या ४।४।८२
 संज्ञायां धेनुष्या ४।४।८९
 संज्ञायामना० ६।१।१४६
 संज्ञायामुपमा० ६।१।२०१
 संज्ञायां भृतृवृजि० ३।२।४६
 संज्ञायां मन्मा० ५।२।१३७
 संज्ञायां मित्राजि० ६।२।१६५
 संज्ञोऽन्यतरस्या० २।३।२२
 संज्ञौपम्ययोश्च ६।३।११३
 सत्यं प्रश्ने ८।१।३२

सत्यादशपथे ५।४।६६
 सत्यापपाशरूपवी० ३।१।२५
 सत्सूद्विषद्रुह० ३।२।६१
 सदिरप्रतेः ८।३।६६
 सदृशप्रतिरूपयोः ६।२।११
 सदेः परस्य लिटि ८।३।११८
 सद्यः परुत्परार्येषमः ५।३।२२
 सद्य मादस्थयो० ६।३।९६
 सनः क्तिचि लो० ६।४।४५
 स नपुंसकम् २।४।१७
 सनाद्यन्ता धातवः ३।१।३२
 सनाशंसमिक्ष उः ३।२।१६८
 सनिंससनिवासम् ७।२।६९
 सनि ग्रहगुहोश्च ७।२।१२
 सनि च २।४।४७
 सनि मीमाधुर० ७।४।५४
 सनीवन्तर्धभ्रस्ज० ७।२।४९
 सनोतेरनः ८।३।१०८
 संधिवेलाद्युतुनक्षत्रे० ४।३।१६
 सन्महत्परमोत्त० २।१।६१
 सन्यडोः ६।१।९
 सन्यतः ७।४।७९
 सन्लिटोर्जः ७।३।५७
 सन्वल्लघुनि चङ्प० ७।४।९३
 सपत्रनिष्पत्रा० ५।४।६१
 सपूर्वाच्च ५।२।८७
 सपूर्वायाः प्रथमा० ८।१।२६
 सप्तनोऽञ्छन्दसि ५।१।६१
 सप्तमीपञ्चम्यौ का० २।३।७
 सप्तमीविशेषणे० २।२।३५
 सप्तमी शौण्डैः २।१।४०
 सप्तमी सिद्धशुष्क० ६।२।३२

सप्तमीहारिणौ ६।२।६५
 सप्तम्यधिकरणे च २।३।३६
 सप्तम्याः पुण्यम् ६।२।१५२
 सप्तम्यां चोप० ३।४।४९
 सप्तम्यां जनेर्दः ३।२।९७
 सप्तम्यास्त्रल् ५।३।१०
 सभायां नपुंसके ६।२।९८
 सभाया यः ४।४।१०५
 सभा राजामनु० २।४।२३
 समः क्षणुवः १।३।६५
 समः प्रतिज्ञाने १।३।५२
 समः समि ६।३।९३
 समः सुटि ८।३।५
 समयस्तदस्य० ५।१।१०४
 समयाच्च याप० ५।४।६०
 समर्थः पदाविधिः २।१।१
 समर्थानां प्रथ० ४।१।८२
 समवप्रविभ्यः १।३।२२
 समवायान्सम० ४।४।४३
 समवाये च ६।१।१३८
 समस्तृतीया० १।३।५४
 समांसमां विजा० ५।२।१२
 समानकर्तृकयोः ३।४।२१
 समानकर्तृकेषु० ३।३।१५८
 समानतीर्थेवा० ४।४।१०७
 समानस्य छ० ६।३।८४
 समानोदरे० ४।४।१०८
 समापनात्सपू० ५।१।११२
 समायाः खः ५।१।८५
 समासत्तौ ३।४।५०
 समासस्य ६।१।२२०
 समासाच्च त० ५।३।१०६

समासान्ताः ५।४।६८
 समासेऽङ्गुलेः० ८।३।८०
 समासेऽनञ्पूर्वे० ७।१।३७
 समाहारः स्वरितः १।२।३१
 समि ख्यः ३।२।७
 समि मुष्टौ ३।३।३६
 समि यद्बुदुवः ३।३।२३
 समुच्चयेऽन्यतर० ३।४।३
 समुच्चये सामान्य० ३।४।५
 समुदाङ्भ्यो० १।३।७५
 समुदोरजः पशुषु ३।३।६९
 समुद्राद्वाद् घः ४।४।११८
 समूलाकृतजीवे० ३।४।३६
 समूहवच्च बहुषु ५।४।२२
 समो गम्युच्छि० १।३।२९
 संपरिपूर्वात्त्व च ५।१।९२
 संपरिभ्यां करोतौ ६।१।१३५
 संपादिनि ५।१।९९
 संपृचानुरुधा० ३।२।१४२
 संप्रतिभ्यामना० १।३।४६
 संप्रसारणस्य ६।३।१३९
 संप्रसारणाच्च ६।१।१०६
 संप्रोदश्च कटच् ५।२।२९
 संबुद्धौ च ७।३।१०६
 संबुद्धौ शाक० १।१।१६
 संबोधने च २।३।४७
 संबोधने च ३।२।१२५
 संभवत्यवहर० ५।१।५२
 संभावनेऽलमि० ३।३।१५४
 संभूते ४।३।४१
 संमाननोत्सञ्जना० १।३।३६
 सरूपाणामेकशेष० १।२।६४

सर्तिशास्त्यर्ति० ३।१।५६
 सर्वकूलाग्रकरीषे० ३।२।४२
 सर्व गुणकात्स्न्ये ६।२।९३
 सर्वचर्मणः कृतः ५।२।५
 सर्वत्र लोहितादि० ४।१।१८
 सर्वत्र विभाषा गोः ६।१।१२०
 सर्वत्र शाकल्यस्य ८।४।५१
 सर्वत्राण् च ४।३।२२
 सर्वदेवात्तात् ४।४।१४२
 सर्वनामस्थाने ६।४।८
 सर्वनाम्नः स्मै ७।१।१४
 सर्वनाम्नः स्याङ् ७।३।११४
 सर्वनाम्नस्तृतीया० २।३।२७
 सर्वपुरुषाभ्यां ण० ५।१।१०
 सर्वभूमिपृथिवी० ५।१।४१
 सर्वस्य द्वे ८।१।१
 सर्वस्य सुपि ६।१।१८८
 सर्वस्य सोऽन्यत० ५।३।६
 सर्वादीनि सर्वना० १।१।२७
 सर्वैकान्यकिंयत्त० ५।३।१५
 सवाभ्यां वामौ ३।४।९१
 सविद्यसनीडस० ६।२।२३
 ससजुषो रुः ८।२।६६
 ससूतेति निगमे ७।४।७४
 सत्नौ प्रशंसायाम् ५।४।४०
 सत्येन परिजतः ५।२।६८
 सहनञ्चिद्यमान० ४।१।५७
 सहयुक्तेऽप्रधाने २।३।१९
 सह सुपा २।१।४
 सहस्य सः संज्ञा० ६।३।७८
 सहस्य सधिः ६।३।९५
 सहस्रेण समितौ ४।४।१३५

सहिवहोरोदव० ६।३।११२
 सहेः पृतनर्ता० ८।३।१०९
 सहेः साडः सः ८।३।५६
 सहे च ३।२।९६
 साक्षात्प्रभृतीनि १।४।७४
 साक्षाद् द्रष्टरि ५।२।९१
 साढ्यै साढ्वा ६।३।११३
 सात्पदाद्योः ८।३।१११
 साधकतमं कर० १।४।४२
 साधुनिपुणाभ्या० २।३।४३
 सान्तमहतःसंयो० ६।४।१०
 साप्तपदीनं सव्य० ५।२।२२
 साम आकम् ७।१।३३
 सामन्त्रितम् २।३।४८
 सामि २।१।२७
 सायंचिरं प्राहणेप्र० ४।३।२३
 सार्वधातुकमपित् १।२।४
 सार्वधातुकार्धधा० ७।३।८४
 सार्वधातुके यक् ३।१।६७
 साल्वावयवप्र० ४।१।१७३
 साल्वेयगान्धा० ४।१।१६९
 सावनडुहः ७।१।८२
 सावेकाचस्तृती० ६।१।१६५
 सास्मिन्पौर्णमा० ४।२।२१
 सास्य देवता ४।२।२४
 सिकताशर्करा० ५।२।१०४
 सिचि च परस्मै० ७।२।४०
 सिचि वृद्धिः पर० ७।२।१
 सिचो यङि ८।३।११२
 सिजभ्यस्तवि० ३।४।१०९
 सिति च १।४।१६
 सिद्धशुष्कपक्व० २।१।४१

सिध्मादिभ्यश्च ५।२।९७
 सिध्यतेरपारलौ० ६।१।४९
 सिन्धुतक्षशिला० ४।३।९३
 सिन्ध्वपकराभ्यां ४।३।३२
 सिपि घातो र्वा ८।२।७४
 सिब्बहुलं लेटि ३।१।३४
 सिवादिनां वाङ् ८।३।७१
 सुः पूजायाम् १।४।९४
 सुकर्मपापमन्त्र० ३।२।८९
 सुखप्रिययोर्हिते ६।२।१५
 सुखप्रियादानुलो० ५।४।६३
 सुखादिभ्यः कट्वि० ३।१।१८
 सुखादिभ्यश्च ५।२।१३१
 सुजः ८।३।१०७
 सुजो यज्ञसंयोगे ३।२।१३२
 सुट् कात्पूर्वः ६।१।१३५
 सुट् तिथोः ३।४।१०७
 सुडनपुंसकस्य १।१।४३
 सुधातुरकङ् च ४।१।९७
 सुधितवसुधित० ७।४।४५
 सुनोतेः स्यसनोः ८।३।११७
 सुप आत्मनः क्यच् ३।१।८
 सुपः १।४।१०३
 सुपां सुलुक्पूर्वस० ७।१।३९
 सुपि च ७।३।१०२
 सुपि स्थः ३।२।४
 सुपो धातुप्रातिप० २।४।७१
 सुप्तिङन्तं पदम् १।४।१४
 सुप्प्रतिना मात्रार्थे २।१।९
 सुप्यजातौ णिनि० ३।२।७८
 सुप्रातसुश्वसुदि० ५।४।१२०
 सुबामन्त्रिते परा० २।१।२

सुयजोर्द्वनिप् ३।२।१०३
 सुवास्त्वादिभ्यो० ४।२।७७
 सुविनिर्दुर्भ्यः सुपि० ८।३।८८
 सुषामादिषु च ८।३।९८
 सुसर्वार्धाज्जनपद० ७।३।१२
 सुहृदुहृदि मि० ५।४।१५०
 सूत्रं प्रतिष्ठातम् ८।३।९०
 सूत्राच्च कोपधात् ४।२।६५
 सूददीपदीक्षश्च ३।२।१५३
 सूपमानात् क्तः ६।२।१४५
 सूर्यतिष्याग० ६।४।१४९
 सृष्टस्यदः कमरच् ३।२।१६०
 सृजिदृशोर्ज्ञल्य० ६।१।५८
 सृपितुदोः कसुन् ३।४।१७
 सृ स्थिरे ३।३।१७
 सेधतेर्गतौ ८।३।११३
 सेनान्तलक्षणका० ४।१।१५२
 सेनाया वा ४।४।४५
 सेह्यपिच्च ३।४।८७
 सेऽसिचि कृतवृत्त० ७।२।५७
 सोऽचि लोपे चेत् ६।१।१३४
 सोढः ८।३।११५
 सोदराद्यः ४।४।१०९
 सोऽपदादौ ८।३।३८
 सोमर्हति यः ४।४।१३७
 सोमाट् ट्यच् ४।२।३०
 सोमे सुजः ३।२।९०
 सोमे हरितः ७।२।३३
 सोरवक्षेपणे ६।२।१९५
 सोर्मनसी अलो० ६।२।११७
 सोऽस्य निवासः ४।३।८९
 सोऽस्यांशवन्भृतयः ५।१।५६

सोऽस्यादिरिति० ४।२।५५
 सौ च ६।४।१३
 स्कोः संयोगाद्यो० ८।२।२९
 स्तम्भुस्तुम्भुस्क० ३।१।८२
 स्तन्भेः ८।३।६७
 स्तम्बकर्णयोरमि० ३।२।१३
 स्तम्बशकृतोरिन् ३।२।२४
 स्तम्बे क च ३।३।८३
 स्तम्भुसिवुसहां० ८।३।११६
 स्तुतस्तोमयो० ८।३।१०५
 स्तुसुधूज्यः पर० ७।२।७२
 स्तेनाद्यन्नलोपश्च ५।१।१२५
 स्तोः ष्चुना ष्चुः ८।४।४०
 स्तोक्रान्तिकदूरा० २।१।३९
 स्तौतिष्णोरेव ष० ८।३।६१
 त्यः प्रपूर्वस्य ६।१।२३
 स्त्रियां संज्ञायाम् ५।४।१४३
 स्त्रियाः ६।४।७९
 स्त्रियाः पुंवद्भा० ६।३।३४
 स्त्रियां क्तिन् ३।३।९४
 स्त्रियां च ७।१।९६
 स्त्रियाम् ४।१।३
 स्त्रियामवन्ति० ४।१।१७६
 स्त्री पुंवच्च १।२।६६
 स्त्रीपुंसाभ्यां न० ४।१।८७
 स्त्रीभ्यो ढक् ४।१।१२०
 स्त्रीषु सौवीर० ४।२।७६
 स्थः क च ३।२।७७
 स्थण्डिलाच्छ० ४।२।१५
 स्थागापापचो० ३।३।९५
 स्थाघोरिच्च १।२।२७
 स्थादिष्वभ्यासे० ८।३।६४

स्थानान्तगोशा० ४।३।३५
 स्थानान्ताद्विभा० ५।४।१०
 स्थानिवदादेशो० १।१।५६
 स्थानेऽन्तरतमः १।१।५०
 स्थालीबिलात् ५।१।७०
 स्थूलदूरयुवह० ६।४।१५६
 स्थूलादिभ्यः प्र० ५।४।३
 स्थे च भाषायाम् ६।३।२०
 स्थेशभासपिस० ३।२।१७५
 स्नात्व्यादयश्च ७।१।४९
 स्नुक्रमोरना० ७।२।३६
 स्नेहने पिषः ३।४।३८
 स्पर्धायामाडः १।३।३१
 स्पृशोऽनुदके० ३।२।५८
 स्पृहिगृहिपतिद० ३।२।१५८
 स्पृहरीप्सितः १।४।३६
 स्फायः स्फी० ६।१।२२
 स्फायो वः ७।३।४१
 स्फिगपूतवी० ६।२।१८७
 स्फुरतिस्फुल० ६।१।४७
 स्फुरतिस्फुल० ८।३।७६
 स्मिपूङ्ग्व० ७।२।७४
 स्मे लोट् ३।३।१६५
 स्मोत्तरे लङ् ३।३।१७६
 स्यतासी लृलुटोः ३।१।३३
 स्यदो जवे ६।४।२८
 स्यश्छन्दसि बहु० ६।१।१३३
 स्यसिच्सीयुट् ० ६।४।६२
 स्रवतिशृणोतिद्र० ७।४।८१
 स्रोतसो विभा० ४।४।११३
 स्वं रूपं शब्दस्या० १।१।६८
 स्वं स्वामिनि ६।२।१७

स्वतन्त्रः कर्ता १।४।५४
 स्वतवान् पायौ ८।३।११
 स्वनहसोर्वा ३।३।६२
 स्वपादिहिंसाम० ६।१।१८५
 स्वपितृषोर्नजि० ३।२।१७२
 स्वपिस्मिन्व्येजां ६।१।१९
 स्वपो नन् ३।३।९१
 स्वमज्ञातिघना० १।१।३५
 स्वमोर्नपुंसकात् ७।१।३३
 स्वयं क्तेन २।१।२५
 स्वरतिसूतिसूय० ७।२।४४
 स्वरादिनिपात० १।१।३७
 स्वरितजितः कर्त्र० १।३।७२
 स्वरिताग्रेष्ठिते० ८।२।१०३
 स्वरितात्संहिता० १।२।३९
 स्वरितेनाधिकारः १।३।११
 स्वरितो वानुदात्ते० ८।२।६
 स्वसुष्ठुः ४।१।१४३
 स्वागतादीनां च ७।३।७
 स्वाङ्गाच्चेतः ६।३।४०
 स्वाङ्गाच्चोपस० ४।१।५४
 स्वाङ्गे तस्प्रत्यये० ३।४।६१
 स्वाङ्गेऽध्रुवे ३।४।५४
 स्वाङ्गेभ्यः प्रसिते ५।१।६६
 स्वादिभ्यः श्नुः ३।१।७३
 स्वादिष्वसर्व० १।४।१७
 स्वादुमि णमुल् ३।३।२६
 स्वापेश्चडि ६।१।१८
 स्वामिनैश्वर्ये ५।२।१२६
 स्वामीश्वराधिपति० २।३।३९
 स्वे पुषः ३।४।४०
 स्वौजसमौट्छष्टा० ४।१।२

- ह -

ह एति ७।४।५२

हनः सिच् १।२।१४

हनश्च वधः ३।३।७६

हनस्त च ३।१।१०८

हनस्तोऽचिण्णलोः ७।३।३२

हनो वध लिङि २।४।४२

हन्त च ८।१।५४

हन्तेरत्पूर्वस्य ८।४।२२

हन्तेर्जः ६।४।३६

हन्तेरनुद्यमनेऽच् ३।२।१९

हन्तेर्दृतिनाथयोः ३।२।२५

हर्त्युत्सङ्गादिभ्यः ४।४।१५

हरितादिभ्योऽजः ४।१।१००

हरीतक्यादिभ्यश्च ४।३।१६७

हलः ६।४।२

हलः षनः शानज्झौ ३।१।८३

हलदन्तात्सप्त ६।३।९

हलन्ताच्च १।२।१०

हलन्त्यम् १।३।३

हलश्च ३।३।१२१

हलश्चेजुपधात् ८।४।३१

हलसीराट्ठक् ४।३।१२४

हलसीराट्ठक् ४।४।८१

हलसूकरयोः पुं ३।२।१८३

हलस्तद्धितस्य ६।४।१५०

हलादिः शेषः ७।४।६०

हलि च ८।२।७७

हलि लोपः ७।२।११३

हलि सर्वेषाम् ८।३।२२

हलोऽनन्तराः सं १।१

हलो यमां यमि ८।४।४

हल्ङ्याभ्यो दीर्घां ६।१।६७

हव्येऽनन्तः पादम् ३।२।६६

हशश्चतोर्लङ् च ३।२।११६

हशि च ६।१।११२

हश्च व्रीहिकां ३।१।१४८

हस्ताज्जातौ ५।२।१३३

हस्तादाने चेरं ३।२।४०

हस्ते वर्तिग्रहोः ३।४।३९

हायनान्त्युवां ५।१।१३०

हिंसायां प्रतेश्च ६।१।१४१

हिंसार्थानां च ३।४।४८

हि च ८।१।३४

हितं भक्षाः ४।४।६५

हिनुमीना ८।४।१५

हिमकाषिहतिषुं ६।३।५४

हिरण्यपरिमाणं ६।२।५५

हीने १।४।८६

हीयमानपापयो ५।४।४७

हुञ्जल्भ्यो हेर्धिः ६।४।१०१

हुश्नुवोः सार्वं ६।४।८७

हुक्रोरन्यतरस्याम् १।४।५३

हृदयस्य प्रियः ४।४।९५

हृदयस्य हल्लेखं ६।३।५०

हृद्भगसिन्ध्वन्ते ७।३।१९

हृषेर्लोमसु ७।२।२९

हेति क्षियायाम् ८।१।६०

हेतुमति च ३।१।२६

हेतुमनुष्येभ्यो ४।३।८१

हेतुहेतुमत्वोर्दिङ् ३।३।१५६

हे मपरे वा ८।३।२६

हेरचङि ७।३।५६

हैयङ्गवीनं संज्ञा ५।२।२३

हैहेप्रयोगे हैहयोः ८।२।८५

हो ङः ८।२।३१

होत्राभ्यश्छः ५।१।१३५

होहन्तेर्गिन्नेषु ७।३।५४

ह्यन्तक्षणावसजा ७।२।१५

ह्रस्वः ७।४।५९

ह्रस्वं लघु १।४।१०

ह्रस्वन्द्यापो नुट् ७।१।५४

ह्रस्वनुङ्भ्यां म ६।१।१७३

ह्रस्वस्य गुणः ७।३।१०८

ह्रस्वस्य पिति कृ ६।१।७०

ह्रस्वाच्चन्द्रोत्तरं ६।१।१५१

ह्रस्वात्तादौ त ८।३।१०१

ह्रस्वादङ्गात् ८।२।२७

ह्रस्वान्तेऽन्त्यां ६।२।१७४

ह्रस्वे ५।३।८६

ह्रस्वो नपुंसके १।२।४७

हु हरेश्छन्दसि ७।२।३१

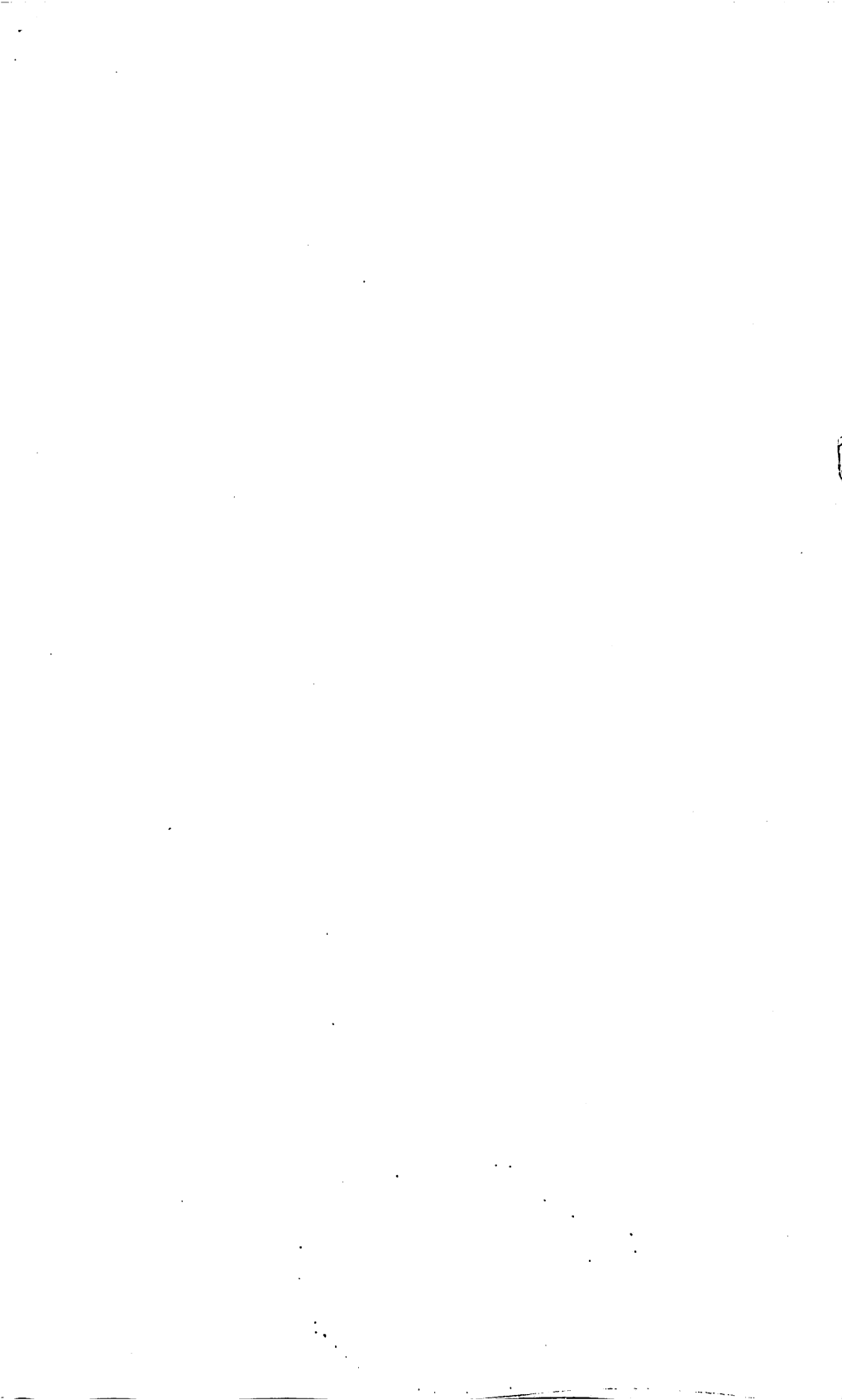
ह्लादो निष्ठायाम् ६।४।९५

ह्रः संप्रसारणम् ६।१।३२

ह्रः संप्रसारणं च ३।३।७२

ह्रावामश्च ३।२।२

12.6.1943 दिनाङ्के जबलपुरनगरस्य
प्रख्यातायुर्वेद- चिकित्सकात् शास्त्राणां पारदृश्वनः
प्राणाचार्यसुन्दरलालशुक्लाद् जानकीदेव्यां लब्धजनिः
डॉ० पुष्पा दीक्षिता आचार्य विश्वनाथत्रिपाठिभ्यो
व्याकरणमधीत्य, मध्यप्रदेशशासनस्याथ च
छत्तीसगढ़प्रदेशशासनस्य महाविद्यालयीय-
प्राध्यापकपदात् निवृत्ता पाणिनीयाष्टाध्यायीमाश्रित्य
प्रक्रियायाः सर्वथा नवीनं किमपि क्रमं प्रोद्घाटितवती,
येन सकलाष्टाध्यायी त्रिभिर्मासैरधिगन्तुं शक्यते।

प्रकाशिता ग्रन्थाः

1. अष्टाध्यायीसहजबोधः (प्रथमः-सार्वधातुकलकारः)
2. अष्टाध्यायीसहजबोधः (द्वितीयः-आर्षधातुकलकारः)
3. अष्टाध्यायीसहजबोधः (तृतीयः-कृदधिकारः)
4. अष्टाध्यायीसहजबोधः (चतुर्थः-तद्धिताधिकारः)
5. आर्षधातुकप्रत्ययानामिडागमव्यवस्था
6. शीघ्रबोधव्याकरणम्
7. पाणिनीयाष्टाध्यायीसूत्रपाठः प्रकरणनिर्देशसमन्वितः
8. अग्निशिखा।

प्रकाश्यमानग्रन्था

9. कृदन्तरूपकोशः
10. तिङन्तरूपकोशः
11. प्रक्रियानुसारिपाणिनीयधातुपाठः
12. परिभाषेन्दुशेखरस्य बहुतरपरिभाषाणामन्यथासिद्धिः
13. अष्टाध्यायीसहजबोधस्यावशिष्टाः चत्वारो भागाः
14. नव्यसिद्धान्तकौमुदी।

ISBN : 978-81-907828-1-4

ज्ञानभारती पब्लिकेशन्स

**25/73 शक्तिनगर,
दिल्ली-110007**

ISBN 819078281-9

9 788190 782814